

Міністерство освіти і науки України
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА
ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРАТУРИ
У СФЕРІ ВИКОНАННЯ
ПОКАРАНЬ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Луцьк
ВолиньПоліграф
2020

УДК 343.8:343.163(07)

Б 83

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних
закладів (лист № _____ від _____ 2020 року)*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
(протокол № 8 від 04.05.2020 року)*

Рецензенти:

- Богатирьов Іван Григорович** – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України;
Назимко Єгор Сергійович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;
Пузирьов Михайло Сергійович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник.

Боровик А. В.

- Б 83 Кримінально-виконавча діяльність прокуратури у сфері виконання покарань: навч. посіб./ А. В. Боровик, Ю. О. Новосад, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Луцьк: СПД Гадак Ж. В. друкарня «Волиньполіграф»TM, 2020. 640 с.**

ISBN 978-617-7129-95-9

У навчальному посібнику розглянуте питання щодо змісту участі прокуратури у кримінально-виконавчій діяльності у контексті здійснюваного нею прокурорського нагляду у сфері виконання покарань та невикористаних на сьогодні потенційних можливостей, спрямованих на підвищення рівня та ефективності виконання і відбування покарань в Україні.

Зазначене видання розраховано на учених, науково-педагогічних працівників, аспірантів та студентів юридичного та гуманітарного профілю та практичних працівників правоохоронних органів.

УДК 343.8:343.163(07)

© Боровик А. В., Новосад Ю. О.,
Колб О. Г., Головач А. В.,
Дрозд О. Ю., Копотун І. М.,
Марисюк К. Б., Савченко А. В.,
Журавська З. В., Колб І. О.,
Белкіна Д. С., Горковенко М. В.,
Пришко О. В., 2020

© Боровик А. В. (обкладинка), 2020

© Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2020

ISBN 978-617-7129-95-9
DOI

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	6
Вступ	7
Розділ 1. Теоретичні та методологічні засади дослідження прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності.....	11
1.1. Стан наукового дослідження проблем участі прокуратури України у кримінально-виконавчій діяльності	11
1.2. Методологічні засади дослідження участі прокуратури України у кримінально-виконавчій діяльності	34
1.3. Концептуальні засади кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України	79
1.4. Міжнародні засади діяльності прокуратури у сфері виконання покарань	123
Контрольні питання до розділу 1	156
Розділ 2. Нормативно-правове та організаційне забезпечення діяльності прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності	158
2.1. Нормативно-правові засади діяльності прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності	158
2.2. Організаційно-правові засади діяльності прокуратури України як учасника кримінально-виконавчих правовідносин	198
2.3. Загальна характеристика змісту діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин з усунення виявлених порушень закону та інших нормативно-правових актів у сфері виконання покарань України	249
Контрольні питання до розділу 2	287

Розділ 3. Реалізація змісту	
кримінально-виконавчої діяльності	
прокуратури України.....	289
3.1. Заходи, що спрямовані на підвищення рівня координації та взаємодії прокуратури України з іншими державними органами, які здійснюють контроль у сфері виконання покарань	289
3.2. Реалізація кримінально-виконавчої функції органами прокуратури при здійсненні прокурорського нагляду.....	349
3.3. Реалізація запобіжних функцій прокуратури в процесі нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень, кримінальних покарань та постпенітенціарного впливу на осіб звільнених з місць позбавлення та обмеження волі	396
Контрольні питання до розділу 3	406

Розділ 4. Особливості реалізації змісту	
кримінально-виконавчої діяльності	
прокуратури України з урахуванням	
предмета прокурорського нагляду.....	408
4.1. Забезпечення особистої безпеки засуджених засобами прокурорського нагляду	408
4.2. Зміст діяльності прокуратури щодо запобігання зловживанню службовим становищем персоналом установ виконання покарань.....	428
4.3. Діяльність прокуратури України по запобіганню злочинам та іншим правопорушенням, що вчиняються засудженими.....	456
Контрольні питання до розділу 4	494

Розділ 5. Удосконалення кримінально-виконавчої	
діяльності прокуратури України.....	495
5.1. Ефективність кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України	495

5.2. Структура механізму реалізації кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України	523
5.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України	548
Контрольні питання до розділу 5	567
Список використаних джерел та літератури	569

Перелік умовних позначень

- ВК – виправна колонія
- ДКВС – Державна кримінально-виконавча служба
- ДІЗО – дисциплінарний ізолятор
- ДПтС – Державна пенітенціарна служба
- ЄС – Європейський Союз
- ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань
- КВК – Кримінально-виконавчий кодекс
- КК – Кримінальний кодекс
- КПК – Кримінальний процесуальний кодекс
- МВС – Міністерство внутрішніх справ
- МЮ – Міністерство юстиції
- ООН – Організація Об'єднаних Націй
- ОРД – оперативно-розшукова діяльність
- ОРС – оперативно-розшукова справа
- ПВР УВП – Правила внутрішнього розпорядку
установ виконання покарань
- ПКТ – приміщення камерного типу
- РЄ – Рада Європи
- СБУ – Служба безпеки України
- СІЗО – слідчий ізолятор
- УВП – установа виконання покарань

Вступ

Як свідчить практика, розпочинаючи з 1991 р. по даний час однією із суттєвих проблем, що стосуються сфери виконання покарань України, є низький рівень ефективності кримінально-виконавчої діяльності, а також результативності взаємодії органів та установ виконання покарань з державними органами та іншими учасниками кримінально-виконавчих правовідносин з означених питань. Зокрема, щорічно засудженими до позбавлення та обмеження волі у ході їх відбування вчиняється від 400 (1991–2013 рр.) до 200 (2014–2018 рр.) кримінальних правопорушень¹. Крім цього, в ос-

¹ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2018 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*: інформаційний сервер. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.ns>

Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2013 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 5 (165). С. 23–34.

Аналіз стану здійснення судочинства у 2017 р. (за даними судової статистики). URL: [http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj\(dokuments\)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD](http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj(dokuments)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD) (дата звернення 20.03.2018).

Аналіз стану криміногенної обстановки в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України за 2004–2017 роки. URL: www.kvs.gov.ua/peniten/cjntrol/main/uk/index (дата звернення 20.03.2018).

Новосад Ю. О. Наукові засади стратегії запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України у сфері їх службової діяльності. *Запобігання злочинам що вчиняються персоналом державної кримінально-виконавчої служби в Україні у сфері виконання покарань: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., член-кор. НАПрУ В. В. Коваленка. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2017. С. 259–286.*

танні роки значно зросла кількість вчинених персоналом органів та установ виконання покарань (з 3-х – у 1991 р. до 105 – у 2018 р.)¹, а також інших правопорушень, пов'язаних з неналежним забезпеченням процесу виконання – відбування покарань та, як наслідок, недотриманням основоположних прав і законних інтересів засуджених (на життя (жертвами злочинних посягань стають щорічно до 3–5 осіб); здоров'я (потерпілими визначаються більше 10–12 засуджених щорічно); у 5 разів вищою, ніж на волі, є смертність засуджених (понад 100 осіб щорічно), а також майже у 10 разів – захворюваність засуджених на соматичні, інфекційні та інші тяжкі хвороби)².

¹ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2018 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*: інформаційний сервер. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.ns>

Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2013 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 5 (165). С. 23–34.

Аналіз стану здійснення судочинства у 2017 р. (за даними судової статистики). URL: [http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj\(dokuments\)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD](http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj(dokuments)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD) (дата звернення 20.03.2018).

Аналіз стану криміногенної обстановки в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України за 2004–2017 роки. URL: www.kvs.gov.ua/peniten/cjntrol/main/uk/index (дата звернення 20.03.2018).

Новосад Ю. О. Наукові засади стратегії запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України у сфері їх службової діяльності. *Запобігання злочинам що вчиняються персоналом державної кримінально-виконавчої служби в Україні у сфері виконання покарань: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., член-кор. НАПрУ В. В. Коваленка. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2017. С. 259–286.*

² Там само.

Отже, в наявності складна прикладна проблема, що потребує вирішення у тому числі й на науковому рівні. При цьому, серед умов, які сприяють в певній мірі досить напруженій обстановці, що склалась в органах та установах виконання покарань за весь період незалежності України (1991–2018 рр.), є неналежне здійснення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань за додержанням законів в органах та установах виконання покарань при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, а також неефективна участь органів прокуратури у кримінально-виконавчій діяльності, у результаті чого не усувається, блокується, нейтралізується тощо детермінанти, які спричиняють і обумовлюють вчинення злочинів та інших правопорушень у зазначеній сфері суспільних відносин, а також породжують негативні оцінки Європейського суду з прав людини та інших міжнародних інституцій, членами яких є держава Україна.

Проведений аналіз наукової літератури показав, що проблема участі прокуратури у кримінально-виконавчій діяльності у доктринальних джерелах є не новою. Над її вирішенням активно працюють науковці не тільки фахівці кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права (спеціальність 12.00.08), але й учені інших напрямів дослідження (зокрема, науковці спеціальностей 12.00.07 та 12.00.10), що, у свою чергу, підтверджує та посилює актуальність даного

навчального посібника, а також визначає його теоретичну та практичну значущість.

У цьому контексті звертають на себе увагу наукові дослідження В. С. Бабкова, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, І. Г. Богатирьова, В. І. Борисова, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, В. К. Грищука, І. М. Даньшина, Т. А. Денисової, О. М. Джужі, А. І. Долгової, В. М. Дрьоміна, В. Є. Емінова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. Г. Кальмана, І. І. Карпеця, О. О. Кваші, О. Г. Колба, В. Я. Копельського, І. М. Копотуна, Т. В. Корнякової, О. М. Костенка, М. В. Косюти, Н. Ф. Кузнецової, М. П. Курила, І. П. Лановенка, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, Р. В. Лемака, В. В. Лунєєва, В. Т. Маляренка, В. А. Меркулової, С. С. Мірошніченка, І. І. Митрофанова, М. І. Мичка, В. О. Навроцького, Є. С. Назимка, Ю. В. Нікітіна, М. В. Руденка, О. П. Рябчинської, А. В. Савченка, Г. П. Середи, А. Х. Степанюка, В. В. Сухоноса, В. М. Трубникова, В. О. Тулякова, П. Л. Фріса, В. І. Шакуна, Ю. С. Шемшученка, В. М. Юрчишина, І. С. Яковець та ін.

Здобутки цих учених містять низку системних положень і висновків, які прямо або опосередковано стосуються змісту кримінально-виконавчої діяльності та запобігання злочинам органами прокуратури і створюють теоретичні та практичні передумови для ефективного їх дослідження в реаліях сьогодення, що й було використано як методологічне підґрунтя при підготовці даного навчального посібника.

Розділ 1

Теоретичні та методологічні засади дослідження прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності

1.1. Стан наукового дослідження проблем участі прокуратури України у кримінально-виконавчій діяльності

Як свідчить практика, прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян є однією з основних функцій у наглядовій діяльності органів прокуратури, оскільки саме він виступає гарантією забезпечення прав та свобод засуджених¹.

При цьому, одним із видів даного нагляду є, як це витікає із змісту ст. 22 КВК та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», прокурорський нагляд за додержанням законів в органах і УВП при виконанні судових рішень у кримінальних справах.

¹ Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи запобіжної діяльності та наглядової функції прокуратури України. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України, 2017. Вип. 5 (255). С. 210.

Предметом цього нагляду є, зокрема, додержання законів в органах та УВП. Більш того, в ході реалізації зазначеної функції пріоритетним напрямом, відповідно до наказу Генерального Прокурора України від 12 квітня 2013 р. № 7-гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян», вважається, серед інших, нагляд за додержанням конституційних прав і свобод людини, громадянина, іноземців та осіб без громадянства в УВП та режимних вимог, порядку й умов відбування ними покарань, до якого безпосередньо належить і прокурорський нагляд за додержанням законів при здійсненні виправно-ресоціалізаційного впливу на засуджених до позбавлення волі, що свідчить про актуальність теми даного навчального посібника, а також про його теоретичне та прикладне значення¹. Крім того, потребу в розгляді вказаного виду нагляду посилює й пильна увага до проблем засуджених, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі.

Виходячи з цього, досить важливо всебічно та повно здійснити аналіз тих наукових праць, в яких

¹ Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: наказ Генерального прокурора України від 12.04.2013 р. № 7-гн. *Генеральна прокуратура України*. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

започатковано розв'язання даної проблеми. Питання прокурорського нагляду за додержанням законів при здійсненні виправно-ресоціалізаційного впливу на засуджених до позбавлення волі (ст. 6 КВК України) не піддавалися комплексним науковим розробкам. Поряд з цим, як свідчать результати аналізу наукової літератури, деякі питання діяльності прокуратури України досліджувались представниками спеціальності 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура¹. Зокрема, В. М. Гусаров у кандидатській дисертації «Проблеми організації роботи міської (районної) прокуратури» (1995 р.), крім питань, що становлять предмет його дослідження, торкнувся й тих аспектів діяльності прокуратури, які пов'язані з реалізацією на практиці наглядової функції цього державного органу, що використано в даному навчальному посібнику для вирішення завдань здійснення прокуратурою нагляду у сфері виконання покарань України². У свою чергу, враховуючи, що в ході відбування покарання засуджені вчиняють нові злочини³ та і те, що з боку персоналу органів та УВП також щорічно реєструються випадки злочинних проявів, зокрема у сфері правосуддя (перевищення службових повноважень, отримання неправомірної вигоди, нане-

¹ Панов М. І., Гуророва Н. О. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. *Проблеми законності*. 2009. № 100. С. 290–299.

² Гусаров В. М. Проблеми організації роботи міської (районної) прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1995. 19 с.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. С. 6–7.

сення тілесних ушкоджень для засуджених тощо)¹, важливе значення для розробки науково обґрунтованих пропозицій має дисертація Л. С. Жиліної «Прокурорський нагляд за додержанням законів при провадженні слідчих дій» (1999 р.)².

Для вирішення завдань цієї наукової розробки, зокрема, проблем ОРД в ДКВС Міністерства юстиції України теоретико-прикладний інтерес становить також дисертаційна робота І. М. Козьякова «Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю за законністю оперативно-розшукової діяльності» (2001 р.)³. Проблеми організації роботи прокуратури України з нагляду за додержанням законів, що здійснюють ОРД, дізнання та досудове слідство, дослідив також у своїй дисертації В. В. Кулаков (1999 р.), що було використано у даному навчальному посібнику при виробленні правових механізмів контролю з цих питань в органах та УВП⁴.

¹ Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія/В. В. Коваленко, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Атіка Н, 2011. С. 217–236.

² Жиліна Л. С. Прокурорський нагляд за додержанням законів при провадженні слідчих дій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1999. 18 с.

³ Козьяков І. М. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю за законністю оперативно-розшукової діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. 20 с.

⁴ Кулаков В. В. Проблеми організації роботи апарату обласної прокуратури по нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1999. 20 с.

Виходячи з того, що перед органами та УВП, крім основних законодавчо визначених завдань (ст. 1 КВК України), стоїть завдання щодо забезпечення відшкодування засудженими завданої в ході їх попередньої злочинної діяльності моральної та матеріальної шкоди для потерпілих від злочинів осіб (згідно з офіційними даними, щорічно таке відшкодування становить майже 40 % від визначених судом сум¹), відповідне практичне значення має дисертаційна робота В. В. Кривобока (1997 р.)².

Дотичними до змісту завдань даного навчального посібника є результати дисертаційної роботи М. П. Курило «Прокурорський нагляд за додержанням прав та законних інтересів засуджених до позбавлення волі» (1998 р.)³, у якому досліджено теоретичні та практичні проблеми прокурорського нагляду за додержанням прав та законних інтересів засуджених до позбавлення волі, а також розглядаються функції та правове становище прокурора, правові засоби прокурорського нагляду, правовідносини, що виникають в процесі його здійс-

¹ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2018 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*: інформаційний сервер. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.ns>

² Кривобок В. В. Діяльність прокурора по забезпеченню відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1997. 19 с.

³ Курило М. П. Прокурорський нагляд за додержанням прав та законних інтересів засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1998. 18 с.

нення. Важливими у зв'язку з цим є й сформульовані у цій роботі пропозиції по удосконаленню законодавства України та практики його застосування. При цьому особливу увагу звертає той факт, що автор приділив законодавчому врегулюванню правового становища осіб, які перебувають в місцях позбавлення волі, в світлі вимог нової редакції Конституції України та міжнародно-правових актів в галузі прав людини¹. У той самий час, у контексті визначення ефективності реалізації на практиці принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання та відбування покарань (ст. 5 КВК України) відповідне теоретико-пізнавальне й прикладне значення має дисертація В. І. Малюги «Принципи організації та діяльності прокуратури України» (2002 р.)². Таке саме значення має й дисертаційна робота Г. П. Середи «Організаційно-правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів при прийманні, реєстрації, перевірці та вирішенні заяв і повідомлень про злочини» (2000 р.). Зокрема, у цій дисертації були досліджені питання організації, правового забезпечення діяльності прокуратури на етапі формування правової держави, а також предмет нагляду прокурора за додержанням законів при прийманні,

¹ Novosad Y., Kisiliuk E. Про деякі міжнародно-правові та вітчизняні підходи щодо реалізації у діяльності персоналу колоній принципу гуманізму. *Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. zarządzanie*. 2017. № 3 (19). P. 142.

² Малюга В. І. Принципи організації та діяльності прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 20 с.

реєстрації, перевірці та вирішенні заяв і повідомлень про злочини. Важливим результатом даного дослідження є й те, що в ньому розглянуті проблеми прокурорського нагляду за виконанням закону на стадії порушення кримінальної справи, а також запропоновані заходи, спрямовані на вдосконалення законодавства про прокурорський нагляд, та кримінально-процесуального законодавства, зокрема щодо змісту початкової стадії кримінального процесу¹.

Варто зазначити, що найбільш наближеними до теми даного навчального посібника є наукові розробки М. В. Косюти, зокрема його докторська дисертація «Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в установах побудови демократичної правової держави» (2002 р.), у якій визначено концептуально-прикладні засади прокурорського нагляду, включаючи й у сфері виконання покарань². Важливим результатом даного дослідження є те, що в ній визначені особливості взаємовідносин прокуратури з іншими державними структурами та обґрунтовується потреба у збереженні багатofункціонального характеру прокуратури, а також вносяться пропозиції щодо вдосконалення право-

¹ Серета Г. П. Організаційно-правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів при прийманні, реєстрації, перевірці та вирішенні заяв і повідомлень про злочини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2000. 18 с.

² Косюта М. В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 33 с.

вого регулювання прокурорського нагляду, прокурорсько-судового представництва, підтримання державного обвинувачення. Крім цього, досить детально проаналізовано нормативний зміст принципів прокурорської системи, та внесені пропозиції автором щодо посилення гарантій їх реалізації.

Як показали результати вивчення наукової літератури, у загальних рисах деякі питання предмету даного навчального посібника висвітлено в докторській дисертації М. І. Мичка «Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України» (2002 р.)¹, яка присвячена дослідженню функцій прокуратури й організаційному устрою прокурорської системи України перехідного періоду. Зокрема, на підставі історико-правового аналізу інституту прокуратури, особливостей його виникнення й розвитку української державності, автор довів, що прокуратура України повинна функціонувати як прокуратура змішаного типу, для якої функція звинувачення (кримінального переслідування) і функція нагляду за виконанням і дотриманням законів є пріоритетними й рівнозначними. У такому ж контексті М. І. Мичко розкриває й змістовну сторону функцій, що виконуються прокуратурою України, а також показав місце прокуратури в механізмі державної влади та з'ясував зміст форм її взаємовідносин і взаємодії з органами законодавчої, виконавчої, судової влади й органами державного контролю. Значне місце в даному

¹ Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: дис... д-ра юрид. наук. Харків: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2001. 375 с.

посібнику відводиться також дослідженню проблем організаційного устрою прокуратури України. Так, авторами зазначається, що прокурорська система складається з територіальних і спеціалізованих прокуратур, а її ієрархічний аспект створюють: Генеральна прокуратура України; прокуратура Автономної Республіки Крим; прокуратури областей і прирівняні до них прокуратури; прокуратури великих міст з районним поділом; міські, районні та прирівняні до них прокуратури. Важливим результатом даного дослідження є й те, що в ньому розглядаються основні принципи організації і діяльності прокуратури. При цьому автор досить детально описав зміст наглядової функції діяльності прокуратури, що досить важливо з погляду створення відповідних правових механізмів і гарантій реалізації ст. 22 КВК України «Прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань»¹.

Значне методологічне підґрунтя з означеної тематики створено й у інших дисертаціях, зокрема на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. Так, організаційно-правові проблеми контролю в прокурорській діяльності розкрито в дисертаційній роботі В. С. Бабкової (1998 р.)². Аналогічні питання, але у виконав-

¹ Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: дис... д-ра юрид. наук. Харків: НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2001. 375 с.

² Бабкова В. С. Організаційно-правові проблеми контролю в прокурорській діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1998. 17 с.

чому провадженні, розглянув у своїй дисертації М. М. Говоруха (2008 р.)¹. У свою чергу, враховуючи численні проблеми, пов'язані з належним розглядом та справедливим вирішенням звернень засуджених, певне теоретико-прикладне значення має й дисертаційна робота Є. О. Шевченко «Прокурорський нагляд за додержанням законодавства про звернення громадян» (2008 р.), яка присвячена прокурорському нагляду за додержанням права громадян на звернення й розгляду заяв і скарг в органах прокуратури. Крім цього, в ній досліджено зміст конституційного права громадян на звернення й гарантії його реалізації, а також визначено сутність прокурорсько-наглядового провадження за розглядом цих звернень громадян і їх підвідомчість органам прокуратури. Важливим результатом цієї наукової розробки є те, що в ній визначені тактичні й методичні засади прокурорсько-наглядової діяльності по розгляду звернень громадян і нагляду за додержанням законів про звернення громадян в органах місцевого самоврядування, а також запропоновано методику здійснення аналітичної роботи з розгляду звернень громадян в органах прокуратури².

Також, за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, питання щодо ролі й місця прокуратури як

¹ Говоруха М. М. Організаційно-правові аспекти діяльності прокурора у виконавчому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Акад. адвокатури України, 2008. 21 с.

² Шевченко Є. О. Прокурорський нагляд за додержанням законодавства про звернення громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2008. 19 с.

учасника кримінально-виконавчих правовідносин присвячена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Є. В. Дудко (2015)¹. У ній, на підставі аналізу стану досліджень у науці питань, пов'язаних із вивченням соціально-правової природи діяльності прокуратури в Україні, а також її функцій, з'ясовано та визначено її місце й роль як учасника кримінально-виконавчих правовідносин². Встановлено також, що від ефективності проведення прокурорських перевірок в органах і УВП значною мірою залежать ефективність кримінально-виконавчої діяльності в Україні³, та стан захищеності прав людини і громадянина, загальних інтересів суспільства та держави. Крім цього виявлено низку проблем, детермінованих неналежною координаційною діяльністю прокуратури у сфері виконання покарань та прогалинами організаційно-правового характеру. З метою їх вирішення, а також для вдосконалення діяльності прокуратури й підвищення ефективності в цілому організації виконання та відбування кримінальних покарань в Україні автором розроблено й обґрунтовано комплекс заходів законотворчого харак-

¹ Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2015. 297 с.

² Новосад Ю. О. Про деякі соціально-правові аспекти діяльності прокуратури у сфері боротьби зі злочинністю. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Херсон: Гельветика, 2016. Вип. 5. Т. 2. С. 115.

³ Новосад Ю. О. Про деякі змістовні особливості методології наукових досліджень участі прокуратури України у кримінально-виконавчій діяльності. *Право та державне управління*. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2019. № 1. С. 67.

теру, спрямованих на удосконалення правового механізму з цих питань¹.

У цьому контексті, як видається, досить своєчасним та таким, що надає певні орієнтири щодо видозміни кримінально-виконавчої діяльності прокуратури, став навчальний посібник В. М. Юрчишина (2014 р.) «Процесуальні функції прокурора в досудовій стадії кримінального провадження: призначення, система», у якому підрозділ 3.3 «Запобіжна (попереджувальна) функція прокурора у досудовому розслідуванні» має безпосереднє відношення до розглядуваної у даному навчальному посібнику проблематики². Поряд із цим, варто зазначити, що в цій науковій праці кримінально-виконавча діяльність прокуратури автором дещо звужена, а також не стосується тих стратегічних завдань, що вирішуються суб'єктами запобігання злочинам, а саме: перешкоджання дії детермінантів злочинності та її виявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливості усунення їхньої дії. Аналогічний підхід застосував В. М. Юрчишин й у своїй монографії «Місце і роль прокурора в досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці» (2013 р.)³. Також заслуговує на

¹ Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 17–18.

² Юрчишин В. М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: призначення, система: навч. посіб. Чернівці: Техно-друк, 2014. 276 с.

³ Юрчишин В. М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці: монографія. Чернівці: Вид. дім «Родовід», 2013. 308 с.

увагу той факт, що в зазначених видання В. М. Юрчишин усебічно та повно дослідив ті моменти, що є дотичними до кримінально-виконавчої діяльності та відноситься до досить важливих під час з'ясування правового механізму з цих питань, а саме: завдання координаційного характеру та організаційного забезпечення діяльності органів досудового розслідування, які за своєю функціональною ознакою в науці зараховуються до суб'єктів кримінально-виконавчої діяльності¹, що було використано в даному посібнику як методологічне підґрунтя під час висвітлення відповідних питань з означеної проблеми.

У цьому сенсі варто згадати також й роботу Д. О. Супруненка «Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні» (2016 р.)², у якій здійснено комплексне дослідження заходів запобігання злочинам органами прокуратури України та визначено і з'ясовано сутність соціально-правового статусу прокуратури України в державному механізмі запобігання злочинам. Крім цього, автором було досліджено вітчизняний і зарубіжний досвід становлення прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам, а також надано кримінологічне обґрунтування функцій прокуратури в державному механізмі запобігання злочинам в Україні, зокрема: виокремлено особливості реалізації її запобіжних функцій

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. С. 346.

² Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 344 с.

у процесі проведення ОРД, досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження¹, а також визначено шляхи їх реалізації в процесі нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень, виконанням кримінальних покарань і постпенітенціарного впливу на осіб, звільнених з місць позбавлення та обмеження волі.

Певне методологічне підґрунтя в цьому напрямі сформовано також в інших наукових та навчально-методичних виданнях. Зокрема, досить ґрунтовно висвітлено питання місця прокуратури в системі органів державної влади в Україні, а також нормативно-правового забезпечення та реалізації функцій прокуратури в колективній монографії І. І. Митрофанова, С. В. Степченко «Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам»², що не могло не привернути уваги науковців і практиків в контексті видозміни змісту діяльності прокуратури у зв'язку з прийняттям Верховною Радою України нової редакції Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VI³. Крім цього, під час написання навчального посібника використано наукові праці С. В. Домбровського (зокрема, «Загальний нагляд. Яким він є?»⁴); В. К. Звірбуля («Діяльність прокуратури із запобігання злочин-

¹ Новосад Ю. О. Запобіжна діяльність прокуратури в кримінальному провадженні. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія: Юриспруденція*. Одеса: МГУ, 2016. Вип. 22. С. 152.

² Митрофанов І. І., Степаненко С. В. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2011. 256 с.

³ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

⁴ Домбровський С. В. Загальний нагляд. Яким він є? *Вісник прокуратури*. 2008. № 1. С. 3–6.

ності. Наукові засади»¹); В. В. Клочкова («Повноваження прокурора з нагляду за виконанням законів у сфері прав і свобод людини»²); М. Й. Курочки («Прокурорський нагляд в Україні»³); С. Л. Лисенков («Місце прокуратури в системі поділу державної влади і його вплив на забезпечення прав людини і громадянина в Україні»⁴); О. М. Литвака («Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект)»⁵); О. М. Литвинова («Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні»⁶); С. С. Мірошниченка («Головні напрямки діяльності органів прокуратури України з попередженням організованої злочинності»⁷);

¹ Звирбуль В. К. Деятельность прокуратуры по предупреждению преступности. Научные основы. Москва: Юрид. лит., 1971. 168 с.

² Клочков В. В. Повноваження прокурора з нагляду за виконанням законів у сфері охорони прав і свобод людини. *Вісник прокуратури*. 2009. № 6. С. 44–48.

³ Курочка М. Й., Каркач П. М. Прокурорський нагляд в Україні: підручник/за ред. проф. Е. О. Дідоренка. Луганськ, 2004. 424 с.

⁴ Лисенков С. Л., Боршуляк І. І. Місце прокуратури в системі поділу державної влади і його вплив на забезпечення прав людини і громадянина в Україні. *Актуальні проблеми захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2000 р.)*. Київ: Ін-т адвокатури при КНУ ім. Тараса Шевченка, 2000. С. 37–42.

⁵ Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: ХНЮА ім. Ярослава Мудрого, 2002. 39 с.

⁶ Литвинов О. М. Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочинів в Україні на місцевому рівні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Харк. ун-т внутр. справ, 2002. 20 с.

⁷ Мірошниченко С. С. Діяльність прокуратури з попередження організованої злочинності: монографія. Київ: Ін Юре, 2008. 212 с.

О. Р. Михайленка («Прокуратура Франції»)¹; В. Ф. Оболонцева («Актуальні проблеми латентної злочинності»)²; Ю. Є. Полянського («Проект Конституції України про прокурорський нагляд»)³; М. О. Потєбенька («Парламентаризм і прокуратура: деякі аспекти проблеми»)⁴; В. Т. Нора («Прокурорський нагляд в Україні»)⁵; І. Є. Марочкіна та П. М. Каркача («Прокурорський нагляд в Україні»)⁶; С. В. Степченка («Формування правосвідомості населення України при здійсненні органами прокуратури функції нагляду за додержанням та виконанням законів»)⁷; В. Т. Маляренко («Суд, правоохоронні та правозахисні органи України»)⁸;

¹ Михайленко О. Прокуратура Франції: становлення та повноваження. *Право України*. 2000. № 2. С. 100–102.

² Оболонцев Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності: дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2001. 185 с.

³ Полянський Ю. Е. Проект Конституции Украины о прокурорском надзоре. *Юридический вестник*. 1996. № 1. С. 91–92.

⁴ Потєбенько М. О. Парламентаризм і прокуратура: деякі спекти проблеми. *Парламентаризм в Україні: теорія і практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 черв. 2001 р.)*. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. С. 80–82.

⁵ Прокурорський нагляд в Україні: курс лекцій/Я. О. Береський, І. І. Когутич, С. І. Писарчук та ін.; за ред. проф. В. Т. Нора. Львів: Тріада плюс, 2002. 280 с.

⁶ Прокурорський нагляд в Україні: підручник/за ред. І. Є. Марочкіна, П. М. Каркача. Харків: Одіссей, 2005. 240 с.

⁷ Степченко С. В. Формування правосвідомості населення України при здійсненні органами прокуратури функції нагляду за додержанням та виконанням законів. *Правосвідомість: соціально-педагогічні та правові проблеми: матеріали II Регіон. наук.-практ. конф. (Кременчук, 25 берез. 2011 р.)*. Кременчук: Вид. від. КНУ ім. М. Остроградського, 2011. С. 86–89.

⁸ Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник/О. С. Захарова, В. Я. Карабань, В. С. Ковальський (кер. авт. кол.) та ін.; відп. ред. В. Т. Маляренко. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 376 с.

Є. В. Фесенка («Проблеми визначення функцій прокуратури»)¹; Ю. С. Шемшученка та Г. О. Мурашина («Прокуратура України: шляхи реформування в аспекті входження у європейський правовий простір»)²; П. В. Шумського («Прокуратура України»)³; М. К. Якимчука («До питання про місце і роль прокуратури в системі державних органів України»)⁴ та ін.

З останніх публікацій у цьому сенсі слід відзначити підручник «Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» (2013 р.)⁵, (2013 р.)⁵, виданий у співавторстві науковців та практичних працівників органів прокуратури України (Є. М. Блажівський, М. К. Якимчук, І. М. Козьяков, М. С. Туркот та ін.). Це перша, як

¹ Фесенко Є. В. Проблеми визначення функцій прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2001. № 1. С. 12–16.

² Шемшученко Ю. С., Мурашин Г. О. Прокуратура України: шляхи реформування в аспекті входження у європейський правовий простір. *Вісник Академії прокуратури України*. 2006. № 4. С. 5–11.

³ Шумський П. В. Прокуратура України: навч. посіб. Київ: Вентурі, Вентурі, 2008. 336 с.

⁴ Якимчук М. К. До питання про місце і роль прокуратури в системі державних органів України. *Правова держава*. 2000. Вип. 11. С. 232–237.

⁵ Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: підручник/В. П. Пшонка, Є. М. Блажівський, М. К. Якимчук та ін.; за заг. ред. В. П. Пшонки. Київ: Алерта; Правова єдність, 2013. 416 с.

видається, та досить повна і системна праця, в якій докладно, з позицій практичної реалізації конституційних засад, відображено правові основи функціонування зазначеного нагляду як самостійного виду прокурорської діяльності та окреслено наукові підходи до визначення його сутності і специфічних ознак, а також визначено загальні та спеціальні наглядові повноваження прокурора, правові засоби прокурорського нагляду, а також тактику та методику його здійснення залежно від видів примусових заходів та покарань.

Відповідні методологічні засади із зазначеної тематики створені й у науці кримінально-виконавчого права. Так, у підручнику із цієї навчальної дисципліни, підготовленому в 2006 р. за редакцією професора А. Х. Степанюка, цьому питанню присвячений розділ 5 «Нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань. Участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених»¹. Поряд з цим, у даному навчальному виданні питання щодо змісту діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчих відносин не розглянуто. Не визначено також місце та роль прокуратури у змісті кримінально-виконавчої діяльності, а тому зазначені моменти потребують не тільки наукової розробки, але й переосмислення в контексті вимог нової редакції Закону України «Про прокуратуру»².

¹ Кримінально-виконавче право: підручник/за ред. А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2006. С. 39–43.

² Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

Аналогічні питання розкрито в підручнику «Кримінально-виконавче право» (2011 р.), випущеному за загальною редакцією професорів В. В. Голіни та А. Х. Степанюка¹. Не приділено належної уваги цій проблематиці й у навчальному посібнику «Кримінально-виконавче право України» (2008 р.), підставленому авторським колективом науковців (А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець)². У підручнику «Кримінально-виконавче право України» (2010 р.) за загальною редакцією професора О. М. Джужи питання прокурорського нагляду та діяльністю органів і установ виконання покарань висвітлено в розділі 10 «Контроль та нагляд за діяльністю органів і установ виконання покарань»³. Проте, і в цьому навчальному виданні питання щодо діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин не розглянуто. Більше того, назва підрозділу 10.7 зазначеного розділу «Прокурорський нагляд за діяльністю органів і установ виконання покарань» не повністю співвідноситься з назвою ст. 22 КВК «Прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань», що теж потребує додаткового роз'яснення.

¹ Кримінально-виконавче право: підручник/В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2011. С. 43–44.

² Кримінально-виконавче право України: навч. посіб./А. П. Гель, Г. С. Семаков, І. С. Яковець; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 139–142.

³ Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. С. 304–315.

У загальних рисах розкрито це питання й у науково-практичних коментарях до КВК України. Зокрема, у першому з них, підготовленому в 2005 р. за загальною редакцією професора А. Х. Степанюка та І. С. Яковець, мова ведеться переважно про предмет прокурорського нагляду загалом та стосовно органів і установ виконання покарань, зокрема¹, чого, звичайно, недостатньо з погляду вирішення визначених у навчальному посібнику завдань. Не вніс повної ясності, хоча й доповнив інформацію, що була викладена в попередньому виданні, науково-практичний коментар до КВК 2008 р., підготовлений за загальною редакцією професора А. Х. Степанюка². Нічого по суті, на відміну від двох попередніх коментарів до КВК, не відображено й у науково-практичному коментарі до КВК за загальною редакцією професора І. Г. Богатирьова (2010 р.)³. Крім цього, в одному з останніх на сьогодні в Україні науково-практичному коментарі до КВК за загальною редакцією професорів В. В. Коваленка та А. Х. Степанюка (2012 р.), хоча й розкрито окремі питання та правові підстави, включаючи на відомчому рівні, здійснення прокурорського нагляду за виконанням кримі-

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент./ А. Х. Степанюк, І. С. Яковець; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Юрінком Інтер, 2005. С. 71–74.

² Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України/А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 76–78.

³ Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України/І. Г. Богатирьов, О. М. Джужа, О. І. Богатирьова, Є. М. Бодюл та ін.; за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: Атіка, 2010. С. 61–62.

нальних покарань¹, у контексті змісту об'єкта та предмета даного навчального посібника викладена в цьому виданні інформація є епізодичною та недостатньою, що стало додатковим аргументом при визначенні теми зазначеної наукової розробки.

Певні методологічні засади, визначено й в інших наукових та навчально-методичних виданнях. Зокрема, досить цікавою в цьому контексті є позиція В. С. Гаращука щодо змісту доктрини контролю та нагляду у сфері організаційно-управлінських відносин, яку він виклав у томі 2 «Правової доктрини України», а саме: чітко сформував відмінні ознаки таких понять, як «контроль» та «нагляд»². У свою чергу, у 2013 р., за результатами захищеної дисертації, Р. В. Лемак опублікував монографію «Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань»³, у якій зробив спробу дати відповідь на ряд проблемних теоретико-прикладних питань, що мають, зокрема, відношення до змісту даного навчального посібника. Поряд з цим та у зв'язку з прийняттям нової редакції Закону України «Про прокуратуру»⁴,

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент./ за заг. ред. В. В. Коваленка, А. Х. Степанюка. Київ: Атіка, 2012. С. 78–80.

² Гаращук В. М. Доктрина контролю та нагляду у сфері організаційно-управлінських відносин. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України/Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 284–285.

³ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 224 с.

⁴ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

в якому визначено дещо інший зміст функції нагляду, яку має здійснювати цей державний орган, а саме: як зазначено в п. 1 Перехідних положень цього нормативно-правового акта, прокуратура виконує функцію нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами виключно у формі представництва інтересів громадянина або держави в суді, дослідження, яке провів Р. В. Лемак, звичайно ж потребує суттєвого доповнення та змістовної видозміни, у тому числі з урахуванням предмета цієї наукової розробки. Аналогічні прогалини із зазначеної тематики наявні й у колективній монографії О. Г. Колба, М. І. Копетюка «Прокурорський нагляд за додержанням кримінально-виконавчого законодавства» (2009 р.)¹. У 2016 році вийшов друком навчальний посібник «Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань», в якому висвітлено деякі питання кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури, а також визначено зміст діяльності прокуратури України як учасника кримінально-виконавчих правовідносин². Крім цього, встановлено вплив проку-

¹ Колб О. Г., Охман О. В. Суб'єкти протидії розслідуванню злочинів, учинених в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах України. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ*. 2013. № 1. С. 24–30.

² Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./Є. В. Дудко, І. О. Колб, Д. О. Супруненко, Ю. О. Новосад та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи, О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. 240 с.

рорського нагляду у сфері виконання кримінальних покарань на ефективність діяльності органів та УВП та обґрунтовано роль і місце прокуратури України в системі суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики.

Таким чином, аналіз стану наукового дослідження проблем участі прокуратури в кримінально-виконавчій діяльності показав, що у більшій мірі ці питання науковці досліджували в межах наукової спеціальності 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура, приділяючи при цьому увагу лише змісту прокурорського нагляду у сфері виконання кримінальних покарань, не розглядаючи при цьому зазначеної тематики в межах іншої наукової спеціальності, а саме: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, що важливо для вирішення завдань кримінально-виконавчого законодавства України й підвищення ефективності діяльності органів та УВП. Поряд з цим, внесення змін до Конституції України (зокрема, виключення з Основного закону розділу «Прокуратура України»), а також прийняття нової редакції Закону України «Про прокуратуру» потребує наукового супроводу та доктринального тлумачення його положень на практиці, зокрема тих, що стосуються змісту прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, в органах та УВП. Додатковим аргументом з цього приводу є результати

вивчення наукових праць, предметом яких була наглядова функція прокуратури України, які, зокрема, свідчать, що на доктринальному рівні, включаючи докторські дисертації, прокуратуру як учасника кримінально-виконавчих правовідносин комплексно не досліджували, хоча це питання має не тільки теоретичне, але й практичне значення, оскільки від його вирішення на науковому рівні залежить ефективність процесу виконання – відбування кримінальних покарань¹, а також приведення умов відбування покарань засудженими у відповідність до міжнародних стандартів².

1.2. Методологічні засади дослідження участі прокуратури України у кримінально-виконавчій діяльності

Процес становлення нового знання про те чи інше явище правової дійсності являє собою певну систему отримання, накопичення, аналізу, узагальнення й осмислення фактів, що мають наукове значення, з подальшим закріпленням отриманих результатів і висновків у теоріях, концепціях, поглядах, нормативних актах тощо. Це складний

¹ Яковець І. С. Наукові засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань. *Правова доктрина України*. У 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 799–820.

² Степанюк А. Х., Яковець І. С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: монографія. Харків: Кроссрод, 2007. 184 с.

за структурою й об'ємний за кількістю інформації, яку необхідно переробити дослідникові, багатоетапний процес, у якому природження цього знання відбувається за відповідними принципами й закономірностями, що належать до царини методології наукового пізнання¹. Саме тому, на сучасному етапі розвитку кримінально-виконавчої науки методологічний інструментарій відповідних досліджень залишається переважно атрибутивною складовою дисертаційних робіт і монографій, оскільки будь-яке серйозне дослідження розпочинається з окреслення методологічних засад щодо напрямів здобуття необхідної інформації, її творчої переробки й закріплення значущих фактів. Виходячи з цього, методологія зумовлює змістовність та істинність одержаних результатів і висновків наукового дослідження². Більш того, розвиток сучасного правознавства обумовлений інтеграційними та глобалізаційними процесами, що відбуваються в Європі та світі, його переходом від методологічного монізму до світоглядно-методологічного плюралізму³. Це зумовлює необхідність концептуального перегляду

¹ Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. С. 72.

² Лучко С. В. Методологія дослідження пенітенціарної системи України. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 2. С. 151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdujn_2013_2_29

³ Новосад Ю. О., Никифорчук Д. Й. Методологія наукових досліджень у сфері боротьби зі злочинністю: зміст та особливості. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 1 берез. 2019 р.)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 263.

традиційних уявлень про державно-правові закономірності та поглибленого осмислення ролі юридичної науки в сучасному суспільстві. При цьому, глибокий аналіз усіх явищ, визначення принципів орієнтирів подальшого розвитку правознавства є найважливішим напрямом наукових досліджень, основою ефективності яких має бути методологія правознавства. Враховуючи зазначене, формування методологічної системи є першочерговим завданням сучасної юриспруденції. Особливо актуальні ці питання для української правової науки, включаючи кримінально-виконавче право.

Останніми роками в сучасній методології юридичної науки правознавці констатують кризисні явища, акцентуючи увагу на поширеності досліджень суто описового характеру, які зводяться до коментування правових актів, через що не мають відповідної наукової цінності. Однією з причин такої негативної тенденції визнається відсутність уявлень про методологічний інструментарій конкретно-правових досліджень. В повній мірі це стосується й кримінально-виконавчого права. Більш того, слід зазначити, що більшість питань в цій сфері є дискусійними (сутність і рівні методології, співвідношення філософських та загальнонаукових методів, наявність/відсутність універсального методу, місце діалектики в системі методів тощо), чимало з яких вирішуються вченими неоднозначно, що створює додаткові труднощі при аналізі багатьох суттєвих проблем будь-якої галузі права¹.

¹ Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2013. С. 11.

Особливо актуальним це питання є для науки кримінально-виконавчого права, враховуючи, що наукових розробок у цьому напрямі є недостатньо, а сучасним працям у даному сенсі бракує системності, точності та аргументованості.

Фундаментальний підхід до розуміння методології науки кримінально-виконавчого права заклали професор В. М. Трубников, виділивши серед спеціально-наукових методів порівняльно-правовий¹. На важливості формування цілісної методології науки кримінально-виконавчого права, як сукупності прийомів дослідження, завдяки якій уможлиблюється теоретико-прикладне дослідження діяльності з виконання покарань, як складної системи, що саморозвивається, наголошує інший представник харківської наукової школи кримінально-виконавчого права професор А. Х. Степанюк².

Саме тому розроблення методологічних засад діяльності прокуратури у кримінально-виконавчій діяльності, зважаючи на їх розвиток та визначення функцій прокуратури у Законі України «Про прокуратуру» (2014 р.)³, підтверджує актуальність і

¹ Трубников В. М., Филонов В. П., Фролов А. И. Уголовно-исполнительное право Украины: учебник. Донецк: ДИВД МВД Украины, 1999. С. 54.

² Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2002. С. 39.

Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2002. 38 с.

³ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

необхідність проведення теоретико-методологічного пізнання цього напрямку державного впливу на процес виконання – відбування покарань. Справедливим у зв'язку з цим можна визнати твердження М. І. Панова про те, що цінність й унікальність кожної дослідницької роботи у кримінальній сфері залежить від правильного вибору конкретних методів наукових досліджень, з'ясування їх сутності та значення¹. Виходячи з цього, провідною тезою є той постулат, що кримінально-виконавчі засади діяльності прокуратури України – це той напрям боротьби із злочинністю, що вимагає пошуку нових підходів або оновлення вже апробованих, в яких би максимально зберігалися права і свободи людини, мінімізувався вплив та зберігалася одна із важливих функцій держави – виконання та відбування покарань.

Знову ж таки, як свідчать результати даного наукового пошуку, питанням методології приділялась увага багатьох вчених, серед них можна вказати як філософів (Д. А. Керімов, В. С. Швирєв, В. А. Канке, Г. І. Рузавін, В. Лисий), так і юристів (П. М. Рабінович, М. С. Кельман, О. Ф. Скакун, Л. В. Петрова, М. М. Тарасов, С. К. Бостан). При цьому, праці зазначених авторів стосуються методології юридичної науки в цілому. Проте, варто зазначити, що небагато праць було змістовно

¹ Панов М. І. Методологія науки як необхідна складова фундаментальних досліджень кримінального права. Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.). Харків: Право, 2012. С. 25.

орієнтовано також безпосередньо вирішенню проблематики методології кримінально-правових досліджень (зокрема, робота Г. В. Гребенькова та Є. С. Назимко)¹.

У цьому контексті нетривіальні рішення проблем методології кримінального права пропонує в своїй монографії П. П. Сердюк². У цьому аспекті розгляд методологічних питань в даній сфері вважається актуальним, позаяк у тій чи іншій мірі відноситься й з'ясування змісту кримінально-виконавчої діяльності. Щодо поняття методу кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України, то воно є узагальненим і містить у собі: 1) методологію – основоположні принципи науки; 2) методіку – сукупність конкретних методів (інструментарій дослідження), що застосовуються при вивченні конкретних проблем, що стосуються сфери виконання покарань; 3) методи – конкретні прийоми та способи дослідження.

У наукових джерелах під методом (від грец. *methodos* – буквально шлях до чого-небудь) розуміють спосіб досягнення мети, цілі, програми, плану завдяки впорядкованій певним чином діяльності; спосіб пізнання дійсності та відтворення її у мисленні³. Отже, метод – це спосіб отримання резуль-

¹ Гребеньков Г. В., Палій М. В., Назимко Є. С. Легальний вимір правової політики держави у сфері протидії злочинності. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 68–73.

² Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. С. 11.

³ Словник української мови: в 11-ти т. Т. 8: К–О./І. К. Білодід, А. А. Бурячок та ін. Київ: Наук. думка, 1979. С. 357.

тату, обраний дослідником шлях пізнання, конкретні прийоми операції дії і впливу¹. При цьому метод дозволяє дізнатися одну із сторін явища, що вивчається. Натомість методологія дозволяє пізнати сутність цього явища. Більш того, методологія – це не інструмент, а матриця, що формує пошук необхідного набору інструментів, яка дозволяє відобразити специфічну сутність конкретного соціально-правового явища. У свою чергу, поняття «методологія» по-різному тлумачиться у сучасній юридичній науці. У широкому розумінні термін «методологія» розуміється як теорія людської діяльності – це діяльність пізнання, мислення або, якщо говорити точніше, вся діяльність людства, включаючи сюди не лише власне пізнання, але й виробництво. Звідси виходить, що методологія – теорія людської діяльності². У вузькому розумінні під методологією розуміють сукупність методів, прийомів, процедур наукового дослідження³. Водночас, під методологією правової науки сучасні вчені розуміють: вчення про методи пізнання, теоретичне обґрунтування використаних у науці методів і способів пізнання; теорію методів, сукупність певних теоретичних принципів, логічних прийомів і конкретних способів дослідження явищ;

¹ Трофимов В. К. Философия, история и методология науки: учеб. пособие для магистрантов и аспирантов. Ижевск: ФГБОУ ВПО Ижевская ГСХА, 2014. С. 59.

² Щедровицкий Г. П. Проблемы методологии системного исследования. Москва: Юрид. лит., 1964. С. 6.

³ Попов Г. Х. Проблемы теории управления: пособие. Москва: Наука, 1970. С. 5–6.

систему певних теорій, гносеологічних й онтологічних принципів, законів і категорій, що опосередковують загальні властивості й зв'язки буття і наукового пізнання; учення про принципи побудови, форми та засоби наукового пізнання тощо. Поряд з цим, незважаючи на наявні розбіжності у згаданих визначеннях¹, можна переконливо стверджувати, що всі вони надають найзагальніші уявлення про сутність і зміст поняття методології юридичної науки. Інакше кажучи, методологія – це система координат (своєрідна дослідницька орієнтація, установка, диспозиція суб'єкта пізнавальної діяльності²), а метод – вектор пошуку і дії. При цьому, систему координат може бути побудовано лише на основі прихильності до якої-небудь однієї методологічної лінії, що не виключає прагнення з накопиченням знання об'єднати різні інтелектуальні традиції і підходи. Це визначається дійсними потребами пізнання. Таким чином, метод і методологія – поняття різні, хоча й тісно пов'язані одне з одним³.

¹ Петрова Л. В. Методологія провознавства: філософський дискурс. *Третій міжнар. конгрес українців (Харків, 26–29 серп. 1996 р.)*. Харків: Правознавство, 1996. С. 23–29.

Рибалова Л. М. Методологія наукового пошуку – основа технології розвиваючого навчання. *Нові технології навчання*. 2007. Вип. 19. С. 206–209.

Козловський А. А. Гносеологія і методологія права: проблеми співвідношення. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. 75. С. 5–9.

² Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків: ДісаПлюс, 2016. С. 66.

³ Грабченко А. І., Гаращенко Я. М., Федорович В. О. Методи наукових досліджень: навч. посіб. Харків: НТУ «ХПІ», 2009. С. 14–15.

Загалом поняття методології та методів, є в першу чергу, філософським, а не юридичним. Більш того, домінує підхід, який вбачає в методології частину гносеології, що досліджує форми і методи наукового пізнання¹. Поряд з цим, у вітчизняній науковій доктрині методологію розглядають як учення про методи пізнання та/або систему наукових принципів, на основі яких ґрунтується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів і прийомів. При цьому, деякі вчені застерігають від спрощеного розуміння методології, тобто її зведення до звичайної сукупності методів дослідження, оскільки вона вивчає, перш за все, можливості і межі застосування цих методів в процесі осягнення наукової істини². Зокрема, Л. А. Мікешина визначає методологію наукового пізнання як філософське вчення про систему апробованих принципів, норм і методів науково-пізнавальної діяльності, про форми, структури та функції наукового знання³. У цілому ж, методологія науковцями поділяється на дві частини: загальна методологія та методологія галузевих наук, в тому числі й правова методологія, яка розробляється переважно філософією права. У цілому ж роль філософії в науці є передусім світоглядною та

¹ Яркова Е. Н. История и методология юридической науки: учеб. пособие. Тюмень: Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 2012. С. 96–97.

² Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: учеб. пособие. 2-е изд., испр. Киев: МАУП, 2004. С. 16.

³ Микешина Л. А. Философия науки. Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования: учеб. пособие. Москва: Прогресс-Традиция: МПСИ: Флинта, 2005. С. 226.

методологічною, тобто філософія задає науці світоглядного та методологічного базису, необхідного для дослідницької діяльності¹.

Схожі міркування з цього питання можна зустріти й в науковців кримінально-правового напрямку. Так, Ю. В. Голік наголошує на тому, що методологія є інтегральним поняттям, яке об'єднує низку компонентів, зокрема, світогляд, діалектичні категорії, загально- та приватно-наукові методи. На його переконання, методологія – це система координат, а метод – вектор пошуку і дії². Враховуючи зазначені доктринальні підходи, у сучасній науці склалася традиція виділення таких рівнів в структурі наукової методології: філософського, загальнологічного, загальнонаукового, приватно-наукового, дисциплінарного³. Р. А. Сабітов залежно від рівня пізнання виділяє також емпіричні, теоретичні та метатеоретичні методи (діалектичний, метафізичний, герменевтичний)⁴. Д. А. Керімов наполягає на єдності діалектики, логіки і теорії пізнання (гносеології). Вищий рівень методології, на його думку, утворює діалектико-світоглядний рівень, який визначає головні

¹ Ушаков Е. В. Введение в философию и методологию науки: учебник. Москва: Экзамен, 2005. С. 19.

² Философия уголовного права/сост. ред. и вступ. статья д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Голика. Санкт-Петербург: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. С. 8.

³ Баранец Н. Г. История и философия науки: учеб.-метод. пособие. Ульяновск: УлГУ, 2005. С. 46–48.

⁴ Сабитов Р. А. Основы научных исследований: учеб. пособие. Челябинск: ЧТУ, 2002. С. 40–41.

напрями та загальні принципи пізнання в цілому¹. Поряд з цим, Г. В. Гребеньков та Є. С. Назимко зазначають, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення змісту поняття «методологія» і, наводячи існуючі точки зору стосовно її змістовного навантаження та визначень з позицій наукознавства, філософії, теорії держави та права, припускають, що методологія – це вчення про метод наукового пізнання і практичного перетворення дійсності, а метод, система методів – це сукупність засобів і прийомів дослідження. При цьому, найважливішим завданням методології вони вбачають вивчення закономірностей розвитку засобів і прийомів дослідження, їх взаємного впливу, диференціації та субординації². Зазначені автори за ступенем спільності і сферою дії усі методи поділяють також на чотири групи: 1) філософські (зокрема, діалектичний, феноменологічний, герменевтичний); 2) загальнонаукові (системний, порівняльний, історичний); 3) спеціально-наукові; 4) дисциплінарні³.

Результати даного наукового пошуку показали, що у радянський період філософською теорією, методом та методологією наукового пізнання і

¹ Керимов Д. А. Методологія права (предмет, функції, проблеми філософії права): монографія. 5-е изд. Москва: Изд-во СГУ, 2011. С. 49–50.

² Гребеньков Г. В., Назимко Є. С. Методологія кримінально-правових досліджень: наук.-практ. посіб. Донецьк: Цифрова типографія, 2012. С. 22–25.

³ Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2013. С. 12–13.

творчості взагалі була проголошена саме матеріалістична діалектика¹. Її альтернативою вважалася метафізика. Остання складалась з принципів, законів і категорій. При цьому ядро марксистської (матеріалістичної) діалектики складав закон єдності та боротьби протилежностей. Сутність діалектичного методу полягало в тому, що поперше, в його спрямованості на розуміння того чи іншого явища природи, суспільства, культури в єдності його протилежних характеристик і, подруге, в баченні будь-якого явища як процесуального-мінливого, що розвивається внаслідок його внутрішньої суперечливості². Саме тому і сьогодні чимало вчених розглядають діалектичний матеріалізм в якості загальної методології для юридичних наук, хоча зрозуміло, що світова філософія аж ніяк не зводиться до цього напрямку.

Окрім методології, в науковій літературі виділяють також загальні принципи, які мають використовуватися в науковому дослідженні. Серед них, зокрема, учені виділяють принцип єдності теорії і практики, принцип об'єктивності, принцип всебічності дослідження, принцип єдності історичного і логічного, принцип системності, принцип детермінізму, принцип діалектичного розвитку³, які також спираються на діалектичний матеріалізм.

¹ Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 1997. С. 154.

² Философия уголовного права/сост. ред. и вступ. статья д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Голика. Санкт-Петербург: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. С. 8.

³ Бермус А. Г. Введение в гуманитарную методологию: монография. Москва: «Канпн+» РООИ «Реабилитация», 2007. С. 96–99.

Щодо методології, власне кримінального права, а у цьому контексті – й методології кримінально-виконавчого права, то під нею переважно розуміють: систему категорій діалектичного та історичного матеріалізму, яка дозволяє досліджувати і застосовувати на практиці пізнані закономірності, сутність, зміст кримінально-правової боротьби зі злочинністю¹; вчення не просто про методи пізнання, а й про систему інтерпретації методів, притаманних предмету пізнання²; систему методів, прийомів і засобів наукового пізнання, яка в такій якості становить собою комплекс історично складених раціональних шляхів, засобів і форм руху мислення від незнання до знання, від припущення істини, від одиничного до узагальненого, від явища до сутності³. Саме тому, на шляху утвердження методологічного плюралізму в сучасній українській правовій науці актуалізується пошук нових засобів пізнання явищ, фактів, а також відбувається процес докорінного переосмислення традиційних. Зокрема, панування марксистсько-ленінської методології протягом десятиліть обумовило статичне трактування права, що значною мірою зберігається й досі. Ці та інші міркування підтверджують

¹ Курс уголовного права. Т. 1: Общая часть. Учение о преступлении/под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 1999. С. 5–6.

² Актуальні проблеми кримінального права: навч. посіб./В. М. Попович, П. А. Трачук, А. В. Андрушко, С. В. Логін. Київ: Юрінком Інтер, 2009. С. 45.

³ Панов М. І., Гуторова Н. О. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. *Проблеми законності*. 2009. № 100. С. 292.

висновок про те, що у зміст методології вкладалися певні ідеологічні бачення, керований світогляд, ізоляція від європейської та світової культури. Більш того, усі ці маніпуляції були, насамперед, зорієнтовані (інколи й насильницьким шляхом) на вибір такої установки творчої діяльності, яка б підтримувала існуючий державний устрій, суспільний лад. Саме тому, обґрунтування новітньої методології слід починати з попереднього переосмислення успадкованого філософського світогляду, а відтак, юристу-методологу потрібно мати професійні знання як у галузі юриспруденції, так і філософії. У такій ситуації пізнавальні проблеми права набувають особливої гостроти, оскільки об'єктивно виникає потреба й у реформуванні методології правових досліджень, яка б відповідала сучасному етапу становлення національного права¹. Поряд з цим, не зупиняючись на термінологічному визначенні даного поняття, цілком варто погодитись з Д. А. Керимовим, який переконує, що «методологія» – це вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ². Більш того, поєднуючи пізнавальні можливості всіх наук, методологія примножує і збагачує дослідницький потенціал кожної з них. При цьому єдність діалектики, гносеології і логіки як методологічного ядра в пізнавальному процесі, таким

¹ Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права): монография. 5-е изд. Москва: Изд-во СГУ, 2011. С. 24–25.

² Там же, с. 44.

чином, виступає як засіб суб'єктивного осмислення об'єктивного розвитку, який, оволодівши масами, перетворюється завдяки громадській практиці на «другу об'єктивність»¹. Іншими словами, методологічну роль відіграють не лише закони, поняття і категорії філософії, а й міждисциплінарні, загальнонаукові поняття (наприклад, інтерпретація, моделювання, інформація, ефективність та ін.)². Важливим, у зв'язку з цим, є такий висновок: методологія будь-якого наукового дослідження, не повинна обмежуватися лише пошуком методів наукового пізнання. Її основу має становити низка взаємопов'язаних компонентів, перелік яких залишається відкритим³. Зокрема, на думку Д. А. Керімова, такими взаємопов'язаними компонентами можуть бути: 1) визначення об'єкта дослідження; 2) проблемність стану об'єкта дослідження; 3) слідування суворо логічному послідовному шляху дослідження об'єкта в його проблемному стані; 4) обґрунтованість і доказовість результатів дослідження; 5) можливість безпосереднього або опосередкованого використання результатів дослідження на практиці⁴.

Отже, якщо узагальнити зазначені наукові підходи, то під методологією дослідження кримінально-виконавчої діяльності прокуратури в Україні

¹ Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права): монография. 5-е изд. Москва: Изд-во СГУ, 2011. С. 85–86.

² Там же, с. 29–30.

³ Там же, с. 97.

⁴ Там же.

слід розуміти своєрідну матрицю чи систему координат, що формує пошук певних прийомів, способів дослідження, необхідних для отримання відповідного результату, який ґрунтується не лише на обраних методах дослідження певної методологічної лінії, а й на визначених статистичних даних з їх науковим узагальненням, певним порядком, плануванням, а також формується на системному підході до дослідження окремих частин загальної теми, аналізу наукових і нормативно-правових джерел, виведення висновків і розробленні пропозицій стосовно удосконалення виконання й відбування кримінальних покарань та науково обґрунтованих заходів, спрямованих на підвищення результативності нагляду, що здійснює прокуратура як учасник кримінально-виконавчих правовідносин, та в цілому рівня ефективності її діяльності у сфері виконання покарань¹.

Виходячи з цього та враховуючи специфіку дослідження кримінально-виконавчої діяльності прокуратури в Україні, у предметі методології цього навчального посібника визначено, насамперед, зміст діяльності прокуратури України як учасника кримінально-виконавчих правовідносин, що дало можливість отримати наступні його результати: а) доведено необхідність переорієнтації змісту прокурорського нагляду на вирішення завдань і досягнення мети кримінально-виконавчого законодавства України, а також на нейтралізацію, блоку-

¹ Новосад Ю. О. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчої діяльності: монографія. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2019. С. 23–24.

вання, усунення тощо детермінант порушення закону в органах та УВП; б) встановлено вплив прокурорського нагляду у сфері виконання кримінальних покарань на ефективність діяльності органів та УВП, зокрема, доведено, що у випадках проведення якісних прокурорських перевірок значно підвищується правопорядок у ДКВС України та зменшується кількість звернень засуджених і їх близьких родичів з питань захисту порушених прав і законних інтересів; в) обґрунтовано роль і місце прокуратури України в системі суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики, а саме: доведено необхідність більш активної участі органів прокуратури в зазначеній діяльності у зв'язку із покладенням на них ролі координуючих суб'єктів серед правоохоронних органів у сфері боротьби із злочинністю¹.

Методологія дослідження кримінально-виконавчої системи України є ученням про світогляд і систему наукових підходів, принципів, методів, прийомів і способів пізнання й об'єктивної оцінки ідеології функціонування органів і установ виконання покарань, чинного кримінально-виконавчого законодавства та правових механізмів діяльності ДКВС України й інших соціальних інституцій

¹ Новосад Ю. О. Щодо суті та змісту діяльності прокуратури по запобіганню злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. URL: http://lsei.org.ua/6_2016/198.pdf

Новосад Ю. О., Воробей П. А. Питання, пов'язані зі змістом запобіжної діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвуз. наук.-практ. конф.: у 2 ч. (Київ, 24 берез. 2017 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 83.

щодо досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених. При цьому, методологія дослідження проблем функціонування кримінально-виконавчої системи України у своєму арсеналі містить різнопорядкові за змістом і формою методи. Як зазначає у зв'язку з цим О. Ф. Скакун, у сучасній юридичній науці найбільш функціональним як в абстрактному, так і науковому значенні є таке визначення поняття «метод»: по-перше, як системи конкретних способів та принципів досягнення мети дослідження; та, по-друге, як системи інструментів (засобів) дослідження¹. У свою чергу, способи являють собою систему прийомів, що допомагають досягти певних результатів (дедукція та індукція, аналіз та синтез, узагальнення тощо). Водночас, принципи (історизму, сходження від абстрактного до конкретного, єдності логічного та історичного, конкретного та абстрактного тощо), які зазвичай формуються на рівні методів чи методологічних підходів (філософських і загальнонаукових, але не окремо наукових), завдяки своєму імперативному характеру мають забезпечувати концептуальність дослідження². Крім цього, під час дослідження проблематики кримінально-виконавчих засад діяльності прокуратури у сфері виконання покарання враховано також об'єктивний підхід, що передбачає необхідність вивчення заходів виправлення та ресоціалізації засуджених у всій їх багатогранності, зважаючи на сукупність

¹ Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., доповн. і переробл. Київ: Алерта, 2013. С. 6.

² Там само, с. 6–7.

причин і умов, що породжують злочинність, особу засудженого та заходів кримінально-виконавчого реагування на них. У цьому контексті важливим є висновок учених про те, що методологічною основою будь-якого кримінально-виконавчого дослідження є, по-перше, загальнофілософська методологія (основні принципи, закони і категорії діалектики); по-друге, системний підхід, який є виявом діалектичного методу і тому є загальнонауковою методологією дослідження, що опосередковує застосування діалектики до всієї галузі знань і вживаної у всіх сферах науки, техніки й управління. Це об'єднує системний підхід з філософською методологією, через що він посідає проміжне місце між філософським і спеціально-науковим пізнанням і має особливе методологічне значення для дослідження соціальних процесів та явищ¹. Як слушно з цього приводу зазначає В. Лисий, сьогодні є ціла низка філософій і кожна з них має свій метод «філософування» («свій методологічний інструментарій»). Саме тому, в сучасних умовах діалектика є одним із ключових філософських методів поряд із герменевтичним, аналітичним та феноменологічним². У свою чергу, Г. І. Рузавіна вважає, що єдність наукового методу найкраще забезпечує не діалектика, а саме системний метод³, а російський вчений О. І. Демидов слушно наполя-

¹ Вицин С. Е. Системный подход и преступность: учеб. пособие. Москва: Изд-во Акад. МВД СССР, 1980, С. 4, 9–10.

² Лисий В. Діалектика і методи наукового пізнання. *Вісник Львів. нац. ун-ту імені І. Франка*. Серія: Філософія. 2010. Вип. 13. С. 22.

³ Рузавин Г. И. Методология научного познания: учеб. пособие. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. С. 126.

гає на визнанні неможливості усвідомити та інтерпретувати правову реальність в межах якого-небудь одного методу та необхідність у цьому зв'язку суттєвого оновлення методологічного інструментарію юридичних наук в умовах методологічного плюралізму¹. За оновлення методології юридичних наук виступає також М. М. Тарасов, наголошуючи на ідеологічній основі панування матеріалістичної діалектики в радянський період, яка виступала не стільки реальним філософським методом, скільки «символом віри»².

Українськими дослідниками небезпідставно ставиться питання про можливість використання в сучасних правових дослідженнях положень постмодерністської філософії, враховуючи, що юридичний постмодернізм наполягає на тому, що право повинне вивчатися в контексті та має бути показана його історична і культурна специфіка, бо воно не може існувати поза сучасним культурно-історичним контекстом³. Саме тому відомий російський вчений А. Е. Жалинський аргументовано закликає до критичного перегляду усталеного методологічного підходу до кримінального права, який би, з урахуванням існуючих поглядів і уявлень в цій сфері, міг би адаптувати кримінальне право до історичних змін, які відбуваються в сфері буття та

¹ Демидов А. И. О методологической ситуации в правоведении. *Известия вузов. Правоведение*. 2001. № 4. С. 17–22.

² Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки. Екатеринбург: Изд-во Гуманит. ун-та, 2001. С. 17–25.

³ Слюсаренко О. Л. Праворозуміяня в епоху постмодерну. *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 10.

свідомості¹. Щодо конкретики нових методологічних підходів, що стосуються кримінально-правового напрямку, то тут думки вчених розходяться. Так, Ю. В. Голік найбільш перспективними з новітніх методологічних підходів вважає герменевтику та феноменологію². У той самий час, О. І. Бойко оптимальним вважає системно-структурний метод, оскільки існування та еволюція кожного об'єкта залежить від поєднання їх внутрішніх (структурних) та зовнішніх (із середовищем) зв'язків³.

Як показало вивчення наукової літератури, з філософських позицій до методології кожної окремо взятої наукової теорії входять три структурні блоки: концептуальні ідеї, принципи і методи пізнання⁴. При цьому елементи першого блоку пов'язані з визначенням горизонтів пізнання, другого – з організацією конкретного пізнавального процесу, а елементи третього блоку забезпечують розкриття й теоретичне віддзеркалення змісту виділеної наочної галузі. При цьому, концептуальні ідеї є початковими думками про предмет теоретизування, його програмними припущеннями (гіпотезами). Більш того, вони визначені в тому значенні, що завжди стосуються конкретного пред-

¹ Жалинский А. Э. О методологических основаниях уголовного права. Уголовное право. 2000. № 3. С. 16.

² Философия уголовного права/сост. ред. и вступ. статья д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Голика. Санкт-Петербург: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. С. 8.

³ Бойко А. И. Системная среда уголовного права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва: Акад. МВД РФ, 2008. С. 5.

⁴ Слюсаренко О. Л. Праворозуміяня в епоху постмодерну. *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 10.

мета, але народжуються і конструюються зовні теорії про цей предмет, при тому, що кожна з таких ідей визначає «інтелектуальний алгоритм» соціологічної теорії. Важливим у зв'язку з цим є й інший висновок, а саме: крім того, що концептуальні ідеї задають єдине змістовне поле дослідження, позаяк вони також визначають і саму організацію пізнавального процесу, утворення понятійного інструментарію і початкових форм дослідження, яке має ґрунтуватися на певних методологічних принципах, які учені розглядають як розумові передумови теоретичного осмислення предмета – вони служать допустимими умовами проникнення у предмет згідно з висунутими концептуальними ідеями¹. Саме вибір методологічних принципів значною мірою зумовлює результат дослідження. При цьому, як свідчить практика, принципи, що належать до конкретної методології, є неоднорідними, а тому їх можна поділити на такі ієрархічні групи: 1) принципи, що дають змогу виділити в об'єкті конкретний предмет пізнавального інтересу та відображають специфіку інтелектуального підходу до предмета, а саме: принцип історизму, системний підхід, соціетальний підхід та ін.; 2) принципи, за допомогою яких можна визначити зв'язок предмета конкретної

¹ Литвинов О. М. Право як феномен культури: спроба філософського осмислення: монографія/Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: Янтар, 2014. 800 с.

Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 55.

теорії з іншими предметами, що належать до одного об'єкта (спрямовані на виявлення міждисциплінарної залежності): принцип єдності матеріальної, соціальної і духовної сторін життя суспільства, принцип соціальної детермінованості права та ін.; 3) принципи, закони самого мислення безвідносно до предмета дослідження, що відображають: принципи актуалізму, раціоналізму, редукціонізму та ін.; 4) принципи, що пов'язані з формуванням адекватності предмета форми мислення: філософські узагальнення, принцип саморефлексії та ін.¹

Важливе значення для вибраної методології дослідження у зв'язку з цим мають також методи пізнання, що виступають засобами розкриття, розгортання та систематизації змісту предмета. Як правило, як свідчать результати даного наукового пошуку, у розділах теорій, присвячених описуванню вживаних у дослідженні методів, усе зводиться до традиційного переліку загальнонаукових методів пізнання, при цьому, оскільки вони є універсальними та й застосовуються в будь-якому пізнавальному процесі, то подібні переліки є цілком виправданими й неминучими².

Загальноприйнятим у науці є виділення також таких видів (рівнів) методології дослідження: філософський; загальнонауковий; конкретно-науко-

¹ Мошковский В. А. Методологические проблемы моделирования социальных процессов: дис. ... канд. филос. наук. Москва, 1995. С. 20–21.

² Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології: монографія. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2011. С. 73–74.

вий. Поряд з цим, окремі учені виокремлюють ще й технологічний рівень¹. При цьому філософський (фундаментальний) рівень включає в себе систему методів і принципів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового знання, конкретизуючись через загальнонаукову методологію, яка використовується в переважній більшості наук і ґрунтується на загальнонаукових принципах дослідження: історичному, логічному, системному тощо. У свою чергу, спеціально-наукова (конкретно-наукова) методологія є сукупністю специфічних методів кожної конкретної науки, яка є основою для вирішення дослідницької будь-якої проблеми.

Зазначені методичні підходи у повній мірі стосуються й сфери виконання покарань України, враховуючи, що існуюча система покарань є недосконалою та потребує суттєвого вдосконалення і підвищення ефективності. При цьому теоретична розробка цих питань має бути покладена на сьогодні на кримінально-виконавчу науку, а правильно обрані методи дослідження мають стати запорукою отримання наукового обґрунтованих висновків. Зазначені обставини роблять питання методології для сфери виконання покарань є надзвичайно важливими. Як встановлено в ході даного пошуку, методологію науки права розробляли на основі кримінального права радянські і російські вчені (зокрема, А. В. Наумов, А. Е. Жалінський, Н. Ф. Кузнецова), а також вітчизняні науковці (М. І. Бажанов, О. М. Костенко, П. П. Сердюк, В. Я. Тацій; ін.).

¹ Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології: монографія. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2011. С. 74.

Поряд з цим, праці зазначених авторів стосувались головним чином методів кримінально-правової науки і лише окремі їх дослідження безпосередньо відносились до системи покарань (І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников; ін.). З огляду цього, досить важливо з'ясувати зміст тих підходів, що склались в науці кримінального права. Найчастіше в кримінально-правовій науці використовуються такі методи як догматичний, соціологічний, історико-правовий і порівняльно-правовий¹. Більш того, у багатьох дисертаціях зазначаються в основному схожі методи дослідження. Так, М. І. Хавронюк вказує на використання порівняльного, історичного, структурно-функціонального та методу системного аналізу². У Т. А. Денисової мова йдеться про застосування таких методів, як структурно-функціональний, системний аналіз, історико-правовий³. Є. Ю. Полянський у своїх роботах використовує методи системного аналізу, історико-правовий та порівняльно-правовий методи⁴. На комплексному застосуванні різних

¹ Наумов А. В. Российское уголовное право: курс лекций. В 3-х т. Москва: Волтере Клувер, 2010. Т. 1. Общая часть. С. 37.

² Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2008. С. 10.

³ Денисова Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2010. С. 11.

⁴ Полянський Є. Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінальне виконавче право». Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2007. С. 11.

методів у кримінально-правовій науці наполягає В. К. Грищук¹. О. Г. Фролова у своєму дослідженні проблематики системи кримінальних покарань акцентує увагу на логіко-математичних методах, хоча використовує й інші, зокрема, історичний та соціологічний методи². Натомість, О. М. Костенко намагається в якості методології кримінального покарання застосувати метод соціального натуралізму, аналізуючи, зокрема, каральні та некаральні засоби протидії злочинності³. Про необхідність суттєвого оновлення методологічного інструментарію кримінального права, зокрема і в частині покарання, зазначав у свій час відомий російський науковець А. Е. Жалінський⁴. Російські вчені М. С. Рыбак та Ю. І. Кравченко вважають пріоритетним при дослідженні кримінально-виконавчої діяльності використання соціологічного, статистичного, історико-порівняльного, порівняльно-правового та системного методів⁵. Російський вчений В. О. Жабський методологією свого дослідження «Покарання в кримінальному законодавстві

¹ Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2006. С. 41.

² Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): навч. посіб. Київ: АртЕк, 1997. С. 62–63.

³ Костенко О. М. Кримінальний кодекс і доктрина. *Право України*. 2004. № 7. С. 40–48.

⁴ Жалінский А. Э. Уголовное право в ожидании перемен. Теоретико-инструментальный анализ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект, 2009. С. 14–28.

⁵ Рыбак М. С., Кравченко Ю. И. Теория и методология построения системы уголовных наказаний. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2008. № 4. С. 70–77.

іноземних держав» називає комплекс загально-наукових (діалектичний, історичний, системний, прогностичний, статистичний) та спеціально-наукових (формально-логічний, порівняльно-правовий, конкретно-соціологічний) методів пізнання¹. Зазначені методи, які застосовували в ході досліджень учені кримінального права, були впроваджені й у з'ясуванні змісту сфери виконання покарань. Поряд з цим, як показують результати наукових розробок, важливою умовою сучасного наукового дослідження є системний підхід до вивчення соціальних явищ, що вимагає розгляду кримінально-виконавчої діяльності як цілісного явища, що включає в себе взаємопов'язані підсистеми її окремих елементів². Як видається, найважливіше призначення такого підходу полягає в тому, що його використання дає змогу виявити якісні, стійкі сторони інтегральної освіти, а не лише зафіксувати механічну сукупність компонентів, що становлять цей підхід. Прикладом системи кримінально-виконавчого характеру є комплекс організаційних заходів. Така система складається з двох підсистем: правових й організаційних³.

Загалом системний метод (підхід) є сукупністю загальнонаукових методологічних принципів, в

¹ Жабский В. А. Наказания по уголовному законодательству зарубежных стран: теоретико-прикладное исследование: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Рязань: Акад. управления и права, 2011. С. 15.

² Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования: учеб. пособие. Москва: Инфра-М; Изд. дом «Форум», 1998. С. 82.

³ Устинов В. С. Методы предупредительного воздействия на преступность: учеб. пособие. Горький: ГВШ, МВД СССР, 1989. С. 3–11.

основі яких міститься розгляд об'єктів як систем, тобто цілісної множини елементів в єдності відносин і зв'язків між ними¹. Цей метод тісно пов'язаний із структурно-функціональним аналізом, з яким його пов'язує оперування поняттями «структура» і «функція», акцент на вивчення різнотипових зв'язків об'єкта. Більш того, системний підхід є як методологічною орієнтацією, так і певною точкою зору, з якої розглядається об'єкт вивчення (спосіб визначення об'єкта), а також принципом, що керує загальною стратегією дослідження². При цьому, на думку Г. І. Рузавіна, для системного методу характерним є цілісний розгляд певної сукупності об'єктів – матеріальних або ідеальних – за якого з'ясовується, що їх взаємозв'язок і взаємодія призводить до виникнення нових інтегративних властивостей системи, які відсутні у складових об'єктів³. Як з цього приводу зауважив Д. А. Керимов, системний підхід до правових явищ передбачає їх комплексне дослідження, яке, в першу чергу, потребує з'ясування якостей системності та структурно-функціональних залежностей⁴, зміст яких обумовлений діалектикою процесів і дій дослідницького характеру. Саме універсальність

¹ Яркова Е. Н. История и методология юридической науки: учеб. пособие. Тюмень: Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 2012. С. 135.

² Блауберг И. В., Юдин Э. Г. Становление и сущность системного подхода. Москва: Наука, 1973. С. 73.

³ Рузавин Г. И. Методология научного познания: учеб. пособие. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. С. 176.

⁴ Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права): монография. 5-е изд. Москва: Изд-во СГУ, 2011. С. 427.

законів діалектики, є джерелом слабкості діалектичного матеріалізму, оскільки загальність діалектики досягається ціною такої розпливчастості її положень, що її корисність представляється багатьом критикам досить незначною. Поряд з цим, не дивлячись на значну «популярність» діалектичного матеріалізму у вітчизняній правовій науці, останніми роками спостерігається певна тенденція відходу від абсолютизації цього методу. Так, з українських вчених в галузі кримінального права не згадує в своїй дисертації діалектику як метод, зокрема, М. І. Хавронюк, який зводить методологію до системи загальнонаукових і спеціальнонаукових методів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмету¹. Не застосовує діалектику як метод також Т. А. Денисова². Зустрічається і нетривіальне розуміння цього методу: зокрема, П. В. Хряпінський зазначає, що діалектичний метод забезпечив в дисертації комплексний підхід при дослідженні заохочувальних норм у кримінальному законодавстві, хоча це більше притаманно системному методу, а не діалектиці³. У

¹ Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2008. С. 11.

² Денисова Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2010. С. 12.

³ Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 10.

свою чергу, С. В. Хилюк в основу її дисертаційного дослідження поклала саме метод ідеалістичної діалектики як фундаментальний (філософський) метод¹. На її думку, методологія науки кримінального права має тричленну структуру, включає філософський (фундаментальний), загальнонауковий та конкретно-науковий рівень. При цьому саме філософський рівень є найменш розвинутою ланкою методології кримінально-правової науки². У зв'язку з цим заслуговують на підтримку міркування вченої з приводу того, що у дослідженнях Особливої частини кримінального права декларативно без належної аргументації абсолютизується роль діалектичного методу, при тому, що можливість інших філософських підходів до розуміння та пізнання кримінального права практично не обговорюється. На переконання С. В. Хвилюк, проголошуючи використання діалектичного методу, вчені зазвичай не уточнюють, яку ж діалектику вони мають за основу своїх досліджень – матеріалістичну чи ідеалістичну, фактично ж нерідко посилуються постулатами метафізики³.

Як видається, своєрідною альтернативою діалектиці та іншим схожим методам дослідження є теорія соціального натуралізму українського кримінолога О. М. Костенка, який вважає її методологією всіх юридичних наук, включаючи й кри-

¹ Хилюк С. В. Розвиток науки кримінального права України після встановлення її державної незалежності (питання Особливої частини): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2007. С. 8.

² Там само, с. 8–9.

³ Там само, с. 9.

мінально-виконавче право. Сутність цього підходу полягає у розумінні права як соціальної форми законів природи, а також у сподіваннях на перспективи вирішення ключових теоретичних і практичних проблем кримінального права шляхом використання положень про узгодження юридичних норм (зокрема і кримінального законодавства) із законами природи¹. З приводу цього варто зазначити, що реальна можливість застосування соціального натуралізму в правовій сфері видається досить обмеженою, з огляду на нестачу вихідних принципів, які б були розроблені на філософському рівні через розмитість критеріїв визначення і відмежування природного від протиприродного. Водночас слід визнати потенційну наукову цінності цього підходу для вивчення і подальшого дослідження явищ правової дійсності, включаючи й сферу виконання покарань

Значною специфікою на фоні в основному традиційних підходів українських вчених до питань методології кримінального права відрізняються також міркування П. П. Сердюка. По-перше, він слушно зауважує, що дослідники фактично використовують техніку логічного аргументу замість діалектичного методу, який лише згадується², адже, на його переконання, єдине, що дає діалектика для пізнання правових явищ, полягає в

¹ Костенко О. М. Кримінальний кодекс і доктрина. *Право України*. 2004. № 7. С. 40–48.

² Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. С. 25.

усвідомленні закономірності про те, що все змінюється, а тому діалектика тяжіє до релятивізму, який є її крайнім проявом¹. Цей науковець погоджується також із фактичним домінуванням в кримінально-правових дослідженнях саме метафізичного методу, що обумовлене самою природою кримінального права як замкненої нормативної системи приписів та орієнтацією на правозастосування². Крім того, як наголошує П. П. Сердюк, при аналізі нормативних систем діалектика може здійснювати недобру службу, оскільки вбачає в суперечностях, які мають деструктивну роль в таких системах (зокрема кримінальному праві), джерело розвитку. Через це, на його думку, домінуючим методом в правових дослідженнях був і залишається саме догматичний метод³. У цілому, не дивлячись на певну неоднозначність, наведені міркування даного науковця заслуговують на увагу та спонукають до критичного переосмислення багатьох усталених методологічних положень, а також обумовлюють необхідність оновлення методологічного інструментарію наукових досліджень у сфері виконання покарань.

Таким чином, слід констатувати, що результатом досліджень, що пов'язані з кримінально-виконавчою діяльністю, повинні стати теоретичні та практичні висновки з рекомендаціями і пропо-

¹ Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. С. 25–26.

² Там само, с. 26.

³ Там само, с. 33.

зиціями щодо системного забезпечення наукового пізнання соціально-правових явищу у цій сфері суспільних відносин у їх суперечностях, розвитку та змінах, що дає можливість об'єктивно оцінити сучасний стан та результати процесу виконання – відбування покарань, а також можливості прокуратури України як її учасника при здійсненні нагляду у сфері виконання покарань.

Більш того, можна стверджувати, що принципи, закони і категорії діалектики становлять загальну методологічну основу будь-якого дослідження, включаючи й кримінально-виконавчу діяльність органів прокуратури України. У свою чергу, оскільки зазначену методологію необхідно розглядати в діалектичному взаємозв'язку з її предметом, крім загальних принципів наукових підходів у теорії кримінально-виконавчого права мають також широко використовуватись й загальнонаукові, спеціально-наукові методи і спеціальні методи. Зокрема, за допомогою тільки методу системного аналізу у цьому навчальному посібнику проаналізовано сутність досліджуваних категорій і правових явищ, охарактеризовано зміст поняття суб'єктів та учасників кримінально-виконавчих правовідносин, сформульовано понятійно-категоріальний апарат, а також визначено вплив прокурорського нагляду на ефективність кримінально-виконавчої діяльності. Крім цього, представники київської наукової школи кримінально-виконавчого права (І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, В. В. Василевич, О. М. Джужа, О. Г. Колб, І. М. Копотун, ін.) одним із перспективних напря-

мів розвитку методології кримінально-виконавчої науки вважають використання порівняльного (компаративного) методу¹. Вищезазначені тенденції в методології вивчення окремих інститутів кримінально-виконавчого права розвивають учені й інших регіонів України². Поряд з цим, на думку

¹ Бандурка О. М., Богатирьова О. І. Застосування порівняльного методу в науці кримінально-виконавчого права. *Право і суспільство*. 2013. № 1. С. 81–85.

Богатирьов І. Г., Копотун І. М., Пузирьов М. С. Порівняльне кримінально-виконавче право: навч. посіб./за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: ІКВС, 2013. 140 с.

Богатирьов І. Г., Лісіцков О. В. Кримінально-виконавче право України: підручник. 2-ге вид. Київ: ВД «Дакор», 2014. С. 281–360.

Богатирьова О. І. Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 12, 18–19.

Богатирьова О. І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2013. С. 13–17.

Колб О. Г., Копетюк М. І. Прокурорський нагляд за додержанням кримінально-виконавчого законодавства: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. С. 11.

Кримінально-виконавче право: підручник/В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2015. С. 343–350.

Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 25–41.

² Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. ... канд. юрид. наук. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. С. 134–140.

Конопельський В. Я. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі: поняття, зміст, реалізація у кримінально-виконавчій діяльності України: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. С. 95–150.

Ліховіцький Я. О. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Ужгород; Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2017. С. 37–53.

М. С. Пузирьова, слід визнати, що методологія кримінально-виконавчої (пенітенціарної) компаративістики не може бути обмежена використанням виключно порівняльно-правового методу, враховуючи, що він є провідним, домінантним у галузі порівняльного кримінально-виконавчого права, позаяк воно засноване на свідомому, теоретично і методично виваженому застосуванні порівняльного методу як основного наукового методу дослідження¹. Такої ж позиції, але вже у кримінально-правовій компаративістиці, дотримується М. І. Хавронюк, зазначаючи, що особливістю будь-якого компаративного дослідження є те, що для досягнення його мети і вирішення його завдань переважно застосовується порівняльний метод². Більш того, на його думку, цей метод дає можливість співвіднести рівень розвитку окремих інститутів включаючи кримінальне право, як України, так і конкретних зарубіжних країн, а також простежити особливості і специфіку вітчизняної правотворчості, правозастосування, діяльності органів і установ виконання покарань³.

В основі функціонального порівняння як універсального підходу кримінально-виконавчої (пе-

¹ Пузирьов М. С. Предмет і метод порівняльного кримінально-виконавчого права. *Протиправна поведінка: критерії, відповідальність, запобігання: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Ніжин, 24 трав. 2013 р.)*/за заг. ред. М. О. Ларченко. Ніжин: Видавець ПП Лисенко, 2013. С. 115.

² Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006. С. 26.

³ Там само, с. 26–27.

нітенціарної) компаративістики лежить вчення про функціональний метод у праві. Зокрема, в науковій юридичній літературі зазначається що сутність функціонального методу дослідження полягає у виокремленні елементів соціальної взаємодії, що підлягають дослідженню, і визначення їх місця та значення у певному зв'язку, якісна визначеність якого робить необхідним його системний розгляд¹. При цьому, як зазначає у своєму дисертаційному дослідженні М. С. Пузирьов, саме функціональний підхід дозволяє ґрунтовніше розкрити динамічну природу юридичної діяльності, її системність, структурні якості, місце в юридичній системі суспільства, більш конкретно показати, яким чином та в яких межах вона змінює реальну дійсність². Зокрема, О. Д. Тихомиров наголошує, що компаративний підхід ґрунтується на компаративному методі, що безпосередньо сам не обмежується тільки порівняльним методом, а охоплює й інші методи, предметні знання, взаємопов'язані з ним³. У свою чергу, за твердженням М. І. Панова, компаративний метод зумовлюється потребою у формуванні власного національного кримінального законодавства, яке відповідало б сучасним світо-

¹ Современная западная социология: словарь/сост. Ю. Н. Давыдов и др. Москва: Политиздат, 1990. С. 308.

² Пузирьов М. С. Виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпень, 2018. С. 38.

³ Тихомиров О. Д. Компаративний підхід як основа методології юридичної компаративістики. *Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ*. 2006. Вип. 32. С. 230–236.

вим тенденціям правового розвитку і міжнародним стандартам, передусім у сфері кримінально-правової охорони прав та свобод людини і громадянина¹. Цей метод дає також змогу вийти за межі своєї національної системи права, дослідити проблеми юридичної науки і практики з кримінального права інших держав, розширити межі наукових пошуків та здійснити обмін кримінально-правовою інформацією, враховуючи при цьому як позитивний, так і негативний досвід у законотворчості й у правозастосуванні інших держав. Більш того, за допомогою цього методу можна використати виявлене позитивне в досвіді інших держав з проблем кримінального права і сформулювати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України та практики його застосування². У той самий час, як показують результати спеціальних наукових розробок, й у ході дослідження правових явищ і процесів не можна ігнорувати суто прогностичні та праксеологічні аспекти застосування цього методу пізнання. Їх значення має визначаючий характер для науки, включаючи кримінально-виконавче право, позаяк застосування цього методу має різні значення (як теоретичні, так і суто практичні),

¹ Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ: Ін Юре, 2010. С. 95.

² Панов М. І. Методологія науки як необхідна складова фундаментальних досліджень кримінального права. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.)*. Харків: Право, 2012. С. 26.

що виявляються комплексно. Як з цього приводу слушно зауважив О. О. Житний, основне завдання кримінально-правових досліджень, предметом яких є зарубіжне кримінальне законодавство, кримінальне право іноземних держав – порівняти різні національні кримінально-правові системи та виявити позитивний або негативний досвід з метою запозичення першого або запобігання другому¹. Окремі вчені використовують комплексний підхід також для обґрунтування мети застосування компаративістики у кримінально-правових дослідженнях².

Водночас необхідно зауважити, що у процесі удосконалення правового регулювання та практики застосування кримінальних покарань в Україні вкрай необхідно враховувати та використовувати позитивний досвід цієї діяльності у всіх зарубіжних державах³. Поряд із цим, слід визнати, що при застосуванні порівняльно-правового методу у дослідженні проблем функціонування кримінально-виконавчої системи України не має ставити за мету цілковиту імплементація зарубіжного пенітенціарного законодавства в частині кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури, оскільки подібні запозичення можливі лише з урахуванням специфіки діяльності правоохоронних органів Укра-

¹ Домбровський С. В. Загальний нагляд. Яким він є? *Вісник прокуратури*. 2008. № 1. С. 3–6.

² Мухамеджанов Э. Б. Прокуратура в зарубежных странах: учебник. 2-е изд. Алматы: Нур-пресс, 2015. 284 с.

³ Богатирьев І. Г., Копотун І. М., Пузирьев М. С. Порівняльне кримінально-виконавче право: навч. посіб./за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: ІКВС, 2013. С. 8.

їни, економічного та соціального розвитку, особливостей вітчизняної кримінально-виконавчої системи, історичного досвіду і традицій нашого народу, особливостей національної психології тощо. Звертає у зв'язку з цим увагу й той факт, що більшість науковців схильні вбачати ефективність порівняльного дослідження та доцільність запропонованих в результаті його проведення пропозицій у запозичені до національного права окремих положень найбільш вдалого вирішення того чи іншого питання у межах відповідного зарубіжного законодавства включаючи кримінально-виконавче. Так, О. О. Малиновський висуває низку вимог до правильного та ефективного застосування цього методу у кримінально-правовій сфері: об'єкти, які входять в предмет порівняльно-правового дослідження, повинні бути порівняні (в даному випадку – це види покарань); необхідно також враховувати сутнісну відмінність окремих зовнішньо схожих явищ та процесів правової дійсності, при цьому слід виявляти і причини такої відмінності; при здійсненні порівняльного аналізу необхідно, крім цього, враховувати специфіку окремих кримінально-правових систем та їх інститутів, що визначає унікальність деяких юридичних термінів; при проведенні співставлення законодавчого матеріалу необхідно обов'язково враховувати той факт, що змістовне наповнення однакових термінів може суттєво різнитись¹.

¹ Малиновский А. А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. Москва: Междунар. отношения, 2002. С. 5.

Виходячи з цих методологічних підходів, у даному навчальному посібнику, за допомогою порівняльно-правового методу з'ясовано зміст функції прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин, що була закріплена в усіх редакціях Закону України «Про прокуратуру»¹, та встановлено типові форми прокурорського нагляду, які знайшли в них відображення. При цьому раціональність методологічної імплементації порівняльно-правового дослідження застосована у даній роботі через використання таких методів, як анкетування (персоналу органів і установ виконання покарань, суддів, прокурорів, засуджених та інших громадян) та експертних оцінок (учених, які досліджують проблеми кримінально-виконавчої науки та пов'язаних із нею галузей), що дало підстави довести визначені гіпотези та сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства України з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду діяльності органів прокуратури у цій сфері. Поряд з цим, слід зазначити, що застосування даного методу та отримання у зв'язку з цим відповідних результатів, було б неможливим без використання й інших методів дослідження, зокрема історико-правового, під яким у сучасній юридичній науці розуміється сукупність прийомів вивчення права з огляду на його історичну еволюцію².

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Кельман М. С. *Юридична наука: проблеми методології: монографія*. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2011. С. 329.

У даному навчальному посібнику використання цього методу дало можливість з'ясувати стан наукових досліджень, пов'язаних з участю прокуратури в кримінально-виконавчих правовідносинах, а також визначити закономірності кримінально-виконавчого функціонування прокуратури та пенітенціарних систем в історико-правовому дискурсі¹. Саме тому варто визнати аксіоматичним положення про те, що адекватне розуміння сучасного стану розвитку кримінально-виконавчого законодавства неможливе без ґрунтового осмислення історії його розвитку, позаяк явища і процеси сучасності, як і ті явища й процеси, що їм передували, так само як і ті, що виникнуть на їх основі в перспективі, неможливо пізнати поза історичним контекстом². Враховуючи це, наукове дослідження організації кримінально-виконавчої діяльності у цій роботі не було обмежено її станом лише на конкретний момент сучасного існування цього явища (процесу), оскільки у такому разі міг бути втрачений причинно-наслідковий зв'язок в історичному розвитку кримінально-виконавчого права. Як з цього приводу слушно зауважують деякі учені, зокрема В. М. Сирих, нехтування історичним досвідом, його здобутками і прорахунками, сильними та слабкими місцями правових норм

¹ Новосад Ю. О. Про деякі історичні аспекти становлення та розвитку прокуратури, як суб'єкта запобігання злочинам. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2016. Вип. 5. С. 115.

² Калашникова А. И. Методологические основы изучения уголовного-исполнительного права. *Актуальные проблемы российского права*. 2009. № 1. С. 290.

минулих часів призводить до односторонності при конструюванні сучасного законодавства, повторення старих помилок або ж повторного «відкриття» вже відомих положень¹. При цьому особлива роль у цьому аналізі належить саме історичному (історико-правовому) методу, розгорнуте визначення якого дав В. М. Сиріх, який розуміє під ним спосіб вивчення закономірностей функціонування і розвитку досліджуваного шляхом відтворення його історії, генезису у всьому різноманітті фактів, подій, що змінюють один одного в хронологічно послідовній формі і є вираженням внутрішнього закономірного ходу історії². У свою чергу, на думку В. Я. Тація, історичний (генетичний) метод полягає в аналізі того або іншого явища (норми, інституту тощо) в його історичному розвитку³. Водночас при застосуванні цього методу, на його переконання, слід уникати невинуватого «осучаснення» при аналізі кримінально-виконавчих норм минулого, коли зміст останніх оцінюється виключно з позиції їх відповідності положенням сучасного законодавства та науки, ігноруючи, по суті, специфіку правової культури та законодавчої техніки відповідного періоду⁴. Враховуючи цей підхід, історико-правовий метод дозволив проаналізувати становлення інституту прокурорського нагляду у сфері виконання

¹ Сырых В. М. Метод правовой науки: (основные элементы, структура): монография. Москва: Юрид. лит., 1980. С. 74.

² Там же.

³ Кримінальне право України: Загальна частина: підручник/ Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і доповн. Харків: Право, 2010. С. 25.

⁴ Там само, с. 25–26.

покарань за різних періодів історичного розвитку української держави і права.

Поряд з цим, необхідною умовою застосування цього методу є дотримання принципу єдності історичного та логічного, який полягає в тому, що, ґрунтуючись на принципі історизму, логічне дослідження права розкриває історичну повторюваність його явищ і процесів, їх загальні принципи розвитку безвідносно до тих конкретних форм, у яких вони виражаються. У свою чергу, варто мати на увазі, що логічне дослідження розкриває сутність правових явищ і процесів, відволікаючись від своєрідності їх конкретних історичних проявів, а історичний аналіз спрямований на виявлення специфічних рис, що відбуваються в праві, оскільки правові явища і процеси, як правило, розгортаються не в тій послідовності, яка передбачається попередньою логікою розвитку права. Як з цього приводу зробили висновок деякі науковці, якщо логічне виражає масові й масштабні правові явища і процеси, виявляє загальні тенденції їх розвитку, то історичне може обмежити своє завдання вивченням локальних правових утворень, існуючих на певній стадії розвитку того чи іншого конкретного суспільства¹. Ці міркування цілком стосуються й проведеного в аналізі кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури України за різних епох. При цьому наведені обставини не залишають сумнівів у перспективності використання історико-

¹ Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2013. С. 33–34.

правового методу в кримінально-правових дослідженнях інституту покарання в подальшому.

Однією з умов підвищення ефективності кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури України та застосування на практиці норм кримінально-виконавчого права є обов'язкове прогнозування наслідків такої діяльності й прийняття відповідних рішень по суті. При цьому серед комплексу методів, що використовуються в кримінально-правових дослідженнях, особливе місце посідає прогнозування, під яким загалом розуміють імовірнісні судження, засновані на знанні законів розвитку, зміни та руху об'єкта, вивчення його тенденцій і закономірностей в минулому та майбутньому. Більш того, науковцями доведено, що основою прогнозування є застосування, у тому числі в кримінально-виконавчому праві, соціологічних методів, які дозволяють оцінити ефективність певних законодавчих новел і пропозицій¹. При

¹ Кримінально-виконавче право: навч. посіб./В. А. Бадира та ін.; за ред. Т. А. Денисової. 2-ге вид. Київ: Істина, 2010. С. 286.

Кримінально-виконавче право: підручник/В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2015. С. 212.

Кримінально-виконавче право: підручник/В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2011. С. 85.

Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник/А. П. Гель, О. М. Литвинов, І. С. Яковець та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Київ: ВД «Дакор», 2015. 556 с.

Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

Хилюк С. В. Розвиток науки кримінального права України після встановлення її державної незалежності (питання Особливої частини): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2007. С. 141.

такому підході, як показує практика, передбачення майбутнього результату дії певних норм значною мірою обумовлює зміст і якість їхнього ухвалення, а також дозволяє здійснювати теоретичний прорахунок їх ймовірних наслідків. Поряд з цим, варто зазначити, що на сьогодні прогнозування значно більшою мірою використовується в кримінології, ніж в кримінально-виконавчому праві¹.

У системі методів дослідження діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань певне місце та роль відіграють й інші методи. Так, застосування прогностичного методу дозволило оцінити ефективність діяльності органів прокуратури, а також передбачити ймовірні наслідки змін до кримінально-виконавчого законодавства в частині покарань, включаючи й тенденції судової практики щодо призначення різних видів покарань, а також можливий вплив на рівень злочинності та/або окремих категорій злочинів. У свою чергу, метод аналізу дав змогу визначити сучасний стан кримінально-виконавчої та прокурорсько-наглядової діяльності у сфері виконання кримінальних покарань; а статистичний метод використано при вивченні емпіричних даних і статистич-

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. С. 390–412.

Закалюк А. П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения: монографія. Москва: Юрид. лит., 1986. С. 33.

Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии: учебник: в 2 т. Т. 1: Общая часть. Москва: Юрайт, 2012. С. 799–840.

ного матеріалу з метою отримання математичного підґрунтя опрацювання результатів опитування і анкетування. У той самий час, метод наукової абстракції дав можливість сформувані заходи щодо підвищення рівня ефективності кримінально-виконавчої та прокурорсько-наглядової діяльності.

Таким чином, підводячи підсумки по даному питанню, варто констатувати, що правильне та комплексне застосування чітко визначеної методології вивчення правових явищ і процесів дає можливість будь-якому пошукачеві об'єктивно оцінити існуючий стан у будь-якій сфері суспільних відносин та, фактично, розробити комплекс науково обґрунтованих заходів по вирішенню існуючих проблем.

1.3. Концептуальні засади кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України

Діяльність правоохоронних органів, зокрема, прокуратури України, у сучасних умовах вимагає принципово нового підходу щодо реалізації своїх основних функцій. При цьому концептуальним завданням є підвищення рівня ефективності її головного призначення – забезпечення надійної охорони законних прав та інтересів людини, суспільства і держави, включаючи й у сфері виконання покарань. Крім цього, серед суб'єктів запобігання та протидії злочинності особливої уваги потребує визначення місця органів прокуратури,

їх служб і підрозділів, які безпосередньо ведуть боротьбу зі злочинністю, а також удосконалення правових та організаційних основ кримінально-виконавчої діяльності¹. Як з цього приводу зауважив Г. В. Форос, запобігання злочинам та протидія злочинності в сучасних умовах – це найбільш реальний внесок правоохоронних органів у сприяння політичній реформі та економічним і соціальним перетворенням у країні².

Виходячи з цього, значення діяльності щодо запобігання злочинам у сучасному українському суспільстві необхідно розглядати через зміст тієї функції держави, що демонструє рівень захисту громадян, а не, зокрема, як рух слідами вчинених злочинів³. Як у зв'язку з цим зробив висновок В. Б. Авер'янов, принципово новий погляд на суспільну цінність запобігання злочинності полягає в тому, що воно розглядається як засіб забезпечення прав і свобод людини у сфері функціонування виконавчої влади держави⁴. При цьому, як засвідчує практика, суб'єктом правоохоронної діяльності

¹ Новосад Ю. О. Про деякі організаційні проблеми діяльності прокуратури щодо запобігання злочинам. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовт. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 420–421.

² Форос Г. В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності. *Правова держава*. 2012. № 4. С. 180.

³ Новосад Ю. О., Джужа О. М. Роль та місце профілактики захисту у запобіганні злочинам. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25 жовт. 2018 р.)*. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2018. С. 495.

⁴ Авер'янов В. Б. Принципи верховенства права і реформа українського адміністративного права. *Адвокат*. 2000. № 2. С. 5.

виступає держава через свої представницькі, виконавчі, судові органи і прокуратуру, а також громадські організації та об'єднання. Враховуючи зазначене, суб'єктом діяльності щодо протидії злочинності та запобігання злочинам, на його думку, можуть бути визнані орган, організація, окрема особа, які у цій діяльності виконують хоча б одну з таких функцій щодо заходів запобігання, як: організація, координація, здійснення або безпосередня причетність до здійснення. Інші, зокрема забезпечуючі, заходи (навчання, видання літератури, підготовка рекомендацій, фінансування тощо), не дають функціональних підстав поширювати на їхніх виконавців термін «суб'єкт» запобігання злочинності та злочинним проявам¹.

У загальному вигляді до системи суб'єктів запобігання злочинам належать органи і служби, які: а) визначають політику запобігання та протидії злочинності, основні напрями, завдання, форми і методи; б) здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання та протидії злочинності проти правосуддя; в) виявляють криміногенні фактори, що їх обумовлюють; г) безпосередньо реалізують заходи з реагування на окремі злочини². Поряд з цим, варто зазначити, що в наукових джерелах

¹ Авер'янов В. Б. Принципи верховенства права і реформа українського адміністративного права. *Адвокат*. 2000. № 2. С. 8.

² Бандурка А. М., Давиденко Л. М. Преступність в Україні: причини і противодействие: монографія. Харьков: Основа, 2003. С. 100.

Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2011. 120 с.

Кудрявцев В. Н., Єминов В. Е. Криминология: учебник. 3-е изд. испр. и доп. Москва: Юристь, 2007. С. 283–284.

можна зустріти й інші підходи. Так, на думку Н. В. Щедрина, і можна з цим погодитись, суб'єктами запобігання злочинам є державні органи, службові особи, недержавні організації і громадяни, які здійснюють відповідний вплив на визначений об'єкт з метою недопущення вчинення злочинів та їх слід поділяти на суб'єктів, що здійснюють запобігання непримусовими методами, та тих, що реалізують таке запобігання з використанням методів примусу¹. У свою чергу, О. М. Бандурка і Л. М. Давиденко поділяють суб'єкти запобігання злочинам на такі групи: 1) суб'єкти, які визначають основні напрями, завдання, форми та методи запобігання та протидії злочинності в країні; 2) суб'єкти, які здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення запобігання та протидії злочинності; 3) суб'єкти, які виявляють криміногенні фактори і сигналізують про них; 4) суб'єкти, які безпосередньо реалізують заходи щодо реагування на окремі злочини, а також заходи щодо послаблення або нейтралізації криміногенних факторів, зокрема щодо корекції особистісних деформацій та усуненню обставин, що їх сформували². На переконання В. В. Голіни, за видом запобігання злочинам можна виділити такі групи суб'єктів: а) суб'єкти, які визначають основні напрями, завдання, форми запобіжної діяльності (політику боротьби з організованою злочинністю, її окремими частинами і видами), здійснюють планування, спрямовують та контролюють

¹ Щедрин Н. В. Основы общей теории предупреждения преступности: учеб. пособие. Красноярск: КГУ, 1999. С. 21.

² Бандурка А. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. С. 76–77.

її, забезпечують правове регулювання; б) суб'єкти, що здійснюють безпосереднє управління та координацію окремих напрямів, видів та учасників спеціально-кримінологічного запобігання злочинам; в) суб'єкти, що виявляють і пізнають криміногенні фактори та інформують про них інших суб'єктів запобігання злочинам («забезпечуючи» суб'єкти); г) суб'єкти, що виконують запобіжні заходи по випередженню, обмеженню, усуненню криміногенних об'єктів, захисту соціальних благ та особи; здійснюють запобігання та припинення злочинів¹.

Суб'єкти запобігання злочинам можуть бути поділені також на такі групи: 1) органи та організації, які керують цією діяльністю, організують її, створюють систему управління нею (органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування); 2) органи та організації, стосовно яких протидія злочинності та запобігання злочинам віднесено або має бути віднесено до основних завдань і функцій (МВС, СБУ, прокуратура, суд, спеціалізовані громадські організації); 3) органи, установи, організації, функції та повноваження яких не мають цільового спрямування на протидію злочинності та запобігання злочинам, але їхня діяльність посередньо впливає на запобіжні процеси щодо детермінантів злочинності та окремих злочинів (заклади освіти, культури, охорони здоров'я, соціальної допомоги, адміністрація підприємств, установ, організацій тощо)².

¹ Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2011. С. 62.

² Форос Г. В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності. *Правова держава*. 2012. № 4. С. 181.

В основу наведеного поділу суб'єктів запобігання злочинам при цьому покладено функціональну ознаку, насамперед, реальний вплив виконуваних ними функцій та відповідних їм видів діяльності на усунення (нейтралізацію) детермінантів злочинності та злочинних проявів.

У цілому по результатах проведеного аналізу, можна запропонувати наступну структуру суб'єктів запобігання злочинам, зокрема: а) державні органи, які визначають державну політику у сфері боротьби (у тому числі і запобігання злочинам) зі злочинністю; б) державні органи, які здійснюють координацію діяльності у сфері протидії злочинності та запобігання злочинам; в) державні органи, які здійснюють правоохоронну діяльність у сфері боротьби зі злочинністю; г) органи, діяльність яких напряду не пов'язана з протидією злочинності та запобігання злочинам, водночас їх діяльність безпосередньо впливає на усунення причин та умов злочинів¹.

Отже, якщо виходити із запропонованої структури суб'єктів запобігання злочинам та правової природи прокуратури України, то можна констатувати, що цей державний орган варто віднести до спеціалізованих суб'єктів запобіжної діяльності². Додатковим аргументом з цього приводу виступають наступні обставини:

¹ Новосад Ю. О. Про деякі результати запобіжної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань України. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2016. Вип. 6. С. 159–160.

² Новосад Ю. О. Запобіжна діяльність прокуратури в кримінальному провадженні. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія: Юриспруденція*. Одеса: МГУ, 2016. Вип. 22. С. 152.

1. З перших днів незалежності України прокуратура користується посиленою увагою як з боку державних органів, так і різноманітних політичних сил та громадськості.

2. Особливе місце у зв'язку з цим займає Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р.¹, що став першим нормативним актом, яким визначені завдання, функції та повноваження даного державного органу. При цьому необхідно зауважити, що на сучасному етапі розвитку української держави прокуратура України функціонує як прокуратура змішаного типу, для якої функція обвинувачення та функція нагляду за виконанням і дотриманням законів були до тепер пріоритетними і рівнозначними, позаяк у новій редакції Закону України «Про прокуратуру», ці функції видозмінились та набули децю іншого характеру². Поряд із цим, історико-правовий аналіз юридичної літератури³, документів прокурорсько-слідчої та судової

¹ Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12/ed20110115>

² Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

³ Косюта М. В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 33 с.

Литвинов А. Н., Гавриш Т. С. Профилактика преступлений. От теории к практике: науч.-практ. пособие. Москва: ЭКМОС, 2003. 160 с.

Лобойко Л. Основні підстави і цілі реформування кримінально-процесуального законодавства України. *Право України*. 2009. № 2. С. 36–41.

Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 512 с.

практики дозволяють зробити висновок про те, що діяльність прокуратури як органу державної влади з дня її утворення і по нині, спрямована на забезпечення верховенства закону, охорону і захист інтересів держави і суспільства, підтримку державного звинувачення, боротьбу із злочинністю, укріплення правопорядку, забезпечення дотримання законодавства України. При цьому прокурор діє від імені державного органу – прокуратури, на яку законодавством покладені представницькі функції. Більш того, застосування органами прокуратури представницьких повноважень відповідає вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод про забезпечення кожному права на справедливість, захист його прав та співвідноситься у цьому контексті із змістом запобіжної діяльності в Україні¹. Крім цього, слід також констатувати, що основна риса професії прокурора полягає у тому, що вона несе безпосередньо політико-державний характер, позаяк у своїй основі його діяльність є, перш за все, державною роботою, позаяк вона стосується питань громадянської і державної дисципліни, законності, боротьби зі злочинністю, а політичний характер цієї професії суттєво відрізняє її від багатьох інших та визначає таким чином державно-правовий статус прокурора. Проте, сучасний стан законодавчого врегулювання статусу прокуратури України та її функцій, включаючи кримінально-виконавчу та запобіжну діяльність, не вирішує більшості проблем, які пов'язані

¹ Новосад Ю. О. Запобіжна діяльність прокуратури в кримінальному провадженні. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія: Юриспруденція*. Одеса: МГУ, 2016. Вип. 22. С. 153.

з чинною конституційною реформою та зміною організації суспільства. Саме тому дослідження правового статусу прокуратури на сучасному етапі розвитку України є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точок зору¹.

Немаловажне значення має також вирішення й інших проблем, що стосуються участі прокуратури в кримінально-виконавчій діяльності України. Зокрема, як показав аналіз змісту нормативно-правових актів, а також кримінально-виконавчої літератури та інших доктринальних джерел, незважаючи на те, що в них постійно вживається словосполучення «кримінально-виконавча діяльність», досі не тільки немає єдності серед учених щодо його змісту, але й не сформульовано чіткого поняття зазначеного правового явища. Враховуючи зазначене, у даному навчальному посібнику під кримінально-виконавчою діяльністю розуміється реалізація суб'єктами та учасниками кримінально-виконавчих правовідносин тих функцій, що пов'язані з процесом виконання й відбування кримінальних покарань. При цьому об'єктом кримінально-виконавчої діяльності є двоєдиний процес виконання-відбування кримінальних покарань, суб'єктом виконання якого є органи та УВП, а суб'єктом їх відбування – засуджені. У свою чергу, учасниками цієї діяльності є інші фізичні та юридичні особи, включаючи органи прокуратури, які сприяють, контролюють, взаємодіють тощо з її суб'єктами з

¹ Новосад Ю. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам: міжнародно-правові аспекти діяльності. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 4. С. 165.

приводу забезпечення змісту об'єкта зазначеної діяльності, включаючи й органи прокуратури. При цьому, засобами прокурорського нагляду у сфері виконання покарань має бути забезпечено додержання і виконання не лише прав засуджених, затриманих, осіб, взятих під варту, і тих, до яких застосовано примусові заходи медичного чи виховного характеру, а й щодо захисту прав персоналу та інших осіб у сфері боротьби зі злочинністю у цілому. Саме тому гарантією запобігання і своєчасного усунення порушень прав і законних інтересів затриманих, взятих під варту, засуджених, та осіб, які перебувають за рішенням суду у психіатричних лікарнях, спеціальних закладах для неповнолітніх, застосування до них примусових заходів виховного характеру є систематичне проведення прокурором перевірок в органах і установах, де вони тримаються, незалежно від наявності даних про порушення законності¹. При цьому, відповідно до вимог ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»², нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, полягає в тому, що:

1. Прокурор, здійснюючи зазначений нагляд, має право: а) у будь-який час за посвідченням, що

¹ Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України/А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 125.

² Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

підтверджує займану посаду, відвідувати місце тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи, де перебувають особи, щодо яких застосовані примусові заходи медичного або виховного характеру, та будь-які інші місця, в яких особи примусово тримаються згідно з судовим рішенням або рішенням адміністративного органу; б) опитувати осіб, які перебувають у місцях, зазначених у пункті 1 цієї частини, з метою отримання інформації про умови їх тримання та поведження з ними, ознайомлюватися з документами, на підставі яких ці особи тримаються в таких місцях, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру; в) перевіряти законність наказів, розпоряджень, інших актів відповідних органів і установ та в разі невідповідності законодавству вимогам від посадових чи службових осіб їх скасування та усунення порушень закону, до яких вони призвели, а також скасовувати незаконні акти індивідуальної дії; г) вимагати від посадових чи службових осіб надання пояснень щодо допущених порушень, а також вимагати усунення порушень та причин і умов, що їм сприяли, притягнення винних до передбаченої законом відповідальності; ґ) знайомитися з матеріалами виконавчого провадження щодо виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, робити з них виписки, знімати копії та в установленому законом порядку оскаржувати рішення, дії чи бездіяльності державного виконавця; д) вимагати від керівників органів вищого рівня проведення перевірок підпорядкованих і підкон-

трольних органів та установ попереднього ув'язнення, виконання покарань, застосування заходів примусового характеру та перевірок інших місць, в яких особи примусово тримаються згідно з судовим рішенням або рішенням адміністративного органу; е) звертатись до суду з позовом (заявою) у визначених законом випадках.

2. Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, шляхом проведення регулярних перевірок, а також у зв'язку з необхідністю реагування на відомості про можливі порушення законодавства, що містяться у скаргах, зверненнях чи будь-яких інших джерелах.

3. Прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу, яка незаконно (за відсутності відповідного судового рішення, рішення адміністративного органу або іншого передбаченого законом документа чи після закінчення передбаченого законом або такими рішеннями строку) перебуває у місці тримання затриманих, попереднього ув'язнення, обмеження чи позбавлення волі, установі для виконання заходів примусового характеру, іншому місці, в якому особа примусово тримається згідно з судовим рішенням або рішенням адміністративного органу.

4. Письмові вказівки прокурора щодо додержання встановлених законодавством порядку та умов тримання осіб у місцях, зазначених у пункті 1 частини першої ст. 26 цього Закону, а також письмові вказівки прокурора, надані іншими органам,

що виконують судові рішення у кримінальних справах, є обов'язковими і підлягають негайному виконанню¹.

Таким чином, у ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»², як, і власне, і в попередній його редакції від 5 листопада 1991 р. (ст. 44)³, закріплені дві складові прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, а саме: а) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях; б) нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Як видається, такий підхід законодавця не можна вважати вдалим. Про це, зокрема, вже три-чотири рази говорять науковці⁴. При цьому одні автори (М. І. Мичко) вважають, що реалізація цієї ідеї дасть можливість чіткіше визначити обов'язки окремих підрозділів і посадових осіб прокуратури в здійсненні нагляду⁵, а інші (М. В. Косюта) дотримуються протилежних поглядів, переконуючи в тому, що не можна заперечувати певних особливостей змісту наглядової діяльності та застосу-

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Там само.

³ Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12/ed20110115>

⁴ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 37.

⁵ Мичко М. І. Функції та організаційний устрій прокуратури. Донецьк: Донеччина, 2001. С. 127.

вання повноважень прокурора стосовно окремих видів органів, які застосовують заходи примусового характеру стосовно громадян. Проте навряд чи це може бути підставою для дотримання цієї функції прокуратури, оскільки і завдання прокуратури, і її повноваження є в принципі однорідними¹.

Виходячи з того, що до структури ДКВС України, відповідно до вимог ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», поряд з органами та УВП, входять також заклади охорони здоров'я, в яких тримаються засуджені, щодо яких застосовані передбачені законом заходи примусового характеру, що пов'язані з обмеженням їх особистої безпеки, а також те, що в ході відбування покарання засуджені вчиняють повторні (нові) злочини², перша позиція науковців є більш переконливою, тобто є всі підстави для поділу предмету прокурорського нагляду на підгалузі, про який ідеться в ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»³. Разом з тим, у цьому контексті варто звернути увагу й на такий аспект цієї проблематики: у ст. 22 КВК «Прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань» жодного слова немає про предмет цього нагляду, є

¹ Косюта М. В. Прокурорська система України в умовах демократичного суспільства: монографія. Одеса: Юрид. л-ра, 2002. С. 174.

² Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. *Верховна Рада України*. С. 4–5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2713-15>

³ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

лише ремарка про те, що такий нагляд здійснюється відповідно до Закону України «Про прокуратуру».

Такий підхід по-різному позначається на змісті діяльності суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин (персоналу ДКВС України та засуджених). Так, якщо перші мають вільний доступ до Інтернету, а також до різноманітних бібліотечних фондів, то особи, які, зокрема, відбувають покарання у виді позбавлення волі, не мають такої можливості через свій правовий статус (позбавлені права на користування бібліотеками поза межами виправних і виховних колоній (ст. 8, 107 КВК)) та відсутності інтернет-мережі в цих УВП через брак фінансових можливостей ДКВС України (на зазначені цілі щорічно виділяється менше ніж 1 % від потреб (через фізичну та моральну злочинність потребують заміни понад 75 % засобів зв'язку в колоніях))¹. При цьому, така ситуація спостерігається з 1991-го до 2018 р. включно². Крім цього, вивчення бібліотечного фонду кримінально-виконавчих установ закритого типу засвідчило, що в більшості із них відсутні будь-які джерела, які б відображали зміст Закону України «Про прокуратуру».

Виходячи із цього, необхідно ст. 22 КВК викласти з урахуванням змісту ст. 26 Закону України «Про прокуратуру». Поряд з цим, якщо враху-

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році: інформ. бюл. Київ: М-во юстиції України, 2017. С. 19–20.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

вати зміст кримінально-виконавчих відносин та роль прокуратури в їх реалізації, варто в цьому контексті звернути увагу й на такий бік цієї проблематики. Зокрема, предметом прокурорського нагляду стосовно діяльності органів та УВП, відповідно до чинного законодавства України, є забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів, що стосуються порядку та умов виконання кримінальних покарань, а також забезпечення реалізації встановлених законом прав і обов'язків засуджених до цих покарань та нагляд за законністю вироків і своєчасністю їх виконання¹. Водночас процес виконання кримінальних покарань є нерозривним з процесом їх відбування². При цьому, в основі з'ясування основних постулатів процесуальної складової цього двоєдиного процесу³ лежить передусім предмет кримінально-виконавчого права (відносини, діяльність тощо), серцевиною якого, як вірно зауважив О. М. Джужа, є відносини, котрі виникають між органами й УВП та засудженими⁴.

Таким чином, як правильно зробили висновок із цього приводу А. Х. Степанюк та Ю. А. Автухов,

¹ Копетюк М. Актуальні питання вдосконалення прокурорського нагляду за додержанням кримінально-виконавчого законодавства. *Юридична Україна*. 2006. № 10. С. 75.

² Уголовно-исполнительное право: учебник/В. М. Анисимков, С. М. Зубарев и др.; под ред. В. И. Сильвестрова. Москва: Проспект, 2010. С. 210.

³ Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Харків: Кроссруд, 2011. С. 31.

⁴ Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. С. 50.

норма кримінально-виконавчого права в традиційному її розумінні являє собою правило поведінки суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, виражених у вигляді їх прав та обов'язків¹. Але, на їх переконання, не можна залишати поза увагою й той факт, що в зазначеній галузі права розвиваються не тільки правила поведінки цих суб'єктів, що встановлюються в матеріальних нормах і закріплюють переважно примусовий характер необхідної (з позиції держави) поведінки засуджених, а й значні зусилля спрямовані також на процедури, процес, включаючи діяльність із цього питання органів прокуратури у сфері виконання покарань, а також реалізації таких форм поведінки. При цьому, як небезпідставно вважають А. Х. Степанюк та К. А. Автухов, і такий підхід не викликає заперечень, позаяк процесуальна форма супроводжує реалізацію матеріальної правової норми незалежно від того, який метод правового регулювання використовується: імперативний – у зобов'язуючих і забороняючих нормах кримінально-виконавчого права чи диспозитивний – у нормах уповноважуючих².

Виходячи із зазначеного, предметом прокурорського нагляду, мова про який ведеться в ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»³, має бути

¹ Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України. У 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 786.*

² Там само.

³ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

також не тільки нагляд при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а й нагляд за відбуванням кримінальних покарань, тобто і за формою, і за змістом як ця стаття закону, так і ст. 22 КВК «Прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань»¹ мають бути видозміненими з урахуванням запропонованих у посібнику пропозицій. Зокрема, назву ст. 26 Закону України «Про прокуратуру» варто доповнити словосполученням «та відбуванні покарань» і викласти в новій редакції: «Нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та відбуванні покарань, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи людини». Аналогічні зміни необхідно внести й до ч. 1 цієї статті даного Закону та викласти її в такій редакції: «Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та відбуванні покарань, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, має право» – і далі по тексту ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»². Такий самий зміст повинна мати й ст. 22 КВК³.

Додатковим аргументом з цього приводу виступає специфіка змісту прокурорського нагляду за

¹ Кримінально-виконавче право: підручник/В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодєд та ін.; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2011. 328 с.

² Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

³ Кримінально-виконавче право...

додержанням законів в УВП, яка полягає в тому, що в ньому застосовуються положення різних галузей прокурорського нагляду¹. А це, у свою чергу, зумовлює й особливості відомчої регламентації здійснення нагляду, яка в цьому випадку передбачає застосування не лише наказу Генерального прокурора України з питань, зокрема, прокурорського нагляду у кримінальному впровадженні (наприклад, наказ від 19 грудня 2012 р. № 4 гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні»²), але й інших наказів Генерального прокурора України у сфері виконання кримінальних покарань³, включаючи прокурорський нагляд за додержанням законів про недоторканність особи, захист її честі й гідності у випадках, коли усунути виявлені порушення можна лише засобами прокурорського реагування, а також шляхом реалізації функції представництва, в судах у відповідних формах та передбаченими для неї засобами⁴. Про необхідність видозміни змісту

¹ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 39.

² Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора України від 19.12.2012 р. № 4 гн. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.51308.0>

³ Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність: наказ Генерального прокурора України від 03.12.2012 р. № 4/1 гн. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.51291.0>

⁴ Про організацію роботи органів прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді та їх захисту при виконанні судових рішень: наказ Генерального прокурора України від 28.11.2012 р. № 6 гн. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.51171.0>

прокурорського нагляду із зазначених питань, а також підвищення ролі та місця прокуратури в кримінально-виконавчих правовідносинах свідчать також статистичні дані, що характеризують сучасну сферу виконання кримінальних покарань в Україні. Зокрема, як свідчить практика, не дивлячись на визначені у законі різні форми і види контролю за станом виконання та відбування кримінальних покарань в Україні, кількість правопорушень в органах та УВП щорічно не зменшується. При цьому, однією з детермінант, що обумовлює таку ситуацію, є неналежне використання можливостей прокуратури України в удосконаленні (реформуванні, оптимізації, т. ін.) кримінально-виконавчих правовідносин, зокрема у частині підвищення відповідальності працівників прокуратури за результати перевірки оперативно-службової діяльності персоналу ДКВС України. Не менш важливою проблемою у цьому контексті є й те, що досі на теоретико-прикладному рівні дискусійними є питання щодо визначення ролі та місця прокуратури у кримінально-виконавчій діяльності (у виді суб'єкта чи учасника правовідносин), що, у свою чергу, вимагає посилення уваги науковців до розробки існуючих проблем, включаючи й дослідження на міждисциплінарному (комплексному) рівні.

Важливе значення для з'ясування суті, типових ознак та закономірностей і тенденцій розвитку кримінально виконавчої діяльності України мають також такі поняття, як «оцінка» та «ефективність». Загальновизнаним у науці є висновок про те, що «оцінка» – це думка, міркування про якість,

значення тощо кого-, чого-небудь. «Ефективність» – це те, що призводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект¹. При цьому, оцінка ефективності процесу виконання та відбування кримінальних покарань є відображенням існуючих у кримінально-виконавчому праві України та інших галузях права поглядів, на основі яких пізнання спрямованості діяльності ДКВС України можна вважати таким, що будується на системі соціально значущих цінностей, тобто на певній сукупності критеріїв². Більш того, як слушно зробила висновок І. С. Яковець, ціннісне ставлення до проблеми ефективності діяльності органів та установ виконання покарань має бути заснованим не на суб'єктивному ставленні суб'єкта оцінювання до критеріїв такого оцінювання, а на об'єктивному, усебічному та повному знанні їх змісту³. При цьому, одним із таких критеріїв є статистичні дані, що характеризують те чи інше соціально-правове явище. Як із цього приводу свого часу зауважили Ф. А. Брокгауз та І. А. Ефрон, статистичні спостереження завжди мають масовий ха-

¹ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 177.

Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів/за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: ВД «ШКОЛА», 2009. 1008 с.

² Яковець І. С. Наукові засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 799–820.

³ Яковець І. С. Оцінка ефективності діяльності кримінально-виконавчої служби її персоналом. *Тюремний портал*. URL: <http://ukrprison.org.ua/expert/1223796553>

ракти і здійснюються тільки щодо великої кількості предметів, явищ або фактів, хоча й однорідних, але водночас настільки різних, що спостереження за одним із них не дає підстав для висновків про інші. Саме тому ґрунтовне та об'єктивне дослідження специфічних ознак кожного з них можливе лише в межах статистичної сукупності¹. Зазначені методологічні підходи й були використані при висвітленні питань, що стосуються оцінки ефективності функціонування сфери виконання покарань, зокрема шляхом застосування міждисциплінарного підходу до визначення сучасного стану кримінально-виконавчої діяльності України, враховуючи, з одного боку, показники державної статистики та відомчі дані ДКВС України, а з іншого – інформацію про результати перевірок, що здійснювались прокуратурою в порядку нагляду в органах та УВП. При цьому, в основу поділу критеріїв ефективності діяльності ДКВС України було покладено стан і рівень реалізації органами та УВП визначених у ст. 1 КВК завдань кримінально-виконавчого законодавства України, а також мети покарання (ст. 50 КК). Перший із них стосується кількісно-якісних показників функціонування ДКВС України, зокрема, інформації про персонал органів та УВП і засуджених, а також результати опитування цих респондентів².

¹ *Энциклопедический словарь/Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. Санкт-Петербург: Юрид. лит., 1990. Т. XXXI-А. С. 476.*

² *Новосад Ю. О., Яковець І. С. Сутнісно-змістовні ознаки поняття «Персонал органів та установ виконання покарань». Держава і громадянське суспільство: грані взаємодії: матеріали Круглого столу (Київ, 12 черв. 2017 р.). Київ:: Ін-т крим.-викон. служби, 2017. С. 18.*

Згідно з даними ДКВС України, станом на 1 січня 2019 р. в УВП відбували покарання 55 901 засуджений, у тому числі у 12 слідчих ізоляторах та 17 УВП з функцією СІЗО – 19 062 особи¹, включаючи 1817 осіб, які числились за слідчими (так звана стадія досудового розслідування (розділ III КПК України) та 3482 особи – за судами (стадія судового розгляду (розділ IV КПК)). Із зазначеної кількості засуджених у 113 кримінально-виконавчих установах відбували покарання такі категорії засуджених: 1) у 7 колоніях максимального рівня безпеки (ч. 2 ст. 18, ст. 140 КВК України) – 1696 осіб; 2) у 32 колоніях середнього рівня безпеки (ч. 2 ст. 18, ст. 139 КВК) для неодноразово засуджених – 15 456 осіб; 3) у 27 колоніях середнього рівня безпеки (ч. 2 ст. 18, ст. 139 КВК) для вперше засуджених – 10 012 осіб; 4) у 7 колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами для тримання чоловіків (ч. 2 ст. 18, ст. 138 КВК) – 1165 осіб; 5) у 4 колоніях мінімального рівня безпеки із полегшеними умовами для тримання чоловіків (ч. 2 ст. 18, ст. 138 КВК) – 427 осіб; 6) у 11 колоніях тримання жінок (ч. 2 ст. 18, ст. 141–142 КВК) – 1459 осіб; 7) у 4 спеціалізованих лікувальних закладах при виправних колоніях та СІЗО (ст. 116 КВК) – 1052 осіб; 8) у 21 виправному центрі (ст. 16, глави 13 КВК) – 1554 осіб; 9) у 6 виховних колоніях (ст. 19, ст. 143–149 КВК) – 136 осіб².

¹ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.01.2019 р. URL: <http://www.kvs.gov.ua>

² Там само.

Серед інших кримінально-виконавчих даних, що характеризують особу засуджених в Україні (так звана в науці кримінально-виконавча характеристика¹), можна виокремити такі: а) 10,7 тис. осіб засуджені до 10 років позбавлення волі (ст. 63 КВК України) (майже 16 % у загальній структурі осіб, що відбували це покарання (70 тис.)); б) 14,2 тис. осіб – за умисне вбивство (ст. 115–118 КК) (майже 20 % у структурі засуджених), у тому числі 7,1 тис. осіб, які вчинили вбивство при обставинах, що обтяжують покарання (ч. 2 ст. 115 КК) (майже 10 % у структурі засуджених); в) 7,4 тис. осіб – за нанесення умисного тяжкого тілесного ушкодження (ст. 121 КК) (майже 11 % у загальній кількості засуджених до позбавлення волі); г) 20 тис. осіб – за грабiж (ст. 186 КК); розбій (ст. 187 КК) та вимагання (ст. 189 КК) (майже 30 % у структурі засуджених); г) 2,1 тис. осіб – за згвалтування (ст. 152 КК) (3 % у загальній структурі засуджених, що відбували покарання у виді позбавлення волі); д) 25 осіб – за захоплення заручників (ст. 147 КК) (0,03 % у загальній кількості засуджених до позбавлення волі); е) 10,2 тис. осіб – за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прокурорів та інші злочини проти здоров'я населення (розділ XIII Особливої частини КК (ст. 305–327)) (більше ніж 14 % у структурі засуджених)².

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. С. 9–43.

² Там само.

Немаловажне значення, як показує практика, мають й інші дані, що становлять зміст оцінки кримінально-виконавчої діяльності, а саме: стан виробництва, надання для засуджених освітніх і професійно-технічних послуг, соціально-виховної роботи тощо. Зокрема, виробництво ДКВС України представлено 95 промисловими та 12 сільськогосподарськими підприємствами УВП, а також 164 виробничими майстернями СІЗО. Крім цього, при 88 УВП функціонують професійно-технічні заклади, в яких навчаються майже 6,4 тис. засуджених. У цілому ж, навчання засуджених забезпечують 140 загальноосвітніх навчальних закладів (ст. 125 КВК «Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі»), а для задоволення релігійних потреб засуджених (ст. 128 КВК «Богослужіння і релігійні обряди в колоніях») в УВП функціонує 141 культова релігійна споруда, у тому числі: 107 храмів; 27 каплиць; 7 молитовних будинків¹. При цьому, діяльність ДКВС України забезпечують 35,2 тис. працівників, при 52,5 тис. осіб штатної чисельності персоналу органів та УВП, з яких: а) вищий середній та старший начальницький склад – 14,2 тис. осіб (майже 32 % у загальній структурі персоналу ДКВС України (ст. 14 Закону України «Про Дер-

¹ Новосад Ю. О., Коваленко В. В. Релігійна організація як суб'єкт запобігання злочинам у сфері виконання покарань. *Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі у країнах Європи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 3 груд. 2018 р.)*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 58.

жавну кримінально-виконавчу службу України»¹;
б) рядовий та молодший начальницький склад – 20,8 тис. осіб (більше ніж 45 % у структурі персоналу органів та установ виконання покарань);
в) вільнонаймані працівники (державні службовці та особи, які працюють за трудовою угодою) – 10,2 тис. (майже 23 % у загальній кількості персоналу ДКВС України)².

Як встановлено в ході даного наукового пошуку, персонал органів та УВП проходять курсове навчання з первинної професійної підготовки та підвищення кваліфікації в Білоцерківському, Дніпродзержинському та Хмельницькому училищах ДКВС України з професійної підготовки зазначеного персоналу. У той самий час, підготовка фахівців для служби в органах та УВП з вищою освітою здійснюється в: 1) Національному університеті «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого» (у 2016/2017 навчальному році проходили навчання 443 курсанти на денній формі та 262 слухачі – на заочній), а з 2018 року набір зазначених категорій студентів припинено; 2) Інституті кримінально-виконавчої служби при Національній академії внутрішніх справ (669 курсантів навчається на денній формі та 426 слухачів – на заочній); при цьому, розпочинаючи з 2017 року

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2713-15>

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

державне замовлення на підготовку цих фахівців не здійснюється; а в 2019 р. цей заклад ліквідовано¹; 3) Чернігівській академії ДПтС України (денна форма навчання – 523 курсанти, заочна – 313 слухачів)².

Такою є загальна характеристика суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин (засуджених і персоналу ДКВС України), що важливо для вирішення завдань щодо оцінювання ефективності процесу виконання й відбування кримінальних покарань при здійсненні прокурорського нагляду в порядку ст. 22 КВК³ та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»⁴. Поряд з цим, законодавча невизначеність і недосконалість предмета прокурорського нагляду за додержанням судових рішень у кримінальних справах, виступають однією з детермінант, що зумовлюють незадовільний стан справ щодо захисту прав потерпілих від злочину в ході відбування кримінальних покарань засудженими в Україні. Крім цього, як встановлено у ході даного наукового пошуку, на ефективність реалізації функції прокуратури щодо нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у

¹ Про ліквідацію Інституту кримінально-виконавчої служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 березня 2019 р. № 145-р. *Урядовий Кур'єр*. 15.03.2019. № 51.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

³ Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

⁴ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

кримінальних провадженнях, а також застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, впливають і деякі інші обставини. Так, у 2013 р. в Україні групою дослідників був підготовлений моніторинговий звіт щодо впровадження нового КПК України¹, у якому дана оцінка й діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин. Зокрема, встановлено такі проблеми, що потребують розв'язання:

1. Як у цілому в Україні, так і в органах та УВП створені штучні бар'єри для реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, у тому числі: заяви про злочини ідентифікуються посадовими особами ДКВС України як звернення й розглядаються за Законом України «Про звернення громадян»². Зміст цієї проблеми полягає в тому, що в чинному КВК України відсутня норма, яка б регулювала питання щодо розгляду звернень засуджених до позбавлення волі. Натомість, у КВК є ст. 113 «Листування засуджених до позбавлення волі», у якій зазначено, що кореспонденція, яку засуджені адресують прокуроріві, перегляду не підлягає. Проте із змісту цієї статті Кодексу не зрозуміло, що робити адміністрації УВП при поданні особою, яка відбуває покарання у виді поз-

¹ Реалізація нового КПК України у 2013 році: моніторинговий звіт/О. А. Банчук, О. І. Дмитрієва, З. М. Саїдова, М. І. Хавронюк. Київ: ФОП Москаленко О. М., 2018. 40 с.

² Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>

бавлення волі, заяви або скарги на ім'я прокурора. Відповідь на це питання певною мірою дається у ПВР УВП¹. Зокрема, у розділі XIII цих Правил зазначено, що відправлення пропозицій, заяв та скарг засуджених, адресованих Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини та його представникам, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій, суду, органам прокуратури та захиснику у кримінальному провадженні, який здійснює свої повноваження відповідно до ст. 45 КПК, отримання відповідей від зазначених органів та осіб, а також їх зберігання здійснюються у порядку, визначеному п. 1 р. XIII цих Правил. Поряд з цим, якщо керуватись принципом верховенства права, що визначений у ст. 8 Конституції України, то навряд чи можна визнати правильним такий підхід, оскільки на рівні підзаконних нормативно-правових актів діяльність з виконання кримінальних покарань (а питання листування та подання звернень засудженими є складових змістовних елементів цього процесу) регулюватись не може, позаяк, відповідно до п. 14 ст. 92 Конституції України, діяльність органів і УВП визначається виключно законами України. Виходячи із цього, логічно було б ст. 113 КВК викласти з новою наз-

¹ Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/z1010-18>

вою «Листування засуджених до позбавлення волі та розгляд їх звернень», а її ч. 4 – в новій редакції: «Кореспонденція, включаючи звернення, які засуджені адресують Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій, до суду та прокуророві, перегляду не підлягає та надсилається за адресою протягом доби з часу її подачі».

Необхідність видозміни ст. 113 КВК зумовлена ще й тим що, як показує практика, зазначена правова прогалина із цих питань дає змогу на цей час адміністрації УВП маніпулювати (від латин. *manipulus* – спосіб, прийом дії, що слугують для досягнення якоїсь мети в спотвореному вигляді)¹ вирішенням цієї проблеми, а отже, не реєструвати заяви про злочини, а розглядати їх як звернення засуджених, що варто враховувати прокурорам при здійсненні нагляду у сфері виконання покарань в порядку ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»².

2. Заяви про злочини, у тому числі в УВП, не реєструються без поважних причин, при цьому заявників повідомляють про відсутність підстав для початку провадження після спливу 10-денного строку, встановленого законом для оскарження

¹ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. 3-е изд., испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 338.

² Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

бездіяльності слідчого (прокурора)¹. Зміст цієї проблеми повністю пов'язаний з попередньою, проте має й деякі особливості. Зокрема, засуджені, не володіючи належним чином юридичними знаннями та термінологією (або взагалі не мають таких навичок), неправильно дають оцінку у своїх заявах тим чи іншим подіям чи юридичним фактам, а тому такі звернення потребують уточнень та певних пояснень, що нерідко приводить до порушення передбачених строків їх розгляду й реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. З іншого боку, як показує практика, подаючи заяви про злочини, засуджені до позбавлення волі нерідко використовують це для тиску на адміністрацію УВП та протидії законній діяльності персоналу ДКВС України².

Саме тому важливе значення при складанні засудженими заяв про злочини має участь у цьому адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, у тому числі безоплатної³. Зазначене право засуджених закріплено в статтях 8, 107 та 110 КВК. При цьому, враховуючи, що, згідно із Законом

¹ Реалізація нового КПК України у 2013 році: моніторинговий звіт/О. А. Банчук, О. І. Дмитрієва, З. М. Саїдова, М. І. Хавронюк. Київ: ФОРМ Оскарівка О. М., 2018. С. 7.

² Колб О., Громов О. Нагляд за дотриманням прав засуджених до позбавлення волі за участі громадськості. *KELM. Nauka, oświata, prawo, zarządzanie*. 2014. № 4 (8). С. 117–132.

³ Грушицький А. І. Реалізація права на правову допомогу засудженими до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. 20 с.

України «Про безоплатну правову допомогу», фінансування таких послуг адвокатів здійснюється з Державного бюджету¹ та в незначних сумах, а також із значними строковими затримками, останні не завжди своєчасно та якісно надають таку правову допомогу для засуджених до позбавлення волі, що й зумовлює необхідність додаткового вивчення таких заяв при вирішенні питання щодо їх реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Виходячи з цього, варто було б ч. 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру» доповнити п. 8 такого змісту: «Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, має право перевіряти матеріали надання безоплатної правової допомоги для ув'язнених під варту та засуджених до позбавлення волі»².

Така видозміна зумовлена ще й тим, що використане у ст. 26 Закону України «Про прокуратуру» словосполучення «нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах» не передбачає як елемент змісту предмета прокурорського нагляду розгляд цього питання, тоді як права засуджених та їх законні інтереси, відповідно до статей 1, 26 зазначеного Закону, є

¹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3460-17>

² Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 51.

об'єктом охорони й захисту з боку прокуратури, в тому числі у формі представництва їх інтересів у суді. Як із цього приводу слушно зауважив М. І. Копетюк, функція прокурорського нагляду за законністю кримінально-виконавчої діяльності покликана забезпечити захист громадянських прав засуджених, їх правовий статус і одночасно виконати роль засобу превалювання каральної функції держави, застосування державного примусу, захисту інтересів суспільства і громадян¹. При цьому, завдання прокурорського нагляду полягають не лише в забезпеченні додержання кримінально-виконавчого законодавства, а й у забезпеченні виконання засудженими своїх обов'язків та дотримання їх прав, регламентованих законом². Не погоджуючись з таким твердженням, М. І. Мичко, у свою чергу, переконаний, що прокурор перевіряє недодержання законів засудженими, а законність заходів, яких вживає адміністрація установ виконання покарань за фактами здійснюваних ними правопорушень³.

Таким чином, слід визнати, що заходи, які вживає адміністрація УВП за фактами вчинюваних засудженими правопорушень, є складовою частиною або належать саме до певної сукупності дій, що становлять порядок та умови відбування покарання, тобто вони опосередковано стосуються

¹ Копетюк М. Актуальні питання вдосконалення прокурорського нагляду за додержанням кримінально-виконавчого законодавства. *Юридична Україна*. 2006. № 10. С. 75.

² Каркач П. М. Організація роботи прокуратури міста, району: метод. посіб. Харків: Право, 2008. С. 246.

³ Мичко М. І. Функції та організаційний устрій прокуратури. Донецьк: Донеччина, 2001. С. 129.

обов'язків засуджених, а з іншого – систематичний прокурорський нагляд забезпечує постійну перевірку стану додержання законодавства самими засудженими в УВП, зокрема, щодо виконання ними своїх обов'язків, які визначені в нормативно-правових актах (розділ III ПВР УВП; статті 8, 107 КВК тощо). Саме такий підхід застосований у п. 2 наказу Генерального прокурора України від 12 квітня 2013 р. № 7гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» у якому прокурорам визначено завдання в обов'язковому порядку перевіряти додержання режимних вимог, порядку та умов тримання затриманих і взятих під варту осіб, відбування покарань засудженими, що передбачає і виконання засудженими своїх обов'язків, покладених на них законом¹. Більш того, варто констатувати, що зазначений наказ певною мірою змістовно зорієнтований на забезпечення реалізації функцій прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин, оскільки передбачає контроль (у формі нагляду) за діяльністю основних суб'єктів цих відносин – персоналу ДКВС України

¹ Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: наказ Генерального прокурора України від 12.04.2013 р. № 7-гн. *Генеральна прокуратура України*. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

та засуджених. Додатковим аргументом з цього приводу є наступні результати, які отримані в ході цього наукового пошуку. Зокрема, відповідно до вимог ч. 1 ст. 9 КВК України, засуджені зобов'язані виконувати встановлені законодавством обов'язки громадян України, одним із яких є відшкодування завданої для потерпілих від злочинів матеріальної та моральної шкоди. Проте, як свідчить практика, з об'єктивних причин (засуджені не виконують узагалі зазначені обов'язки або здійснюють неналежним чином обов'язки, що встановлені в чинному законодавстві України (ст. 9 КВК), а саме – через відсутність роботи; низький рівень заробітної плати; значні відрахування із заробітку засуджених згідно з вимогами ст. 121 КВК тощо) та суб'єктивних обставин (низький контроль за цією діяльністю адміністрації УВП, у тому числі з боку прокурорів; неналежна виконавська дисципліна державних виконавців; небажання засуджених (у різних формах ухилення) погашати визнані судом борги тощо). Водночас, як слушно у зв'язку із цим зазначили Ю. В. Баулін та А. О. Джужа, проблема захисту прав і законних інтересів потерпілих від злочинів, ефективного їх поновлення та своєчасного відшкодування завданої злочином шкоди є однією з найбільш актуальних для сучасної юридичної науки й правозастосовної практики¹. Особливо нагальною воно є в кримінально- вико-

¹ Потерпілий від злочину: міждисциплінарне правове дослідження/за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків: Кроссспруд, 2008. С. 5.

Джужа А. О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 314.

навчому праві України¹. Так, з 2001 р. (часу введення в дію нового КК України) до теперішнього часу зазначене питання вирішується в нашій державі на низькому рівні. Зокрема, тільки у 2018 р. суди загальної юрисдикції направили на виконання 31,9 тис. виконавчих листів про відшкодування збитків, завданих злочинами на суму 974 млн 327 тис. грн, погашення яких в УВП становило лише 5 %².

Усе це підтверджує висновок про необхідність посилення саме зазначеної складової в змісті функції нагляду прокуратури за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, та зумовлює потребу видозміни змісту ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», яка регулює це питання³. Крім цього, такий підхід дасть змогу підвищити роль та місце прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин у контексті вирішення проблем, пов'язаних з реалізацією завдань кримінально-виконавчого законодавства (ст. 1 КВК України) на вищому рівні та з урахуванням конкретного стану

¹ Захист прав потерпілого від злочину в кримінально-виконавчому праві: навч. посіб./В. В. Василевич, А. П. Гель, В. П. Захаров та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка, О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. 176 с.

² Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційним судом Автономної Республіки Крим у 2015–2018 роках. URL: http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html

³ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

процесу як виконання, так і відбування покарань, враховуючи, що забезпечення прав і законних інтересів засуджених, без сумніву, повинно бути предметом пильної уваги прокуратури, але не менш важливим є й вжиття нею заходів, спрямованих на досягнення суспільно значущих цілей кримінального покарання та інших заходів примусового характеру. Про необхідність посилення саме зазначеної складової у змісті предмета прокурорського нагляду у сфері виконання покарань України свідчать, зокрема, наступні статистичні дані. Так, у 2018 році Генеральна прокуратура України виявила низку порушень щодо виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Зокрема, результати перевірки продемонстрували, що в Україні систематично порушується Закон України «Про пробацію» та інші нормативні документи¹ (КВК, Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», інші), у тому числі виявлені факти відсутності належного впливу на поведінку засуджених, невиконання заходів щодо підготовки до реалізації пробаційних програм, неналежного ведення соціально-виховної роботи із засудженими, їхньої підготовки до звільнення з установ виконання покарань. Крім цього, встановлено невідповідність вимогам законодавства стану роботи з особами, засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, звільненими від відбування покарання з випробуванням, а також вкрай низьку ефективність роботи із запобі-

¹ Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>

гання вчиненню кримінальних правопорушень особами, які перебувають на обліку¹. Більш того, у порушення вимог ст. 27 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»² керівництвом міжрегіональних підрозділів ДКВС України не вживаються заходи, спрямовані на здійснення належного відомчого контролю за діяльністю таких підрозділів, враховуючи, що чинне кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство України чітко і повно визначає підстави виконання покарань, порядок і умови тримання засуджених як до позбавлення волі, так і до інших видів покарання, а також до тих осіб, до яких застосовані інші заходи примусового характеру, пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян³. Виходячи з цього та враховуючи сучасні соціально-правові, економічні та інші умови, постає необхідність у подальшому розширенні на законодавчому рівні кола об'єктів, на яких розповсюджується функція прокуратури, що розглядається. За результатами зазначених вище прокурорських перевірок з метою усунення виявлених порушень законності внесено понад 300 документів реагування, зареєстровано

¹ Генеральна прокуратура України виявила низку порушень щодо виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. *Тижень.ua*. 2018. URL: <https://tyzhden.ua/News/193736>

² Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2713-15>

³ Новосад Ю. О. Про деякі проблемні елементи реалізації на практиці правового статусу та функцій прокуратури України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Київ: НДІ публічного права, 2016. Вип. 4. С. 240–241.

61 кримінальне провадження. Визначено також шляхи вирішення актуальних проблемних питань щодо виконання кримінального покарання у виді штрафу, здійснення відповідної діяльності щодо осіб, умовно-достроково звільнених від відбування покарання з установ позбавлення та обмеження волі¹.

Суттєве значення щодо підвищення ролі прокурорського нагляду при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, має й те, що ця сфера наглядової діяльності отримала законодавче закріплення і в майбутньому навряд чи може бути обмежена. У юридичній літературі щодо цього питання висловлено різні думки, і не з усіма можна погодитись. Зокрема, деякі автори вважають, що за сучасних умов прокуратура є єдиним органом держави, на який покладеногляд за додержанням законності в установах, де внаслідок ізоляції від суспільства громадяни залишаються найменше захищені з точки зору своїх прав і законних інтересів»². Як видається, якщо розглядати державний і соціальний контроль у широкому розумінні цього слова, то певну частку щодо зміцнення законності в УВП вносять суди, спостережні комісії, органи відомчого контролю, в

¹ Генеральна прокуратура України виявила низку порушень щодо виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. *Тиждень ua*. 2018. URL: <https://tyzhden.ua/News/193736>

² Дудко Є. В. Участь прокуратури України у кримінально-виконавчій діяльності. *Вісник прокуратури*. 2014. № 8 (158). С. 45.

тому числі органи та установи ДКВС України, а останнім часом і Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. І все ж таки прокуратура, безумовно, посідає значне місце в системі такого контролю (нагляду), наглядаючи постійно за забезпеченням законності, маючи для цього спеціальні органи й відповідно підготовлені кваліфіковані кадри. Завдання прокурорського нагляду у сфері виконання покарань визначаються також сучасними концепціями кримінально-виконавчої політики держави, а також сформульовані в ст. 50 КК України, згідно з якою покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами¹.

Таким чином, враховуючи зазначені обставини, прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях має здійснюватися для того, щоб:

- 1) згідно з вимогами закону своєчасно і правильно зверталися до виконання і виконувалися судові рішення по кримінальних провадженнях;
- 2) на законних підставах утримувалися під вартою особи в установах попереднього ув'язнення, кримінально-виконавчих та інших органах і установах, які виконують судові рішення по кримінальних провадженнях;
- 3) забезпечувалося додержання встановлених законом прав осіб, взятих під варту і засуджених, виконання ними обов'язків; прав

¹ Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Дата оновлення: 01.03.2019).

осіб, які перебувають у психіатричних установах спеціального типу, а також додержання порядку, умов утримання, відбування кримінального покарання і лікування; 4) виконувалися вимоги законодавства України щодо звільнення засуджених від відбуття покарання, відстрочки виконання вироку та інших питань, пов'язаних із виконанням вироку.

Виходячи з цього, слід визнати, що захист прав і законних інтересів осіб, взятих під варту і засуджених до позбавлення волі, а також осіб, щодо яких застосовано інші заходи примусового характеру, пов'язані з обмеженням особистої свободи, має посідати центральне місце з-поміж інших завдань прокуратури у межах функції прокурорського нагляду у сфері виконання покарань. Такий висновок впливає із положень ч. 1 ст. 3 Конституції України, згідно з якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю¹, а також з положень ч. 3 ст. 63 Основного Закону², відповідно до якого засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду³. При цьому, кожне із вищенаведених завдань прокуратури так чи інакше має бути спрямоване на забезпечення прав і законних інтересів осіб, свобода

¹ Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата оновлення: 21.02.2019).

² Там само.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата оновлення: 11.01.2019).

яких обмежена в інтересах держави і суспільства, і які через об'єктивні причини обмежені також у можливості самостійно захищати власні права¹. Одним із ключових питань нагляду є законність перебування осіб у СІЗО, виправних і виховних колоніях, дисциплінарних батальйонах, психіатричних лікарнях, де утримуються особи, до яких за здійснення суспільно небезпечних дій застосовані примусові заходи медичного впливу. Ця проблема включає в себе: законність поміщення і утримання; додержання правил утримання; наявність законних підстав для звільнення від покарання чи інших заходів примусового характеру, т. ін. Поряд з цим, як на ефективність реалізації даного завдання та в цілому рівень кримінально-виконавчої діяльності, так і на результативність прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, досить суттєво впливають деякі проблеми. Так, проведений аналіз правової природи структурних елементів кримінально-виконавчих правовідносин дав змогу зробити висновок про те, що прокуратура України, хоча й періодично бере участь у кримінально-виконавчій діяльності у формі здійснення прокурорського нагляду за виконанням кримінальних покарань (ст. 22 КВК)², у тому числі шляхом проведення планових і позапланових перевірок в органах та УВП, а також реалізації інших

¹ Новосад Ю. О. Елементи, що визначають зміст права на повагу до гідності людини. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали VII Міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 18 листоп. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 73.

² Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

функцій, визначених у законі, цей державний орган не може бути їх суб'єктом, а лише учасником кримінально-виконавчої діяльності, оскільки не тільки не належить до виконавців будь-яких кримінальних покарань (ст. 11 КВК), а й не володіє як учасник кримінально-виконавчих правовідносин такими суттєвими ознаками, як: 1) суб'єкти правовідносин завжди пов'язані між собою суб'єктивними правами та юридичними обов'язками¹ (чого, як з адміністрацією органів та УВП з приводу виконання покарань, так і з засудженими у зв'язку з їх відбуванням у прокуратури не виникає); 2) правові відносини являють собою індивідуалізовані та конкретизовані зв'язки², яких у більшості випадків не має прокуратура ні щодо органів та УВП, ні щодо засуджених. Додатковим аргументом з цього приводу виступає те, що зміст поняття «прокуратура як учасник кримінально-виконавчих правовідносин» не включає в себе такі змістовні елементи, які не характерні для суб'єкта правових відносин, а саме: це така функціонально визначена діяльність зазначеного державного органу, що встановлена в нормативно-правових актах та змістовно спрямована на створення відповідних умов для процесу виконання й відбування кримінальних покарань, шляхом здійснення прокурорського нагляду та координації дій інших учасників цих правовідносин, а також реалізації передбачених

¹ Теорія держави і права: підручник/О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 232.

² Там само.

законом заходів, спрямованих на усунення, нейтралізацію, блокування тощо обставин, що детермінують порушення закону суб'єктами кримінально-виконавчих правовідносин. Виходячи з цього, до змісту предмета прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень по кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших примусових заходів виховного характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, слід віднести: 1) законність перебування осіб в УВП; 2) додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами у цих установах; 3) додержання встановлених законодавством прав осіб, які перебувають у цих установах, і виконання ними своїх обов'язків; 4) законність наказів, розпоряджень і постанов УВП, які виконують покарання або заходи примусового характеру, пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян¹.

Отже, теоретико-прикладне значення вирішення окресленої проблеми полягає, насамперед, у тому, що таким чином у науці та на практиці можна, з одного боку, виробити один із ключових критеріїв, пов'язаних з виявленням ефективності кримінально-виконавської діяльності², а з іншого, – встановити

¹ Каркач П. М. Організація роботи прокуратури міста, району: метод. посіб. Харків: Право, 2008. С. 244–245.

² Яковець І. С. Наукові засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 799–820.

реальну роль у цьому процесі органів прокуратури в сучасних умовах її реформування¹.

1.4. Міжнародні засади діяльності прокуратури у сфері виконання покарань

Як показує практика, у період євроінтеграційних перетворень, які сьогодні відбуваються в Україні з моменту підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, одним з головних напрямів є реформування системи органів кримінальної юстиції. У контексті цього також триває й реформа органів прокуратури, оскільки останні були наділені широким спектром наглядових повноважень, що зумовило існування можливості для зловживань. Виходячи з цього та враховуючи те, що Україна будує правову державу і громадянське суспільство відповідно до системи демократичних стандартів, завдання та повноваження прокуратури, звичайно, мають змінюватися. Найкращим взірцем тут може стати досвід країн Європейського Союзу щодо вдосконалення національної системи органів прокуратури². При цьому, забезпечення належного функціонування органів прокуратури об'єктивно передбачає також необхідність проведення порівняльного аналізу з питань організації та діяльності аналогічних органів в інших зару-

¹ Ярема В. Г. Ми маємо повернути довіру наших громадян до діяльності прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2014. № 7 (157). С. 5–7.

² Омельчук Л. В., Клітинська А. Р. Європейський досвід організації органів прокуратури. *Міжнародний юридичний вісник*. 2016. Вип. 1 (3). С. 199.

біжних країнах. Таке вивчення зарубіжного досвіду часом здійснюється, як з позиції можливого його використання в Україні, так і з метою розширення кругозору з даного питання, оскільки активізація співпраці з зарубіжними країнами вимагає хоча б загального знання порядку функціонування в них тих чи інших державно-правових інститутів.

На даний час деякі вчені-юристи, політичні діячі та державні службовці при посиланнях на закордонне законодавство про прокуратуру, підходять до цього питання дещо упереджено. Наприклад, досвід однієї передової держави переносять мало не на всі демократичні країни, що в реалії не відповідає дійсності. Більш того, говорячи про яку-небудь зарубіжну модель прокуратури, її прихильники звертають увагу лише на позитивні сторони, ігноруючи при цьому позитивну вітчизняну практику з цього питання¹. Зазначені підходи вводять в оману представників депутатського корпусу, практичних і наукових працівників про функції прокуратури за кордоном, її місце в системі державних органів, взаємодії з іншими суб'єктами кримінальної та адміністративної юстиції. Крім того, як показує практика державного будівництва та проведення правової реформи в Україні, з ряду причин, як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, інформація про закордонний досвід нерідко підноситься в спотвореному вигляді, позаяк пристосовується до окремих відомчим думок та оцінок. Так, наприклад, прихильники різкого обме-

¹ Новосад Ю. О. Про деякі аспекти закордонного досвіду діяльності прокуратури, як суб'єкта запобігання злочинам. *Visegrad journal on human rights*. 2017. № 3. С. 128.

ження сфери діяльності прокурора в суді і зрівняння прав сторін обвинувачення і захисту посиляються на досвід зарубіжних країн, де, на їхню думку, функції прокурора рівні з функціями захисту. У той самий час, реальна практика зарубіжних держав у цьому питанні, показує, що це далеко не так. Зокрема, згідно закону, прокурор у суді Франції – фігура особлива. Він повністю незалежний, у тому числі й по відношенню до суду, не підлягає відводу, на відміну від суддів та присяжних. Більш того, на прокурора не поширюється кримінальне і цивільно-процесуальне поняття «сторони», і, отже, суд не вправі з ним поводитися як із стороною в процесі й застосовувати до нього санкції¹.

Крім цього, формування інституту прокуратури у різних державах відбувалося протягом тривалого історичного періоду часто в суперечливих умовах, що призвело до існування у наш час декількох основних моделей її організації та діяльності².

¹ Баев О. Я. Прокурор как субъект уголовного преследования: науч.-практ. пособие. Москва: Юрлитинформ, 2006. 144 с.

Діяльність прокуратури зарубіжних країн поза межами кримінальної юстиції: навч. посіб./І. С. Зарубинська, А. А. Матвієць, Н. С. Наулік, О. В. Головін та ін. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2014. 150 с.

Маляренко В. Т., Вернидубов І. В. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 240 с.

Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.

Шемшученко Ю. С., Мурашин Г. О. Прокуратура України: шляхи реформування в аспекті входження у європейський правовий простір. *Вісник Академії прокуратури України*. 2006. № 4. С. 12–16.

² Запобіжна діяльність прокуратури у сфері боротьби зі злочинами: теорія і практика: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джуґі. Київ: Вид. дім «Кондор», 2017. С. 65–66.

Зокрема, актуальними є питання про правовий статус, функції та повноваження прокурора, а також критерії співвідношення прокурорського нагляду і функції кримінального переслідування або ж обвинувачення¹, які залишаються в сьогоденні дискусійними також і в юридичній науці. Так, після прийняття КПК та прийняття у 2014 р. нової редакції Закону України «Про прокуратуру», і сьогодні серед науковців та політиків не вщухають дискусії щодо питання: хто ж такий прокурор у кримінальному процесі – наглядач чи обвинувач? Загалом, як встановлено в ході цієї наукової розробки, домінує декілька основних поглядів. Так, прихильники першого з них пропонують запозичити досвід правових систем низки країн Західної Європи та США, у яких функції прокурора обмежені здійсненням кримінального переслідування і процесуального керівництва органами розслідування, а також підтриманням обвинувачення в суді². Прихильники іншого погляду наполягають на збереженні моделі, яка була започаткована ще за радянських часів³. Опоненти і перших, і других стверджують, що при визначенні функцій та повноважень прокурора необхідно до того ж врахувати

¹ Марочкін І. Є. Прокуратура України: проблеми становлення й розвитку. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 376–385.

² Щур В. Ф. Деякі проблеми реформування органів прокуратури. Проблеми організації прокуратури й оптимізації її діяльності в сучасних умовах: зб. наук. пр. Харків, 1998. С. 73–74.

³ Пронський Е. А., Бурбика М. М. Необхідність загального нагляду прокуратури України як засобу забезпечення законності у державі. *Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 2015 р.)*. Суми: СДУ, 2015. С. 156.

історичні традиції, національні особливості й потреби сучасного розвитку України¹. Водночас усі одноставні в думці, що у кримінальному судочинстві прокурор однозначно є одним з ключових учасників процесу². Поряд з цим, варто зазначити, що на думку багатьох дослідників прокурорської діяльності в зарубіжних країнах, ні в Європі, ні у світі загалом не існує єдиної й універсальної моделі прокуратури – про це, зокрема, свідчать і результати даної наукової роботи, а саме: за кордоном відсутні будь-які «єдині стандарти» як стосовно участі прокурора кримінальному судочинстві загалом, так і щодо прокурорського нагляду зокрема.

Отже, варто зазначити, що прагнення до затвердження єдиних стандартів прокурорської діяльності на міжнародному рівні, включаючи Україну, не означає створення єдиної моделі прокурорської діяльності. У той самий час, РЄ свого часу розробила для держав-членів уніфіковані базові принципи діяльності органів прокуратури (рекомендації № 19 (2000) Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам Ради Європи, № 1604 (2003) Парламентської Асамблеї Ради Європи). Так, у Рекомендації № 19 (2000) зазначається, що прокурори як представники органів державної влади повинні гарантувати застосування закону, якщо його пору-

¹ Мичко М. І., Давиденко Л. М. До питання про становлення і розвиток інституту прокуратури в Україні. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім Лесі Українки*. 1998. № 11. С. 30.

² Рогатюк І. В. Процесуальна діяльність прокурора на стадії досудового розслідування: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 73–74.

шення призводить до кримінальних санкцій, враховуючи як права фізичної особи, так і ефективність системи кримінального судочинства. Тобто цим положенням чітко окреслюється тільки одна сфера діяльності прокуратури – кримінальне судочинство. Далі йшлося про перелік повноважень, які вони мають у країнах-учасницях РЄ, інколи з різними системами кримінального судочинства, з поділом на повноваження, притаманні всім системам (усього три їх варіанти, наприклад, прийняття рішення про порушення і продовження кримінального переслідування; підтримання кримінального обвинувачення в суді тощо) та тільки окремих із них (зокрема, проведення, керування і здійснення нагляду за слідством; нагляд за виконанням судових рішень тощо), причому такий перелік останніх не є вичерпним. Крім цього, у Рекомендаціях є розділ, у якому йдеться про взаємовідносини між прокуратурою і поліцією, а також передбачаються як випадки, коли поліція або перебуває під процесуальним керівництвом прокуратури, або поліцейські розслідування проводить прокурор, або прокурор здійснює над ними нагляд, так і випадки, коли поліція є незалежною від прокуратури з цих питань.

Таким чином, у згаданих рекомендаціях не існує імперативних вимог як до місця прокурора в системі правоохоронних органів чи системі органів державної влади, так і стосовно конкретних повноважень прокурора у сфері кримінального судочинства.

Додатковим аргументом з цього приводу є виведена в науці класифікація типів прокуратур, які функціонують у зарубіжних державах, а саме:

а) держави, де прокуратура входить до складу міністерства юстиції, хоча при цьому може відноситися й до органів правосуддя і діяти при судах, а прокурори можуть належати до суддівського корпусу («магістратури»). До цієї групи держав відносяться, зокрема: США, Франція, Бельгія, Нідерланди, Данія, Румунія, Ізраїль, Японія, Естонія, Сирія. Наприклад, в США і Канаді – зазначені прокуратури об'єднані і їх очолює Генеральний аторней, а у Франції й Естонії ці посади розділені, але в цілому у більшості з перерахованих вище державах прокурори діють при судах. Поряд з цим, варто зазначити, що у США служба аторнейв прокурорів має цілком самостійний стосовно судової системи статус. У той самий час, у Франції прокурори знаходяться під керівництвом і контролем вищестоящих керівників і підзвітні міністру юстиції¹; б) держави, де прокуратура цілком входить до складу судової системи і знаходиться при судах або користується у межах судової влади адміністративною автономією. До них слід віднести: Іспанію, Колумбію, Болгарію, Латвію. Зокрема, в законодавстві Іспанії закріплено, що прокуратура сприяє юстиції в захисті законності, прав громадян і охоронюваного законом публічного інтересу в силу своєї функції чи за клопотанням зацікавлених

¹ Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: підручник/В. П. Пшонка, Є. М. Блажівський, М. К. Якимчук та ін.; за заг. ред. В. П. Пшонки. Київ: Алерта; Правова єдність, 2013. С. 56.

осіб, а також стежить за дотриманням незалежності трибуналів і захищає в них публічні інтереси. Прокуратура виконує своє завдання відповідно до принципів єдності дій і ієрархічної залежності. Очолює систему органів прокуратури Генеральний прокурор країни, який призначається на посаду Королем за поданням Уряду, узгодженим з Генеральною радою судової влади. В ієрархії судової влади він вважається другою особою після голови Верховного трибуналу¹; в) держави, де прокуратура виділена в самостійну систему і підзвітна парламенту або її главі. Це, перш за все, соціалістичні (В'єтнам, КНР, КНДР, Куба, Лаос) і постсоціалістичні держави. У них на прокуратуру, поряд із класичними функціями, зазвичай покладається загальний нагляд за законністю, об'єктами якого є державні органи (зазвичай тільки виконавчі – від міністерств і нижче), суспільні об'єднання, господарські організації, різного роду установи і фізичні особи. У Конституціях цих держав статус прокуратури закріплюється як одного з найважливіших державних органів². До цієї групи можна віднести й держави Латинської Америки, в яких органи прокуратури також мають незалежний статус та наділені адміністративно-фінансовою і функціо-

¹ Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: підручник/В. П. Пшонка, Є. М. Блажівський, М. К. Якимчук та ін.; за заг. ред. В. П. Пшонки. Київ: Алерта; Правова єдність, 2013. С. 57.

² Там само, с. 57–58.

нальною автономією. При цьому, специфічною ознакою цих держав є наявність у них двох прокуратур: одна виконує функції кримінального переслідування, а друга – займається загальним наглядом і захистом прав людини; г) держави, де, власне, прокуратури чи її прямого аналога взагалі немає. До таких, зокрема, відноситься Великобританія. У цій державі генеральний атторней очолює адвокатський корпус, представники якого в необхідних випадках виступають на судових процесах як обвинувачі. Коли ж слухаються особливо важливі кримінальні справи, обвинувачення підтримує спеціальна посадова особа – Директор публічних переслідувань. Аналогічна система відтворена в багатьох колишніх англійських колоніях, хоча нерідко з істотними модифікаціями. Але слід зазначити, що в цих державах генеральні атторней і служби публічних переслідувань на практиці здійснюють цілий ряд функцій, властивих прокуратурі¹.

Отже, наведена класифікація показує, що немає єдиних стандартів побудови і діяльності прокуратури в світі, як з організаційної, так і з функціональної точок зору. Немає таких стандартів і в країнах-членах ЄС². Виходячи з цього, слід конста-

¹ Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: підручник/В. П. Пшонка, Є. М. Блажівський, М. К. Якимчук та ін.; за заг. ред. В. П. Пшонки. Київ: Алерта; Правова єдність, 2013. С. 56.

² Маляренко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: монографія. Київ: Концерн «Видавничий дім "Ін Юре"», 2004. С. 96.

тувати, що поспішати з копіюванням тієї чи іншої прокурорської системи в Україні не варто, навіть якщо в провідних країнах світу і є певна організаційна схожість прокурорських моделей (зокрема, в Німеччині, Франції, США, Японії, де прокуратура віднесена до відання міністерства юстиції), оскільки, ніхто з вчених та практиків за кордоном не вважає ту чи іншу правову систему еталоном¹. Крім того, світовий досвід та й досвід колишнього СРСР показує, що важко створити нову правову службу навіть в умовах стабільності. Ще важче зробити це в період політичних і соціальних змін. Яскравою ілюстрацією зазначеного, може служити приклад, створення в нашій країні Виконавчого Комітету прокуратури². Тому, щоб не помилитися у реформуванні або корегуванні діяльності прокурорської системи в Україні та досягти у цій справі успіху, важливо, щоб будь-яке нововведення було сумісно з культурою та історією держави. Більш того, ця система повинна бути прийнята тим суспільством, у якому вона функціонує, з урахуванням при цьому позитивного зарубіжного досвіду. Зокрема, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, у континентальній Європі прокуратура займає проміжне місце між виконавчою та судовою гілкою влади. Так, в Італії, Румунії, Польщі

¹ Новосад Ю. О. Про деякі аспекти закордонного досвіду діяльності прокуратури, як суб'єкта запобігання злочинам. *Visegrad journal on human rights*. 2017. № 3. С. 128–129.

² Прокурорський нагляд в Україні: підручник/М. Й. Курочка, П. М. Каркач; за ред. проф. Е. О. Дідоренка. 2-ге вид., переробл. Київ: Центр навч. л-ри, 2005. С. 131–132.

прокурори входять до складу суддівського корпусу, утворюються при судах, однак є ієрархічно організованою системою, що функціонує під головуванням міністра юстиції, тобто підкоряється виконавчій гілці державної влади¹. У країнах континентальної правової родини наявність прокуратури є характерною рисою, а в романських державах інститут прокуратури найчастіше називають «публічним міністерством» чи «фіскалією»².

Як встановлено в ході цього наукового пошуку, немаловажним у контексті реалізації завдань даної наукової розробки є й досвід діяльності прокуратури США. На основі синтезу англійських і континентальних традицій в США склалася аторнейська служба – типовий для даної країни інститут державної влади, що не має точного аналога в правових системах інших країн. При цьому повноваження аторнейської служби з кримінального переслідування подібні до функцій прокуратури в інших державах, тому американську аторнейську службу звичайно називають прокуратурою, а самих аторнейів – прокурорами. Поряд з цим, відмінність аторнейських служб США від європейських прокурорських органів полягає в тому, що вони не мають наглядових за законністю функцій, відіграють особливу політичну роль в американському суспільстві, не мають суворої ієрархічної підпорядкованості. Зокрема, місцеві аторнейські органи не

¹ Грицаєнко Л. Р. Прокуратура в країнах Європи: навч. посіб. Київ: Біноватор, 2015. С. 58.

² Наулік Н. С. Правовий статус прокуратури в конституціях зарубіжних країн. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 302. С. 340–341.

підлеглі органам штатів, штатні не підлеглі федеральним. По суті аторнеї (відомі як федеральні прокурори та окружні прокурори) представляють федеральний уряд, окружний суд та апеляційний суд. У той самий час, аторнеї та їхні органи управління є частиною Міністерства юстиції США. Вони здійснюють нагляд і адміністративний супровід через Виконавчий апарат Міністерства юстиції. Крім цього, обрані федеральні прокурори беруть участь у Консультативному комітеті Генерального прокурора Сполучених Штатів Америки. Поряд з цим аторнеї є незалежними, між ними немає відносин субординації. На цих посадових осіб покладаються повноваження підтримувати обвинувачення в суді в кримінальних справах, а також представляти інтереси держави в цивільних справах, коли зачіпаються інтереси федерації, штатів або міст, у свою чергу, аторнеї в справах про деякі тяжкі злочини здійснюють розслідування. Крім того, представники обвинувачення на стадії порушення кримінальної справи в більшості випадків вирішують питання, що стосуються укладання угоди з особою, якій пред'явлена підозра, про визнання вини¹.

Деяко іншою в історичному контексті є еволюція виникнення та розвитку інституту прокуратури в Європі. Зокрема, першою європейською країною, де була заснована система органів прокуратури стала середньовічна Франція. У юридичній

¹ Шишкін В. І. Аторней. Юридична енциклопедія: в 6 т./гол. ред. кол. Ю. С. Шемшученко. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 1: А–Г. 1998. С. 206.

літературі засновником французької прокуратури прийнято вважати Філіпа IV Красивого, який у 1302 р. своїм ордонансом визначив статус королівських прокурорів при судах¹. Щоправда, як зазначає О. Михайленко, ці органи існували і раніше, а у 1302 р. на законодавчому рівні було регламентовано їхній правовий статус². При цьому, ще у XII–XIII ст. ст. у Франції при судах різних рівнів існував чисельний клас стряпчих-прокураторів (*procurateurs*), з-поміж яких король вибирав собі повірених. Тобто, первісно французька прокуратура виконувала у чистому вигляді функції представника інтересів короля у суді, і лише значно пізніше почала захищати інтереси держави та суспільства в цілому. Як з цього приводу зауважив М. В. Муравйов, поки король був власником domenів і сюзереном своїх васалів, його прокурор виступав простим фіскальним повіреним корони, коли ж королівська влада стала центром і носієм державних і суспільних інтересів, а приватні інтереси короля почали співпадати з публічними, то повіреним перших, королівський прокурор, став і органом других³. Більш того, той факт, що французькі королівські прокурори первісно призначалися з числа практикуючих адвокатів, та й сама посада

¹ Ким Ю. В. Прокурорский надзор в структуре российской правовой государственности: генезис института, функции, тенденции развития (государственно-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. Кемерово, 1992. С. 85.

² Михайленко О. Прокуратура Франції: становлення та повноваження. *Право України*. 2000. № 2. С. 100.

³ Муравьев Н. В. Прокурорский надзор в его устройстве и деятельности: пособие. Т. 1. Москва: МГУ, 2009. С. 58–59.

королівського прокурора запроваджувалася при конкретному суді, практично зумовив неможливість виконання французькими прокурорами адміністративно-управлінських функцій. І, хоча з розвитком абсолютизму у Франції королівські прокурори тимчасово наділялися обмеженими функціями загального нагляду у фінансовій та податковій сферах, проте після Великої французької революції цей напрям діяльності французької прокуратури був остаточно втрачений. Як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень, нині основними напрямками діяльності прокуратури Французької республіки є: 1) у кримінальних справах – порушення кримінального переслідування, нагляд за діяльністю судової поліції та слідчого судді, підтримання державного обвинувачення у судовому процесі, забезпечення виконання судових рішень, усунення причин та умов злочину; 2) у цивільних справах – представництво інтересів держави чи виконання функцій об'єктивного консультанта та суб'єкта нагляду з правом надання висновків; 3) у сфері судово-адміністративної діяльності – здійснення загального нагляду за судовими відомствами, адвокатурою і тюрмами, а також ведення судової статистики¹. Щодо змісту інших важливих аспектів, то у сучасній Франції прокуратура організаційно входить до складу Міністерства юстиції, хоча структура органів прокуратури співпадає із структурою судової системи. При цьому, особливис-

¹ Трубицина Э. М., Якуболвич Н. А. Прокуратура некоторых буржуазных государств. *Вопросы прокурорского надзора*. 2012. № 3. С. 192–193.

тю правового статусу французької прокуратури є те, що нормами Конституції регламентуються лише окремі принципові засади її діяльності, тоді як основні норми, які стосуються функціонування органів прокуратури, передбачаються переважно в актах процесуального законодавства. Так, у КПК Франції прокуратурі присвячено окрему главу 10, відповідно до якої генеральний прокурор знаходиться в підпорядкуванні Міністра юстиції, та, у свою чергу, має право давати в межах своїх повноважень обов'язкові розпорядження всім посадовим особам прокуратури. Зокрема, до повноважень прокуратури входить здійснення нагляду за судовою поліцією, підтримування обвинувачення в суді, участь у цивільних справах, коли цього вимагають інтереси суспільства¹.

Свої особливості, у контексті змісту предмета і завдань даного наукового посібника, має також і соціально-правова природа функціонування сфери виконання покарань Франції. Зокрема за станом здоров'я стежить громадська (а не в'язнична) лікарняна служба, яка організовує все медичне обслуговування, включаючи соматичне та психіатричне лікування, профілактику й підготовку лікарського спостереження після звільнення. При цьому, пункти консультацій і амбулаторного лікування створені в кожній пенітенціарній установі. Крім того, всі засуджені, котрі знаходяться у французьких в'язницях, соціально застраховані. Цікавим є також той факт, що у Франції контроль

¹ Решетников Ф. М. Правовые системы стран мира: справочник. Москва: Юрид. лит., 2003. С. 218.

за діяльністю пенітенціарних установ здійснюють місцеві органи (спеціальна комісія з нагляду під головуванням префекта), вищі – в порядку підлеглості тюремні органи, суди (в тому числі Європейський суд з прав людини), комісії вищих адміністративних органів, а також міжнародні організації (наприклад, Комітет із запобігання катувань). Важлива роль у здійсненні контролю належить неурядовим організаціям¹. У той самий час, прокуратура до реалізації контрольних функцій відношення не має.

Аналогічні закономірності розвитку системи органів прокуратури простежуються і у Німеччині. Зокрема, вже у 1813 р. у королівстві Баварія в судовому процесі вперше виступив прокурор-обвинувач, а в 1832 р. у Бадені було запроваджено участь прокурора у змагальних процесах з розгляду деяких кримінальних справ. При цьому, прокурорські обов'язки покладалися на одного з членів суду. У 1843 р. у Вюртембурзі було створено прокуратуру для формулювання обвинувачення по закінченню попереднього слідства, участі в якому прокурори не брали. У кінцевому підсумку, як зазначає В. А. Жабський, головним предметом діяльності німецької прокуратури у той час було, власне, кримінальне переслідування, складання обвинувальних актів та надіслання їх до суду, в якому прокурор був рівноправною стороною². На

¹ Крисюк Ю. П. Сучасна практика призначення покарань: досвід США та країн західної Європи. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 155.

² Жабский В. А. Сравнительное тюремноеведение в трудах ученых. *Уголовно-исполнительное право*. 2010. № 1. С. 36.

сьогодні у Німеччині прокуратура входить до системи органів юстиції й підкоряється вказівкам виконавчої влади (міністерства юстиції). Основи організації і діяльності прокуратури визначаються главою 10 федерального Закону «Про судовий устрій» і КПК ФРН, а статус прокурорів, які загалом визнаються державними службовцями, – також законами про статус чиновників, прийнятими на федеральному рівні і в кожній із федеральних земель¹. При цьому органи прокуратури діють при судах, а основне повноваження прокуратури в Німеччині – це здійснення кримінального переслідування і підтримання державного обвинувачення у кримінальних справах, нагляд за забезпеченням виконання вироків суду у кримінальних справах, здійснення переслідування за так звані порушення громадського порядку. Поряд з цим, пряме завдання щодо запобігання злочинам в законі не визначено².

Результати досліджень свідчать також, що на відміну від Франції та Німеччини, у деяких країнах романо-германської правової сім'ї прокуратура зберегла і окремі елементи функції загального нагляду за додержанням законів. Так, наприклад, відповідно до Укладення про судоустрій Італії від

¹ Хавронюк М. І. Історія кримінального права європейських країн: монографія. Київ: Істина, 2006. С. 71–72.

² Новосад Ю. О., Колб С. О. Зміст поняття запобігання злочинам у сфері виконання покарань. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвуз. наук-практ. круглого столу (Київ 22 берез. 2019 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 122.

20 січня 1941 р. італійська прокуратура поряд із функціями організації кримінального переслідування та підтримання державного обвинувачення у суді наділяється безпосередньою владою щодо примусу у зв'язку з виконанням чи дотриманням законів, коли їх недотримання чи невиконання прямо зачіпає інтереси держави, якщо такого роду дії не відносяться законом до компетенції інших органів¹. У той самий час, варто зазначити, що функція загального нагляду за дотриманням законів для італійської прокуратури є другорядною і виконується нею лише в тій мірі, в якій вона не віднесена до компетенції інших органів державної влади. Як видається, наділення італійської прокуратури обмеженими повноваженнями у сфері загального нагляду може бути пояснене тим, що централізована державна влада, так само як і громадянське суспільство в Італії починає формуватися значно пізніше, ніж у інших європейських країнах, а функціонування італійського державного механізму тривалий час характеризувалося сильними тенденціями авторитаризму, що і призвело до наділення прокуратури контрольно-наглядовими повноваженнями. Поряд з цим, формування демократичної системи органів державної влади, заснованої на принципах розподілу влади зумовило поступове передання функцій загального нагляду відповідним органам виконавчої влади і концентрацію діяльності прокуратури передовсім

¹ Италия: Конституция и законодательные акты: пер. с итал./ сост. Н. Ю. Попов; под ред. В. А. Туманова. Москва: Прогресс, 2008. С. 306–307.

у сфері кримінального переслідування та підтримання державного обвинувачення у суді¹.

Важливою у контексті змісту реформ, що здійснюються в Україні, є й практика становлення інституту прокуратури в Республіці Польщі. Зокрема, законодавство Польщі закріплює дуалістичний характер статусу, який поєднує виконання обов'язків Генерального прокурора та міністра справедливості (юстиції). При цьому повноваження прокурора в Польщі охоплює підтримання державного обвинувачення в суді, нагляду за законністю під час розгляду цивільних, адміністративних справ, справ про проступки, тимчасового затримання та прийняття інших рішень про позбавлення волі. Крім цього, прокурор має право оскаржувати рішення в судах, а також брати участь у запобіганні злочинності та вчиненні інших правопорушень. У той самий час, замість загального нагляду за законністю, прокуратура Польщі взаємодіє з різними державними та громадськими інституціями щодо запобігання злочинам та проступкам. Зокрема, Закон Польщі «Про прокуратуру» прямо зазначає, що на прокуратуру покладається співпраця з державними органами, державними установами та іншими суспільними організаціями по запобіганню злочинності та іншим правопорушенням². Поряд з цим, органи прокуратури Республіки Польщі ви-

¹ Италия: Конституция и законодательные акты: пер. с итал./ сост. Н. Ю. Попов; под ред. В. А. Туманова. Москва: Прогресс, 2008. С. 307.

² О прокуратуре: Закон Польши. Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 г. URL: www.pk.gov.pl/upload_doc/000000165

конують функцію по координації боротьби зі злочинністю. При її здійсненні прокуратура проводить міжвідомчі наради та конференції, на яких розглядаються питання методики спільного вирішення актуальних проблем виявлення, розслідування попередження злочинів. Вироблені таким чином рішення обов'язкові для всіх правоохоронних органів. Крім того, підлягають обов'язковому попередньому узгодженню з органами прокуратури будь-які відомчі проекти цих органів. Більш того, підлягають обов'язковому попередньому узгодженню з органами прокуратури також і відомчі проекти органів державної влади, в яких мова йде про виявлення та запобігання злочинам¹.

Виходячи із завдань цієї наукової роботи, цікавим і повчальним є також досвід діяльності прокуратури Великобританії. Зокрема, у системі державних установ Великобританії немає органів прокуратури, але є служби й посадові особи, які здійснюють окремі функції, властиві прокурорському нагляду та діяльності по запобіганню злочинам. До числа названих суб'єктів слід віднести Службу державного обвинувача й Генерального аторнея. При цьому варто зазначити, що служба державного обвинувача – це державна служба Англії та Уельсу, яка очолюється Директором публічних переслідувань та підпорядкована парламенту через Генерального аторнея. У свою чергу, Генеральний аторней є головним юристом держави, а

¹ Мухамеджанов Э. Б. Прокуратура в зарубежных странах: учебник. 2-е изд. Алматы: Нур-пресс, 2015. С. 18.

також, одночасно, – членом правлячої партії парламенту. Крім цього, він відповідальний перед парламентом за Казначейство Департаменту солісіторів, Директора Публічних Звинувачень, Директора Бюро із шахрайства великого масштабу та Директора Публічних Переслідувань в Північній Ірландії. Більш того, Генеральний аторней виступає консультантом у Палаті Громад, юридичним радником Корони з правових питань, консультує урядові департаменти, дає відповіді на запити в Палаті Громад. Він уповноважений також бути присутнім на засіданнях постійних Комітетів Парламенту, що розробляють законопроекти, консультувати Палату Громад із питань розробки та проведення парламентських процедур, поведінки й дисципліни її членів та з міжнародно-правових зобов'язань. Поряд з цим, слід констатувати, що Генеральний аторней – вища посадова особа у сфері кримінального переслідування Великобританії, оскільки здійснює верховний контроль над публічним переслідуванням, сприяє забезпеченню єдиної судової політики в кримінальних справах¹. При цьому, на відміну від прокуратури США у Великобританії є її зв'язок із законодавчою гілкою влади. Це обумовлено тим, що в Англії історично склалося так, що генеральний прокурор за посадою є членом палати громад у парламенті, де надає юридичну оцінку законопроектам і контролює

¹ Мухамеджанов Э. Б. Прокуратура в зарубежных странах: учебник. 2-е изд. Алматы: Нур-пресс, 2015. С. 16.

законодавчі пропозиції щодо реформування компетенції лорда-канцлера¹.

Отже, виходячи з результатів проведеного аналізу, у цілому можна зробити висновок про те, що історичні особливості процесу формування інституту прокуратури у країнах континентальної Європи призвели до покладення на неї таких основних функцій, як організація кримінального переслідування осіб, що вчинили злочини, підтримання державного обвинувачення в суді у кримінальних справах і представництво інтересів держави під час судового розгляду цивільних справ. При цьому, функція загального нагляду за дотриманням законів і запобігання злочинам органам прокуратури європейських держав від початку не була притаманна і тимчасово закріплювалася за ними в період посилення абсолютизму у монархічних державах чи авторитаризму – в республіканських. Поряд з цим, після переходу до демократичних форм державного устрою функцію загального нагляду прокуратури та запобігання злочинам в Європі було значно звужено або взагалі було відмінено на правовому рівні, включаючи й нагляд у сфері виконання покарань.

Важливе значення для удосконалення соціально-правових засад діяльності прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності має й досвід її становлення в інших державах світу. Так,

¹ Kramer R., Siegel N. The attorney general of England and the attorney general of the United States. *Duke law journal*. 2014. № 4. P. 529.

Уолкер Р. Английская судебная система/пер. Т. В. Арапова; отв. ред. и предисл. Ф. М. Решетникова. Москва: Прогресс, 2015. 631 с.

прокуратура Бразилії, як свідчить спеціальний розділ Конституції, здійснює юрисдикційну функцію держави та має на меті захист демократичного режиму, інтересів суспільства й особистості. При цьому, зазначений державний орган являє собою єдину централізовану систему під керівництвом генерального прокурора, до якої входять федеральна прокуратура, трудова прокуратура, військова прокуратура, прокуратура федерального округу, прокуратури штатів¹. У свою чергу, у законодавстві Японії можна зустріти певне протиріччя між принципом незалежності прокуратур та їхніми субординаційними відносинами з Міністерством юстиції, які формально дозволяється тією обставиною, що стосовно конкретних справ міністр може давати вказівки тільки генеральному прокурору, але не вправі це робити щодо інших прокурорів. На відміну від Японії, в Конституції Болгарії тезу про незалежність прокурора записано більш конкретно, а саме: під час здійснення своїх функцій прокурори підкоряються лише закону, а в Іспанії органи прокуратури виконують свої завдання ще й на основі чітко визначених у законі принципів єдності дій, ієрархії, підпорядкування закону, вони незалежні від впливу політичних партій².

Що стосується країн СНД, то у нормативно-правових актах, які регулюють діяльність органів

¹ Наулік Н. С. Правовий статус прокуратури в конституціях зарубіжних країн. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 302. С. 341.

² Прокурорский надзор зарубежных стран: учебник/А. В. Ендольцева, О. В. Химичева, Н. Д. Эриашвили и др. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. С. 12.

прокуратури, закріплена окрема норма про обов'язки цих державних органів щодо усунення причин та умов злочинів або запобігання злочинам. Так, Генеральна прокуратура Азербайджанської Республіки вивчає та узагальнює практику прокурорського нагляду за виконанням і застосуванням законів, розробляє і здійснює заходи щодо вдосконалення прокурорського нагляду та запобігання правопорушенням. При цьому в ході здійснення своїх повноважень прокурори Азербайджанської Республіки в порядку і межах, встановлених законом, можуть виносити такі акти прокурорського реагування, як: запобігання злочинам (ст. 9)¹. Зокрема, з метою запобігання вчинення правопорушень прокурор або його заступник роблять громадянина або посадовій особі офіційне застереження (ст. 22. «Застереження» Закону «Про прокуратуру»). У той самий час, у Білорусі окремою главою Закону «Про прокуратуру Республіки Білорусь» передбачаються акти прокурорського нагляду (ст. 38–42), серед яких протест – акт прокурорського нагляду, що містить вимогу про усунення порушень законодавства, причин і умов, що сприяють цим порушенням (ст. 38 Закону); офіційне попередження – акт прокурорського нагляду про неприпустимість повторного вчинення посадовою особою, іншим громадянином правопорушень, що тягнуть за собою відповідальність, встановлену законодавчими актами, або підготовки до вчинення ними протиправних дій, і оголошений таким

¹ О прокуратуре: Закон Азербайджанской республики від 7 дек. 1999 р. Москва, 2005. 24 с.

посадовій особі, іншому громадянину з метою запобігання вчиненню ними правопорушень¹. У такому ж сенсі сформульовано законодавство Республіки Казахстан. Зокрема, в ст. 47 Закону «Про прокуратуру» від 21 грудня 1995 р. зазначено, що дії прокурора спрямовані на запобігання, виявлення та усунення злочинів². Поряд з цим, на відміну від зазначених держав, Українська модель прокуратури передбачає відносну самостійність у виконанні власних повноважень, за винятком вотуму недовіри, який може висловити Верховна Рада України Генеральному прокурору, тобто, у даному випадку, простежується пряма підзвітність між цими органами. Зважаючи на вищерозглянуті моделі романо-германської та англосаксонської правової системи, слід зазначити, що підвідомчість прокуратури у цих державах відносять до суддівського або до виконавчого корпусу, що, як видається, є не доречним, адже така залежність позбавляє самостійності в прийнятті рішень і може призвести до поширення корупційних схем. Більш того, варто визнати, що функціональне підпорядкування прокуратури виконавчій або судовій владі може зруйнувати сформовану в державі систему «стримувань і противаг» та порушити баланс між гілками влади, позаяк і виконавчі органи, і судова влада так чи інакше застосовують закони. Отже, якщо відбуватиметься кругова порука, то фактично держава

¹ Прокурорский надзор зарубежных стран: учебник/А. В. Ендольцева, О. В. Химичева, Н. Д. Эриашвили и др. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. С. 71.

² Там же, с. 75.

буде позбавлена незалежного механізму контролю, крім цього, не маючи автономного від судів прокурорського нагляду та не створивши механізму реагування на порушення законів судами, а також залишивши прокуратуру у виконавчому владному корпусі, буде утворено образ «сліпого спостерігача», оскільки нагляд здійснюватиметься у визначених виконавчою гілкою влади межах. І, хоча й світовий досвід демонструє позитивні сторони такого підпорядкування, але українська ментальність, як показує історичний досвід, як видається, не спроможна діяти самостійно навіть під час свободи вибору.

Наочним прикладом та, одночасно, постійною теоретичною та практичною проблемою у цьому сенсі можна назвати так званий загальний прокурорський нагляд, що у тому числі стосувався й сфери виконання покарань, дискусії щодо залишення та відміни якого тривають у наукових колах донині. Так, М. Якимчук, загальнонаглядову функцію прокуратури пропонує трансформувати в представницьку функцію захисту інтересів громадянина або держави в суді¹. У свою чергу, І. Марочкін вважає, що функції прокуратури необхідно оптимізувати за допомогою вилучення функції нагляду за дотриманням і застосуванням законів та надання пріоритету функціям, які забезпечують правозахисну спрямованість². Як видається, зазна-

¹ Якимчук М. К. Управління в органах прокуратури України: теоретичні та практичні аспекти. *Право України*. 2002. № 5. С. 89–96.

² Марочкін І. Є. Прокуратура України: проблеми становлення й розвитку. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 376–378.

чені підходи мають міцний фундамент, оскільки людина є тією координатою, на яку спрямована вся європейська система захисту, саме тому її права, інтереси та свободи повинні стати пріоритетними в правовій системі й України. Як з цього приводу зазначено у Рекомендації Rec(2000)19 Комітету Міністрів державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, прокурори в усіх системах кримінального правосуддя: а) вирішують питання про відкриття або продовження кримінального переслідування; б) підтримують обвинувачення в суді; в) можуть оскаржувати або вносити апеляційні подання на всі або деякі судові рішення. Крім цього, у певних системах кримінального правосуддя прокуратура також: 1) здійснює державну кримінальну політику (по змозі з урахуванням регіональних і місцевих умов); 2) веде розслідування, керує ним або здійснює нагляд за ним; 3) забезпечує надання ефективної допомоги потерпілим; 4) ухвалює рішення щодо заходів, альтернативних кримінальному переслідуванню; 5) попереджує злочини; 6) здійснюють нагляд за виконанням рішень судів¹.

Виходячи з цього, слід констатувати той факт, що функції прокуратури мають відмежовуватися як у сфері кримінальної юстиції, так і у визначених системах. Додатковим аргументом з цього приводу виступають принципи, що закріплені у Висновку № 3(2008) Консультативної ради євро-

¹ Рекомендація Rec(2000)19 Комітету Міністрів державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя від 06.10.2000 р. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDoce=DC>

пейських прокурорів про «Роль прокуратури за межами сфери кримінального права», щодо особливих повноважень прокурорів поза межами кримінального судочинства, а саме: а) компетенція органів прокуратури поза межами системи кримінального судочинства не повинна бути такою, що обмежує права осіб на подання позову або захист своїх інтересів у чесному та неупередженому судовому засіданні, навіть у випадках, коли прокуратура діє або має намір діяти як одна зі сторін; б) у випадках, коли прокуратура уповноважена приймати рішення, які стосуються прав і обов'язків осіб, повноваження органів прокуратури мають бути жорстко обмежені, визначені законом, і не можуть перешкоджати праву сторін формувати засіб правового захисту фактично й за законом у незалежному та неупередженому судовому засіданні. При цьому органи прокуратури повинні діяти повністю незалежно від будь-якої іншої влади, і їхні рішення мають бути обґрунтованими та оголошуватися зацікавленим особам¹.

Знову ж таки, як показали результати даної наукової розробки, у цілому в країнах ЄС прокуратурі відведено місце посередника між виконавчою та судовою гілкою влади. Зокрема, проаналізувавши низку нормативно-правових актів, вимог європейських стандартів та порівнявши систему функціонування прокуратури в різних країнах світу, варто визнати, що українська модель май-

¹ Висновок № 3 (2008) Консультативної ради європейських прокурорів про «Роль прокуратури за межами сфери кримінального права». URL: <http://www.google.com/url.esrc>

бутньої оновленої прокуратури не повинна бути схожою на жодну із цих систем, оскільки підпорядкованість та залежність, яка існує в інших державах, у вітчизняній системі не зможе виправдати потреби часу, хоча б тому, що на її формування впливає ментальність нації, особливості розвитку правої системи в історичному розрізі. При цьому, слід змістити концентрацію уваги з наглядової функції, яку звикли вже асоціювати з органами прокуратури, на захист прав і свобод громадян та контроль за виконанням вимог закону правоохоронними органами з дотриманням принципів об'єктивності, справедливості, законності та неупередженості. Поряд з цим, порівняльно-правовий аналіз організації та діяльності прокуратур, зокрема, країн Європи дав можливість звернути увагу на кілька, чи не найголовніших аспектів, означеної проблематики. По-перше, моделі прокуратур країн Європи дають лише загальне уявлення про функції цих правоохоронних органів, позаяк кожній національній прокуратурі властиві свої специфічні функції та повноваження, що пояснюється як загальною логікою моделі, так і особливостями та традиціями національної правової культури, а також іншими об'єктивними і суб'єктивними чинниками. При цьому, від традицій певної правової системи безпосередньо залежить не тільки обсяг функцій, але й критерії їх класифікації. По-друге, прокурор в розвинутих демократичних країнах Європи виступає у двох іпостасях – як домінуючий суб'єкт кримінального судочинства (проводить, керує, наглядає за розслідуванням) та як учасник

цивільного судочинства. При цьому, звертають на себе увагу й функції, які на Заході найбільш чітко асоціюються з інститутом прокуратури, зокрема, якщо відійти від особливостей конкретних національних правових систем, то численні функції, властиві прокуратурам різних країн світу, можна розділити на такі основні блоки: 1) функція кримінального переслідування та пов'язані з нею функції; 2) нагляд за діяльністю правоохоронних і пенітенціарних органів; а також запобігання злочинам, усунення їх причин та умов; 3) участь у цивільному судочинстві.

Отже, саме об'єднання у межах однієї інституції названих повноважень, передусім у сфері розслідування злочинів та підтримання державного обвинувачення в кримінальному процесі, й зумовлює таку очевидну відмінність прокуратури від інших органів державної влади в західних демократіях. При цьому, унікальність діяльності прокуратури виявляється ще й у тому, що донедавна в багатьох державах вона виконувала функції представника держави не тільки у кримінальних справах, а й в цивільному судочинстві. У той самий час, на сьогоднішній день, в більшості держав Європи прокурори вправі порушувати слухання у цивільних справах лише в тому разі, якщо зацікавлена сторона не може самостійно захистити свої права, або ж (як в Україні) захищаються інтереси держави в цілому¹. Важливим у цьому сенсі є й той факт, що функції прокуратури ґрунтуються в цій

¹ Новосад Ю. О. Прокуратура: соціально-правова природа у міжнародному вимірі. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 14. С. 86.

сфері на основному конституційному праві – праві на доступ до суду. При цьому здійснення кримінального переслідування – це фактично єдина універсальна функція прокуратур багатьох держав, при тому, що повноваження прокурорів щодо кримінального переслідування в різних країнах не однакові. Так, у Німеччині, як встановлено в ході спеціальних наукових розробок, прокуратура є «господинею» кримінального переслідування. Не менше повноважень в кримінальному судочинстві має й прокуратура Франції, а у США аторнеї (прокурори) взагалі «правлять бал» у кримінальному процесі. Характерним є й те, що європейським співтовариством було заплановано створити прокуратуру ЄС. При цьому передбачалося, що в своїй діяльності прокурор ЄС мав керуватися принципом монополії прокуратури на порушення кримінальної справи в усіх випадках вчинення злочинів, це свідчить про подальше усталення функції прокурора у кримінальному переслідуванні.

Такий оціночний підхід ґрунтується на тому, що об'єктивно зарубіжні держави вже виконали значну частину завдань системного характеру, зробивши, зокрема, стратегію концепції свого розвитку та цілий спектр реформаторських заходів, який забезпечує нині подолання юридичних розбіжностей двох різних за змістом систем, що сприяє їхньому зближенню, адаптації та ефективному функціонуванню в межах єдиного правового простору. При цьому європейські принципи та стандарти не з'явилися на «голому місці», а виникли на терені правової інтеграції в процесі реалізації ідеї

«європейської єдності» та, більш того, не є застиглими інтеграційними моделями, які мають бути догмою для національних правових систем, що наближаються до них. Важливим є й те, що основні стандарти та принципи прокурорської діяльності, які сформульовані в нормативно-правових актах ООН та РЄ, носять у значній частині своїй рекомендаційний характер і за своєю природою не є обов'язковими. Поряд з цим, якщо ж розглянути питання щодо основних зарубіжних принципів і стандартів з питань діяльності прокуратури, включаючи й сферу виконання покарань, то вони здебільшого нічим не відрізняються від наших вітчизняних. Зокрема, у законодавстві практично всіх європейських та інших держав закріплені та діють принципи незалежності, об'єктивності і неупередженості. При цьому, прокуратура є незалежна (або прагне бути такою) від будь-якої зовнішньої влади, у тому числі і політичної, позаяк практично всюди законодавство про прокуратуру розвивається в напрямі, який забезпечує невтручання законодавчої і судової влади в змістовну (процесуальну) діяльність прокуратури. У той самий час, прокурор зобов'язаний спиратись на рекомендації консультативної ради, а також з метою запобігання будь-якому свавіллю в процесі прийняття прокурорських рішень, – на рішення парламенту та уряду в яких визначаються основні напрями, принципи та критерії діяльності прокуратури у питаннях кримінальної політики. У свою чергу, громадськість має повну інформацію про організацію діяльності цієї державної правоохоронної

структури, а тому можна стверджувати, що роль прокуратури в країнах західної демократії полягає в забезпеченні неупередженої і рівноправної системи кримінально-правового правосуддя, участі у запобіганні злочинам та ефективного захисту громадян від злочинності. Саме тому та з огляду на вищезазначене, не менш важливим завданням для прокуратури, як учасника кримінально-виконавчої діяльності є не тільки засвоєння основних європейських принципів та стандартів, але й розроблення специфічних заходів і засобів, необхідних саме для її реформування на відповідних етапах інтеграції до Європи. При цьому, як видається, вся подальша діяльність органів прокуратури України в ХХІ столітті має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, а саме: захисті прав людини і громадянина, рівності усіх перед законом і справедливості громадянського суспільства, демократії, плюралізмі поглядів і верховенстві права в усіх сферах суспільного життя, що важливо з огляду змісту прокурорського нагляду у сфері виконання покарань. Останнє, зокрема, пов'язано із зобов'язаннями, які Україна взяла на себе, вступаючи у 1995 р. до Ради Європи, серед яких: а) прийняття нового КВК та КПК; б) відмова від радянської моделі побудови та діяльності органів прокуратури; в) перегляд ролі, функцій та повноважень прокуратури України з подальшим перетворенням цього інституту на орган, який відповідатиме європейським принципам. Саме в такому контексті сформульовано в новій редакції від 2014 р. Закон України «Про прокуратуру».

Отже, слід зауважити, що подальше реформування органів прокуратури України, включаючи й діяльність у сфері виконання покарань, має здійснюватися в напрямі внесення змін до законодавчих актів, які регулюють їхню діяльність щодо забезпечення відшкодування завданих злочином збитків потерпілим, ухвалення рішень, що стосуються заходів спрямованих на підвищення рівня ефективності процесу виконання та відбування кримінальних покарань.

Контрольні запитання до розділу 1

1. Чи піддавалися комплексним науковим розробкам питання прокурорського нагляду за додержанням законів при здійсненні виправно-ресоціалізаційного впливу на засуджених до позбавлення волі (ст. 6 КВК України)?

2. Які загальні принципи виділяють в науковій літературі, що мають використовуватися в науковому дослідженні?

3. Що слід розуміти під методологією дослідження кримінально-виконавчої діяльності прокуратури в Україні?

4. Які є групи поділу суб'єктів запобігання злочинам?

5. Що розуміють під кримінально-виконавчою діяльністю автори даного посібника?

6. Які складові прокурорського нагляду закріплені у сфері виконання покарань відповідно до Закону України «Про прокуратуру»?

7. З якою метою має здійснюватися прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях?

8. Яка в науці виведена класифікація типів прокуратур, які функціонують у зарубіжних державах?

9. Яка країна стала першою європейською країною, де була заснована система органів прокуратури?

10. До чого призвели історичні особливості процесу формування інституту прокуратури у країнах континентальної Європи?

Розділ 2

Нормативно-правове та організаційне забезпечення діяльності прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності

2.1. Нормативно-правові засади діяльності прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності

Враховуючи те, що попередня радянська модель прокуратури, з незначними модифікаціями, була притаманна усім колишнім республікам СРСР, то й проблеми в розбудові цієї державної інституції на загальноєвропейських стандартах виявилися однопорядковими. У той самий час, динамічні зміни, які остатнім часом відбуваються у правоохоронній сфері, призвели до переосмислення багатьох її напрямів і спричинили докорінні реформи функціонування окремих правоохоронних органів. Як доводять у зв'язку з цим науковці, органи прокуратури України є першими за темпами проведення змін, чим демонструють прагнення до удосконалення та набуття нових, принципово нових стандартів діяльності. Зокрема, останнім часом, спостерігається відхід від функцій, які були притаманні радянській моделі прокуратури, а також активне використання кращих світових прак-

тик у цій сфері та їх імплементація у вітчизняну практику. Поряд з цим, слід зазначити, що існують достатньо дискусійні питання щодо можливості безумовного запровадження означеного досвіду. Це, зокрема, стосується і необхідності забезпечення законності в діяльності установ та УВП¹, враховуючи, що однією з функцій прокуратури є нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших видів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, який змістовно спрямований на нагляд за виконанням кримінальних покарань (ст. 22 КВК) та має на меті захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави (ст. 1 Закону України «Про прокуратуру»). При цьому поняття «захист» учені розуміють у широкому значенні, що охоплює різні прояви діяльності у межах покладених на прокуратуру функцій щодо: 1) сприяння у реалізації таких прав, свобод та інтересів; 2) недопущення їх порушень шляхом запобігання останнім та нагляду за додержанням таких прав, свобод та інтересів з боку інших уповноважених органів; 3) відновлення прав та інтересів, порушених неправомірними діями; 4) притягнення до відповідальності винних у порушенні прав, свобод та інтересів². Проте, як свідчить прак-

¹ Гречанюк С. К. Деякі проблеми прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні покарань з урахуванням нового законодавства про прокуратуру. *Право України*. 2015. № 6. С. 103.

² Лапкін А. В. Закон України «Про прокуратуру»: наук.-практ. комент. Харків: Право, 2015. С. 6.

тика, досягти зазначених цілей повною мірою органам прокуратури не вдається через ряд обставин, а саме: по-перше, зміст прокурорського нагляду за своєю соціально-правовою природою зорієнтований тільки на виявлення порушень закону та реагування відповідними формами й засобами щодо посадових осіб органів та УВП, які їх допустили, а не на блокування, усунення, нейтралізацію тощо детермінант вчинення проступків зазначеними суб'єктами правопорушень; по-друге, об'єктом прокурорського нагляду є, насамперед, процес виконання кримінальних покарань і лише частково – їх відбування, що порушує логіку діалектичного зв'язку цих кримінально-виконавчих явищ та залишає поза увагою в механізмі протиправної діяльності персоналу органів та УВП і засуджених роль та місце останніх; по-третє, низьким є рівень координаційної діяльності прокуратури, спрямованої на протидію та запобігання злочинності правоохоронними органами, включаючи органи та УВП, що, зрештою, впливає не тільки на результативність зазначеної діяльності, але й інших суб'єктів; по-четверте, низька ефективність прокурорських перевірок, у свою чергу, зумовлює такий самий рівень ефективності кримінально-виконавчої діяльності¹. Зокрема, це спричинено тим, що ці два види діяльності не пов'язані між собою на нормативно-правовому рівні, а отже, соціально-право-

¹ Novosad Y., Kolb I. O niektórych problemach dotyczących treści działalności personelu organów oraz zakładów karnych na Ukrainie. *Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. zarządzanie*. 2017. № 1 (17). P. 193.

вий потенціал цих суб'єктів на практиці використовують непродуктивно. Більш того, він не спрямований на спільне досягнення мети й реалізацію завдань кримінально-виконавчого законодавства України; по-п'яте, потребують видозміни та підвищення коефіцієнта корисної дії методика й тактика прокурорських перевірок в органах та УВП, зокрема, з використанням при цьому результатів діяльності інших суб'єктів, що здійснюють контроль у сфері кримінально-виконавчої діяльності України¹.

Усе це призводить до того, що в органах та УВП незмінною залишається кількість вчинених засудженими нових злочинів, злісних правопорушень та дисциплінарних проступків у розрахунку на 1 тис. засуджених, що свідчить про неналежне виконання зазначеними державними органами й установами на практиці вимог ст. 50 КК «Покарання та його мета», ст. 1 КВК «Мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства України» та зумовлює необхідність більш активного проведення наукових розробок у цьому напрямі. Саме тому, у ході проведення реформ, пов'язаних з діяльністю прокуратури, немаловажне значення має чітке визначення на нормативно-правовому рівні її статусу. Слово «статус» у повсякденному побуті вживається у зв'язку з різними поняттями (статус міста, військовослужбовця, язика і та ін.), однак поняття «статус», насамперед, категорія

¹ Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 5.

правова¹. Зокрема, провідні вчені М. І. Матузова й А. В. Малько вважають, що правовий статус є категорією, що віддзеркалює весь спектр взаємозв'язків людини із суспільством, державою, колективом, оточуючими людьми². Поряд з цим, у цілому погоджуючись з цією позицією, необхідно зауважити, що правовий статус особи ґрунтується на конституційних принципах, які відображають конкретні підстави відносин між державою і фізичною особою, позаяк саме Конституція України встановлює відповідальність держави перед людиною за свою діяльність, утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3)³. Враховуючи зазначене та виходячи з того, що слово «статус» у перекладі з латини означає «положення, стан когонебудь чи чого-небудь⁴, варто у зв'язку з цим повністю підтримати позицію О. В. Петришина про те, що такі категорії, як «правовий статус» та «правове становище» є синонімами. При цьому, на його думку, розмежування необхідно проводити не між правовим статусом і правовим становищем однієї і тієї самої особи, а між правовим статусом (становищем) різних осіб та організацій⁵.

¹ Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

² Теория государства и права: учебник/под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. Москва: Юристъ, 2000. С. 269.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата оновлення: 11.01.2019).

⁴ Великий тлумачний словник сучасної української мови/укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 634.

⁵ Теорія держави і права: підручник/О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2018. С. 264.

Отже, слід визнати, що правовий статус органів прокуратури залежить від того, яке місце вони посідають у структурі органів державної влади кожної країни. Такий висновок ґрунтується на тому, що в основі правового статусу лежить фактичний соціальний статус, тобто реальне положення людини у системі суспільних відносин. Більш того, право лише закріплює це положення, вводить його в законодавчі рамки. Саме тому, соціальний і правовий статуси співвідносяться як зміст і форма. У свою чергу поняття «правовий статус» і «правове положення» особистості є рівнозначні. Такий висновок можна зробити з того, що як законодавство України, так і міжнародні акти про права людини не проводять між ними яку-небудь різницю, а використовують в одному й тому ж самому сенсі¹. Виходячи з цього, можна констатувати, що правовий статус працівників органів прокуратури – це система прав та обов'язків, які закріплені у нормативно-правових актах України, що ґрунтуються на конституційних принципах та визначають реальне положення цих осіб у системі суспільних відносин. При цьому головна особливість прокуратури в Україні, а отже, і особливість її правового статусу, полягає в тому, що вона є прокуратурою змішаного (наглядово-обвинувального) типу, тобто виконує функції як нагляду за виконанням законів, так і кримінального переслідування. Проте значна частина правознавців все ж переконана, що

¹ Карташкин В. А. Права человека в международном и внутригосударственном праве. Москва: Изд-во ИГиП РАН, 1995. С. 124.

пріоритетною функцією прокуратури є захист прав і законних інтересів громадян¹. З огляду на це, до головних завдань прокуратури науковці часто відносять успішне поновлення прав громадян, захист майнових інтересів держави, виявлення та припинення економічних і посадових злочинів². Крім того, як слушно наголошується в юридичній літературі, в українських реаліях саме прокуратура нерідко виступає чи не єдиною інстанцією, де людина може знайти реальну, швидку і безкоштовну допомогу в захисті своїх прав³.

При такому підході нормативне регулювання статусу прокуратури України відображає, як видається, цільове призначення зазначеного інституту і спрямоване на належне здійснення ним кримінального переслідування, правозахисної та контролюючо-наглядової діяльності, включаючи й сферу виконання покарань, а також визначення предмета

¹ Литвак О. М. Держава і злочинність: монографія/наук. ред. М. Й. Коржанський. Київ: Атіка, 2004. С. 29.

Крестовська Н. М. Теорія держави і права: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2015. С. 93.

Мірошніченко С. С. Діяльність прокуратури з попередження організованої злочинності: монографія. Київ: Ін Юре, 2008. С. 15–16.

² Зубков П. П. Загальний нагляд як основа вищого державного нагляду за додержанням законів в Україні. Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності/відп. ред. П. М. Каркач. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. С. 47–48.

³ Тертишник В. Концептуальні аспекти прокурорського нагляду. *Вісник прокуратури*. 2002. № 6 (18). С. 15.

Маляренко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: монографія. Київ: Концерн «Видавничий дім “Ін Юре”», 2004. 544 с.

його компетенції та забезпечення належних механізмів реалізації цим органом своїх повноважень тощо, що важливо з огляду правильного та логічного розуміння змісту правового статусу працівників прокуратури як учасника кримінально-виконавчих відносин та запобігання злочинам. Поряд з цим, як показало вивчення доктринальних джерел, відносно питання визначення основних складових правового статусу працівників органів прокуратури у науковій літературі немає єдності та одностайності¹. Зазвичай, у юридичних джерелах вказується, що складовими частинами такого правового статусу є чотири елементи: 1) цільовий блок; 2) компетенція; 3) організаційний блок елементів; 4) відповідальність². У свою чергу, Н. В. Вітрук складовими правового статусу називає права й обов'язки особи, призначеної на цю посаду, правові принципи, що відображають взаємовідносини між суддею, суспільством і державою, а також гарантії, що забезпечують використання нею своїх прав і виконання обов'язків³, О. М. Костюков до елементів правового статусу посадової особи включає правосуб'єктність, завдання, які вирішуються згідно з

¹ Новосад Ю. О., Джужа О. М. Стан наукового дослідження та концептуальне визначення прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам в Україні. *Запобіжна діяльність прокуратури у сфері боротьби зі злочинами. Теорія і практика: навч. посіб.*/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужа. Київ: Кондор, 2017. С. 7–8.

² Якимов А. Ю. Статус субъекта административной юрисдикции. *Государство и право*. 1996. № 8. С. 106.

³ Вітрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс: учеб. пособие. Москва: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. С. 131.

посадою, основні функції, права й обов'язки, гарантії, правові форми діяльності а також порядок взаємовідносин за посадою та відповідальність¹. Д. О. Карпенко, крім цього, до складу правового статусу включає: 1) трудову правосуб'єктність; 2) основні права та обов'язки; 3) юридичні гарантії прав і обов'язків; 4) відповідальність у разі порушення трудових обов'язків².

Виходячи з цього, доцільно було б до складових правового статусу працівників органів прокуратури як суб'єктів запобігання злочинам, включаючи й сферу виконання покарань, з урахуванням закріплених у національному законодавстві їх професійних прав та обов'язків, а також гарантій їх реалізації та форм і елементів юридичної відповідальності. Такий підхід ґрунтується на тому, що соціально-правова сутність запобіжної діяльності прокуратури України відтворюється й конкретизується у змісті її функцій, які характеризують головні напрями її роботи по виконанню покладених на неї завдань. Саме вони й виступають у ролі нормативного та матеріального підґрунтя діяльності органів прокуратури³. Зазначене основоположне значення функцій пов'язано ще й з тим, що в них певною мірою відтворюється соціальний

¹ Костюков А. Н. Должностное лицо: административно-правовой статус. *Правоведение*. 1987. № 2. С. 21.

² Карпенко Д. О. Основи трудового права: навч. посіб. Київ: А.С.К., 2003. С. 34.

³ Рябцев В. П. Понятия и виды функций прокуратуры. *Вопросы борьбы с преступностью. Всесоюзный ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности*. 2003. Вып. 39. С. 48–53.

зміст інституту прокуратури в державі. Особливо це стосується окреслення ролі та місця функції даного органу щодо запобігання злочинам, у тому числі у сфері кримінально-виконавчої діяльності. Зокрема, як показало вивчення доктринальних джерел, в останні роки у зв'язку з вирішенням завдань реформування органів прокуратури цій проблемі приділяється значна увага в науковій літературі, але одностайного розв'язання вона досі не знайшла¹. При цьому вченими висловлюються досить полярні точки зору: від заперечення існування такої функції до обґрунтування необхідності виокремлення її як самостійної і закріплення цього положення в Законі України «Про прокуратуру». Саме тому, немаловажне значення у з'ясуванні правового статусу прокуратури має й термін «функція», який є досить багатомірним, та таким, що придатний для характеристики будь-яких динамічних структур. Це, як свідчить практика, обумовлено специфікою пізнавальних завдань тих наук, у яких його використовують (математика, біологія, соціологія, юриспруденція).

¹ Алексеев А. Должна ли прокуратура заниматься предупреждением преступлений? *Законность*. 2002. № 1. С. 11.

Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

Гаращук В. М. Доктрина контролю та нагляду у сфері організаційно-управлінських відносин. *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України/ Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 274.

Сухонос В., Звірко О. Щодо концепції реформування прокуратури України. *Право України*. 2004. № 1. С. 89.

У загальному в науці під функцією розуміють діяльність, роль об'єкта в межах деякої системи, робота, що виконується органом, організмом; роль, значення чого-небудь. Це слово походить від латинського «*function*» (відправлення, діяльність)¹. Саме в такому контексті й застосовувалось у законодавстві України поняття «функції», навіть при тому, що у процесі розбудови України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави конституційно-правові засади функціонування прокуратури України зазнавали відповідних еволюційних змін. Зокрема, перша згадка про прокуратуру України та про її функції закріплені в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.², а також у Законі України від 5 листопада 1991 року «Про прокуратуру», який в тогочасних умовах становлення української державності був прогресивним явищем, незважаючи на всі його недоліки. Зокрема, у ньому були визначені завдання, функції та повноваження органів прокуратури незалежної України³. Важливо також при цьому зазначити, що зазначений Закон України «Про прокуратуру» передбачав організацію і порядок діяльності органів прокура-

¹ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. 3-е изд., испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 635.

² Скибенко О. І. Проблеми реформування правового статусу органів прокуратури України на сучасному етапі. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2016. № 2. С. 15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2016_2_4

³ Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12/ed20110115>

тури в умовах наявних на той час підходів та перетворень, які відбулися в суспільному нашій державі. Так, цим Законом було передбачено, що органи прокуратури України становлять єдину централізовану систему з підпорядкуванням нижчих прокурорів вищим. При цьому Генеральний прокурор України призначався Верховною Радою України і у діяльності щодо здійснення нагляду за дотриманням законів був відповідальний перед Верховною Радою України і тільки їй підзвітний. У той самий час, на сьогоднішній день функції прокуратури визначені тільки в Законі України «Про прокуратуру» та інших нормативно-правових актах. При цьому слід зазначити, що, приймаючи в жовтні 2014 р. нову редакцію Закону України «Про прокуратуру»¹, Верховна Рада України не дотрималась повною мірою вимог принципу верховенства права, що закріплений у ст. 8 Конституції України, а саме: у законі дещо звужений статус прокуратури України, зокрема цей державний орган позбавлений функції так званого «загального» нагляду.

Такий підхід законодавця навряд чи можна визнати правильним, позаяк, відповідно до вимог ст. 8 Конституції України, у нашій державі визнається й діє принцип верховенства права, згідно з яким Конституція України має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти мають прийматися на основі Конституції України

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

й повинні відповідати їй. Більш того, норми Конституції України є нормами прямої дії. Як із цього приводу вказано в п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9, оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акту з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосувати Конституцію як акт прямої дії¹. Як зазначає у зв'язку з цим О. В. Петришин, Основний Закон, проголошуючи Україну правовою демократичною державою, виключає тавтологічне широке розуміння верховенства права, натомість орієнтує на тлумачення цього принципу у вузькому значенні – з позиції співвідношення права й закону як верховенства права над законом². Саме цей принцип побудови правових норм та їх співвідношення з нормами Конституції України й мала б урахувати, Верховна Рада України, приймаючи нову редакцію Закону України «Про прокуратуру», а також виключаючи з Основного Закону розділ VII «Прокуратура».

¹ Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. *Верховна Рада України*. С. 196. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>

² Петришин О. В. Верховенство права в системі дії права. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 19.

Враховуючи конституційні зміни, у новій редакції Закону України «Про прокуратуру» (ст. 2) до функцій прокуратури віднесено: а) підтримання державного обвинувачення в суді; б) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом; в) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; г) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян¹.

Отже, на відміну від попереднього законодавства, у зазначеній сфері новим Законом про прокуратуру слід визнати те, що:

1. Скасовується прокурорський нагляд за додержанням і застосуванням законів (у тому числі у «приватному секторі» економіки), який апріорі не властивий органам прокуратури у демократично розвинених державах. При цьому, незважаючи на численні «нарікання» на те, що відтепер громадяни України нібито будуть позбавлені права звертатися до органів прокуратури за захистом своїх порушених прав і свобод, варто звернути увагу, на те, що, наразі в Україні існує низка державних органів, які відповідно до Законів України «Про Кабінет міністрів України» та «Про центральні органи виконавчої влади» уповноважені здійсню-

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

вати державний нагляд (контроль) у відповідній сфері (зокрема, такі функції визначені у п. 2 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади»). Отже, якщо засуджена особа вважає, що порушені її права, передбачені, наприклад, у сфері законодавства про освіту, то вона без жодних перешкод має право звернутися до Міністерства юстиції України та Міністерства освіти України (або його територіальних органів) із відповідною заявою (скаргою) та вимагати здійснення ним означених вище наглядових чи контрольних функцій;

2. У ст. 59 Конституції України та ст. 9 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» зазначено, що у випадках, передбачених законом, кожному гарантується право на правову допомогу, що повністю або частково надається за рахунок коштів державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел;

3. Відповідно до приписів ст. 55 Конституції України, права і свободи людини і громадянина захищаються судом (ч. 1). При цьому кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2). Основним процесуальним законодавчим актом, яким гарантується реалізація зазначеного права, є Кодекс адміністративного судочинства України (п. 1 ч. 1 цього кодексу);

4. У випадку, якщо порушуються права засуджених неповнолітніх (а законні представники або органи, яким законом надано право захищати пра-

ва, свободи і інтереси таких осіб, не здійснюють або неналежним чином здійснюють їх захист), відповідно до приписів ст. 23 чинного Закону України «Про прокуратуру», прокурор може як за власного ініціативою, так і за зверненням громадян представляти інтереси таких осіб у суді (в порядку кримінального, цивільного, адміністративного та господарського судочинства).

Таким чином, слід визнати, що норми Закону України «Про прокуратуру» не повною мірою кореспондуються з відповідними нормами Конституції України щодо змісту діяльності держави (ст. 3), ігноруючи при цьому закріплений у ній принцип верховенства права (ст. 8). Як із цього приводу зауважив О. В. Петришин, проблема тут не лише в тому, щоб указати на відмінності між правом і законом, як це часто зазначають у правовій літературі, оскільки здебільшого вони провадяться із суто нормативістських позицій, як-то: право – це зміст, а закон є його формою. Адже навіть в історичному вимірі в добу Середньовіччя верховенство права тлумачили більш широко – як божественний чи природний закон, призначення якого вбачали в обмеженні світської (державної) влади. У той самий час, запровадження принципу верховенства права, передусім, передбачає необхідність розгляду правової проблематики в контексті вимог суспільства в цілому, а не лише його державно-владної організації, що дає змогу не тільки розставити важливі аспекти в проблематиці співвідношення державної влади і громадського суспільства, а й створює можливість для більш аде-

кватного розуміння права, зміст якого за цих умов стає глибшим і змістовнішим¹.

У свою чергу, відповідно до вимог ст. 22 КВК, а також ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», на прокуратуру покладається здійснення нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. При цьому, в процесі здійснення такого нагляду прокуратура виконує і кримінологічний нагляд, спрямований на протидію та запобігання злочинам, особливо рецидивній злочинності та суспільно-небезпечним проявам з боку засуджених і персоналу УВП². Для цього прокурор у будь-який час може відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи, де перебувають особи, щодо яких застосовані примусові заходи медичного або виховного характеру, та будь-які інші місця, до яких доставлено осіб; опитувати осіб, які перебувають у місцях; ознайомлюватися з документами, на підставі яких ці особи тримаються в таких місцях, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру; знайомитися з матеріалами, отримувати їх копії, переві-

¹ Петришин О. В. Верховенство права в системі дії права. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 19.

² Novosad Y., Kolb S. O treści niektórych zasad działalności karnow wykonawczej personelu organów oraz instytucji odbywania kary na Ukrainie. *Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. zarządzanie*. 2017. № 2 (18). P. 134.

ряти законність наказів, розпоряджень, інших актів відповідних органів і установ; скасовувати незаконні акти індивідуальної дії; вимагати надання пояснень щодо допущених порушень, а також вимагати усунення порушень та причин і умов, що їм сприяли, притягнення винних до передбаченої законом відповідальності. Більш того, письмові вказівки щодо цього є обов'язковими і підлягають негайному виконанню.

У зв'язку із цим звертає на себе увагу ще один аспект, що безпосередньо стосується Закону України «Про прокуратуру», а саме: у п. 4 ч. 1 ст. 2 вжито словосполучення «у кримінальних справах», тоді як у Законі України від 13 квітня 2012 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» йдеться про «кримінальні провадження»¹. Виходячи із цього, логічним було б внесення змін до Закону України «Про прокуратуру», замінивши в його тексті словосполучення «кримінальні справи» на «кримінальні провадження». У цьому ж контексті потребує видозміни й ст. 22 КВК «Прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань», оскільки в Законі України «Про прокуратуру» (ст. 2) такої функції прокуратура не має.

При цьому слід зауважити, що в науці досі триває дискусія щодо поділу прокурорського на-

¹ Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4652-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1371.

гляду, предмет якого визначено в ст. 26 цього Закону, на дві складові: а) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах (власне, це і є нагляд у сфері виконання покарань); б) нагляд за додержанням законів при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян¹. З такою позицією вчених можна погодитись, враховуючи, зокрема, і те, що потреба досягнення максимально високого результату від реалізації наглядових функцій, з одного боку, та підвищення ефективності кримінально-виконавчої діяльності – з іншого, вимагають упровадження в прокурорсько-наглядову діяльність певних науково обґрунтованих прийомів організації праці, до яких належать, зокрема, спеціалізація та кооперування саме в галузі прокурорського нагляду. Більш того, як слушно дійшов висновку Р. В. Лемак, така спеціалізація зумовлена специфікою функцій, які виконують різні органи й посадові особи прокуратури, а також особливостями завдань, що вирішуються ними, позаяк в основу поділу єдиного прокурорського нагляду на галузі покладено об'єктивний чинник, що зумовлений змістом та особливостями об'єкта й предмета нагляду в галузі, а також конкретні завдання та повноваження прокурора в кожній з них, та відповідні зв'язки й відносини галузей права².

¹ Кримінологічна віктимологія: навч. посіб./Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2006. С. 37.

² Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 37–38.

Зазначені наукові підходи повною мірою стосуються й видозміни (поділу на підгалузі) змісту прокурорського нагляду, визначеного як функція (ст. 2) та як предмет (ст. 26) у Законі України «Про прокуратуру». При цьому, як видається, відокремлення галузі прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, дасть можливість більш предметно й цілеспрямовано здійснювати прокурорські перевірки в органах та УВП і зосередити зусилля посадових осіб прокуратури не тільки на питаннях виконання кримінальних покарань, а й на їх відбуванні, що є логічним з огляду здійснення на практиці їх двоєдиного діалектично нерозривного процесу виконання та відбування. Виходячи із цього, варто назву ст. 22 КВК України та її частину першу доповнити словосполученням «та відбуванні» й викласти у новій, запропонованій вище редакції. Додатковим аргументом щодо видозміни назви та змісту ст. 22 КВК України можна назвати такі обставини:

1. У науковій літературі значна увага приділяється вимогам, яким повинна відповідати мова закону, у тому числі її термінологічний апарат. При цьому аналіз правової літератури свідчить, що вчені висувають низку вимог щодо термінологічного змісту нормативно-правових актів. Поряд з цим, як слушно зауважила З. А. Тростюк, їх автори, по суті, не систематизують їх. У більшості випадків ці вимоги лише називають, але їхній зміст не розкривають. Цим певною мірою пояснюється їх численність, неузгодженість, невиправ-

дане повторення одних і тих самих положень¹. Що ж до насиченості узагальненими термінами (зокрема, Закону України «Про прокуратуру»), виразами та поняттями, то варто визнати, що будь-який закон вміщує правові норми – правила поведінки загального характеру, які поширюються на визначене коло осіб і випадків. А тому вже це, як слушно зробила висновок З. А. Тростюк, передбачає використання узагальнених термінів у формуванні правових норм, зокрема, твердження про те, що закон має бути насиченим узагальненими термінами, означає не що інше, як те, що закон повинен характеризуватися нормативністю, бути законом².

2. Як у структурі Генеральної та обласних прокуратур, так і в структурі прокуратури м. Києва створені й успішно функціонують управління (відділи) нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, що пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян, тобто їх назва повною мірою відповідає змісту функції прокуратури, що визначена в ст. 2 Закону України «Про прокуратуру».

3. Як українські фахівці (О. Махніцький), так і зарубіжні експерти (Д. Букікіо та Т. Маркерт) пропонували прийняти такий Закон України «Про прокуратуру», в якому в його перехідних поло-

¹ Тростюк З. А. Вимоги до термінологічного апарата Особливої частини КК України та їх загальна характеристика. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 102.

² Там само, с. 103.

женнях терміном введення в дію закону визначити момент ухвалення Конституції України. На їхню думку, і варто із цим погодитись, це допомогло б внести всі необхідні пропозиції до закону й паралельно пройти тривалий конституційний момент¹. Проте законодавець проігнорував такий підхід і створив на практиці непросту теоретико-прикладну проблему, що потребує нагального вирішення, у тому числі на науковому рівні. При цьому, виходячи із змісту визначених в законі функцій, слід констатувати, що на прокуратуру України покладається й обов'язок здійснювати заходи, спрямовані на запобігання та протидію злочинності².

Як свідчить практика, завдання щодо запобігання злочинам здійснюється органами прокуратури в межах кожної із виконуваних ними функцій, у тому числі у сфері виконання покарань. Більш того, фактично вся діяльність органів прокуратури пронизана запобіжним змістом, і обов'язок виявляти причини й умови вчинення злочинів притаманний усім без винятку напрямам прокурорського нагляду³.

¹ Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні. Підсумки візиту делегації Генеральної прокуратури України до Ради Європи. *Вісник прокуратури*. 2014. № 4 (154). С. 6–7.

² Кальман О. Г. Прокуратура України як суб'єкт протидії злочинності. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали V Міжвуз. наук.-практ. конф. студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених (Київ, 18 жовт. 2013 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2013. С. 15.

Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

³ Мірошниченко С. С. Діяльність прокуратури з попередження організованої злочинності: монографія. Київ: Ін Юре, 2008. С. 14–15.

На жаль, у чинному КПК України немає спеціальної норми, яка передбачала б обов'язок для органу досудового розслідування та прокурора виявляти причини й умови вчинення злочину і реагувати на них відповідним поданням¹ (на кшталт, ст. 23 і ст. 23-1 у КПК України 1960 року). Як видається, це пов'язано з позицією Європейського суду з прав людини у справі «Дактарас проти Литви»² щодо необхідності суворого дотримання принципу презумпції невинуватості як однієї зі складових вимог справедливого судового розгляду³. Зокрема, на думку Суду, виявлення причин і умов вчинення злочину й реагування на це відповідним процесуальним документом – поданням слідчого або прокурора, є достатньою підставою для припущення, що посадова особа може вважати підозрюваного або обвинуваченого винним у вчиненні злочину і це може бути свого роду тиском на суд, який постановляє вирок⁴. Саме тому деякі науковці

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата оновлення: 11.01.2019).

² Запобіжна діяльність прокуратури у сфері боротьби зі злочинами: теорія і практика: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Вид. дім «Кондор», 2017. 250 с.

Социальное управление: словарь/под ред. В. И. Добренкова, И. М. Слепенкова. Москва: Изд-во МГУ, 1994. 198 с.

³ Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2017. Вип. 1. Ч. 2. С. 205.

⁴ Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи дослідження діяльності прокуратури як суб'єкта боротьби із злочинністю в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України, 2017. Вип. 9 (259). С. 184.

(В. К. Звирбуль, А. Б. Сахаров та ін.) та практики вважають, що прокурор та слідчий не повинен виявляти причини й умови вчинення злочину і реагувати на них у кримінальному процесі¹.

З таким підходом, без сумніву, погодитись не можна, враховуючи, що прокуратура може і повинна брати участь у запобіганні та протидії злочинності, позаяк у сьогоdnішніх умовах це можна робити: 1) у межах повноважень, передбачених існуючими функціями²; 2) відповідно до вимог КПК України, який надає прокуратурі ще більше можливостей з запобігання та протидії злочинності кримінально-процесуальними засобами, а саме: фактично вся діяльність прокурорів у кримінальному процесі спрямована на запобігання та протидію злочинам (ст. 36 КПК України)³.

Є й інші аргументи з цього приводу. Зокрема, на думку Д. О. Супруненко, з огляду на зміст законодавчих настанов уся діяльність прокуратури щодо зміцнення законності й правопорядку в державі, захисту прав і законних інтересів громадян, суспільства, держави є одночасно і протидією й

¹ Звирбуль В. К. Деятельность прокуратуры по предупреждению преступности. Научные основы. Москва: Юрид. лит., 1971. 168 с.

Сахаров А. Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. Москва: Юрид. лит., 1961. 279 с.

² Долежан В. Роздуми над проектом нової редакції Закону України «Про прокуратуру». *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2008. № 3. С. 21.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата оновлення: 11.01.2019).

запобіганням злочинам, або, інакше кажучи, кримінологічною діяльністю прокуратури¹. Зокрема, як свідчить практика, повноваження прокурора з виявлення порушень законів та в цілому його кримінологічна діяльність реалізуються в процесі перевірок, а саме: виявивши порушення законів, прокурор домагається їх усунення, поновлення порушених прав і притягнення у встановленому порядку до відповідальності осіб, які допустили ці порушення. При цьому, такі перевірки і прийняті за їх результатами заходи прокурорського реагування можна розглядати як прикладні кримінологічні дослідження, оскільки вони за змістом спрямовані на виявлення порушень законодавства та в цілому прав громадян, включаючи й тих, які відбувають покарання в УВП. Якщо зазначені порушення своєчасно не будуть припинені, то вони, як правило, можуть сприяти вчиненню злочинів. Саме тому, важливим фактором підвищення рівня прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів є реалізація та ефективність дій на практиці актів прокурорського реагування на виявлені порушення. Особливе значення у запобіганні злочинних проявів має такий акт прокурорського реагування, як вказівка, антикриміногенна роль якої визначається тим, що в цьому акті прокурор не тільки констатує порушення закону, а також повинен вимагати його усунення та причин

¹ Супруненко Д. О. Функції прокуратури в державному механізмі запобігання і протидії злочинам в Україні. *Наше право*. 2015. № 6. С. 132.

цих порушень і умов, що йому сприяли¹. Слід зазначити також, що кримінологічні дослідження переконливо підтверджують не тільки зв'язок, але й у багатьох випадках ідентичність причин та умов злочинів і правопорушень незлочинного характеру. Часто вони мають одну й ту ж основу, але відрізняються масштабами дій і розміром завданої шкоди. У цьому контексті дуже важливо, щоб прокурор кримінологічно обґрунтував подання і націлив його на усунення причин і умов правопорушення. При цьому доцільно, готуючи вказівку, він має забезпечити кримінологічно грамотний аналіз обставин, які сприяли правопорушенням, а також правильно визначити адресата цих документів².

У діяльності органів прокуратури у сфері виконання покарань значну частину займають також наглядові функції, спрямовані на додержання та застосування законів, чим у тому числі здійснюється запобігання вчиненню правопорушень, включаючи й кримінального характеру. Саме наглядові функції, що зазначені в Законі України «Про прокуратуру»³, й визначають місце прокуратури в системі суб'єктів запобігання злочинам, включаючи органи та УВП. При цьому, успіх запобіжної

¹ Новосад Ю. А. О некоторых потенциальных возможностях прокуратуры, связанных с выявлением, устранением и блокировкой причин и условий преступности в Украине. *Legea și Viața (Закон и жизнь): Международный научно-практический правовой журнал. Республика Молдова*. 2017. № 3/2 (303). С. 91–92.

² Супруненко Д. О. Функції прокуратури в державному механізмі запобігання і протидії злочинам в Україні. *Наше право*. 2015. № 6. С. 133.

³ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

діяльності органів прокуратури у зазначеній сфері суспільних відносин значною мірою залежить від того, наскільки прокурор поінформований про фактичний стан злочинності в УВП та обставини, що їй сприяють. Більш того, для організації запобіжної діяльності прокурору необхідно мати повні відомості про злочинність: її стан і динаміку в цілому по системі виконання покарань; у конкретних УВП; види злочинності; детермінанти, що впливають на її стан, дані про осіб, які вчинили злочини т. ін. При цьому, як свідчить практика, для детального вивчення основних кримінологічних характеристик злочинності прокурорами використовуються різні методи, у тому числі: аналіз статистичних даних про злочинність та обставин, що їй сприяють¹. У свою чергу, плануючи аналітичні заходи, включаючи аналіз стану злочинності у сфері виконання покарань, умов і причин, що сприяють вчиненню злочину, прокурор визначає також напрями наглядової діяльності.

Враховуючи зазначене та те, що в умовах реформування діяльності органів прокуратури та виконання нею в сьогоденні завдання особливої ваги – відновити порядок і законність в Україні² –

¹ Моніторинг стану реалізації соціальних прав засуджених в установах виконання покарань. *Тюремний портал*. URL: <http://ukrprison.org.ua/expert/1228050295>

² Новосад Ю. О. Активізація наукових досліджень, пов'язаних з діяльністю органів прокуратури – вимоги сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2017. Вип. 4. С. 170.

Ярема В. Г. Перед органами прокуратури стоїть завдання особливої ваги – відновити порядок і законність в Україні. *Вісник прокуратури*. 2014. № 8. С. 5.

не може не видозмінитись і така функція її діяльності, як прокурорський нагляд за додержанням законів органами, що провадять ОРД та досудове слідство, включаючи й сферу виконання покарань¹. При цьому головним призначенням та одночасно змістом зазначеної функції прокуратури у системі виконання покарань є ефективність застосування цих заходів. У науковій літературі категорію ефективності застосування органами, що провадять ОРД та досудове слідство, розглядають як систему, що має дві складові: а) ефективність діяльності; б) ефективність закону, на підставі якого відбувається зазначена діяльність². Як у зв'язку з цим зробив висновок А. Омельченко, ефективність закону засвідчує результативність його дії, вдалу реалізацію завдань, що закладалися при розробці проекту такого закону³. У свою чергу, як слушно зазначив Д. І. Бекієв, оцінка ефективності окремої правової норми, одного конкретного закону, всієї галузі законодавства, ефективності правового регулювання багато в чому можуть як збігатися, так і відрізнитися⁴. Більш того, вчені давно помітили,

¹ Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 42–43.

² Бекієв Д. И. Меры уголовно-процессуального пресечения и их эффективность. *Известия АН СССР. Серия общественные науки.* 1988. № 5. С. 64.

³ Омельченко А. Ефективність застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві України. *Вісник прокуратури.* 2014. № 4 (154). С. 48.

⁴ Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин... С. 64–65.

що мета, поставлена в процесі прийняття конкретної правової норми, досягається лише в поодиноких випадках завдяки дії лише цієї правової норми. Як правило, позитивні наслідки настають у процесі застосування кількох правових норм, а інколи – системи норм¹. При цьому, значний вплив на цей процес і діяльність в цілому чинить політика у сфері боротьби із злочинністю, яка включає у свій зміст такий елемент, як кримінально-виконавча політика. Поряд із цим, як зауважив В. І. Борисов, розв’язання завдань державної політики боротьби зі злочинністю, особливо в застосуванні кримінального законодавства, обмежується питаннями якості й дієвої ефективності останнього. Саме тому, досягнення необхідного для суспільства стану безпеки від злочинних посягань, на його переконання, можливе лише шляхом широкого й комплексного поєднання заходів боротьби зі злочинністю, зокрема: 1) організаційно-правових і адміністративно-управлінських (як прояв державної волі); 2) соціально-економічних, культурних і природно-людських (як розвиток суспільства та людини); 3) спеціально-законодавчих; 4) методологічно-правових і кримінологічних як узагалі, так і з певними її видами². Більш того, у межах цих заходів зазначений напрям державної політики у сфері боротьби зі злочинністю виконує функцію

¹ Теорія держави і права: підручник/О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 232.

² Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 311–312.

системоутворюючого елемента і є необхідним інструментом досягнення суспільно корисного результату¹. Поряд із цим, як слушно зробив висновок А. Омельченко, правова політика багато в чому залежить від правових норм. А це призводить до того, що недосконалість окремих правових норм, їх низька ефективність свідчать водночас і про недосконалість правової політики загалом².

Зазначені теоретико-методологічні підходи повною мірою стосуються й змісту такої функції прокуратури, як нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян³, оскільки сучасні правові прогалини із цих питань, як свідчить практика, негативно позначаються на загальній ефективності цієї функції прокуратури⁴. Враховуючи зазначене, та з метою удосконалення організації роботи і підвищення ефективності наглядової діяль-

¹ Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 312.

² Омельченко А. Ефективність застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві України. *Вісник прокуратури*. 2014. № 4 (154). С. 48.

³ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань. *Вісник прокуратури*. 2008. № 8. С. 41–44.

⁴ Новосад Ю. О., Головач А. В. Про деякі правові прогалини, що пов'язані із забезпеченням права засуджених на особисту безпеку. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовт. 2018 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОР Кандиба Т. П., 2018. С. 35.

ності органів прокуратури України був виданий наказ Генерального прокурора України № 7-гн від 12 квітня 2013 року «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян»¹. Згідно з цим наказом, при здійсненні наглядової діяльності прокурори повинні перевіряти в зазначених установах додержання: законів; режиму та умов тримання або відбування покарання особами у цих місцях і установах; дотримання їх прав та виконання ними своїх обов'язків; вимог законодавства посадовими особами цих установ, звертаючи особливу увагу на запобігання та викриття фактів корупції і хабарництва; законів при здійсненні оперативно-розшукових заходів. Крім цього, зазначеним наказом на прокурорів покладається обов'язок забезпечити принципове реагування на виявлені правопорушення, звертаючи особливу увагу на усунення їх причин, поновлення порушених прав і відшкодування завданої матеріальної шкоди. При цьому, практичну реалізацію положень нагляду в окресленій сфері суспільних відносин покладено на

¹ Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: наказ Генерального прокурора України від 12.04.2013 р. № 7-гн. *Генеральна прокуратура України*. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

Головне управління нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру Генеральної прокуратури України. Відповідно до цього наказу, пріоритетними напрямками вважаються додержання: конституційних прав і свобод людини, громадянина, іноземців та осіб без громадянства у місцях тримання затриманих, установах попереднього ув'язнення, виконання покарань та інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи, насамперед їх матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення відповідно до міжнародних норм і стандартів, ратифікованих Україною; законодавства, спрямованого на запобігання катуванням та іншому жорстокому поводженню із затриманими, взятими під варту та засудженими¹; режимних вимог, порядку та умов тримання затриманих і взятих під варту осіб, відбування покарань засудженими; законів під час провадження ОРД в установах ДКВС України; законів у сфері запобігання і протидії корупції у піднаглядних органах та установах; законів при виконанні покарань, не пов'язаних із позбавленням волі; законодавства про звернення громадян, забезпечення гарантій належного розгляду та вирішення заяв, клопотань, скарг та пропозицій ув'язнених і засу-

¹ Новосад Ю. О. Про роль і місце прокуратури в правовому механізмі запобігання катувань щодо засуджених. *Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні: матеріали Всеукр. студ. наук. конф. (м. Харків, 4 листоп. 2016 р.): у 2 т.* Харків: Право, 2016. Т. 1. С. 182.

джених¹. Крім цього, важливу роль у механізмі запобігання злочинам в органах та УВП відіграють координаційні повноваження прокуратури у сфері протидії злочинності й корупції, що визначаються Законом України «Про прокуратуру» (ст. 25), наказом Генерального прокурора України від 16 січня 2013 року № 1-1 гн «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції», а також Положенням від 11 лютого 2013 року «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції».

Вивчення наукової літератури та практики дає можливість стверджувати, що сутність координації правоохоронних органів з питань запобігання злочинності полягає в забезпеченні їх злагоджених дій у сфері боротьби із злочинністю в інтересах досягнення спільної мети – ефективного захисту суспільства та його громадян від злочинних посягань, у тому числі у сфері виконання покарань. При цьому, питання про те, які саме органи є об'єктом координаційної діяльності прокурорів, в науковій літературі та на практиці, не має однозначного тлумачення, передусім тому, що Закон України «Про прокуратуру» не містить переліку

¹ Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: наказ Генерального прокурора України від 12.04.2013 р. № 7-гн. *Генеральна прокуратура України*. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

суб'єктів, дії яких мають координуватися. У той самий час, відповідно до чинного законодавства України повноваженнями з виконання правоохоронної функції в нашій державі наділено більше тридцяти правоохоронних органів¹. Частково відповідь на це питання можна знайти у Законах України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»² та «Про запобігання корупції»³. Проте, не для всіх державних органів запобігання та протидія злочинності є головним напрямом діяльності, тому координуюча роль прокуратури на них не поширюється, але, як показує практика, вони можуть залучатися до роботи міжвідомчих нарад, які проводять відповідні органи прокуратури⁴.

Важливе значення в спеціально-кримінологічній діяльності прокурора в суді має його обвинувальна промова, позаяк поряд з аналізом наявних у кримінальному провадженні доказів, оцін-

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>

³ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

⁴ Новосад Ю. О., Ремега В. В. Запобігання нелюдському поводженню із засудженими – одне з ключових завдань діяльності прокуратури у сфері виконання покарань. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.)*. Чернігів: Акад. держ. пенітенціарної служби, 2016. С. 203–204.

кою суспільної небезпеки злочину, розглядом інших суттєвих для винесення об'єктивного вироку у справі питань прокурор у своїй промові повинен розкрити мотиви, причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, висловити свої міркування про заходи, необхідні для їх усунення¹. У цьому ж контексті, без перебільшення, глибокий і постійний аналіз стану законності і правопорядку є основою організації запобігання злочинності на всіх її рівнях і напрямках, у тому числі у сфері виконання покарань. Не є в цьому сенсі винятком і аналітична робота в органах прокуратури. Саме тому прокурори усіх рівнів розглядають аналітичну роботу як важливий фактор забезпечення належної організації прокурорсько-слідчої діяльності. Зокрема, у наказі Генерального прокурора України № 1-гн від 26 грудня 2011 року «Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України» за результатами аналітичних досліджень пропонується вживати заходи до усунення недоліків, а також вносити конкретні пропозиції щодо підвищення ефективності роботи та рівня координації діяльності по боротьбі зі злочинністю, удосконалення законодавства та відомчих актів, що

¹ Новосад Ю. О. Про деякі проблемні питання спеціально-кримінологічного запобігання корупційним злочинам. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 берез. 2017 р.)*. Харків: ХНУВС, 2017. С. 133.

Новосад Ю. О. Про сутність і зміст діяльності прокуратури як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання злочинам в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України, 2017. Вип. 2 (252). С. 258.

стосуються організації та порядку діяльності прокуратури.

Таким чином, можна стверджувати, що прокуратура як займала, так і займає провідне місце у системі суб'єктів запобігання злочинності, але форми цієї діяльності відповідно до вимог чинного КПК суттєво змінилися. Зокрема, аналіз діяльності органів прокуратури з нагляду за додержанням і застосуванням законів дозволяє зробити висновок про те, що вона сприяє стабілізації, упорядкуванню, приведенню в законні межі економічних, соціальних та інших відносин, усуненню кримінально небезпечних ситуацій, причин і умов, які сприяють кримінально караним діям, що посягають на права і свободи громадян, захисту охоронюваних законом інтересів суспільства і держави, у тому числі у сфері виконання покарань України. Саме тому, враховуючи сучасний стан злочинності в УВП та правові прогалини з цих питань, органи прокуратури повинні активізувати роботу на рівні загальносоціального запобігання злочинам¹. Зокрема, це стосується участі прокурорів у виявленні і вжитті заходів по усуненню недоліків правового регулювання в діяльності органів та УВП, а також інших органів, що ведуть боротьбу зі злочинністю, а також прогалин і суперечностей законодавства, що можуть бути використані при вчиненні злочи-

¹ Новосад Ю. О., Головач А. В. Про деякі правові прогалини, що пов'язані із забезпеченням права засуджених на особисту безпеку. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Між-нар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовт. 2018 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОР Кандиба Т. П., 2018. С. 35.

нів чи інших протиправних дій. Крім того, важливим є забезпечення належної участі прокурорів в організаційно-управлінських та інформаційно-виховних запобіжних заходах¹. При цьому слід визнати, що запобіжна та наглядова функції прокуратури не тотожні. Зокрема, запобіжна функція (як інші) має свій предмет, специфіку, власний зміст і методи реалізації. Деякі кримінологи називають навіть цю функцію «кримінологічним наглядом прокуратури» або «прокурорською профілактикою»². З таким підходом можна повністю погодитись, позаяк констатація в законі лише тієї обставини, що прокуратура здійснює нагляд за додержанням і правильним застосуванням лише законів і що це є головним змістом її діяльності, як видається, не тільки знижує правовий статус прокуратури, але й гальмує розвиток її кримінологічних засад функціонування. Зазначений висновок ґрунтується на положення ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», а саме: 1) порівняно із попередньою редакцією у новому законі змінено підходи до його структурної побудови, при цьому

¹ Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2017. Вип. 1. Ч. 2. С. 205.

² Батиргареева В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2010. 588 с.

Запобіжна діяльність прокуратури у сфері боротьби зі злочинами: теорія і практика: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Вид. дім «Кондор», 2017. 250 с.

Захист прав потерпілого від злочину в кримінально-виконавчому праві: навч. посіб./В. В. Василевич, А. П. Гель, В. П. Захаров та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка, О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. 176 с.

основну увагу приділено характеристиці прав прокурорів при здійсненні нагляду в окресленій сфері, включаючи й систему виконання покарань; 2) прокурору прямою вказівкою закону надано можливість звертатися до суду з позовом (заявою) у визначених випадках; 3) у положеннях цієї статті прямо передбачено, що нагляд здійснюється шляхом проведення регулярних перевірок, а також у зв'язку з необхідністю належного реагування на відомості про можливі порушення законодавства, що містяться у скаргах, зверненнях засуджених чи будь-яких інших джерелах. У Законі також більш чітко роз'яснено випадки, коли прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу, яка незаконно перебуває у місці тримання затриманих, попереднього ув'язнення, обмеження чи позбавлення волі, установі для виконання заходів примусового характеру, іншому місці, в якому особа примусово тримається згідно з судовим рішенням або рішенням адміністративного органу. При цьому, такими випадками закон визначив: відсутність відповідного судового рішення, рішення адміністративного органу або іншого передбаченого законом документа; закінчення передбаченого законом або таким рішенням строку.

Поряд з цим, варто звернути увагу на окремі неточності, що мають місце у Законі України. Зокрема, у п. 3 ч. 1 ст. 26 Закону «Про прокуратуру» передбачено можливість прокурора скасовувати незаконні акти індивідуальної дії¹. Водночас

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

правовий механізм реалізації такого права у статті не передбачений, враховуючи, зокрема, що письмові вказівки прокурора застосовуються виключно щодо додержання порядку та умов тримання, а не для впливу на акти індивідуальної дії. Як видається, запровадження постанови (замість нині існуючої – вказівки прокуратури), як актам реагування прокурора в цій сфері, могло б у цілому вирішити дану проблему. Також у ст. 26 зазначеного Закону сформульоване визначення категорії «адміністративний орган», яке не передбачене законодавством і має виключно формальний зміст, що у тому числі створює умови для оціночного судження щодо суб'єктів, які можуть застосовувати примусові заходи. Виходячи з цього, слід змінити підходи до цих визначень і чіткіше сформулювати у законі, які саме органи вважаються адміністративними у контексті цієї правової норми. Крім цього, варто було б розробити новий галузевий наказ, який буде спрямований на удосконалення засад наглядової діяльності, передання основних важелів наглядової діяльності від Генеральної прокуратури України до місцевих прокуратур, що, як видається, сприятиме відходу від принципів загальнонаглядової діяльності, а також надасть можливість оперативно та якісно виконувати завдання прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Більш того, наглядову діяльність прокуратури щодо додержання законів при виконанні судових

рішень у кримінальних справах слід поділити на два відокремлені напрями: 1) нагляд за виконанням кримінальних покарань, що передбачають позбавлення волі і 2) нагляд за виконанням кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Зазначений поділ зумовлений тим, що ступінь правообмежень для особи під час виконання покарань у відповідних УВП є більш жорстким, порівняно з особами, щодо яких застосовуються покарання, не пов'язані з позбавленням волі. При цьому, слід звернути увагу на наступні обставини з цього приводу. По-перше, для виконання кримінальних покарань, що передбачають позбавлення волі, створюються спеціальні УВП, де особи утримуються ізольовано від суспільства. По-друге, для реалізації покарань, пов'язаних із позбавленням волі, характерними є особливі правила утримання засуджених, відмінні від правил відбування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. По-третє, для кожного з цих різновидів покарань існує спеціальна законодавча і підзаконна нормативно-правова база, що регламентує порядок їх відбування. По-четверте, у Міністерстві юстиції України для здійснення організації та контролю за виконанням – відбуванням зазначених покарань створені дві окремі служби, а саме: а) щодо покарань, пов'язаних з позбавленням волі, – Департамент ДКВС України; б) щодо інших покарань – Державне підприємство «Служба пробації».

Отже, аналіз чинного законодавства України та практики його реалізації, зокрема органами прокуратури, а також результати вивчення літературних

джерел з означеної проблематики дають можливість стверджувати, що діяльність прокуратури є стабільним фактором забезпечення процесу не тільки виконання та відбування кримінальних покарань, але й запобігання злочинам. При цьому, запобіжно-наглядовий вплив з боку прокурора виступає стримуючою і водночас скеровуючою силою цього правового механізму задля забезпечення додержання і правильного застосування законів та запобігання будь-яким порушенням у сфері виконання покарань, враховуючи, що в прокуратури наявними є повноваження, які роблять її діяльність динамічною та такою, що усуває можливі розлади у механізмі державної влади і управління в Україні та збалансовує їх функціонування в цілому.

2.2. Організаційно-правові засади діяльності прокуратури України як учасника кримінально-виконавчих правовідносин

У науці під «засадами» розуміють основу чогось; те, що головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип; правило поведінки; спосіб, метод здійснення чого-небудь¹, а під організаційними засадами – особливості будови чого-небудь; структура².

¹ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 214.

² Там само, с. 441.

Щодо змісту правових засад, то учені вважають, що це є надана законами держави можливість здійснювати що-небудь¹. Саме таким шляхом пішов, зокрема, законодавець, закріпивши в п. 14 ст. 92 Конституції України² положення про те, що виключно законами України визначається організація й діяльність прокуратури.

Організаційні засади будь-якої діяльності являються основою її ефективності, створюють умови для досягнення заздалегідь визначених результатів. При цьому, дослідження будь-якого явища потребує визначення його поняття та сутності. Так, у тлумачному словнику поняття «організувати» визначається як: 1) заснувати; 2) підготувати, налагодити; 3) об'єднати; 4) упорядкувати; 5) влаштувати; 6) планомірне, продумане, внутрішня дисципліна; 7) громадське об'єднання або державна установа³. Отже, організувати якусь діяльність означає створити планомірні умови для її здійснення, упорядкувати роботу кожного суб'єкта такої діяльності⁴. Взагалі термін «організаційні засади», як показав проведений аналіз, є досить поширеним в юридичній науці. Виходячи з цього, В. І. Опацький зробив у зв'язку з цим висновок про

¹ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 499.

² Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата оновлення: 21.02.2019).

³ Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ: Ін Юре, 2010. С. 549.

⁴ Клочко І. О. Організаційні засади діяльності органів прокуратури щодо протидії корупції. *Форум права*. 2017. № 5. С. 169.

можливість виділення трьох основних випадків використання терміну «організація». По-перше, словом «організація» можуть називатися державні, громадські, самоврядні органи, утворені для виконання будь-яких функцій державного або громадського характеру. По-друге, термін «організація» може означати певну діяльність, що включає розподіл функцій, повноважень, обов'язків, налагодження сталих зв'язків, координацію, тощо. Нарешті, по-третє, організація – це явище, фактор, а відповідно, поняття і категорія, протилежні дезорганізації, невпорядкованості, невизначеності, хаосу¹.

Враховуючи зазначене, на нормативно-правовому рівні й сформульовані організаційно-правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань, систему яких складають: 1) організаційні акти забезпечення діяльності органів прокуратури щодо кримінально-виконавчої діяльності; 2) суб'єкти здійснення кримінально-виконавчої діяльності; 3) розподіл повноважень; 4) координація діяльності; 5) контроль за діяльністю у сфері кримінально-виконавчої діяльності. При цьому, слід зауважити, що поняття «організація» невід'ємне від поняття «управління». Зокрема, під організацією варто розуміти діяльність, що спрямована на створення ефективної системи та структури управління, тобто необхідно визнати, що відмінність між термінами «організація» і

¹ Опацький В. І. Організаційні засади здійснення державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України. *Форум права*. 2011. № 1. С. 736–737. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_120.pdf

«управління» є дещо умовною. На практиці її немає, бо дії прокурора керівника – це складові елементи організації роботи і спосіб управління підлеглим колективом та відповідними структурами органів прокуратури. Саме того, багато елементів організаційно-управлінської діяльності включають у себе поняття «організація» та «управління», що у даному випадку обумовлюється тим, на якому рівні прокурорської системи розглядається цей елемент. Так, план роботи міської, районної прокуратур – елемент організації роботи ланцюга прокурорської системи, у тому числі в конкретних органах та УВП, а план роботи Генеральної прокуратури України – форма управлінського рішення у цілому у сфері виконання покарань, враховуючи, що значна кількість запланованих заходів по суті є завданнями для підлеглих прокуратур. При цьому специфічною формою управлінських рішень є значна кількість заходів, які містяться у планах обласних прокуратур. Тому не випадково окремі пункти таких планів міські та районні прокурори сприймають як вказівку вищестоячого прокурора¹. Як у зв'язку з цим зауважили Л. Давиденко та П. Каркач, основними елементами організації роботи в органах прокуратури є: розподіл прокурорської роботи та службових обов'язків, створення і підтримання в органах прокуратури

¹ Арсирій М. Організація роботи прокуратури з нагляду за додержанням законів. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2012. № 4 (28). С. 106.

Давиденко Л., Каркач П. Питання організації роботи та управління в органах прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2002. № 4. С. 14.

організаційного порядку, планування роботи; визначення системи контролю за її виконанням та інші заходи організаційного характеру¹. Саме цей підхід знайшов своє відображення в ст. 1 Закону України «Про прокуратуру»², у якій, зокрема, зазначено, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, а в ст. 2 цього Закону визначена й така функція прокуратури, як нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, зміст якої закріплено в ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»³, яка є одним із складових елементів предмета даного наукового посібника. Крім цього, правові засади діяльності прокуратури у сфері виконання покарань та здійснення нею передбаченого законом нагляду встановлені й в ст. 22 КВК, в якій мова ведеться про те, що прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань в органах і УВП здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами відповідно до Закону України «Про прокура-

¹ Давиденко Л., Каркач П. Питання організації роботи та управління в органах прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2002. № 4. С. 13.

² Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

³ Там само.

туру»¹. При цьому органи та УВП зобов'язані виконувати законні вказівки прокурора щодо додержання порядку виконання покарання, встановленого кримінально-виконавчим законодавством² та відповідними відомчими нормативно-правовими актами Генеральної прокуратури України з цих питань³. Більш того, досить актуальними, у зв'язку з прийняттям нової редакції Закону України «Про прокуратуру»⁴, є й питання, щодо ефективності здійснення прокурорського нагляду за діяльністю органів та установ виконання покарань⁵, тобто на порядок денний виходить таке завдання, як удосконалення організаційно-правових засад функціонування підрозділів прокуратури, які безпосередньо здійснюють цей нагляд⁶.

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

³ Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: наказ Генерального прокурора України від 12.04.2013 р. № 7-гн. *Генеральна прокуратура України*. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

⁴ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII...

Лапкін А. В. Закон України «Про прокуратуру»: наук.-практ. комент. Харків: Право, 2015. 680 с.

⁵ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 90.

⁶ Лемак Р. В. Організаційні засади діяльності прокурора по нагляду за додержанням законів в установах виконання покарань. *Захист прав і законних інтересів особи у кримінальному судочинстві: матеріали наук. семінару (Харків, 20 трав. 2011 р.)*. Харків: ФІНН, 2011. С. 147–149.

Виходячи з отриманих результатів, під поняттям організаційних засад діяльності органів прокуратури у сфері виконання покарань слід розуміти систему визначених у нормах КК, КПК та кримінально-виконавчого законодавства та інших актах правового регулювання управлінських дій щодо упорядкування, координації та контролю за діяльністю органів прокуратури, пов'язаною з процесом виконання та відбування покарання.

У той самий час, під організаційно-правовими засадами діяльності прокуратури у сфері виконання кримінальних покарань варто розуміти встановлений у нормативно-правових актах порядок і принципи реалізації на практиці функцій зазначеного державного органу, пов'язаних із здійсненням ефективного прокурорського нагляду в органах та установах УВП.

Отже, системоутворюючими ознаками, що становлять зміст цього поняття, є наступні:

1. Зазначені засади визначені на нормативно-правовому рівні: в Конституції України, Законі України «Про прокуратуру», а також відомчих правових джерелах.

2. Це є певний порядок дій прокуратури (у науці слово «порядок» означає стан, коли все робиться, виконується так, як слід, відповідно до вимог, правил тощо¹).

3. Діяльність прокуратури здійснюється на певних принципах.

¹ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 495.

4. Прокурорський нагляд у сфері виконання кримінальних покарань здійснюється відповідно до визначених у законі функцій.

5. Прокурорський нагляд здійснюється та сто-сується лише органів та УВП (види цих органів та УВП визначені в ст. 11 КВК).

6. Основу організаційно-правових засад становить організація ефективної наглядової діяльності прокуратури в ДКВС України.

У науці під організацією наглядової діяльності прокуратури розуміють комплекс заходів з упорядкування, оптимізації й розподілу функціональних обов'язків відповідних прокурорських працівників на цій ділянці прокурорського нагляду, регулярний аналіз результатів наглядової діяльності та вжиття за його висновками відповідних заходів, контроль за виконанням вказівок прокурора тощо¹.

Особливу увагу у зв'язку з цим заслуговує наказ Генерального прокурора «Про основні засади організаційної роботи в органах прокуратури України» від 19 липня 2017 року № 15², у якому зазначено про необхідність забезпечення належної організації діяльності підпорядкованих органів прокуратури та працівників, спрямування її на ефективне виконання покладених на прокуратуру

¹ Бабкова В. С., Кожевніков Г. В. Питання організації прокурорського нагляду за виконанням законів про невідворотність покарання. *Проблеми організації прокуратури й оптимізації її діяльності в сучасних умовах*: зб. наук. пр. Харків: ІПК Генеральної прокуратури України, 1998. С. 136.

² Про основні засади організаційної роботи в органах прокуратури України: наказ Генерального прокурора України від 19.07.2017 р. № 15. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0AGSD7A015>

функцій. Крім цього, в наказі першочергова увага звертається на питання удосконалення організації роботи, управління та контролю виконання, впровадженню новітніх форм і методів у тому числі з використанням сучасних інформаційних технологій, а також на застосування таких організаційних форм, як надання вказівок прокурору нижчого рівня, погодження прийняття ним певних рішень. Більш того, керівникам прокуратур у межах наданих законом повноважень наказом доручається координувати діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері запобігання і протидії злочинності, а також визначено, що основними критеріями оцінки ефективності такої діяльності органів прокуратури слід вважати: а) додержання Конституції та законів України при здійсненні прокурорських повноважень відповідно до визначених засад діяльності прокуратури; б) забезпечення належної організації роботи і управління; в) повноту та своєчасність вжиття заходів до усунення порушень закону; г) реальний захист та поновлення порушених прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, відшкодування завданих збитків¹.

Отже, виходячи із змісту цього наказу можна зробити висновок про те, що стосовно організації діяльності органів прокуратури зберігається ключовий принцип єдності та централізації прокурорської системи України, а також використання повного переліку складників щодо організаційної

¹ Про основні засади організаційної роботи в органах прокуратури України: наказ Генерального прокурора України від 19.07.2017 р. № 15. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0AGSD7A015>

діяльності. У той самий час, у наказі відсутня така важлива складова частина організації діяльності органів прокуратури, як функціонування колегій Генеральної та регіональних прокуратур. Замість цього, використовується формат оперативної наради. Таким чином, в наявності є правова прогалина, яку необхідно вирішити по суті шляхом, зокрема, видозміни зазначеного наказу Генерального прокурора, особливо з урахуванням того, що наказом Генерального прокурора України від 5 серпня 2016 року № 283 «Про створення робочої групи з питань реформування органів прокуратури (громадська рада з питань реформи)» при Генеральній прокуратурі створена та діє така група у складі 28 осіб, як представників прокуратури, так й інших фахівців з цих питань¹. При цьому, як видається, основним акцентом реформування організаційно-правових засад діяльності прокуратури України має стати завдання щодо підвищення ефективності функціонування усіх визначених на нормативно-правовому рівні структур, включаючи й підрозділи, які здійснюють прокурорський нагляд у сфері виконання покарань.

Слово «ефективний» (від латин. *effectivus*) означає те, що дає необхідний результат². При цьому, ефективний – це такий, що дає ефект, але не будь-

¹ Про створення робочої групи з питань реформування органів прокуратури (громадська рада з питань реформ): наказ Генерального прокурора України від 05.08.2016 р. № 283. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&

² Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. 3-е изд., испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 699.

який, а запланований, заздалегідь намічений, такий, що приводить до потрібних результатів; тобто це результат цілеспрямованої дії¹. Як доведено на доктринальному рівні, поняття «ефективність» поширюється на керовані й самокеровані системи та підсистеми², позаяк у ньому знаходить своє відображення здатність системи добре пристосовуватись до умов оточення, отримувати з нього ресурси, необхідні для існування й розвитку, ставити перед собою посильні, обґрунтовані цілі та досягти їх³. Зазначені теоретичні підходи повною мірою стосуються й поняття «ефективність здійснення наглядової діяльності прокуратури у сфері виконання покарань», окремі аспекти якого знайшли своє відображення в наказі Генерального прокурора України від 12 квітня 2013 р. № 7гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян»⁴. Зокрема, у

¹ Батуров Г. П., Моршакова Т. Г., Петрухин И. Л. Теоретические основы эффективности правосудия: науч. изд. Москва: Наука, 1979. С. 165.

² Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 56.

³ Батуров Г. П., Моршакова Т. Г., Петрухин И. Л. Теоретические основы эффективности правосудия...

⁴ Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: наказ Генерального прокурора України від 12.04.2013 р. № 7-гн. *Генеральна прокуратура України*. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

п. 12 цього наказу визначено такі критерії оцінювання ефективності наглядової діяльності прокуратури в органах та УВП України: 1) реальний стан законності у піднаглядних органах та УВП; 2) повнота вжитих заходів реагування щодо усунення порушень законів, причин та умов, що їм сприяли; 3) поновлення порушених прав і свобод людини; 4) відшкодування завданої шкоди; 5) відповідність чинному законодавству, міжнародним нормам і стандартам умов тримання осіб у місцях та установах застосування заходів примусового характеру, попереднього ув'язнення й УВП¹. При цьому, як слушно зробила висновок І. С. Яковець, особливість діяльності ДКВС України полягає в тому, що тут ідеться не про економіку, не про виробництво продукції, а про явища більш складні – про певну соціальну діяльність, наслідки якої важко передбачати, а отриманий результат важко оцінити, не пов'язуючи його з тією соціальною метою, досягненню якої була підкорена ця діяльність².

Якщо цей методологічний підхід застосувати до оцінки запобіжної діяльності прокуратури, ураховуючи, що визначене для неї у ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» завдання з коорди-

¹ Новосад Ю. О. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності запобіжної діяльності прокуратури. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. URL: http://lsej.org.ua /1_2017/149.pdf

² Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. С. 48.

Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 57.

нації діяльності правоохоронних органів належить до елементів управління системою суб'єктів запобігання злочинам, то варто визнати всю складність і актуальність тематики, що аналізується в даному навчальному посібнику. Такий висновок впливає зі змісту управління діяльності щодо запобігання й протидії злочинам, яка, як зазначає А. П. Закалюк, є об'єктивно необхідним різновидом соціального управління, що спрямовується на системне впорядкування та підвищення ефективності цієї діяльності, узгодження останньої з кінцевою метою скорочення злочинності, усунення (нейтралізації) її причин¹. Посилення уваги до вивчення цієї проблематики зумовлене також розробленням у сучасній теорії питань кримінологічної безпеки, що покликані створити науково обґрунтовану базу для усунення протиріч між цілями правоохоронної діяльності, що реалізуються на практиці, та інтересами населення, яке претендує на більш високий рівень захищеності від злочинних посягань², враховуючи, що безпека є головною метою правового регулювання. Саме тому, як з цього приводу вірно зауважила С. Я. Лихова, практично всі норми всіх галузей законодавства мають бути спрямовані на забезпечення людині такого існування, коли її особистим правам, інтересам, цінностям, а також ма-

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. С. 374.

² Лапин А. А. Стратегия обеспечения криминологической безопасности личности, общества, государства и ее реализации органами внутренних дел: монография/под ред. С. Я. Лебедева. Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. С. 6.

теріальним благам не буде загрожувати небезпека¹. Враховуючи зазначене, аналіз доктринальних підходів, крім цього, дозволяє зробити висновок про те, що в зміст оцінки ефективності діяльності будь-яких суб'єктів запобігання злочинам мають бути включені, як мінімум, два аспекти: а) забезпечення безпеки об'єктів кримінально-правової охорони, визначених у ч. 1 ст. 1 КК, засобами, формами, методами й силами всіх галузей кримінально-правового спрямування (кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого права та кримінології); б) результативність діяльності окремо взятого суб'єкта запобігання злочинам (органів прокуратури). При цьому, враховуючи пріоритетність норм матеріального права та в цілому кримінально-правової політики щодо інших видів політики у сфері боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної), слід погодитися з В. І. Борисовим та П. Л. Фрісом у тому, що досягнення максимальної ефективності кримінально-правової політики є чи не основною метою цього виду внутрішньої політики держави². Також слід зазначити, що оцінка

¹ Лихова С. Я. Кримінальна відповідальність за порушення безпеки людини за законодавством держав – учасниць Європейського Союзу: монографія. Київ: Ред. журн. «Право України»; Харків: Право, 2013. С. 6.

² Борисов В. І., Фріс П. Л. Ефективність кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 156–161.

Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 81.

діяльності будь-якої установи чи організації завжди була доволі складною, оскільки для цього необхідні глибокі знання особливостей цієї діяльності, застосування сучасних методів наукового аналізу та використання здобутків математичної науки¹. Поряд з цим, виходячи із специфіки завдань запобіжної діяльності, а також функцій, що покладаються у зв'язку з цим на органи прокуратури, варто визначити, що зміст поняття ефективності й оцінки її діяльності не може повністю збігатися зі змістом ефективності всіх інших суб'єктів запобігання злочинам. Саме тому, для того, щоб спростувати чи довести цей висновок, необхідно на науковому рівні всебічно та точно з'ясувати зміст понять «взаємодія», «оцінка» та «ефективність», а також генезис їх застосування у суспільно-правовій практиці, враховуючи, зокрема, що під оцінюванням у наукових джерелах розуміють визначення якості, цінності кого-небудь або чого-небудь². Як у зв'язку з цим вірно зробив висновок О. М. Литвинов, значення оцінки ефективності полягає в тому, що вона сприяє уточненню й конкретизації цілей організації й функціонування системи, а також оптимізації структур, бо в процесі ранжування результатів діяльності виявляються конкретні причини, що зумовлюють ті чи

¹ Якимчук М. К. Управління в органах прокуратури України: теоретичні та практичні аспекти. *Право України*. 2002. № 5. С. 93.

² Давиденко Л. М. Проблеми оцінки та вимірювання ефективності діяльності прокуратури. *Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та вдосконалення її діяльності*: зб. наук. пр. Харків: Ін-т прокуратури України, 1999. С. 67.

інші відхилення в роботі щодо поставлених цілей у співвідношенні з ресурсами, що витрачаються¹. При цьому методично правильна оцінка забезпечує також цілеспрямованість діяльності, пов'язаної з організацією й здійсненням контролю, що дозволяє на практиці більш предметно організувати функціонування всієї системи².

Зазначена проблематика в науці належить до найбільш актуальних і недостатньо розроблених. Зокрема, науковці особливо активно стали займатися цим питанням, розпочинаючи тільки із 60-х років ХХ ст.³ Проте, в юридичній науці й досі не вироблено єдиного визначення ефективності. У той самий час, як правильно зауважила Н. А. Розенфельд, нинішня реалізація стану вітчизняного законодавства вимагає від України системного підходу до схвалення ідеї необхідності проведення моніторингу ефективності застосування законодавства та забезпечення професійного наукового здійснення заходів, які мають бути включені в процес моніторингу ефективності законодавства в Україні⁴. При цьому, як слушно зауважив О. М. Литвинов, аналіз протидії злочинності полягає, насамперед, у

¹ Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 371.

² Там само.

³ Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС, Ліра ЛТД, 2015. С. 53–54.

⁴ Розенфельд Н. А. Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавства. Київ: Юстініан, 2009. С. 8.

виявленні найважливіших факторів, що впливають на здійснення базової діяльності, а оцінка – у визначенні результатів цієї діяльності¹. Більше того, оцінка є частиною загальної системи аналітичної діяльності і по суті оцінка є однією з головних задач аналітичної роботи.

Аналіз наукових джерел свідчить також про те, що вчені по-різному підходять до оцінки й методики вимірювання результатів різних видів діяльності, пов'язаних із запобіганням і протидією злочинам². Виходячи з цього, науковці зробили висновок про те, що кількість і якісні стандарти ефективної роботи в цьому напрямі соціальної практики для кожного випадку виробити неможливо³. Саме тому в науці і сьогодні продовжуються активні пошуки розв'язання зазначеної проблематики. Зокрема, звертають на себе увагу деякі напрацювання, що здійснені науковцями кримінального права. Так, І. В. Борисов та П. Л. Фріс досить плідно розробляють питання, що пов'язані з ефективністю кримінально-правової політики, вкладаючи в її зміст ступінь досягнення визначених цілей і завдань у сфері боротьби зі злочинністю із застосу-

¹ Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 372.

² Алексеева Л. Б. Показатели эффективности уголовного судопроизводства и некоторые вопросы оценки работы судебных органов. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1976. Вып. 24. С. 41–57.

³ Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні...

ванням норм та інститутів законодавства про кримінальну відповідальність¹. При цьому, ефективність такої політики вони визначають через співвідношення критеріїв і показників цієї діяльності. Критеріями кримінально-правової політики, на їхню думку, є система обґрунтованих показників, які характеризують рівень досягнення поставлених завдань. Вирішення цих завдань певною мірою свідчить про відповідний рівень ефективності, під яким В. І. Борисов та П. Л. Фріс пропонують розуміти ступінь досягнення завдань і цілей, визначених під час прийняття закону про кримінальну відповідальність, адекватність між запланованим і досягнутим. Щодо оцінок ефективності кримінально-правової політики, то, на їх переконання, вона являє собою аналіз співвідношення визначених під час прийняття закону про кримінальну відповідальність завдань із критеріями ефективності кримінально-правової політики. Він здійснюється за допомогою відповідних методів, які являють собою сукупність прийомів, способів і засобів, що застосовуються під час збирання, оброблення й аналізу показників ефективності кримінально-правової по-

¹ Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 305–312.

Борисов В. І., Фріс П. Л. Ефективність кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 156–161.

Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/ В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тацій, В. І. Борисова. С. 81.

літики¹. При цьому, слід погодитись з О. М. Литвиновим, який переконаний, що необхідність використання оцінки й вимірювання результатів функціонування соціально-правового механізму протидії злочинності за допомогою відповідних критеріїв і показників обумовлена практичними потребами².

Виходячи із зазначених методологічних засад, можна вивести наступне визначення поняття «оцінка ефективності діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання й протидії злочинності у сфері виконання покарань», а саме – це: встановлений за відповідними науково обґрунтованими критеріями й показниками ступінь та рівень досягнення цим суб'єктом запобігання злочинам мети та реалізації завдань такого виду суспільної діяльності, з урахуванням показників роботи прокуратури відповідно до статутних завдань і функціональних можливостей, що випливають із закону й інших нормативно-правових актів у сфері боротьби зі злочинністю та правових засад діяльності органів та установ виконання покарань.

¹ Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 305–312.

Борисов В. І., Фріс П. Л. Ефективність кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 156–161.

Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/ В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 90.

² Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 372.

Таким чином, до основних системоутворюючих ознак, що складають зміст зазначеного поняття, слід віднести критерії оцінки прокурорської діяльності, під якими в науці розуміють підстави для оцінки, визначення або класифікації чогось; мірило¹. Враховуючи, що відповідно до ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» на цей орган покладені завдання щодо координації діяльності правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю, за основу оцінки ефективності їхніх зусиль у цьому напрямі та розроблення її критеріїв можна обрати параметри (величина, властива певному предмету, явищу, пристрою²), які вироблені науковцями та пов'язані з координацією будь-якої суспільної діяльності. Зокрема, О. М. Литвинов та Т. С. Гавриш до таких віднесли: а) формальний стан ефективності координації запобігання злочинам, а саме: наявність наукової організаційної роботи, узгодженість роботи певних підрозділів та ін. Так, якщо виходити з тих процесів, що пов'язані у сучасний час з реформуванням органів прокуратури та які спрямовані на ліквідацію Національної академії прокуратури України і її науково-дослідних лабораторій, що займаються розробленням завдань координаційної діяльності³, то можна констатувати,

¹ Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 315.

² Там само, с. 315–316.

³ Новосад Ю. О., Ремега В. В. Запобігання нелюдському поведженню із засудженими – одне з ключових завдань діяльності прокуратури у сфері виконання покарань. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.)*. Чернігів: Акад. держ. пенітенціарної служби, 2016. С. 17.

що нині постає конкретна теоретико-прикладна проблема, без сумніву, яка вкрай негативно впливає на ефективність як запобіжної діяльності прокуратури, так і в цілому на всіх суб'єктів запобігання злочинам, включаючи органи та УВП; б) чіткість виконання координаційними органами покладених на них обов'язків. Знову ж таки, з урахуванням зазначених вище процесів та інших змістовних результатів реформування органів прокуратури та сфери виконання покарань, про чіткість виконання цих обов'язків працівниками прокуратур можна говорити лише умовно¹; в) належна професійна підготовка працівників координаційних органів та їх посадових осіб – представників інших суб'єктів запобігання злочинам і суб'єктів координаційної діяльності, про складність і суперечливість вирішення цього завдання свідчать, зокрема, ті підходи, що склалися серед науковців і практиків прокурорської діяльності відносно ролі та місця прокуратури в системі суб'єктів запобігання злочинам, що, як свідчить практика, негативно відображається й на ефективності запобіжної діяльності прокуратури.

Виходячи з цього, слід визнати, що оцінка ефективності роботи прокуратури як координатора запобігання та протидії злочинності в системі правоохоронних органів, включаючи й органи та УВП має будуватися на підставі двох основних критеріїв: 1) об'єктивного, який включає достовірні фактичні дані про координаційну діяльність;

¹ Литвинов А. Н., Гавриш Т. С. Профилактика преступлений. От теории к практике: науч.-практ. пособие. Москва: ЭКМОС, 2003. С. 5–10.

2) суб'єктивного, за допомогою якого визначається ефективність координаційних заходів, впливу координаційної діяльності на стан законності та правопорядку в межах адміністративно-територіальної одиниці, включаючи й сферу виконання покарань¹. При цьому, якщо узагальнити викладені вище підходи щодо змісту критеріїв та врахувати предмет прокурорського нагляду, що закріплені в ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», то можна вивести наступне визначення поняття «ефективність прокурорського нагляду у сфері виконання покарань», а саме – це такий результат прокурорських перевірок з цього приводу, якого досягнуто з урахуванням стану реалізації завдань, що випливають із змісту предмета цього нагляду та завдань і мети кримінально-виконавчого законодавства України.

Таким чином, до системоутворюючих ознак, що становлять зміст цього поняття, можна віднести наступне:

1. Це результат прокурорських перевірок та реалізації іншої інформації, яку отримали посадові особи прокуратури у ході реалізації своїх повноважень (слово «результат» означає наслідок якої-небудь дії, якогось явища; остаточний, кінцевий підсумок якого-небудь заняття, діяльності, розвитку тощо²).

¹ Новосад Ю. О. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності запобіжної діяльності прокуратури. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. URL: http://lsej.org.ua /1_2017/149.pdf

² Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 522.

2. Прокурорські перевірки здійснюються з приводу оцінки кримінально-виконавчої діяльності, тобто їх проводять лише спеціально визначені підрозділи та посадові особи (відділи (управління)) нагляду за додержанням рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. При цьому єдність системи прокуратури, що визначена в ч. 4 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру», не порушується, оскільки діяльність цих структурних підрозділів прокуратури забезпечується: а) єдиними засадами організації та діяльності прокуратури; б) єдиним статусом прокурорів; в) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності прокурорів; г) фінансуванням прокуратури виключно з Державного бюджету України; г) вирішенням питань внутрішньої діяльності прокуратури органами прокурорського самоврядування. Крім цього, як це впливає із змісту ч. 5 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру»¹, у системі прокуратури може запроваджуватися спеціалізація прокурорів (у даному випадку – щодо здійснення прокурорського нагляду саме в органах та УВП).

3. Предмет прокурорського нагляду у сфері виконання покарань чітко визначений у законі (ч. 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»)² та

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Там само.

кореспондується у зв'язку із цим з конституційним положенням про регулювання діяльності прокуратури виключно цим нормативно-правовим актом (п. 14 ст. 92 Конституції України)¹.

4. Ефективність прокурорського нагляду оцінюють за нормативно встановленими критеріями, тобто він має не хаотичний (безсистемний) та беззмістовний характер, а є цілеспрямованою діяльністю посадових осіб органів прокуратури.

5. Прокурорський нагляд здійснюється відповідно до завдань, визначених у законі, а саме: а) проведення регулярних перевірок діяльності органів та установ виконання покарань; б) розгляд звернень засуджених, їх близьких родичів та інших осіб з питань, що стосуються виконання або відбування кримінальних покарань; в) надання письмових вказівок щодо додержання встановлених законодавством порядку та умов тримання засуджених тощо.

6. У результаті прокурорських перевірок дається оцінка не лише стану та рівня реалізації завдань і мети кримінально-виконавчого законодавства України, але й діяльності по запобіганню злочинам, що впливає зі змісту ч. 1 ст. 1 КВК, відповідно до якої одним із елементів мети кримінально-виконавчого законодавства є: запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так й іншими особами, а також запо-

¹ Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата оновлення: 21.02.2019).

бігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

Аналогічне завдання закріплено й в ч. 2 ст. 1 КВК, воно, зокрема, збігається за змістом з метою кримінально-виконавчого законодавства, а тому, на переконання науковців, і варто з цим погодитись, є зайвим та має бути виключеним з ч. 2 ст. 1 цього Кодексу¹). Без сумніву, саме реалізація всіх без винятку визначених у змісті аналізованого поняття дій на високому професійному рівні, дасть можливість досягти посадовим особам прокуратури, що здійснюють нагляд у сфері виконання покарань, найбільш результативного наслідку їх діяльності, а, в кінцевому результаті, – визначить ефективність зазначеного напрямку прокурорського нагляду.

Важливим у зв'язку із цим є інший висновок: діяльність прокуратури має здійснюватися на засадах, що визначені на нормативно-правовому рівні. Такі, зокрема, закріплені в ст. 3 Закону України «Про прокуратуру», а саме – на засадах: 1) верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності й безпеки найвищою соціальною цінністю; 2) законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності; 3) територіальності; 4) презумпції невинуватості; 5) незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, мате-

¹ Конопельський В. Я. Кримінально-виконавчі засади диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2015. С. 16–17.

ріального чи іншого впливу на прокурора щодо прийняття ним рішень при виконанні службових обов'язків; 6) політичної нейтральної прокуратури; 7) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади; 8) поваги до незалежності суддів, що передбачає заборонену публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом; 9) прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям посади прокурора, вільним доступом до інформації довідкового характеру, надання на запити інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання; 10) неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки¹.

Особливо актуальними та практично значущими ці засади є для тих прокурорів, які здійснюють нагляд у сфері виконання покарань. Зокрема, як слушно у зв'язку з цим зробив висновок Р. В. Лемак, ефективна реалізація наданих прокурору повноважень для нагляду за додержанням законів в органах та УВП потребує їх використання адекватно конкретній ситуації, що склалася під час практичної діяльності прокурора, знання певних умов та особливостей кримінально-виконавчих правовідносин, способів і засобів застосування наданих

¹ Супруненко Д. О. Про деякі організаційно-правові засади запобігання прокуратурою злочинам, що здійснюється у сфері виконання покарань. *KELM. Nauka, oświata, prawo, zarządzanie*. 2015 (wrzesień). № 3 (11). С. 290–291.

йому наглядових повноважень, послідовності та часу вчинення певних дій тощо¹. Науковці кримінально-виконавчого права вивели, зокрема, такі особливості кримінально-виконавчих правовідносин:

1. При характеристиці цих відносин слід розрізняти загальні, реальні та конкретні правопорушення². Так, загальні правові відносини існують між невизначеною кількістю фізичних осіб як носіїв загальних прав і обов'язків, між громадянами, з одного боку, державою і її органами – з іншого³. При цьому, стосовно засуджених загальні правовідносини є немовби першим, основним «шаром» правовідносин, які виникають у процесі реалізації функцій юридичних норм кримінально-виконавчого права, які регулюють конкретний вид покарання⁴. Ці юридичні норми закріплюють коло суб'єктів певного виду покарань, їх правовий статус і створюють правову основу для утворення численних та різноманітних правовідносин, які виникають при виконанні й відбування більшості видів покарань. Наприклад, після набрання вироком законної сили (ст. 532 КПК «Набрання судовим рішенням законної сили») і прибуття засудженого для відбування покарання у відповідну установу УВП (ст. 87 КВК «Направлення засуджених до позбавлення волі для

¹ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 90.

² Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. С. 138.

³ Скаун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., доповн. і переробл. Київ: Алерта, 2013. С. 479.

⁴ Кримінально-виконавче право України...

відбування покарання»; ст. 91 КВК «Порядок прийняття засуджених до позбавлення волі до виправних і виховних колоній» КВК) загальні правовідносини набувають форми реальних чи конкретних правовідносин при реалізації вимог режиму відбування покарання, суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітньої та професійно-технічної освіти (ст. 6 КВК «Виправлення і ресоціалізація засудження та їх основні засоби»), які виникають на підставі норм нормативно-виконавчого права, що регулюють покарання у виді позбавлення волі.

Таким чином, слід визнати, що норми кримінально-виконавчого права (як загальні, так і конкретні правовідносини) перебувають у тісному взаємозв'язку. При цьому загальні правові відносини з моменту їх виникнення й до припинення складаються з цілого ряду нерозривно пов'язаних та взаємозумовлених конкретних правовідносин¹, що варто враховувати органам прокуратури при здійсненні кримінально-виконавчої діяльності в якості учасника зазначених правовідносин.

2. Особливості загальних правовідносин, які виникають при виконанні і відбуванні покарання у виді позбавлення волі, полягають у тому, що сукупність правових норм, які реалізуються при виконанні цього виду покарання, можуть здійснюватись виключно в кримінально-виконавчих правовідносинах, які, у свою чергу, виникають після

¹ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 90.

набрання вироком законної сили. Саме тому при аналізі реальних чи конкретних правовідносин їх потрібно розглядати не як зв'язок, не як стан, а як різновид соціальної діяльності та поведінки його суб'єктів, що врегульована нормами кримінально-виконавчого права. Крім цього, варто зазначити, що правові відносини, які виникають з моменту набрання вироком законної сили та породжують такий юридичний факт, як підстави виконання й відбування покарання (ст. 4 КВК), складаються із цілого ряду нерозривно пов'язаних і взаємно зумовлених конкретних правовідносин, які виникають, зокрема, у процесі забезпечення установленого порядку виконання та відбування конкретного виду кримінального покарання. Зазначені обставини й відрізняють кримінально-виконавчі правовідносини від правових відносин інших видів, що теж важливо враховувати у ході здійснення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань.

3. Кримінально-виконавчі правовідносини відрізняються від інших правовідносин і тим, що більшість із них (крім правовідносин, які виникають при виконанні покарань у виді штрафу та конфіскації майна), є своєрідно триваючими правовідносинами, оскільки мають реальний строк дії, який встановлено вироком суду. При цьому цей строк стосується як основних, так і додаткових кримінальних покарань (ст. 52 КК). Так, відповідно до вимог ст. 90 КК строки погашення судимості обчислюються з дня відбуття основного і додаткового покарання. Якщо ж особу було достроково звільнено від відбування покарання (статті 74–87

КК), то строк погашення судимості обчислюється з дня дострокового звільнення її від відбування покарання (основного та додаткового)¹ – і це ще одна особливість, яку слід мати на увазі прокурорам при здійсненні кримінально-виконавчої діяльності як учасником цих правовідносин.

4. Кримінально-виконавчі правовідносини відрізняються від інших видів правовідносин і за своїми суб'єктами, якими можуть бути тільки органи та УВП, з одного боку, та засуджені до різних кримінальних покарань – з іншого. При цьому, як слушно із цього приводу зауважив О. М. Джужа, характерною ознакою цих правовідносин є правова нерівність їх суб'єктів, а саме: ці відносини ґрунтуються на підлеглості однієї сторони (засуджених) іншій стороні – посадовим особам (органів та УВП)², а також у зверненні один до одного. Так, відповідно до вимог п. 1 розділу IV Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, засуджені звертаються до працівників на «ви», називають їх по імені та по батькові або «громадянин», «громадянка» і далі за званням чи займаною посадою. У свою чергу, працівники УВП звертаються до засуджених на «ви» і називають їх «засуджений», «засуджена», «громадянин», «громадянка» та прізвище. У виховних колоніях персонал

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/ за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 343–345.

² Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. С. 139.

звертається до засуджених на «ти», але може звертатись до них словами «вихованець», «вихованка» та називати їх по імені¹. У свою чергу, органи прокуратури у цих правовідносинах є тільки їх учасниками, позаяк юридичної відповідальності за організацію та в цілому за процес виконання – відбування кримінальних покарань не несуть, а лише створюють умови для успішного досягнення мети та ефективної реалізації завдань цієї діяльності для суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин.

5. Для кримінально-виконавчих правовідносин характерними є їх специфічні об'єкти, якими є явища та предмети, з приводу яких виникає цей вид правовідносин, а також реально здійснювані суб'єктами цих відносин дії (бездіяльність) в процесі виконання та відбування кримінальних покарань. Більш того, вони є засобом задоволення матеріальних і духових інтересів та потреб суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин, включаючи органи прокуратури.

6. Мета кримінально-виконавчих правовідносин, для якої вони встановлюються, відповідає меті та завданням кримінально-виконавчого законодавства, що передбачені ст. 1 КВК. Саме тому, ці правовідносини є логічним продовженням кримінально-правових та кримінально-процесуальних правовідносин. Зокрема, це виявляється в тому,

¹ Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/z1010-18>

що завдання КК (ст. 1) і його мета (ч. 2 ст. 50), та завдання кримінального провадження (ст. 2 КПК), а також мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 1 КВК), в основному, у загальних правовідносинах і об'єктах збігаються, передбачаючи при цьому правове забезпечення (захист; охорону) прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів учасників кримінальних проваджень і засуджених, а також спрямовані на запобігання злочинам. Все це, без сумніву, мають враховувати прокурори, що здійснюють нагляд у сфері виконання покарань, оскільки їх знання чи ігнорування останніх суттєво впливають на ефективність цього виду прокурорського нагляду та реалізацію можливостей прокуратури в удосконаленні змісту кримінально-виконавчої діяльності як учасника цих правових відносин.

Як показує практика та результати спеціальних наукових досліджень, немаловажне значення при здійсненні прокурорського нагляду в системі ДКВС України має також знання особами, які проводять прокурорські перевірки в органах та УВП, основ тактики і методики здійснення цього виду прокурорського нагляду¹. У науці під тактикою розуміють способи, прийоми досягнення певної мети; лінію поведінки когось², а під методикою – сукупність взаємопов'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи³. У свою

¹ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 90.

² Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 659.

³ Там само, с. 339.

чергу, під тактикою прокурорського нагляду вчені розуміють систему наукових положень та практичних рекомендацій щодо організації нагляду за додержанням законів з метою досягнення завдань, що стоять перед органами прокуратури¹.

Виходячи із зазначених теоретичних підходів, можна вивести таке поняття «тактики прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян»: це сукупність науково обґрунтованих та апробованих на практиці найбільш доцільних і раціональних способів і прийомів щодо організації цього виду прокурорського нагляду з метою реалізації як загальних функцій, що покладені законом на органи прокуратури, так і тих функцій, які впливають із змісту предмета нагляду у сфері виконання покарань та критеріїв оцінки його ефективності².

Таким чином, системоутворюючими ознаками, що становлять зміст цього поняття, є наступні:

¹ Мельник О. В. Прокурорськийгляд за додержанням законів при розслідуванні вимагань: монографія. Харків: ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. С. 36.

² Новосад Ю. О. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності запобіжної діяльності прокуратури. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. URL: http://lsej.org.ua /1_2017/149.pdf

Новосад Ю. О., Воробей П. А. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 17.

1. Це сукупність способів і прийомів здійснення прокурорського нагляду, тобто це така їх система, що об'єднана їх спільними ознаками та призначенням (у цьому випадку – змістом прокурорського нагляду у сфері виконання покарань)¹.

2. Зазначені способи і прийоми є науково обґрунтованими та апробованими на практиці. У науці під обґрунтованими заходами, засобами, прийомами тощо розуміють ті, що є загальноновизнаними й підтверджені емпіричними та іншими доказами, фактами, аргументами тощо², а під пробацією (латин. *approbation*) – офіційне схвалення, що ґрунтується на перевірці, випробуванні та широкому обговоренні³. У даному випадку йдеться про ті тактичні способи й прийоми прокурорського нагляду, що знайшли своє відображення у відповідних наказах та методичних розробках Генеральної прокуратури⁴. Так, досить необхідними для практиків і своєрідними «орієнтирами» при проведенні прокурорського нагляду в ДКВС України стали такі навчально-наукові розробки, як: Методичні рекомендації щодо здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при вико-

¹ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 592.

² Там само, с. 409.

³ Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. 3-е изд., испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 54.

⁴ Методичні рекомендації Генеральної прокуратури України щодо організації та здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні покарань у виді обмеження та позбавлення волі: схвалені науково-методичною радою при Генеральній прокуратурі України 24 вересня 2017 р. Київ: Ген. прокуратура України, 2017. 27 с.

нанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, що були розроблені апаратом прокуратури м. Севастополя¹, а також Методичні рекомендації щодо прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі² та Методичні рекомендації щодо організації та здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні покарань у виді обмеження та позбавлення волі, які розроблені працівниками Генеральної прокуратури України³ тощо.

3. Способи і прийоми прокурорського нагляду є найбільш доцільними та раціональними.

Науковці під доцільністю розуміють те, що відповідає поставленій меті⁴. У даному випадку мова ведеться про те, що при здійсненні прокурорського нагляду у сфері виконання покарань посадові особи

¹ Методичні рекомендації щодо здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Севастополь: Прокуратура м. Севастополя, 2006. 92 с.

² Методичні рекомендації щодо прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Київ: ГПУ, 2004. 35 с.

³ Методичні рекомендації Генеральної прокуратури України щодо організації та здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні покарань у виді обмеження та позбавлення волі: схвалені науково-методичною радою при Генеральній прокуратурі України 24 вересня 2017 р. Київ: Ген. прокуратура України, 2017. 27 с.

⁴ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 159.

прокуратури не можуть виходити за межі його предмета (ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»), а мають діяти тільки на засадах, визначених у законі (ст. 3 Закону України «Про прокуратуру»), а також не перевищувати своїх повноважень (ст. 19 даного Закону)¹. Як із цього приводу зазначено в п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень», під перевищенням влади або службових повноважень слід розуміти: а) вчинення дій, які є компетенцією вищестоящої службової особи цього відомства чи службової особи іншого відомства; б) вчинення дій, виконання яких дозволяється тільки в особливих випадках, або з особливого дозволу, або з додержанням особливого порядку, – за відсутності цих умов; в) вчинення одноособових дій, які могли бути вчинені лише колегіально; г) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти².

У свою чергу, слово «раціонально» означає те, що ґрунтується на вимогах розуму, логіки; спрямування до кращого, розумнішого; застосування чого-небудь доцільного³. Якщо це тлумачення за-

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 15. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v0015700-03>

³ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 518.

стосувати до змісту здійснення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, то раціоналізм полягає у даному випадку у тому, що у ході прокурорських перевірок у ДКВС України застосовуються такі способи і прийоми, які були вдосконалені в ході реалізації на практиці та за змістом включають у себе новітні технології¹.

4. Прокурорський нагляд здійснюється з метою реалізації як загальних функцій, що покладаються на прокуратуру (ст. 2 Закону України «Про прокуратуру»), так і тих функцій, що становлять зміст прокурорського нагляду у сфері виконання покарань (ст. 26 даного Закону). Відповідно до цього Закону, на прокуратуру покладено такі загальні функції: а) підтримання державного обвинувачення в суді. Враховуючи, що в органах та УВП щорічно має місце значна кількість злочинів, що вчиняються засудженими та персоналом ДКВС України², на прокуратуру покладено процесуальне керівництво та підтримання державного обвинувачення в суді за цими кримінальними провадженнями (ст. 36 КПК); б) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом. Поняття представництва дано ч. 1 в ст. 237 Цивільного кодексу України³, у якій зазна-

¹ Домбровський С. В. Загальний нагляд. Яким він є? *Вісник прокуратури*. 2008. № 1. С. 3–4.

² Ліховіцький Я. О. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Ужгород; Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2017. С. 89.

³ Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Дата оновлення: 04.02.2019).

чено це є правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє. При цьому представництво виникає на підставі договору, закону (як, зокрема, у випадку з цією функцією прокуратури), акту органу юридичної особи та з інших підстав, встановлених актами цивільного законодавства. Як з цього приводу зазначено в п. 1 Перехідних положень Закону України «Про прокуратуру»¹, прокуратура виконує функцію нагляду за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами виключно у формі представництва інтересів громадянина або держави в суді; в) нагляд за додержанням законів органами, що проводять ОРД, дізнання та досудове слідство; г) нагляд за додержанням законів при виконанні службових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. При цьому, як впливає зі змісту ч. 3 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру»², на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України. Аналогічні застереження визначені й у ст. 5 цього Закону «Здійснення

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Там само.

функцій прокуратури виключно прокурорами». Зокрема, у цій нормі зазначено, що функції прокуратури України здійснюються виключно прокурорами. Делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

5. Тактичні напрями прокурорського нагляду у сфері виконання покарань визначені в ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», а критерії його ефективності – у відповідних нормативно-правових актах Генеральної прокуратури України.

Отже, наявність усіх проаналізованих системотворюючих ознак виведеного в цій роботі поняття є обов'язковою, оскільки вони становлять зміст як у цілому, так і окремих складових зазначеної тактики¹. У свою чергу, у цілому, на переконання Ю. Є. Винокурова, складовими тактики прокурорського нагляду за виконанням законів є тактика перевірки й тактика реагування на порушення законів². При цьому під тактикою перевірки в науці розуміють визначення прокурором найбільш раціональних засобів (способів) її проведення з урахуванням конкретних обставин (ситуацій) з метою досягнення найкращого результату (повного виявлення порушень законів та обставин, що їм сприяють; притягнення у випадку необхідності до

¹ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 91.

² Прокурорський надзор: курс лекцій и практикум/под ред. Ю. Е. Винокурова. Москва: Экзамен, 2003. С. 117–118.

відповідальності винних осіб; запобігання порушенням у майбутньому)¹.

Тактичні прийоми і засоби здійснення прокурорського нагляду щодо виконання та відбування покарань, пов'язаних з позбавленням волі, за цим самим критерієм можна поділити також на: а) ті, що стосуються покарання у виді позбавлення волі на певний строк (ст. 63 КК; статті 86–149 КВК); б) ті, що стосуються покарання у виді довічного позбавлення волі (ст. 64 КК; статті 150–151-2 КВК)². Крім цього, як показує практика, свої особливості, і це може стати додатковими критеріями поділу, має й тактика здійснення прокурорського нагляду щодо: дорослих осіб; неповнолітніх засуджених; жінок і чоловіків; засуджених, які тримаються в колоніях різних рівнів безпеки; у різних дільницях колоній; у ДІЗО; ПКТ тощо.

Така класифікація тактик прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, без сумніву, має враховуватись посадовими особами прокуратури, що здійснюють перевірки кримінально-виконавчої діяльності, оскільки тільки при зазначеному підході не тільки підвищується ефективність здійснення цього виду прокурорського нагляду, але й більш змістовно виражається на практиці місце і роль прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин. Як з цього приводу зробила

¹ Прокурорский надзор/под общ. ред. Ю. Е. Винокурова. Москва: Юрайт, 2003. С. 114–115.

² Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

висновок І. С. Яковець, при класифікації поділяється, власне, не саме поняття, а його обсяг. Поділ розбиває обсяг вихідного родового поняття на види¹. У свою чергу, С. С. Алексеев, визначаючи поняття «класифікація», зауважив, що класифікація тих чи інших предметів та явищ має значення інформація не тільки первісної обробки, але й упорядкування відповідного матеріалу. Поряд з цим, крім завдань систематизації, вона виконує й інші складні функції, а саме: дає змогу залучити в поле зору дослідника весь обсяг класифікаційного матеріалу, охопити великий діапазон об'єктів, які вивчаються, в результаті чого можна уникнути однобічності їх наукової інтерпретації. Головне при цьому полягає в тому, що класифікація взагалі дає можливість виявити нові риси, якісні особливості відповідних предметів і явищ², що й було використано як методологічне підґрунтя при формулюванні запропонованих критеріїв поділу тактики прокурорського нагляду у сфері виконання кримінальних покарань на відповідні види.

При визначенні змісту означеного поняття таким методологічним матеріалом виступило й

¹ Яковець І. С. Оцінка ефективності діяльності кримінально-виконавчої служби її персоналом. *Тюремний портал*. С. 14. URL: <http://ukrprison.org.ua/expert/1223796553>

Яковець І. С. Сучасний стан науки кримінально-виконавчого права та передумови формування концепції оптимізації процесу виконання кримінальних покарань. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 1. С. 1–8. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2013-1/13yisvkr.pdf

² Алексеев С. С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие и классификация. *Советское государство и право*. 1987. № 6. С. 16.

родове поняття тактики – теорії і практики підготовки й ведення бою¹. І, хоча деяка інтерпретація цього поняття в контексті змісту прокурорського нагляду вносить у нього, природно, елемент умовності. Цілком очевидним є й той факт, що немає тотожності між військовою тактикою й тактикою прокурорського нагляду, проте такі елементи, як організація та планування дій, оціночний і поведінковий моменти, наявність прийомів дії, виправдовують, як слушно зробив висновок Р. С. Белкін, вживання цього терміну². У цілому погоджуючись з таким підходом, все таки варто зауважити, що в контексті вирішення наукового завдання щодо визначення ролі та місця прокуратури в кримінально-виконавчих правовідносинах, така позиція науковців не повною мірою відображає зміст її діяльності як учасника цих відносин, якщо за основу взяти, зокрема, зміст поняття «методики прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян», під якою слід розуміти систему різноманітних методів, прийомів і засобів, визначених на нормативно-правові рівні, що застосовують

¹ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 659.

² Криміналістика: учебник для вузов/Т. В. Аверьянова, Т. В. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская; под ред. профессора Р. С. Белкина. Москва: НОРМА-ИНФРА. М., 1999. С. 451.

Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Москва: Юристь, 1997. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. С. 53.

посадові особи прокуратури при здійсненні цього виду нагляду та спрямовані на вирішення його завдань і досягнення в повному обсязі мети перевірки, а також на запобігання, виявлення, усунення, блокування тощо детермінант порушення кримінально-виконавчого законодавства України та захист прав, законних інтересів і обов'язків усіх суб'єктів та учасників кримінально-виконавчої діяльності.

Таким чином, системоутворюючими ознаками, що становлять зміст цього поняття, є наступні:

1. Це не проста сукупність методів, прийомів і засобів методичного характеру, а їх система. У науці під системою розуміють порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь¹. Саме системне застосування методів, прийомів і засобів прокурорського нагляду дає, як свідчить практика, максимальний результат у ході перевірки сфери виконання покарань.

2. Методи, прийоми й засоби прокурорського нагляду є різноманітними – від правових, організаційних, технічних тощо до психологічних, логічних, вербальних тощо². При цьому ці методи, прийоми й засоби мають відповідати конституційному

¹ Контрольные органы и организации России/под ред. А. П. Гуляева. Москва: Юрид. лит., 2000. С. 262.

² Положення про порядок проведення органами прокуратури перевірок при здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів: наказ Генерального прокурора України від 12.11.2012 р. № 111. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-porjadok-provedennja-orga-doc133205.html>

принципу законності (ч. 2 ст. 19 Конституції України), згідно з яким органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, а також ст. 3 Закону України «Про прокуратуру», в якій визначено засади діяльності прокуратури, ст. 7 КПК «Загальні засади кримінального провадження» та ст. 5 КВК «Принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань»¹. Проте, як правильно зробив висновок Р. В. Лемак, будь-яка тактика та її ефективність безпосередньо залежать і від методики прокурорського нагляду².

3. У наукових джерелах під методикою взагалі розуміють сукупність взаємопов'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи³, а під методикою прокурорського нагляду – сукупність організаційних, тактичних і технічних методів, прийомів та засобів, які застосовують прокурори для найбільш ефективного здійснення нагляду з метою виявлення та запобігання порушенням закону і обставинам, що їм сприяють. При

¹ Барабаш Т. М. Особливості прокурорського нагляду за додержанням конституційних прав громадян у місцях позбавлення або обмеження волі. *Процесуальні гарантії дотримання конституційних прав громадян у кримінальному судочинстві: матеріали Наук.-практ. конф.* Донецьк: ДЮО МВС України, 2005. С. 99–102.

² Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 92.

³ Борисов В. І., Фріс П. Л. Ефективність кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 156–161.

цьому методом є спосіб вирішення завдання, а прийомом – конкретна дія прокурора, спрямована на вирішення певного завдання¹.

4. Зазначена методика, хоча й має деякі спільні риси та ознаки з відповідними методиками, що застосовують у правоохоронній сфері², проте характерна лише для посадових осіб прокуратури, що чітко кореспондується з вимогами ч. 1 ст. 5 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до якої делегування функцій прокуратури, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

5. Методика перевірок має повною мірою співвідноситись із змістом прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, його завданнями й метою. Саме тому, все, що виходить за межі перевірки, можна кваліфікувати як зловживання чи перевищення службових повноважень або як інші, включаючи корупційні, правопорушення³.

6. Зміст прокурорської перевірки, насамперед, має бути спрямований на запобігання правопорушенням в органах та УВП, що логічно впливає зі змісту ч. 2 ст. 50 КК та ст. 1 КВК, у яких закріплена така мета покарання й кримінально-виконавчого законодавства, як запобігання злочинам і кримі-

¹ Прокурорський надзор: курс лекцій и практикум/под ред. Ю. Е. Винокурова. Москва: Экзамен, 2003. С. 36–37.

² Криминалистика: учебник для вузов/Т. В. Аверьянова, Т. В. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская; под ред. профессора Р. С. Белкина. Москва: НОРМА-ИНФРА. М., 1999. С. 680–682.

³ Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

нальним правопорушенням. Під запобіганням злочинності науковці (В. В. Голіна) розуміють сукупність різноманітних видів діяльності й заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ і процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки¹.

7. Основною метою застосування тих чи інших методів, прийомів і засобів, що становлять зміст методики прокурорського нагляду в органах та УВП, є виявлення, усунення, блокування тощо детермінант, що породжують і зумовлюють порушення закону, прав і законних інтересів засуджених та інших суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин. Під виявленням у науці розуміють те, що в ході перевірки було встановлено як факт (стало явним, помітним)². У кримінології такі заходи відносять до заходів ранньої профілактики злочинів та правопорушень³, а під усуненням – доведення чого-небудь до зникнення; припинення існування; ліквідація⁴, а під блокуванням – припинення дії, виключення на певний період функції однієї із систем, механізмів тощо⁵. У свою чергу,

¹ Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2011. С. 42.

² Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 77.

³ Кримінологія: навч. посіб./О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2009. С. 58.

⁴ Великий тлумачний словник української мови... С. 701.

⁵ Там само, с. 38.

під детермінантами злочинності (правопорушень) в науці розуміють сукупність різних за природою негативних явищ об'єктивного й суб'єктивного характеру, які у своєму зв'язку породжують і зумовлюють кримінальну форму поведінки в суспільстві¹. При цьому, як обґрунтовано зробив висновок із цього приводу А. П. Закалюк, теоретичне уявлення щодо системи детермінації злочинності як методологічної моделі має набувати конкретного змісту в координатах певного часу й території через наповнення кількісними показниками узагальненої емпіричної інформації стосовно детермінації окремих злочинів та їх видів².

Отже, усі визначені в цьому понятті системоутворюючі ознаки мають бути основою прокурорської діяльності у ДКВС України та становити зміст методики прокурорського нагляду в зазначеній сфері, від досконалості якої й залежить у кінцевому результаті як ефективність цього виду нагляду суспільних відносин³, так і в цілому ефективність виконання та відбування покарань⁴. При

¹ Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. С. 71.

² Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. С. 211.

³ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 92.

⁴ Яковець І. С. Наукові засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 799–820.

цьому, найбільш ефективні методи й прийоми проведення прокурорських перевірок узагальнюються та закріплюються в наказах, розпорядженнях, оглядових й інформаційних листах, методичних рекомендаціях та інших документах офіційного характеру Генеральної прокуратури України, а також прокурорів областей і прирівняних до них прокурорів¹. Разом з тим, виходячи з того, що в Законі України «Про прокурору» з цього питання допущена прогалина та керуючись такою засадою діяльності прокуратури, як законність, варто було б даний закон доповнити ст. 80-1 «Узагальнення результатів науково-дослідної та методичної роботи прокурорів» такого змісту: «Узагальнення результатів науково-дослідної та методичної роботи прокурорів здійснюється Генеральною прокуратурою, Національною академією прокуратури України, прокурорами областей і прирівняними до них прокурорів та закріплюються у відповідних нормативно-правових актах та інших офіційних документах органів прокуратури».

Без сумніву, будь-яка діяльність, включаючи прокурорський нагляд у сфері виконання покарань, має ґрунтуватись на певних засадах. Зокрема, правові засади діяльності прокуратури, які мають становити й зміст методики прокурорського нагляду

¹ Методичні рекомендації Генеральної прокуратури України щодо організації та здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні покарань у виді обмеження та позбавлення волі: схвалені науково-методичною радою при Генеральній прокуратурі України 24 вересня 2017 р. Київ: Ген. прокуратура України, 2017. 27 с.

ду, в системі ДКВС визначені в ст. 3 Закону України «Про прокуратуру», а теоретично-прикладні свого часу обґрунтував Л. А. Биков¹.

Як свідчать результати даної наукової розробки, практичне значення тактичного та методичного забезпечення прокурорського нагляду у сфері виконання та відбування покарань полягає в тому, що воно дає можливість прокурору правильно оцінити зміст інформації, яку він отримує під час здійснення зазначеного виду нагляду (ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»), а також своєчасно виявляти та усувати порушення закону – саме у цьому, в основному, на сьогодні, власне, й виявляється роль прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин. У свою чергу, як влучно зауважив Р. В. Лемак, створення рекомендацій, спрямованих на вдосконалення прокурорсько-наглядової діяльності, з урахуванням конкретних ситуаційних факторів, що складаються в цій сфері функціонування прокуратури, забезпечує подальший розвиток організаційно-правових засад прокурорського нагляду в ДКВС України².

Слід зазначити, що на сьогодні органами прокуратури проводяться як загальні (комплексні), так і цільові перевірки діяльності органів та УВП. При цьому, найбільш ефективними є комплексні перевірки, у ході яких здійснюється аналіз усіх

¹ Биков Л. А. Прокурорский надзор за исполнением законов в деятельности органов дознания и предварительного следствия: дис. ... канд. юрид. наук. Москва: Акад. МВД СССР, 1967. С. 177–186.

² Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань. *Вісник прокуратури*. 2008. № 8. С. 44.

питань, що входять до предмета прокурорського нагляду, мова про який, зокрема, ідеться в ст. 26 Закону України «Про прокуратуру». Як правильно у зв'язку з цим дійшли висновку науковці, така перевірка охоплює всі без винятку напрями діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань, усі без винятку сфери чинного законодавства, що регулюють цю діяльність, встановлюють права та обов'язки як адміністрації установ, так і, в першу чергу, засуджених, а також порядок реалізації цих прав та обов'язків¹. Поряд з цим, коло питань, які потребують з'ясування в ході перевірки посадовими особами, є досить широким, проте, проведений аналіз документів прокурорського нагляду у сфері виконання покарань України свідчить про те, що в його методиці є ряд питань, які потребують суттєвого доопрацювання, у тому числі з огляду на вирішення завдань цієї наукової розробки. Зокрема, на підставі вивчення змісту та узагальнення існуючих на сьогодні методик прокурорського-наглядової діяльності у сфері ДКВС України, можна запропонувати такий варіант удосконалення змісту методики, яка б урахувала б потенційні можливості прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин, а саме:

1. Основу цієї методики має становити предмет

¹ Неділько В. Г. Організація роботи прокурорського нагляду за виконанням судових рішень у кримінальних справах та інших примусових заходів. *Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали Навч.-метод. семінару (Київ, 4–7 квіт. 2006 р.)*. Київ: Акад. прокуратури, 2006. С. 4.

прокурорського нагляду, що закріплений у ст. 26 Закону України «Про прокуратуру». 2. Складовою цього виду прокурорського нагляду має стати стан реалізації органами та УВП завдань і рівень досягнення мети кримінально-виконавчого законодавства України, що закріплені в ст. 1 КВК та інших законах і нормативно-правових актах у сфері виконання покарань (Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»; «Про оперативно-розшукову діяльність»; ПВР УВП тощо). 3. Невід’ємним елементом прокурорського нагляду в ДКВС України має бути також перевірка ефективності реалізації в кримінально-виконавчій діяльності принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання та відбування покарань (ст. 5 КВК). 4. Структурною частиною методики прокурорських перевірок має також стати реальний стан забезпечення безпечних умов виконання та відбування кримінальних покарань¹ (статті 10, 104 КВК України). 5. У змісті прокурорського нагляду, що здійснюється в органах та УВП, має значення також перевірка рівня й ефективності взаємодії ДКВС України з іншими державними органами, організаціями та підприємствами, а також з громадськими об’єднаннями, які залучені до процесу виконання та відбування кримінальних покарань загалом у зазначеній системі та всередині конкретно взятого органу чи УВП. 6. Однією із частин зазначеної методики мають бути практичні

¹ Бородовська Н. О. Забезпечення правового статусу засудженого до позбавлення волі. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 9. С. 104–113.

рекомендації та пропозиції посадових осіб прокуратури, що здійснювали прокурорський нагляд, щодо усунення виявлених ними порушень закону й удосконалення кримінально-виконавчої діяльності.

Разом з тим, варто звернути увагу й на той факт, що незважаючи на прийняття нової редакції Закону України «Про прокуратуру», практична спрямованість прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин потребує суттєвого вдосконалення з урахуванням існуючих проблем у сфері виконання покарань та правових прогалин у механізмі її забезпечення. У цьому ж контексті слід якісно видозмінити й організаційно-правові засади діяльності прокуратури України як у цілому, так і щодо здійснення прокурорського нагляду в порядку ст. 22 КВК та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», предмет якого є не досить чітким та таким, що повною мірою дублюються та кореспондується з реалізацією контрольних функцій іншими державними органами та організаціями.

2.3. Загальна характеристика змісту діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин з усунення виявлених порушень закону та інших нормативно-правових актів у сфері виконання покарань України

Як свідчить практика, зміст кримінально-виконавчих правовідносин не у повній мірі відповідає меті та завданням кримінально-виконавчого законодавства, що передбачені ст. 1 КВК України.

Більш того, зазначені правовідносини є логічним продовженням реалізації у кримінально-виконавчій діяльності кримінально-правових та кримінально-процесуальних правовідносин. Все це, без сумніву, мають враховувати прокурори, які здійснюють нагляд у сфері виконання покарань, оскільки ці знання чи ігнорування їх суттєво впливають на ефективність цього виду прокурорського нагляду та реалізацію можливостей прокуратури в удосконаленні змісту кримінально-виконавчої діяльності як учасника цих правових відносин. У цьому, власне, й виражається практичне значення прокурорського нагляду у сфері виконання та відбування покарань. Крім цього, такий підхід дасть можливість прокурору правильно оцінити зміст інформації, яку він отримує під час здійснення зазначеного виду нагляду (ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»)¹, а також своєчасно виявляти та усувати порушення закону – саме у цьому, в основному, на сьогодні й виявляється роль прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин. При цьому, вивчення матеріалів перевірок, проведених органами прокуратури України, показало, що на сьогодні найбільш ефективними є комплексні перевірки, у ході яких здійснюється аналіз усіх питань, що входять до предмета прокурорського нагляду, про який, зокрема, ідеться в ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»², оскільки така перевірка охоплює всі без

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Там само.

винятку напрями діяльності органів та УВП, а також усі, без винятку, сфери чинного законодавства, що регулюють цю діяльність та встановлюють права та обов'язки як для адміністрації УВП, так і, в першу чергу, засуджених, включаючи порядок реалізації цих прав та обов'язків. При цьому коло питань, які потребують з'ясування в ході перевірки посадовими особами, є досить широким. Зокрема, проведений аналіз документів та результатів прокурорського нагляду у сфері виконання покарань України свідчить про те, що в його методиці є ряд питань, які потребують суттєвого доопрацювання, у тому числі з огляду на вирішення завдань цієї наукової розробки. Додатковим аргументом з цього приводу виступає та обставина, що в нормативно-правових актах, які стосуються організації прокурорського нагляду, предмет якого визначений у ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»¹, недостатньо чітко виписана процедура та питання, які підлягають перевірці при здійсненні зазначеного нагляду в ДКВС України. Так, у наказі Генеральної прокуратури України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» від 12 квітня 2013 р. № 7гн визначені в загальних рисах питання, що пов'язані з пріоритетними напрямками наглядової діяльності прокуратури, до яких віднесено

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

додержання: а) конституційних прав і свобод людини, громадянина, іноземців та осіб без громадянства під час їх перебування в місцях тримання затриманих, установах попереднього ув'язнення, виконання покарань та інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи; б) режимних вимог, порядку та умов тримання затриманих і взятих під варту осіб, відбування покарань засудженими; в) законодавства, спрямованого на запобігання катуванням та іншому жорсткому поводженню із затриманими, взятими під варту та засудженими¹; г) законів під час провадження оперативно-розшукової діяльності в установах ДКВС України; ґ) законів при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; д) законів у сфері запобігання й протидії корупції в піднаглядних органах та установах; е) законодавства про звернення громадян, забезпечення гарантій належного розгляду й вирішення заяв, клопотань, скарг та пропозицій ув'язнених і засуджених².

Виходячи із змісту визначених у даному наказі пріоритетів, можна зробити висновок про те, що до їх змісту не увійшли суттєві проблеми, які мають

¹ Новосад Ю. О. Про роль і місце прокуратури в правовому механізмі запобігання катувань щодо засуджених. *Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні: матеріали Всеукр. студ. наук. конф. (м. Харків, 4 листоп. 2016 р.): у 2 т.* Харків: Право, 2016. Т. 1. С. 182.

² Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: наказ Генерального прокурора України від 12.04.2013 р. № 7-гн. *Генеральна прокуратура України*. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

місце в діяльності органів і УВП та зумовлюють необхідність підвищення ефективності прокурорського нагляду у зазначеній сфері суспільних відносин, а саме: 1) правового статусу засуджених, основних прав та обов'язків, а також змісту права на особисту безпеку (статті 7–10 КВК), що визначені в чинному кримінально-виконавчому законодавстві (ст. 2 КВК) та які не в повній мірі враховують конституційні положення із зазначеного питання¹; 2) щодо кожного з ув'язнених під варту та засуджених осіб як об'єктів прокурорського нагляду, мова про які йдеться в наказі Генеральної прокуратури України від 12 квітня 2013 р. № 7гн (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), з урахуванням особливостей як відбування, так і виконання кримінальних покарань, що визначені нормативно-правовими актами України, які без сумніву, мають стати одним з елементів предмета прокурорського нагляду у сфері кримінально-виконавчої діяльності.

Враховуючи зазначене, логічно було б цим положенням (пріоритетом) ч. 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», доповнити п. 8 такого змісту: «Визначити рівень ефективності реалізації установами виконання покарань особливостей виконання та відбування покарань окремими категоріями

¹ Барабанов Н. П. Организация деятельности исправительных учреждений по предупреждению и пресечению массовых беспорядков, захватов заложников, побегов: монография. Рязань: Акад. права и управления Минюста России, 2003. С. 104–113.

Богатирьев І. Г., Лісіцков О. В. Кримінально-виконавче право України: підручник. 2-ге вид. Київ: ВД «Дакор», 2014. 376 с.

засуджених»¹. До таких осіб, крім визначених у главі 20 КВК неповнолітніх засуджених і жінок, зокрема належать ті засуджені, що: а) злісно порушують встановлений порядок відбування покарання (ст. 133 КВК); б) формально підпадають під дію Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місця позбавлення волі»; в) перебувають на профілактичних обліках відповідно до вимог глави XIX ПВР УВП; г) мають статус іноземців та осіб без громадянства; ґ) утримуються в спеціальних УВП для колишніх працівників правоохоронних органів та судів; д) тримаються в арештних домах і дільницях СІЗО, облаштованих на територіях КВУ закритого типу; е) тримаються в ДІЗО та ПКТ; є) перебувають у лікувальних установах ДКВС України, а також у територіальних органах охорони здоров'я.

Слід зазначити, що ні в Законі України «Про прокуратуру», ні в зазначеному наказі Генерального прокурора України ці особливості виконання та відбування покарань не відображені, а тому вони не входять до предмета прокурорського нагляду як окремий його структурний елемент, що, як свідчить практика, негативно впливає на ефективність і результативність прокурорських перевірок в органах та УВП. І, це при тому, що в системі прокуратури України визначено не тільки структурні підрозділи, на які покладено функції прокурорського нагляду за додержанням законів при виконання судових рішень у кримінальних

¹ Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. С. 105.

справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, а й посадові особи, на яких покладена відповідальність за стан організації роботи в цьому напрямі (від заступника Генерального прокурора України до заступників територіальних та прирівняним до них прокурорів). Більш того, в наказі Генеральної прокуратури України від 12 квітня 2013 р. № 7гн жодного слова немає також про взаємодію з питань прокурорського нагляду між прокуратурою й іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, державними підприємствами, установами й організаціями, що важливо з огляду на реалізацію можливостей прокуратури щодо вирішення існуючих проблем у сфері виконання покарань, враховуючи, що в чинній редакції Закону України «Про прокуратуру» (ч. 2 ст. 25) на органи прокуратури покладено обов'язок координувати діяльність правоохоронних органів відповідного рівня у сфері запобігання та протидії злочинності¹. Виходячи із цього, доцільно було б зазначений наказ Генеральної прокуратури України доповнити саме цим положенням. Більш того, враховуючи, що в ч. 2 ст. 25 цього Закону мова ведеться про те, що порядок організації роботи з координації діяльності правоохоронних органів, взаємодії органів прокуратури із суб'єктами запобігання та протидії злочинності визначається положенням, який затверджується спільним наказом Генеральної прокура-

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

тури України, а також керівниками інших правоохоронних органів, варто було б в іншому наказі Генерального Прокуратура України, що регулює питання прокурорського нагляду в сфері виконання покарань, визначити й ці пріоритети. Зокрема, наказ Генеральної прокуратури від 12 квітня 2013 р. № 7гн варто доповнити таким пріоритетом прокурорського нагляду у цій сфері суспільних відносин, як визначення рівня ефективності особливостей виконання та відбування кримінальних покарань.

Як показало вивчення змісту нормативно-правових актів, для кожного структурного підрозділу системи органів прокуратури, який здійснює прокурорський нагляд у порядку ст. 22 КВК та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», визначені також конкретні об'єкти прокурорського нагляду в органах та УВП, а також повноваження в цьому напрямі. Проте, в Законі України «Про прокуратуру», як, власне, і в наказі, нічого не сказано про так звану «внутрішню» взаємодію між структурними підрозділами системи органів прокуратури¹, що важливо для вирішення проблем підвищення ефективності їх діяльності в цілому та реалізації конкретних функцій прокуратури². Ви-

¹ Казарина А. Х. Предмет и пределы прокурорского надзора за исполнением законов. Москва: Ин-т повышения квалификации руководящих кадров Генпрокуратуры РФ, 2005. С. 215–240.

² Корнякова Т. В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса: Одеська нац. юрид. акад., 2004. 216 с.

Корнякова Т. В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса: Одеська нац. юрид. акад., 2004. 20 с.

ходячи із цього, варто було ст. 5 «Здійснення функцій прокуратури виключно прокурорами» Закону України «Про прокуратуру» доповнити ч. 2 такого змісту: «Для реалізації своїх функцій органи прокуратури та їх посадові особи вправі використовувати можливості своїх структурних підрозділів та інших правоохоронних органів шляхом координації спільної діяльності та взаємодії з ними». Такий підхід повною мірою кореспондується з вимогами ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» й дасть можливість, як видається, на нормативно-правовому рівні реалізувати принцип системності при побудові правових норм та інститутів, під яким у теорії права розуміють їх узгодженість з іншими нормативно-правовими актами¹.

Слід вказати, що в зазначеному вище наказі Генеральної прокуратури України від 12 квітня 2013 р. № 7 гн визначені також строки перевірки додержання законодавства щодо виконання судових рішень у кримінальних провадженнях та інших примусових заходів, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (зокрема, щодня; щомісячно; щоквартально; один раз на півріччя; один раз на рік). Поряд із цим, у зазначеному нормативно-правовому акті відсутній такий строк, як «у будь-який час», про який ідеться в ч. 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», а саме: прокурор, здійснюючи нагляд за

¹ Серета Г. П. Організаційно-правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів при прийманні, реєстрації, перевірці та вирішенні заяв і повідомлень про злочини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2000. 18 с.

додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, має право в будь-який час за посвідченням, що підтверджує займану посаду, відвідувати місце тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи, де перебувають особи, щодо яких застосовані примусові заходи методичного або виховного характеру та будь-які інші місця в яких особи примусово тримаються згідно із судовим рішенням або рішенням адміністративного органу. Аналогічна норма була закріплена й у Законі України «Про прокуратуру» в редакції від 5 грудня 1991 р. Отже, логічно було б внести відповідні зміни й у зазначений наказ Генеральної прокуратури України, враховуючи, що цей нормативно-правовий акт є основним у регулюванні організації прокурорського нагляду у сфері виконання покарань.

У п. 13 цього наказу визначені також критерії оцінювання ефективності наглядової діяльності, зокрема: а) реальний стан законності у піднаглядних органах та установах; б) стан запобігання і протидії злочинності та корупції; в) повнота вжитих заходів реагування щодо усунення порушень законів, а також причин та умов, що їм сприяли; г) поновлення порушених конституційних прав і свобод людини; ґ) відшкодування завданої шкоди; д) відповідність чинному законодавству, міжнародним нормам і стандартам умов тримання осіб у місцях та установах застосування заходів приму-

сового характеру, попереднього ув'язнення і виконання покарань¹. Проте, серед них відсутній такий критерій, як результати реагування на виявлені порушення закону адміністрацією органів та УВП, тим більше, що така практика існує: ті підрозділи ДКВС України, щодо яких здійснювався прокурорський нагляд, зобов'язані у встановлені строки дати відповідь про проведено роботу, спрямовану на усунення виявлених порушень закону, а також їх детермінант². Тому доповнення даного наказу цим критерієм не тільки підвищить ефективність діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин, а й, з одного боку, ліквідує правову прогалину з цих питань, а з іншого – закріпить у нормах права те, що є в реальній дійсності, зокрема, на практиці, а також дасть змогу таким чином привести діяльність органів прокуратури до визначених у законі засад (законності, незалежності прокурорів, об'єктивності тощо (ст. 3 Закону України «Про прокуратуру»)³.

¹ Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: наказ Генерального прокурора України від 12.04.2013 р. № 7-гн. *Генеральна прокуратура України*. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

² Озерський І. В. Окремі аспекти діяльності прокурора у пенітенціарній системі (організаційно-правовий та психологічний аналіз). *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2009. № 1. С. 254–258.

³ Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. С. 109.

Додатковим доказом щодо внесення змін і доповнень у нормативно-правові акти, що регулюють організаційно-наглядові питання діяльності органів прокуратури у сфері виконання покарань, є офіційні результати перевірок, проведених у ДКВС України [606]. При цьому, їх аналіз показав, що всі вони мали декілька суттєвих недоліків, а саме: а) щорічно органи прокуратури здійснюють перевірки органів та установ виконання покарань ніби за «трафаретом». Як із цього приводу слушно зробив висновок В. Г. Неділько, просте зіставлення кількості засуджених з кількістю наявних документів, перерахунок ліжок, приліжкових тумбочок та вогнегасників, періодична зміна подібних показників у роками незмінному тексті довідки й внесення однотипних актів реагування позитивно не впливають на стан законності та реалізації прав громадян і нічого спільного з комплексною перевіркою не мають¹; б) серед критеріїв оцінювання ефективності таких перевірок відсутні результати реагування ДКВС України та її територіальних управлінь на виявлені порушення, а також інформація про заходи, що були спрямовані на усунення їх детермінант; в) результати перевірок не доводяться до засуджених у тій частині, що стосується

¹ Неділько В. Г. Організація роботи прокурорського нагляду за виконанням судових рішень у кримінальних справах та інших примусових заходів. *Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали Навч.-метод. семінару (Київ, 4–7 квіт. 2006 р.)*. Київ: Акад. прокуратури, 2006. С. 4–6.

порядку відбування ними покарання та порушення загальних для цих осіб прав і законних інтересів¹; г) при всіх перевірках майже не вивчаються питання, що стосуються забезпечення безпечних умов життєдіяльності персоналу органів та УВП, а також засуджених у місцях позбавлення волі, умов їх захищеності від різноманітних загроз, у тому числі технічної (забезпечення спеціальними засобами, зброєю тощо), а також визначеними в нормативно-правових актах засобами соціального захисту, оскільки це безпосередньо стосується зменшення напруги у відносинах цих осіб із засудженими та загалом віктимності (здатності особи стати жертвою злочину)²; г) мета та завдання прокурорського нагляду не завжди збігаються з метою та завданнями кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 1 КВК), а також прокурорсько-наглядової діяльності, що негативно впливає як на рівень ефективності першої, так і рівень результативності виконання та відбування покарань. Як у зв'язку з цим зауважив Р. В. Лемак, при здійсненні нагляду за додержанням законів в УВП прокуратура не лише перевіряє досягнення цими УВП мети й завдань покарання, що входить до предмета нагляду, а й сама реалізує відповідне завдання,

Розділ 2. Нормативно-правове та організаційне забезпечення діяльності прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності

¹ Довідка про результати перевірки додержання вимог законів в установах виконання покарань управління Державної пенітенціарної служби України у Житомирській області, приймальнику-розподільнику, ІТТ УМВС України в Житомирській області та кімнатах для доставлених чергових частин міськрайонів. Київ: ГПУ, 2014. 12 с.

² Джужа А. О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 58.

яке має спеціальний характер і дає змогу відмежувати цей напрям наглядової діяльності від інших функцій прокуратури¹.

Як видається, з таким підходом погодитись повною мірою не можна, оскільки, по-перше, мета й завдання предмета прокурорського нагляду, що здійснюється в органах і УВП, відповідно до вимог ст. 22 КВК та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», є вужчими за обсягом і змістом, ніж мета й завдання кримінально-виконавчого законодавства; а, по-друге, вони не завжди збігаються з метою та завданнями кримінально-виконавчої діяльності. Поряд з цим, варто зазначити, що досліджуючи це питання, А. Х. Степанюк дійшов іншого висновку, а саме: між визначеними в законі метою й завданнями покарання та метою й завданнями функціонування органів та УВП існують взаємозв'язки як між ідеалом і конкретними цілями, між теорією і практикою, між можливістю і дійсністю. Мета покарання, що сформульована у КК України, є ідеальним продуктом мислення, потенцією, яка передує кінцевому результату діяльності правоохоронних органів².

Саме ці теоретико-методологічні засади й мають бути враховані при видозміні змісту прокурор-

¹ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 53.

² Степанюк А. Х. Проблема співвідношення завдань установ виконання покарань з метою покарання. *Правова держава України: проблеми, перспективи розвитку: матеріали Наук.-практ конф. (Харків, 9–11 листоп. 1995 р.)*. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 1995. С. 279.

ського нагляду в ДКВС України, а також у ході вдосконалення організаційно-правових засадах діяльності органів прокуратури у цілому. Як із цього приводу слушно зауважив Р. В. Лемак, оскільки саме в установах виконання покарань особа підлягає найбільш суттєвим обмеженням її прав порівняно із загальногромадянським статусом, тож діяльність цих установ вимагає від прокурора підвищеної уваги¹. Разом з тим, досі в науці активно тривають дискусії з цієї проблематики. Зокрема, як і в юридичній літературі, так і серед практиків існує думка про те, що предмет прокурорського нагляду в ДКВС України є тотожним із завданнями цього нагляду, що значно зужує потенційні можливості прокуратури в утвердженні законності та правопорядку в органах і УВП та знижує ефективність діяльності як перших, так і других. Як з цього приводу зазначено в узагальнених матеріалах Генеральної прокуратури за 2016 р., як, зокрема, і за попередні роки², нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, є однією з основних функцій діяльності органів

¹ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 191–192.

² Про стан прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та застосуванні інших примусових заходів за 12 місяців 2016 року: інформ.-аналіт. бюл. Київ: Ген. прокуратура України, 2017. С. 7.

прокуратури, що закріплені в Законі України «Про прокуратуру»¹, сутність якого полягає в тому, щоб при його здійсненні відбувалось реальне зміцнення стану законності в піднаглядних органах та УВП, захист конституційних прав затриманих, ув'язнених під варту та засуджених, вжиття вичерпних заходів реагування щодо усунення порушень законів, причин та умов, що їм сприяли².

Такий підхід у ході прокурорських перевірок був застосований й у подальші роки (2017–2018 рр.). Зокрема, у 2017 році основу наглядової діяльності прокуратури, у сфері виконання покарань, тобто її основними об'єктами, стали матеріально-побутове (ст. 115 КВК) і медико-санітарне забезпечення ув'язнених під варту та засуджених (ст. 116 КВК), їх належне лікування й медичне обслуговування, протидія корупції та зловживанням у бюджетній сфері, запобігання тортурам та іншому жорсткому поводженню із цими категоріями осіб. Так, по результатах прокурорського нагляду було встановлено, що у 2017 р. видатки ДКВС України становили більше ніж 3 млрд грн, що забезпечувало розрахункову потребу лише на 44 % та відображало загальну тенденцію забезпечення діяльності ДКВС України з Державного бюджету, розпочинаючи з

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Про стан додержання законності при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян у 2017 році: інформ.-аналіт. бюл. Київ: Ген. прокуратура України, 2018. С. 2.

2004 р. (часу набрання чинності КВК України)¹. Крім цього, як встановлено в ході прокурорських перевірок, на підставі вивчення офіційної документації ДКВС України: 1) потребують заміни та реконструкції близько 20 км погонних, або 12,4 % від загальних площ інженерних засобів охорони (141 км погонних); 2) підлягають модернізації та переоснащення 2190 одиниць, або 49,6 % від усіх, що експлуатуються, застарілих технічних засобів охорони УВП і СІЗО; 3) понад 90 % наявних в експлуатації систем охорони периметрів, 49,6 % інших інженерно-технічних засобів охорони установ і слідчих ізоляторів перебувають у незадовільному стані (обладнання непрацездатне, технічні характеристики не відповідають встановленим вимогам тощо) та підлягають терміновій заміні внаслідок багатократного перевищення граничного терміну експлуатації; 4) в УВП і СІЗО експлуатується тільки 30 % сучасних засобів телекомунікації та зв'язку; 5) з урахуванням технічного стану або повної відповідності потребують заміни, модернізації та впровадження 2342 одиниці, або 70 % (від норм належності) засобів оперативного радіозв'язку та понад 75 % засобів провідного телефонного зв'язку; 6) потребують заміни або впровадження: 315 км зовнішніх кабельних комунікацій; 853 км внутрішніх телефонних кабельних комунікацій; 214 комплектів комутаційного обладнання

¹ Аналіз стану криміногенної обстановки в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України за 2004–2017 роки. URL: www.kvs.gov.ua/peniten/cjntrol/main/uk/index (дата звернення 20.03.2018).

мереж; 7) із 96 спеціальних автомобілів, які використовуються для переміщення ув'язнених під варту та засуджених в УВП і СІЗО ДКВС України, 90 % перебувають в експлуатації більше ніж 25 років та потребують капітального ремонту, а деякі підлягають списанню й терміновій заміні¹.

Як показало також вивчення матеріалів прокурорських перевірок, проведених у порядку нагляду в ДКВС України, найбільш критична ситуація склалась у СІЗО. Так, згідно з офіційними даними більшість СІЗО побудована більше ніж 100 років тому, у зв'язку із цим будівлі деяких СІЗО перебувають в аварійному стані². Поряд з цим є слідчі ізолятори, вік деяких із них є значно більшим. Зокрема, у 2015 р. Львівському СІЗО виповниться 399 років; Чернігівському СІЗО – 194 роки; Херсонському СІЗО – 226 років; Харківському СІЗО – 210 років; Чернівецькому СІЗО – 194 роки³. Загалом із 23 СІЗО ДКВС України 6 слідчих ізоляторів побудовані від 50 до 100 років тому, 14 – більше ніж 100 років та 6 – більше ніж 200 років тому. При цьому розташування 26 СІЗО у центральних частинах міст України не дає змоги виконувати заходи з їх розвитку⁴.

При цьому аналіз відповідних даних, що становлять офіційну звітність ДКВС України, показав, що на сьогодні досить складна ситуація склалась у

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. С. 12–21.

² Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.01.2019 р. URL: <http://www.kvs.gov.ua>

³ Там само.

⁴ Там само.

Херсонському та Київському СІЗО. Так, згідно з технічним висновком Державного науково-дослідного інституту від 16 липня 2010 р., будівлю режимного корпусу № 2 Херсонського СІЗО, який був збудований ще у 1787 р., віднесено до IV категорії, тобто вона перебуває в аварійному стані. У зв'язку із цим подальша її експлуатація становить небезпеку не тільки для ув'язнених під варту та засуджених, а й персоналу слідчих ізоляторів¹. Крім цього, до 23 СІЗО, які функціонують у ДКВС України, додатково на базі 4 УВП створені нові СІЗО (у Вінницькій виправній колонії № 1; Житомирській виправній колонії № 8; Закарпатській виправній колонії № 9 та Новоград-Сіверській виправній колонії № 31), а на території ще 22 УВП створено дільниці СІЗО.

Непростою, як свідчать результати прокурорських перевірок у порядку нагляду у сфері виконання покарань, є ситуація й серед ув'язнених під варту, кількість яких із часу реалізації положень нового КПК України 2012 р. зменшилась на 45 %, або майже на 14 тис. (з 32 тис. у 2012 р. до 18 тис. у 2018 р.)². Якщо взяти до уваги декриміналізацію

¹ Про стан прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та застосуванні інших примусових заходів за 12 місяців 2016 року: інформ.-аналіт. бюл. Київ: Ген. прокуратура України, 2017. 80 с.

² Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2017. 26 с.

Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

економічних злочинів у 2012 р. на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI¹, то зменшення становитиме вже на 50 %, або майже на 19 тис. осіб². Серед інших проблем, що потребують розв'язання в місцях попереднього ув'язнення, у тому числі зазначеними в законі засобами прокурорського нагляду, привертають увагу ті, що пов'язані з: а) недоставкою засуджених у судові засідання – 567 випадків, або 3,8 % у 2018 р. проти 850 (5,6 %) у 2017 р. від загальної кількості тих кримінальних проваджень, розгляд яких у судах було відкладено; б) неприбуттям у судові засідання захисників (у 2018 р. по 1,1 тис. справ та матеріалів кримінального провадження, або 7,2 % у структурі всіх відкладених у розгляді судами проваджень із цього приводу (6,9 % – у 2017 р.));

в) неприбуттям у судові засідання прокурорів (у 2018 р. у 283 кримінальних провадженнях, або в 2 % (у 2017 р. – 1,5 %) у структурі тих проваджень, розгляд яких суди відклали відповідно до вимог КПК)³.

Як показали також матеріали перевірок, пов'язаних із здійсненням прокурорського нагляду в

¹ Огородник Є. І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 16 с.

² Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

³ Там само.

ДКВС України у 2018 р., як, власне, і в інші роки, адміністрація органів та УВП неналежним чином виконує й вимоги ст. 126 КВК «Організація загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених до позбавлення волі», а саме: із 16,9 тис. осіб, які відбували покарання у виправних і виховних колоніях у 2018 р. і не мали повної загальної освіти, тільки 14,6 тис. засуджених (80 % від загальної кількості тих, які мали на це право відповідно до ст. 125 КВК «Загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених до позбавлення волі»)¹, були залучені до освітньої діяльності. І це при тому, що згідно вимог ч. 1 ст. 126 КВК України, на адміністрацію виправних і виховних колоніях при виконанні покарання у виді позбавлення волі покладено обов'язок щодо надання освітніх послуг для засуджених згідно чинного законодавства України у сфері освіти і науки², що мають бути реалізованими і при здійсненні спеціальних функцій прокуратури, – а саме у виді прокурорського нагляду у сфері виконання покарань. При цьому, варто визнати, що за офіційними даними Міністерства юстиції України, за останні роки процес залу-

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

² Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV. *Верховна Рада України*. URL: zakon.rada.gov.ua/go/651-14

Про освіту: Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>

Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/103/98-вр>

чення засуджених до позбавлення волі до загальноосвітнього і професійно-технічного навчання характеризується нестабільністю. Зокрема, якщо у 2012 р. навчалися 3816 таких осіб, у 2013 р. 3911, у 2014 р. 4000, то з 2015 р. їх кількість зменшується. Зокрема, якщо у 2015 р. всього навчалось 3608 осіб, то у 2016 р. 3253, а у 2017 р. до загальноосвітнього і професійно-технічного навчання залучено тільки 3716 засуджених до позбавлення волі¹. Особливо актуальною зазначена проблема є для неповнолітніх засуджених до позбавлення волі, враховуючи, що 20,5 % яких від їх загальної кількості, що тримались у виховних колоніях, до засудження не працювали і не навчались².

Досить складною в ДКВС України є також ситуація, що пов'язана з реалізацією на практиці вимог ст. 115 КВК «Матеріально-побутове забезпечення засуджених до позбавлення волі». Так, розпочинаючи з 2012 р.³, на сьогодні не вирішено питання щодо забезпечення засуджених в УВП і СІЗО й житловою площею, яка становить у розрахунку на одну особу у: а) виправних центрах (статті 16, 56–70 КВК України) – 3,7 м² при нормі не менше ніж 4 м² (ч. 1 ст. 115 КВК);

б) виправних колоніях – 3,3 м² (норматив – 4 м²);
в) лікувальних закладах ДКВС України – 4,5 м²

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

² Там само, с. 51.

³ Там само, с. 57.

при нормі 5 м² (ч. 1 ст. 115 КВК); г) арештних домах – 3,1 м² (норматив – 4 м²)¹.

Як встановлено в ході прокурорських перевірок, досі в УВП, крім цього, не створено належних умов та гарантій реалізації засудженими до позбавлення волі права на працю (статті 8, 107 КВК України), 40 % із яких від загальної кількості працездатних осіб не працевлаштовані на підприємствах кримінально-виконавчих установ². Значно ускладнює правопорядок у місцях позбавлення волі у зв'язку з цим дебіторська (від латин. *debitor* – боржник підприємства, установи, організації³) та кредиторська (від. латин. *creditor* – особа або установа, що дали в борг гроші або товари⁴) заборгованість підприємств ДКВС України. Так, щорічно кредиторська заборгованість підприємств УВП становить майже 140 млн грн, у тому числі: а) заборгованість по податках, зборах та обов'язкових платежах – 36,2 %; б) по міжбанківських розрахунках – 30,2 %; в) за матеріали – 20 %; г) за електроенергію – 4,3 %; ґ) за водопостачання та водовідведення – 0,8 %; д) за газопостачання – 0,4 %; е) інша заборгованість – 7,2 %⁵.

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

² Там само.

³ Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. 3-е изд., испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 179.

⁴ Там само, с. 299.

⁵ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році...

Знову ж таки, як показали результати цієї наукової розробки, ефективність діяльності органів та УВП практично не підвищилась, а вплив як Міністерства юстиції України (як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань), так і органів прокуратури, що здійснювали нагляд у порядку ст. 22 КВК та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», виявився мінімальним та малорезультативним, оскільки суттєвих змін якісного характеру в зміст кримінально-виконавчої діяльності внесено не було. Так, щорічно за результатами прокурорських перевірок ДКВС України вноситься майже 1 тис. документів реагування, згідно з якими до дисциплінарної відповідальності притягається майже 200 працівників органів та УВП. Проте, до сьогодні ефективність виконання покарань в Україні є низькою, бюджетовитратною та такою, що викликає нарікання й зауваження тих міжнародних організацій, членами яких є держава Україна¹.

Перевіркою додержання конституційних прав ув'язнених під варту та засуджених, а також належних умов їх тримання у Київському СІЗО, проведеною у 2016 році Генеральною прокуратурою України, було виявлено численні порушення конституційних прав осіб, які тримались у цій установі попереднього ув'язнення. Зокрема, санітарно-

¹ Яковець І. С. Наукові засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 799–820.

епідеміологічний стан установи не відповідав вимогам статей 4, 7, 22 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та ст. 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення», а камери СІЗО потребували проведення капітального ремонту. Крім цього, вентиляція працювала неефективно, а площа в камері для однієї взятої під варту особи була значно меншою від установлених $2,5 \text{ м}^2$, а в деяких камерах – менше ніж $1,5 \text{ м}^2$. При цьому, більшість камер захащені особистими речами ув'язнених під варту та засуджених¹. У камерних приміщеннях режимних корпусів № 1, 2, 3 цього СІЗО, де загалом трималось понад 2000 осіб, стіни та стеля були вкриті пліснявою, гігієнічне покриття підлоги мало значні дефекти, а у решті взагалі було відсутнє, тобто санітарний стан не відповідає умовам тримання, що визначені у зазначених вище законах.

Як показало вивчення матеріалів прокурорської перевірки, у її ході були виявлені й інші порушення, а саме: 1) постільна білизна особам, які тримались у СІЗО, не видавалась, а отримувалась від близьких родичів, прання та сушіння її здійснювалось ув'язненими під варту та засудженими безпосередньо в камерах, за наявності на території СІЗО пральні; 2) камери, де тримались засуджені, які прямують транзитом, та карцери були розта-

¹ Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./Є. В. Дудко, І. О. Колб, Д. О. Супруненко, Ю. О. Новосад та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи, О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 114.

шовані в напівпідвальних приміщеннях, що суперечить національному законодавству та положенням п. 18.2 Європейських пенітенціарних правил; 3) трубопроводи інженерних мереж усіх корпусів СІЗО були застарілі та зношені, унаслідок чого не забезпечували виконання притаманних їм технічних функцій і завдань; 4) у харчоблоці санітарно-технічний стан усіх приміщень був незадовільний, вони потребували ремонту, на момент перевірки ще й не функціонувало холодильне обладнання; 5) персонал, який працював на харчоблоці, не був забезпечений санітарним одягом, а у 13 із 19 осіб були відсутні особові медичні книжки; 6) незадовільним також був стан профілактики та боротьби з туберкульозом у СІЗО м. Києва. Зокрема, у порушення вимог статей 12, 17 Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» діагноз туберкульозу легень ув'язненим під варту встановлювався лише на підставі рентгенологічного обстеження без проведення відповідного дослідження на наявність збудника туберкульозу. При цьому не велись відповідні форми обліку, чим були порушені вимоги наказу МОЗ України «Про затвердження форм первинної облікової документації і форм звітності з туберкульозу та інструкцій щодо їх заповнення» від 2 вересня 2009 р. № 657. Більш того, за відсутності співпраці з органами МВС України ув'язнені під варту, які хворіють на туберкульоз, при етапуванні їх до ізоляторів тимчасового тримання територіальних органів поліції упродовж 10 діб не отримували відповідні протитуберкульоз-

ні препарати, чим було порушено безперервність лікування¹.

Отже, слід визнати, що зазначені умови тримання взятих під варту осіб та засуджених були незадовільними і свідчили про системне невиконання адміністрацією у Київському СІЗО даної установи попереднього ув'язнення положень ст. 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення» та вимог статей 1, 3 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод щодо заборони нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження з людьми².

Аналогічні перевірки проведено також органами прокуратури України у 2018 р. в УВП України. Зокрема, проведено перевірку стану додержання вимог кримінально-виконавчого законодавства щодо адаптації правового статусу засуджених до європейських стандартів в УВП. При цьому проведені перевірки встановлено, що адміністраціями УВП не забезпечено права засуджених на отримання інформації про їх права і обов'язки, порядок та умови виконання і відбування призначеного судом покарання, а також ознайомлення їх зі змінами порядку і умов відбування покарань³. Зокрема, адміністраціями деяких виправних колоній в порушення вимог пункту а ч. 1 ст. 8 КВК України жод-

¹ Новосад Ю. О. Про деякі результати запобіжної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань України. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2016. Вип. 6. С. 155–157.

² Там само, с. 158.

³ Вказівка про усунення порушень вимог кримінально-виконавчого законодавства. Прокуратура Київської області. 2018. С. 4.

ного засудженого не ознайомлено із вимогами нових ПВР УВП, затверджених наказом Міністерства юстиції України № 2186/5 від 29 грудня 2014 р.¹ У свою чергу, адміністрацією інших виправних колоній не було вжито заходів до ознайомлення засуджених із вимогами Закону України від 8 квітня 2014 р. «Про внесення змін до КВК України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів».

У цьому ж контексті, також привертають увагу ті питання, що стосуються дотримання прав засуджених при накладенні дисциплінарного стягнення. Так, прокуратурою Волинської області у 2018 р. проведено перевірку за зверненням засудженого У. щодо законності накладення стягнення адміністрацією виправної колонії. Як з цього приводу зазначено в документах реагування прокуратури, відповідно до вимог ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Зокрема статтями 57, 59 Конституції України кожному гарантовано знати свої права та обов'язки, а також право на правову допомогу, а згідно ч. 15 ст. 134 КВК при накладенні стягнення на засудженого адміністрація колонії надає йому можливість у встановленому порядку повідомити про це близьких родичів, адвоката або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дору-

¹ Вказівка про усунення порушень вимог кримінально-виконавчого законодавства. Прокуратура Київської області. 2018. С. 5.

ченням юридичної особи. При цьому перевіркою встановлено, що на підставі постанови начальника виправної колонії засудженого У. поміщено в дисциплінарний ДІЗО на 3 доби за порушення встановленого порядку відбування покарання. Разом з тим, в матеріалах особової справи засудженого відсутні відомості про ознайомлення його адміністрацією колонії з можливістю у встановленому порядку повідомити про накладення стягнення близьких родичів, адвоката або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Таким чином, адміністрацією виправної колонії до засудженого У. стягнення у виді поміщення до дисциплінарного ізолятора застосовано всупереч вищезазначених вимог законодавства. Крім того, в порушення вимог п. 2 розділу XXV та додатку 26 до ПВР УВП, в постанові про поміщення засудженого У. у ДІЗО були відсутні відомості про посаду, звання та прізвище посадової особи виправної колонії, яка оголосила постанову засудженому. Як встановлено в ході прокурорської перевірки, вказані порушення допущені з вини начальника відділення соціального-психологічної служби виправної колонії¹.

Неналежним чином також організовано в УВП проведення перевірок стану додержання конституційних прав жінок, які народили дітей під час попереднього ув'язнення та на одержання державної допомоги, з цього приводу, передбаченої Законом

¹ Вказівка про усунення порушень вимог кримінально-виконавчого законодавства. Прокуратура Волинської області. 2018. 19 с.

України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», зокрема, перевітками Генеральної прокуратури України встановлено, що в порушення вимог ст. 46 Конституції України, якою гарантовано право громадян на соціальний захист, ст. 6 Закону України «Про попереднє ув'язнення», яка передбачає, що ув'язнені особи мають обов'язки і права, встановлені законодавством для громадян України, та ст. 21 цього ж Закону, якою персонал установи попереднього ув'язнення зобов'язаний забезпечити можливість реалізації прав осіб, взятих під варту, адміністрації СІЗО Донецької, Кіровоградської, Львівської, Одеської та інших областей не забезпечили реалізацію конституційних прав вказаних осіб на подання письмових заяв до органів соціального захисту населення для призначення відповідного виду державної допомоги у зв'язку з народженням дитини, а також на проведення роз'яснювальної роботи і необхідної підтримки при оформленні документів. Так, із 27 жінок, які в 2016 р. народили дітей під час попереднього ув'язнення у СІЗО, передбачену законом державну допомогу отримала лише одна ув'язнена, яка утримувалась у Харківському слідчому ізоляторі. Крім цього, адміністрації Чернігівської та Чорноморської виправних колоній у порушення ст. 4 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України», ч. 8 п. 13 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» від 27 грудня 2001 р. № 1751, п. 1.5 Порядку виплати державної допомоги при народженні дитини в разі її влаштування до дитячого закладу (будинку дитини) на

повне державне утримання від 19 травня 2008 р., не забезпечили реалізацію права дітей, які влаштовані до будинків дитини, на одержання ними соціальних виплат, передбачених Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». Більш того, жодного разу посадові особи вказаних адміністрацій СІЗО з заявами про призначення та перерахування на рахунок дитини допомоги, передбаченої вказаним Законом, до органів соціального захисту населення не зверталась. Крім цього, унаслідок бездіяльності адміністрації цих установ з питань реалізації вимог закону щодо захисту конституційних прав дітей, які поміщені до будинків дитини при виправних колоніях, жодна дитина своє право на одержання державної допомоги після народження не використала.

Як встановлено в ході прокурорських перевірок, однією з причин порушень соціальних прав громадян є невідповідність Тимчасового положення про будинок дитини при, зокрема, Чернігівській ВК № 44, вимогам, що передбачені Типовим положенням про будинок дитини, затвердженого наказом МОЗ України від 18 травня 1998 р. № 123, та Порядку виплати державної допомоги при народженні дитини в разі її влаштування до дитячого закладу (будинку дитини) на повне державне утримання в частині оформлення та подання до органів соціального захисту документів, необхідних для призначення відповідної допомоги. А в Чорноморській ВК № 74 таке Положення було відсутнє взагалі.

Особливе місце та увагу приділяють працівники прокуратури, здійснюючи прокурорський нагляд у сфері виконання покарань, на питання, що сто-

суються запобіганню тортур, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження із засудженими та особами, ув'язненими під варту. Зокрема, тільки упродовж 2018 р. зазначені питання вивчалися прокурорами обласного рівня в ході наглядових перевірок та працівниками галузевого управління Генеральної прокуратури України, зокрема під час виїздів до Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Луганської, Полтавської та інших областей. При цьому, насамперед, прокурори реагували на порушення, які були пов'язані з жорстоким поводженням або могли призвести до катувань, серед яких: незаконне затримання, тримання осіб в умовах, які мають ознаки нелюдського поводження, неналежне медико-санітарне забезпечення тощо¹. Так, тільки у 2018 р. за результатами проведених органами прокуратури перевірок за наслідками розгляду внесених документів реагування до дисциплінарної відповідальності було притягнуто понад 2,2 тис. посадових осіб СІЗО та УВП. Суттєво не змінилась ситуація й в подальші роки. Так, впродовж тільки 2017 р. було внесено 9870 документів прокурорського реагування, за результатами розгляду яких до дисциплінарної відповідальності притягнуто 9765 посадових осіб, з установ попереднього ув'язнення, застосування заходів примусового характеру, карцерів, дисциплінарних ізо-

¹ Новосад Ю. О. Про роль і місце прокуратури в правовому механізмі запобігання катувань щодо засуджених. Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні: матеріали Всеукр. студ. наук. конф. (м. Харків, 4 листоп. 2016 р.): у 2 т. Харків: Право, 2016. Т. 1. С. 183.

ляторів та приміщень камерного типу установ виконання покарань за ініціативи прокурора звільнено 213 незаконно утримуваних осіб¹. Крім того, з установ попереднього ув'язнення, карцерів, СІЗО та ПКТ УВП було звільнено 174 незаконно утримувані особи. Поряд з цим, результати проведених перевірок також засвідчили, що в СІЗО факти тортур та іншого жорстокого поводження не мають поширеного характеру і, як правило, допускаються лише в одиничних випадках. Проте, у 2017 р. було внесено відомості до ЄРДР стосовно працівника Житомирського СІЗО, який наніс засудженому тілесні ушкодження, що спричинили короткочасний розлад здоров'я. Кримінальне провадження скеровано до суду для розгляду по суті².

У ході прокурорських перевірок, що здійснюються у сфері виконання покарань України, значна увага приділяється також питанням, що стосуються виконання адміністрацією УВП вимог кримінально-виконавчого законодавства завдань по запобіганню вчинення злочинів персоналом УВП. Зокрема, встановлено, що, розпочинаючи з 2005 р. (часу прийняття Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України») по даний час незмінною є структура цих злочинів. Так, у 2005 р.

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

² Про стан додержання законності при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян у 2017 році: інформ.-аналіт. бюл. Київ: Ген. прокуратура України, 2018. 21 с.

зазначена структура мала наступний вигляд: а) 9 злочинів із загальної кількості зареєстрованих злочинів (всього 14 за цей рік) було вчинено по ст. 368 КК «Одержання хабаря» (на сьогодні – «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»); б) 3 злочини – по ст. 307 КК «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; в) 1 злочин – по ст. 364 КК «Зловживання владою або службовим становищем»; г) 1 злочин – по ст. 365 КК «Перевищення влади або службових повноважень»; ґ) 1 злочин – по ст. 190 КК «Шахрайство»; д) 1 злочин – по ст. 369 КК «Давання хабаря» (на сьогодні – «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»); е) 1 злочин – по ст. 127 КК «Катування»; є) 1 злочин – по ч. 2 ст. 115 КК «Умисне вбивство»; ж) 1 злочин – по ст. 367 КК «Службова недбалість»; з) 1 злочин – по ст. 309 КК «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту»¹. У цьому ж році персоналом ДКВС України був також вчинений злочин, який не відноситься до сфери виконання покарань, а саме – по ч. 2 ст. 286 КК «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особа-

¹ Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія/В. В. Коваленко, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Атіка Н, 2011. С. 52–53.

ми, які керують транспортним засобом»¹. У 2006–2010 рр.² та у 2011–2014 рр.³ структура злочинів, які вчинювались персоналом ДКВС України у сфері виконання покарань, суттєво не змінилась, при значному підвищенні усіх інших показників даного виду злочинів (рівня злочинності та її коефіцієнтів). Показовою у цьому контексті є й структура цих злочинів, які мали місце з боку персоналу органів та установ виконання покарань у 2015–2017 рр.⁴ Так, із 102 злочинів, вчинених персоналом ДКВС України у 2016 р. (на 9 злочинів менше або на 8,0 % ніж у 2015 р.) корупційні злочини склали 39,0 % (40 кримінальних проваджень), а саме: 1) 25 злочинів (24,0 % у структурі всіх злочинів, зареєстрованих з участю персоналу органів та установ виконання покарань у 2016 р.) – по ст. 368 КК «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою осо-

¹ Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія/В. В. Коваленко, О. М. Джу́жа, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Атіка Н, 2011. С. 52.

Ліховіцький Я. О. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Ужгород; Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2017. С. 108.

² Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній... С. 52–55.

³ Лопоха В. В. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. С. 61–63.

⁴ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

бою»; 2) 7 злочинів (7,0 %) – по ст. 191 КК «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»; 3) 5 злочинів (5,0 %) – по ст. 364 КК «Зловживання владою або службовим становищем»; 4) 3 злочини (3,0 %) – по ст. 369-2 КК «Зловживання впливом»¹. Крім цього, у 2016 р. зазначені особи вчинили наступні злочини, об'єктами посягань яких була сфера виконання покарань: а) 46 злочинів (45,0 %), пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (розділ XIII Особливої частини КК) – по статтях 307, 309 КК; б) 7 злочинів (7,0 %) – по ст. 365 КК «Перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу»; в) 4 злочини (4,0 %) – по ст. 382 КК «Невиконання судового рішення»².

Таким чином, у порівнянні з базовим (2005 р.) періодом усі показники злочинності, включаючи її динаміку, у 2016 р. зросли у геометричній прогресії (у декілька разів). Така ж тенденція мала місце у динаміці злочинів, що вчинялись персоналом ДКВС України у 2005–2016 рр., якщо застосувати й ланцюговий (порівняння по роках – наступного рівня з попереднім)³ спосіб вимірювання цих зло-

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. С. 12–13.

² Там само, с. 13.

³ Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. С. 60.

чинів. Показовим у цьому є приклад, що стосується злочинної поведінки персоналу ДКВС України, який мав місце у 2017 р. Так, у ході перевірки Генеральної прокуратури України встановлено, що медперсоналом багатопрофільної лікарні для засуджених при Дніпропетровському СІЗО, з метою зниження показника смертності вносили до історії хвороби засуджених, які доставлялися з УВП у стані біологічної смерті, завідомо неправдиві відомості про проведення лікувальних заходів. Крім того, виявлено факт направлення на одного з померлих матеріалів до суду, що стало підставою для прийняття незаконного рішення про нібито звільнення від відбування покарання у зв'язку з хворобою. За цим фактом за дорученням Генеральної прокуратури України 18 лютого 2017 р. внесено відомості до ЄРДР за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК України. До кримінальної відповідальності за вчинення даного суспільно небезпечного діяння було притягнуто 4 службових осіб багатопрофільної лікарні, у тому числі керівника цього закладу та його заступника¹.

Таким чином, проведений аналіз результатів прокурорського нагляду у сфері виконання покарань Україні дозволяє зробити висновок про те, що назріла нагальна необхідність зміни змісту предмета нагляду, завдань та методики прокурорських перевірок в органах та УВП. При цьому вона можлива лише при іншому підході, а саме – прокура-

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. С. 21.

тура має стати не просто учасником кримінально-виконавчих правовідносин та діяльності у даному напрямі, але й активним координуючим її елементом. Виходячи з цього, на порядок денний у цій ситуації, як мінімум, виходять три ключові проблеми, що потребують вирішення у зазначеній площині та мають підвищити рівень ефективності діяльності усіх без винятку суб'єктів і учасників кримінально-виконавчої діяльності. Зокрема, мова йдеться про необхідність: а) якісної зміни ролі та місця прокуратури в реалізації кримінально-виконавчої політики України; б) суттєвого покращення взаємодії прокуратури у сфері виконання покарань з іншими правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування, а також громадськістю та окремими громадянами; в) удосконалення змісту прокурорсько-наглядової діяльності у зазначеній сфері виконання покарань у тому числі за алгоритмами, що науково обґрунтовані у даному навчальному посібнику та знайшли своє відображення у відповідних актах упровадження її результатів у різні сфери суспільної діяльності. Поряд з цим, слід зазначити, що це питання є неоднозначним.

Таким чином, варто визнати, що незважаючи на прийняття нової редакції Закону України «Про прокуратуру», практична спрямованість прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин потребує суттєвого вдосконалення, з урахуванням існуючих проблем у сфері виконання покарань та правових прогалин у механізмі її забезпечення. У цьому ж сенсі потребують якісної

видозміни й організаційно-правові засади діяльності прокуратури України як у цілому, так і щодо здійснення прокурорського нагляду в порядку ст. 22 КВК та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», предмет якого є не досить чітким та таким, що повною мірою кореспондується із змістом контрольних функцій, що реалізуються у сфері виконання покарань іншими державними органами та організаціями, включаючи відповідні підрозділи Міністерства юстиції України.

Контрольні запитання до розділу 2

1. Як учені розуміють у широкому значенні поняття «захист»?

2. Що віднесено до функцій прокуратури у новій редакції Закону України «Про прокуратуру»?

3. З чим пов'язано те, що у чинному КПК України немає спеціальної норми, яка передбачала б обов'язок для прокурора виявляти причини й умови вчинення злочину і реагувати на них відповідним поданням?

4. Яке значення наглядових функцій у діяльності органів прокуратури у сфері виконання покарань?

5. В чому полягає сутність координації правоохоронних органів з питань запобігання злочинності?

6. На які відокремлені напрями можна поділити наглядову діяльність прокуратури щодо додержан-

ня законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах?

7. Які Ви можете виділити організаційно-правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань?

8. Що слід розуміти під поняттям організаційних засад діяльності органів прокуратури у сфері виконання покарань?

9. Як Ви розумієте поняття «оцінка ефективності діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання й протидії злочинності у сфері виконання покарань»?

10. На підставі яких критеріїв має будуватися оцінка ефективності роботи прокуратури як координатора запобігання та протидії злочинності в системі правоохоронних органів?

11. Дайте визначення поняття «тактики прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян».

Розділ 3

Реалізація змісту кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України

3.1. Заходи, що спрямовані на підвищення рівня координації та взаємодії прокуратури України з іншими державними органами, які здійснюють контроль у сфері виконання покарань

Україна переживає досить суперечливий суспільно-економічний період власного розвитку, що призвів до зростання соціальної напруженості, девіантних форм поведінки, латенізації злочинів та інших правопорушень, включаючи й сферу виконання покарань. Усе це зумовлює необхідність розробки широкої системи заходів протидії злочинності та запобігання злочинам. При цьому, очевидно є необхідність більш активного залучення до їх розробки знань юридичних і суміжних з ними наук¹, зокрема тих, що розробляють проблеми взаємодії та координації дій відповідних суб'єктів у сфері боротьби із злочинністю. Відповідно до чинного законодавства України, зазначені завдання в нашій державі покладено на органи прокуратури. При цьому, наділення прокурорів координаційними повноваженнями обумовлено правовим становищем

¹ Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2013. С. 7.

прокуратури в системі органів державної влади, а також наявністю у них значної і об'єктивної інформації про вчинені кримінальні правопорушення, злочини, їх розслідування, причини й умови, що сприяють їх вчиненню та результати підтримки прокурором державного обвинувачення.

Виходячи з цього та з метою удосконалення правового механізму з означеної у даному навчальному посібнику проблематики, досить важливо з'ясувати зміст та сутність координації, як такої, враховуючи, що будь-яка взаємоузгоджена діяльність для досягнення спільної мети вимагає узгодженості зусиль її учасників. В юридичній літературі під координацією розуміють взаємоузгоджену діяльність різних учасників для досягнення спільної мети, що, крім того, є опосередкованою як окрема функція прокуратури¹. У свою чергу, Л. Принь², та ряд інших авторів³, вважають, що під координацією діяльності правоохоронних органів доцільно

¹ Каркач П. М., Синчук В. Л. Координаційна функція прокуратури України: навч.-метод. посіб. Харків: Право, 2005. С. 3.

Фрідман-Козаченко М. М., Рафальський В. П. Роль прокуратури в координації взаємодії правоохоронних органів України щодо виявлення кримінальних правопорушень. *Міжнародний юридичний вісник*. 2016. Вип. 1. С. 79.

Маркелов Т. Л., Шинд В. И. Формы координации деятельности по борьбе с преступностью. Москва: Изд-во Всесоюз. ин-та по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1968. С. 9.

² Принь Л. Організація координаційної діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 1. С. 28.

³ Фрідман-Козаченко М. М., Рафальський В. П. Роль прокуратури в координації взаємодії правоохоронних органів України щодо виявлення кримінальних правопорушень... С. 80.

розуміти спрямовану на зміцнення законності та правопорядку спільну розробку та практичну реалізацію узгоджених заходів щодо своєчасного виявлення, розкриття, припинення та запобігання кримінальних правопорушень, усунення причин та умов, які сприяють їх вчиненню. При цьому, варто зазначити, що в юридичній літературі термін «координація» використовують тоді, коли мова йде про погоджені спільні дії різних органів, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю. Саме тому значення координації дій правоохоронних органів полягає в тому, що вона дозволяє об'єднувати їх зусилля при виконанні основних функцій боротьби зі злочинністю та зміцнення законності. Поряд з цим, як показали результати даного наукового пошуку, деякі вчені розглядають координацію як функцію управління, змістом якої є забезпечення упорядкованих взаємозв'язків між організаціями, ділянками та учасниками виробництва й управління з метою узгодження дій щодо реалізації рішень, об'єднання спільних зусиль у вирішенні загальних завдань¹. Більш того, термін «координація» у теоретичних дослідженнях і нормативних правових джерелах використовується досить широко, у тому числі щодо координації діяльності суб'єктів запобігання та протидії злочинності. У тлумачних словниках під координацією розуміють узгодження,

¹ Ліховіцький Я. О. Адміністративно-правові засади координації правоохоронної діяльності органами прокуратури: дис. ... канд. юрид. наук. Херсон, 2011. С. 12.

Социальное управление: словарь/под ред. В. И. Добренёва, И. М. Слепенкова. Москва: Изд-во МГУ, 1994. С. 22.

впорядкування, приведення у відповідність. Крім цього, слово «координувати» визначене як «погоджувати, встановлювати доцільне співвідношення між будь-якими діями, явищами»¹. При цьому, таке узгодження може здійснюватися безпосередньо системами (підсистемами) у процесі їх функціонування, а може бути результатом діяльності певного органу. Але у будь-якому випадку зміст координаційної роботи полягає у відшуканні доцільного співвідношення між діями різних ланок, систем і підсистем управлінського процесу².

Отже, координацію в широкому розумінні можна визначити як об'єктивну потребу в узгодженості й взаємозалежності, яка є неодмінною умовою успішної життєдіяльності будь-якого суспільства й діяльності його владних і управлінських структур. При цьому, як свідчить історія, яким би чином не будувалося управління, ніколи не вдавалося створити таку систему, за якої певне відомство або навіть галузь господарства змогли б бути самодостатніми й незалежними від інших відомств і галузей, позаяк, за будь-яких умов перебороти роз'єднаність можна тільки шляхом організації діючої системи координації, об'єднання зусиль різних відомств, органів управління в певних сферах діяльності, напрямах, що мають загальнодержавне значення. Як з цього приводу у свій час зауважив К. Маркс, будь-яка безпосередньо суспільна або

¹ Словник іншомовних слів/уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наук. думка, 2000. С. 313.

² Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 1997. С. 763.

спільна праця, що здійснюється в порівняно великому масштабі, має потребу в більшому або меншому ступені управління, яке встановлює узгодженість між індивідуальними роботами й виконує загальні функції, що виникають із руху всього виробничого організму на відміну від руху його самостійних органів¹. Виходячи з цього, на науковому рівні доведено, що координація є об'єктивною категорією.

Загальний аналіз повноважень і діяльності названих координаційних структур дозволяє зробити такі висновки: 1) ці структури, як правило, призначаються для вироблення загальних концептуальних положень, принципів, правил і заходів, що забезпечують їхнє єдине застосування в тих сферах, де необхідне загальне регулювання й об'єднання зусиль; 2) координаційні органи створюються спеціально для здійснення координації в певній сфері відносин у міру виникнення необхідності й ліквідуються у випадку усунення такої необхідності; 3) подібні створювані структури мають в галузі координації лише консультативними та рекомендаційними повноваженнями; 4) такі органи не мають відповідних органів на місцях, підпорядкованих «по вертикалі», тому що створюються лише в центрі².

Включення до сфери діяльності прокуратури функції координації прокурором діяльності право-

¹ Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Москва: Изд-во полит. лит., 1961. Т. 23. С. 342.

² Ліховіцький Я. О. Адміністративно-правові засади координації правоохоронної діяльності органами прокуратури: дис. ... канд. юрид. наук. Херсон, 2011. С. 16–17.

охоронних органів, у тому числі органів та установ виконання покарань, безумовно, є необхідним кроком, враховуючи високий потенціал консолідації їхніх зусиль у боротьбі з найнебезпечнішими формами посягань на ці інтереси – кримінальними правопорушеннями¹. Поряд з цим, як вірно у зв'язку з цим зазначив О. С. Іщук, часто прокурорами на місцях допускається невірне тлумачення терміна «координація», і відповідно неправильне розуміння координуючої ролі прокурора². І це при тому, що Закон України «Про прокуратуру» зобов'язав прокурора координувати, (погоджувати) діяльність правоохоронних органів у сфері запобігання та протидії злочинності. Саме тому, здійснюючи нагляд за додержанням законів, зокрема, органами, що провадять ОРД, дізнання та досудове слідство, прокурор зобов'язує вживати заходи щодо узгодження дій правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. При цьому, прокурор повинен погоджувати головну функцію правоохоронних органів – боротьбу зі злочинністю, але не бути організатором цієї боротьби³. У цьому сенсі, як правильно з цього приводу зробили висновки деякі науковці, координація покликана забезпечити всебічний аналіз стану злочинності, її структури і динаміки,

¹ Козьяков І. М. Координація протидії злочинності та корупції в системі функціональної діяльності прокуратури. *Митна справа*. 2013. № 5 (89). С. 27.

² Клочко І. О. Організаційні засади діяльності органів прокуратури щодо протидії корупції. *Форум права*. 2017. № 5. С. 169–174.

³ Бурбика М. М. Сутність та особливості координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2010. С. 70–74.

прогнозування тенденцій, а також аналіз роботи з виявлення, розслідування, розкриття, запобігання та припинення злочинів, а також для визначення основних напрямів боротьби зі злочинністю. При цьому узгодженість зусиль правоохоронних органів дозволяє комплексно узагальнювати практику застосування законів щодо запобігання та протидії злочинним проявам і готувати обґрунтовані пропозиції щодо поліпшення правоохоронної діяльності та вдосконалення її правового регулювання¹.

Саме з цих міркувань, як видається, на органи прокуратури відповідно до вимог ст. 25 Закону України «Про прокуратуру», покладено завдання із координації діяльності у сфері боротьби зі злочинністю. Більш того, у контексті цього, Генеральний прокурор видав низку нормативно-правових актів, що регулюють це питання. Проте, як свідчить практика, досі належних правових механізмів у цьому напрямі, включаючи й сферу виконання покарань, в Україні не створено, що негативно впливає на ефективність діяльності усіх без винятку суб'єктів запобігання злочинам, та, в цілому, на результативність реалізації наглядових функцій даного державного органу, зокрема й у сфері виконання покарань. Зокрема, координаційна діяльність органів прокуратури у сфері виконання покарань здійснюється лише у межах змісту предмета прокурорського нагляду. При цьому на стан координації впливає ряд обставин, а саме: а) невизна-

¹ Князева Е. Г. Координация деятельности правоохранительных органов по борьбе с преступностью. *Российский следователь*. 2009. № 6. С. 43.

ченість на нормативно-правовому рівні суб'єктів зазначеної діяльності, зокрема, щодо змісту термінів «нагляд» та «контроль»¹; б) відсутність спільних з Міністерством юстиції України нормативно-правових актів з означеної проблематики (з питань здійснення спільних перевірок; обміну матеріалами таких моніторинрів; розробки спільних рішень та ін.)²; в) відсутність спільних методичних розробок щодо здійснення спільних перевірок діяльності органів і УВП та вирішення цих питань окремо кожним із суб'єктів координації³; г) недостатня кількість наукових розробок з цієї тематики, у тому числі щодо змісту (відмінностей та спільних ознак) понять «нагляд» та «контроль»⁴.

Усі ці проблеми й визначили зміст одного із елементів предмета дослідження, враховуючи важливість та вплив прокурорського нагляду як виду

¹ Мамедов Г. А. Координаційні повноваження прокурора з протидії злочинам, що вчиняються у виправних колоніях. *Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства: матеріали Круглого столу (Київ, 28 листоп. 2013 р.)*. Київ: ДПТС України: ІКВС, 2013. С. 70–73.

² Європіна І. Координаційна діяльність прокуратури. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 8. С. 30–35.

³ Координаційна діяльність прокурора: метод. рек. Київ: Генеральна прокуратура України, 2009. 47 с.

⁴ Діяльність органів прокуратури з протидії злочинам, що вчиняються у виправних колоніях: наук.-практ. посіб./В. А. Горан, О. О. Карпенко, О. О. Книженко та ін.; за заг. ред. Г. П. Середи. Київ: НАПУ, 2014. 200 с.

Степаненко І. О. Поняття і соціально-правове призначення контролю та нагляду під час соціальної адаптації осіб, які звільнені від відбування покарання. *Сучасна наука-пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4 груд. 2014 р.)*. Київ: ІКВС, Київ. рег. центр НАПРн України, 2014. С. 231–232.

державного контролю на стан реалізації кримінально-виконавчої політики України на практиці, а також висновок з цього приводу В. Б. Авер'янова та О. Ф. Андрійка, що недооцінювання та применшення ролі контролю можуть призвести до неконтрольованості ситуації, зниження рівня керованості й навіть хаосу.

Результати даного наукового пошуку засвідчили також, що однією з обставин, що зумовлює такий стан справ у сфері боротьби зі злочинністю, є неналежний науковий супровід цієї проблематики. Так, досі на доктринальному рівні не повною мірою з'ясовано суть і зміст координаційної діяльності, а також її відмінності від такого родового поняття, як «взаємодія» під якою в науці розуміють напрацьовану та зумовлену певними традиціями (стереотипами, суспільним досвідом тощо) практику¹. При цьому взаємодія здійснюється в поєднанні з багатогранною та двосторонньою засадами діяльності відповідних суб'єктів, позаяк вони взаємно доповнюють одна одну, і хоча немає сумнівів у необхідності двосторонніх відносин, очевидними є і перспективи багатосторонніх контактів, що впливають із змісту завдань боротьби зі злочинністю². Саме тому, а також враховуючи те, що взаємодія становить складний та безперервний процес, що стосується змісту

¹ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 57.

² Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2017. Вип. 1. Ч. 2. С. 202–206.

кримінально-виконавчої діяльності і виникає необхідність розглянути це питання. І хоча поняття «співпраця» та «взаємодія» не мають принципових відмінностей, але, зважаючи на процедурний аспект названих явищ, зміст взаємодії, як правильно вважають В. Шамрай та І. Олійник, має більш детальний вигляд, де остання – це обмін результатами діяльності, у процесі якої важливо не тільки здійснити обмін інформацією, а й організувати обмін діями, спланувати діяльність¹. Разом з тим, поняття «взаємодія», незважаючи на його широке застосування, до сьогодні ще не має загальноприйнятого визначення в науці².

У тлумачних словниках під взаємодією розуміють взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджену дію між ким-, чим-небудь³. У той самий час, фахівці з української мови вважають, що «взаємодія» – це співдія, співдіяння⁴, а філософи переконані, що у широкому розумінні це, у першу чергу, філософська категорія, яка відображає процеси впливу об'єктів один на одного, їхню взаємну зумовленість і порушення одним об'єктом іншого. При цьому взаємодія виступає як об'єктивна й універсальна форма руху, розвитку, що визначає

¹ Шамрай В., Олійник І. Поняття і суть взаємодії, її значення. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 1 (3). С. 61–62.

² Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. С. 138–139.

³ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 57.

⁴ Новий тлумачний словник української мови. Київ: АКОНІТ, 2003. Т. 1. С. 259.

існування та структурну організацію будь-якої матеріальної системи, яка без здатності до взаємодії існувати не може¹. У свою чергу, сучасна філософія поняттям «взаємодія» позначає вплив речей одна на одну й використовує його для відображення взаємозв'язків між різними об'єктами; для характеристики форм людського буття, людської діяльності та пізнання. При цьому в понятті «взаємодія» фіксуються прямі і «зворотні» впливи речей, воно охоплює прямі й опосередковані відносини між об'єктами і системами². Таке визначення взаємодії, як видається, є виваженим і застосовано у даному навчальному посібнику не тільки для відображення будь-яких процесів і форм прояву свідомості, включаючи кримінально-виконавчі правовідносини та участь у них органів прокуратури, але й для розробки науково обґрунтованих заходів щодо удосконалення правового механізму з цих питань.

У більш вузькому значенні термін «взаємодія» означає «упорядкування, взаємозв'язок, узгодження»³, тобто, як правильно зробили висновок деякі науковці (В. П. Захаров, О. Г. Колб, С. М. Мирончук, Л. І. Міліщук), це є процес взаємозалежної, погодженої діяльності різних його суб'єктів та учасни-

¹ Середа Г. П. Організаційно-правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів при прийманні, реєстрації, перевірці та вирішенні заяв і повідомлень про злочини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2000. 18 с.

² Современная философия: словарь и хрестоматия/В. П. Кохановский (отв. ред.). Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. С. 65.

³ Советский энциклопедический словарь. Москва: Сов. энцикл., 1986. С. 626.

ків (кримінально-виконавчих правовідносин)¹. У зв'язку з цим, на науковому рівні доведено, що взаємодія як управлінська категорія являє собою форму узгоджених зв'язків окремих елементів системи, яка створює умови для ефективного функціонування всієї системи в цілому. При цьому необхідно мати на увазі, що взаємодія як категорія управління має прояв як у внутрішньо-організаційній діяльності правоохоронної системи (структурна та системна побудова), так і в зовнішніх її функціях (протидія злочинам та іншим правопорушенням, захист економічних інтересів держави та громадян)². Більш того, такий взаємозв'язок чи взаємні дії можливі за наявності певних умов, що, зокрема, варто враховувати й органам прокуратури при здійсненні взаємодії з органами та УВП України з питань, що становлять предмет прокурорського нагляду, та з питань запобігання злочинності з боку засуджених. До таких, зокрема, належать наступні: 1) у взаємодії мають брати участь, як мінімум, два суб'єкти. Це означає, що кожен з учасників має чітко усвідомлювати, що він є суб'єктом взаємодії і виконує покладені функції разом з іншим суб'єктом. Так, у кримінально-виконавчій діяльності і УВП, і органи прокуратури

¹ Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2017. Вип. 1. Ч. 2. С. 206.

² Селіванов А., Рябченко О. Правова політика – важлива складова внутрішньої політики Української держави. *Голос України*. 2007. № 43. 13 берез. С. 4–5.

об'єднані єдиною метою – захистом прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави (ст. 1 КВК, ст. 1 Закону України «Про прокуратуру»), а отже, їх взаємодія та взаємозв'язок є об'єктивно зумовленими і необхідними для досягнення більш стратегічної мети – мети покарання, що визначена в ч. 2 ст. 50 КК України та ч. 1 ст. 1 КВК; 2) спільність цілей і завдань має бути окресленою для всіх учасників взаємодії¹. Ці завдання та цілі діяльності встановлені для органів та УВП і органів прокуратури у спеціальних законах, що визначають їх статус (у Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» та «Про прокуратуру»), а також у тих нормативно-правових актах, які регулюють питання виконання та відбування кримінальних покарань, оскільки для всіх органів, що здійснюють або беруть участь у кримінально-виконавчій діяльності, ці нормативно-правові акти встановлюють зміст їх правовідносин та взаємодії з означених ключових питань. Поряд з цим, як показали результати проведеного аналізу, зміст цих правових категорій неоднозначно тлумачиться як на нормативно-правовому рівні, так і серед практиків. Крім цього, дещо морально та юридично застарілими є й визначені у відомчих джерелах форми, методи та засоби координаційної діяльності прокуратури, зокрема, у сфері виконання покарань, що також є однією з детермінант,

¹ Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2017. Вип. 1. Ч. 2. С. 206.

яка гальмує змістові зміни у цьому напрямі, враховуючи, що координація, і взаємодія в одній сфері можуть здійснюватися з єдиною метою. При цьому завдання координації, як правило є більш конкретні за своїм змістом, розраховані на відносно тривалий період часу, мають спланований характер¹. Разом з тим, варто відзначити, що у чинному Законі України «Про прокуратуру»², зокрема в ч. 2 ст. 25, мова йде лише про її координаційну діяльність, а не про взаємодію з іншими правоохоронними органами, що, породжує ряд штучних проблем, у тому числі й у сфері виконання покарань, які негативно впливають на ефективність як прокурорсько-наглядової, так й інших видів діяльності, включаючи кримінально-виконавчу, враховуючи при цьому визначені у законі форми координаційної діяльності прокуратури, а саме: а) проведення спільних нарад; б) створення міжвідомчих робочих груп; в) проведення узгоджених заходів; г) здійснення аналітичної діяльності. При цьому, варто зазначити, що такий підхід законодавця до визначення змісту «координації» дещо не співвідноситься з поняттям «координації», яке виведено в науці³, та з тією практикою, яка має місце у реальній дійсності з цих питань та знайшла своє відобра-

¹ Сухонос В. В. Взаємодія прокуратури з правоохоронними органами в умовах розбудови Україною правової, незалежної, демократичної держави. *Правовий вісник УАБС НБУ*. 2008. № 1. С. 20–21.

² Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

³ Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. С. 296.

ження у відповідних нормативно-правових актах¹. Так, Т. В. Корнякова у своїх працях довела, що термін «координація» у прокурорській діяльності використовується у двох значеннях: 1) як організаційна діяльність прокурора зі встановлення координаційних зв'язків; 2) як взаємоузгоджена діяльність учасників координації². При цьому, як показало вивчення наукової літератури, під організацією координації вчені розуміють впорядкування спільної роботи правоохоронних органів з протидії злочинності і корупції, включаючи органи та УВП, тобто приведення її в струнку, стійку систему, що постійно діє відповідно до об'єктивних умов³.

Отже, як показав проведений аналіз, між змістом поняття «координація» та «взаємодія», що визначений у законі, та доктринальним і практичним його тлумаченням є певна різниця. Саме тому для її вирішення важливо з'ясувати суть цих понять. На думку одних авторів, зокрема О. М. Литвинова, зазначені терміни – це слова синоніми, що означають узгодженість дій⁴. На переконання інших

¹ Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції: наказ Генеральної прокуратури України від 16.01.2013 р. № 1/1гн. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

² Корнякова Т. В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса: Одеська нац. юрид. акад., 2004. С. 13.

³ Организация работы городской (районной) прокуратуры: метод. пособие/под общ. ред. канд. юрид. наук С. И. Герасимова. Москва: НИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 2001. С. 118.

⁴ Литвинов Г. П., Литвинов О. М. Профілактика злочинів: управлінський аспект: Нормативно-правові аспекти та коментарі. Херсон: Айлант, 2001. С. 9.

учених, «взаємодія» – це більш широке поняття, ніж координація¹. У свою чергу, їх опоненти вважають, що ширшим за обсягом є поняття «координація»². Є й дослідники, які «координацію» розуміють як «організацію взаємодії» і зазначають, що «координація» та «взаємодія» не є рівнозначними поняттями, оскільки перша – це функція одного із суб'єктів системи, а друга – принцип діяльності, зміст контактів із суб'єктами інших систем. Більше того, координація, на відміну від взаємодії, містить у собі елемент підкорення волі координуючого органу системи, що спрямовує автономну діяльність на виконання загальних завдань, поставлених перед виконавцями³. На відміну від координації, взаємодія є не тільки засобом, що забезпечує виконання завдань, вона водночас є необхідною, щоб своєчасно втілити в життя спільно спрямовані заходи. При такому підході суб'єкти діють у межах своєї компетенції, використовуючи відповідні сили, засоби і методи, а узгодження їх діяльності здійснюється шляхом суворого виконання запланованих загальних заходів.

Таким чином, у наявності складна теоретико-прикладна проблема, яка потребує розв'язання на науковому рівні, що й стало вирішальним під час визначення змісту одного із завдань даного нав-

¹ Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2017. Вип. 1. Ч. 2. С. 206.

² Там само.

³ Там само.

чального посібника, а саме: з'ясування змісту понять «координація» та «взаємодія»¹. Додатковим аргументом з цього приводу виступають сучасні умови проведення правової реформи в Україні, включаючи й сферу виконання покарань, а також суттєве підвищення рівня злочинності в останні роки (2014–2018 рр.)². Виходячи з цього, питання щодо підвищення рівня ефективності та місця прокуратури в системі суб'єктів боротьби зі злочинністю є нагальними та потребують активізації наукових розробок у зазначеній сфері суспільних відносин. Такий висновок ґрунтується на тому, що, як свідчить практика, у сьогоденні без участі прокуратури координаційна діяльність є неможливою³. При цьому варто мати на увазі, що інші правоохоронні органи під час виконання покладених на них завдань можуть узгоджувати свої дії, проте така діяльність не є координаційною, вона є лише взаємодією. У цілому процес координації дій з боку прокурора полягає в наступному: а) у виборі форми координаційної діяльності; б) визначенні керівників правоохоронних органів, які будуть брати в ній

¹ Новосад Ю. О. Про зміст координаційної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Право*. 2016. Вип. 41. Т. 2. С. 116.

² Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2017. 26 с.

³ Новосад Ю. О. Активізація наукових досліджень, пов'язаних з діяльністю органів прокуратури – вимоги сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2017. Вип. 4. С. 172–173.

участь; в) запрошенні їх до розробки і прийняття координаційних заходів; г) у підготовці проектів документів; ґ) у головуванні на координаційних (міжвідомчих) нарадах; д) у надсиланні ухвалених рішень іншим суб'єктам, е) у контролі за своєчасним і належним їх виконанням. Водночас, Закон України «Про прокуратуру» розглядає координацію лише в межах нагляду за додержанням законів органами, що провадять ОРД, дізнання та досудове слідство (ст. 25). Тобто перелік об'єктів координації обмежено органами, визначеними ст. 38 КПК¹ та ст. 4 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»².

Такий підхід не можна визнати правильним, враховуючи, що процес боротьби зі злочинністю охоплює не тільки зазначені вище види процесуальної діяльності, але й сферу виконання покарань, що логічно витікає із змісту політики боротьби з злочинністю, яка, у свою чергу, складається з кримінально-правової, кримінально-процесуальної, кримінологічної та кримінально-виконавчої політики³. Крім цього, зазначена позиція ґрунтується також на етимологічному значенні слів «координація» та «взаємодія», які поміж собою мають відмінні риси.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата оновлення: 11.01.2019).

² Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2135-12>

³ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ: Атіка, 2005. С. 66.

Саме тому, як видається, не зовсім логічною є навіть сама постановка питання про їх порівняння, оскільки це цілком різні поняття. Хоча зміст термінів «координація» і «взаємодія» схожі, вони різняться тим, що під час координації одна сторона організовує відносини, а інша – лише виконує умови відносин. Натомість, під час взаємодії обидві сторони зобов'язані організовувати відносини, у кожному конкретному випадку одна чи друга сторона відносин бере на себе функцію організації таких відносин. Як правильно у зв'язку з цим наголошується у науковій літературі, під час координації перша сторона – організатор – виступає як керуючий компонент системи, тобто є суб'єктом управління, а друга сторона – керованим компонентом, тобто об'єктом управління, якому немає потреби нести організаторський тягар¹. До того ж, координація здійснюється спеціально для цього утвореним органом, а взаємодія налагоджується самими суб'єктами сумісної (спільної) діяльності у випадку, коли немає потреби залучати до цієї справи можливості координаційного органу. Під час взаємодії, на відміну від координації, у її учасників, як правило, відсутні нормативно визначені обов'язки із застосування погоджених заходів, розподілу сил і засобів². Ще одна відмінність між

¹ Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія/за заг. ред. проф. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2000. С. 54.

² Бурбика М. М. Сутність та особливості координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2010. С. 73.

координацією і взаємодією полягає у тому, що взаємодія організовується між двома і більше суб'єктами спільної діяльності, а в процесі координації має брати участь як мінімум три суб'єкти, один із яких виконує роль координатора. При цьому, координатор та об'єкти координації можуть належати до різних систем. У цьому випадку координація є позасистемною, на відміну від внутрішньо-системної, коли всі її учасники – елементи однієї системи. Крім цього, у науковій літературі координація визначається як: 1) спеціальна система теоретико-методологічних і праксеологічних засад інтерпретації методів і методик упорядкування та взаємозгодження організаційно-управлінської діяльності правоохоронних та інших державних і недержавних органів і організацій з метою створення ефективної організаційно-управлінської та правової системи перманентного контролю за криміногенними процесами в суспільстві та превентивної протидії злочинності¹; 2) методика здійснення функції управління, що спрямована на досягнення основної мети діяльності органів безпеки². У свою чергу, О. М. Литвинов визначає поняття координації в контексті змісту профілактики злочинів, під якою пропонує розуміти узгодження дій тактично самостійних суб'єктів системи профілактики злочинів

¹ Білоус В. Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект): дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпінь: НАПСУ, 2004. С. 26–27.

² Махинин В. И. Основы управления в органах безопасности: учебник/отв. ред. проф. Б. С. Тетерин. Москва: Изд-во Шумилова И. П., 2001. С. 33.

за різними елементами діяльності за наявності рівноправних зв'язків між ними, спільної стратегічної мети діяльності для підвищення ефективності протидії злочинності¹. Натомість, М. В. Косюта формулює це поняття через зміст правовідносин у сфері координації прокуратурою діяльності інших правоохоронних органів, розуміючи під такими організаційно-правоохоронні, багатосторонні відносини, змістом яких є вироблення і реалізація спільних заходів в межах компетенції кожного з учасників, спрямованих на усунення злочинних проявів і запобігання їм². На думку В. В. Сухоноса, головна мета координації – підвищення ефективності діяльності органів та організацій й об'єднання їх зусиль³.

Про необхідність вирішення на практиці проблем ефективності координаційної діяльності органів прокуратури, включаючи й сферу виконання покарань, свідчать і результати спеціальних досліджень⁴.

¹ Литвинов О. М. Кримінологічні прогнозування і планування в координації діяльності суб'єктів профілактики злочинів. *Вісник Харків. нац. ун-ту внутр. справ*. 2001. Спец. вип. С. 74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2001_Spets

² Косюта М. В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. С. 13.

³ Сухонос В. В. Планування роботи в органах прокуратури. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 9. С. 11.

⁴ Новосад Ю. О., Василевич В. В. Про зміст координаційної діяльності прокуратури, як суб'єкта запобігання злочинам. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу і практики їх застосування: матеріали круглого столу (Київ, 10 листоп. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 30.

Координаційна робота прокуратури знаходить своє практичне втілення у конкретних формах спільної діяльності. При цьому, їх вибір суб'єктами запобігання злочинності пов'язаний з конкретною обстановкою, метою і завданнями спільної узгодженої роботи, а також компетенцією органів, установ, організацій, які беруть участь у профілактиці злочинів. При цьому в ході обрання конкретної форми координації необхідно виходити з основних показників, одержаних у результаті аналізу статистичних даних про стан, структуру, динаміку злочинності та інше¹. Саме таким чином змістовно сформульовано зокрема, Положенням «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції», яке затверджене наказом Генеральної прокуратури України від 16 січня 2013 р. № 1/1гн, у якому визначені наступні координаційні завдання для органів прокуратури: 1) визначення основних напрямів запобігання і протидії злочинності та корупції на основі аналізу їх структури, динаміки та прогнозування тенденцій розвитку цих негативних явищ; 2) розробка, узгодження і виконання спільних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, розкриття, припинення та запобігання злочинних і корупційних проявів, усунення причин та умов, що їм сприяли; 3) підготовка пропозицій з удосконалення законодавства, спрямованих на підвищення ефек-

¹ Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. С. 194.

тивності правоохоронної діяльності, запобігання злочинності та корупції¹. При цьому слід констатувати, що координація здійснюється на основі: а) результатів аналізу зібраної всіма правоохоронними органами інформації про стан, структуру, динаміку злочинності, про обставини, які сприяють злочинним проявам, а також про результативність заходів боротьби з ними; б) даних статистичного і оперативного обліків (у тому числі про розкриття злочинів, термінах досудового слідства); в) додаткових відомостей, якими володіють інші державні органи та недержавні організації.

Як показали результати даної наукової розробки, координаційна діяльність прокуратури щодо боротьби із злочинністю, включаючи й сферу виконання покарань, здійснюється в різних формах. При цьому, вибір конкретних форм координації визначається її учасниками з урахуванням завдань і повноважень кожного з них. Як з цього приводу зауважили М. Й. Курочка та П. М. Каркач, за декілька років здійснення прокуратурою координації дій у боротьбі зі злочинністю набуто значного досвіду, напрацьовано різні її форми, які допомагають об'єднати зусилля правоохоронних органів². Зокрема, прокурорською практикою напрацьовано і законодавчо закріплено наступні основні форми

¹ Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції: наказ Генеральної прокуратури України від 16.01.2013 р. № 1/1гн. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

² Курочка М. Й., Каркач П. М. Прокурорський нагляд в Україні: підручник/за ред. проф. Е. О. Дідоренка. Луганськ, 2004. С. 305.

координаційної діяльності правоохоронних органів, включаючи й органи УВП, а саме: 1) проведення координаційних та міжвідомчих нарад перших керівників правоохоронних органів або виконуючих їх обов'язки; 2) спільні засідання колегій цих органів; прийняття узгоджених рішень щодо забезпечення реалізації державних і регіональних програм боротьби зі злочинністю та корупцією¹; 3) обмін інформацією з питань боротьби зі злочинністю; 4) видання спільних наказів, вказівок, підготовки інформаційних листів та інших організаційно-розпорядчих документів; 5) спільні виїзди до регіонів для проведення узгоджених дій, перевірок і надання допомоги місцевим правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю; 6) створення слідчо-оперативних груп для розслідування конкретних злочинів; 7) проведення спільних цільових заходів з метою виявлення і припинення злочинів, а також усунення причин і умов, що сприяли їх вчиненню; 8) взаємне використання можливостей правоохоронних органів для підвищення кваліфікації працівників, проведення спільних семінарів, конференцій; 9) розроблення і затвердження узгоджених планів координаційної діяльності; надання взаємної допомоги у забезпеченні власної безпеки в процесі діяльності у боротьбі зі злочинністю; 10) випуск

¹ Новосад Ю. А. Об объективной необходимости создания с участием прокуратуры комплексных программ предупреждения преступлений. *Leges si Viata (Закон и жизнь): Международный научно-практический правовой журнал. Республика Молдова*. 2016. № 12/2 (300). С. 75.

спільних бюлетенів (збірників) та інших інформаційних видань; 11) спільна підготовка пропозицій органам державної влади та органам місцевого самоврядування щодо оздоровлення криміногенної ситуації та інші форми, які визначаються в кожному конкретному випадку, виходячи із ситуації¹.

Таким чином, під «координаційною діяльністю, що здійснюється органами прокуратури у сфері боротьби із злочинністю, включаючи органи та установи виконання покарань», слід розуміти діяльність прокурорів, які наділені відповідними організаційними повноваженнями, що спрямована на узгодження та погодження функціонування самостійних суб'єктів у цій сфері суспільних відносин за наявності рівноправних зв'язків між ними та спільної загальної мети. Звичайно, що це один із теоретичних варіантів, що вироблені в науці. Поряд з цим, без сумніву, більш важливим був цей крок на нормативно-правовому рівні. Зокрема, у цьому контексті варто погодитись з тими науковцями, які вважають, що такі питання повинні бути вирішені на законодавчому рівні внаслідок, зокрема, прийняття спеціального Закону України «Про координацію діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушен-

¹ Щербина І. В. Прокурорський нагляд у досудовому розслідуванні. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. 2015. Вип. 3-2. Т. 3. С. 284–285.

Фрідман-Козаченко М. М., Рафальський В. П. Роль прокуратури в координації взаємодії правоохоронних органів України щодо виявлення кримінальних правопорушень. *Міжнародний юридичний вісник*. 2016. Вип. 1. С. 82.

нями»¹, в якому, зокрема, необхідно: 1) надати вичерпний перелік правоохоронних органів України, на яких буде поширюватися зазначений Закон; 2) визначити поняття координації діяльності правоохоронних органів; 3) принципи, мету та завдання такої координації, а також правовий статус координуючого органу його завдання, функції, повноваження та напрями і форми координації. При цьому, як видається, мету координації органами прокуратури діяльності із запобігання злочинам, у тому числі у сфері виконання покарань, доцільно визначити як таку, що спрямована на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів на основі об'єднання їх спільних зусиль, спрямованих на запобігання, виявлення, припинення та розкриття злочинів, а також усунення (запобігання) дублювання їх повноважень під час виконання професійних завдань та функцій. У свою чергу, до основних завдань координації, як слушно зауважив О. М. Литвинов, слід віднести: а) створення єдиного фронту боротьби зі злочинністю на основі залучення до цієї справи не лише правоохоронних та інших державних органів, але й громадських форму-

¹ Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: монографія. Ірпінь: Акад. держ. подат. служби України, 2002. С. 135.

Бурбика М. М. Сутність та особливості координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2010. С. 73.

Кобзарев Ф. М. Правовые и организационные основы координации деятельности правоохранительных органов по борьбе с преступностью. Москва: Изд-во ИПК РК Генеральной прокуратуры РФ, 1999. С. 42.

вань та окремих громадян; б) активізацію роботи суб'єктів запобігання злочинам; в) економію затрат сил, засобів та матеріальних цінностей під час запобігання злочинам; г) забезпечення реалізації державних програм у сфері боротьби зі злочинністю¹; г) розробка стратегії та рекомендацій щодо підвищення ефективності запобігання злочинам; д) вивчення та узагальнення практики координаційної діяльності; е) забезпечення її наступального характеру та цілеспрямованості; є) усунення дублювання, паралелізму в їх діяльності; ж) забезпечення принципів координаційної та запобіжної діяльності².

Отже, до завдань координації органами прокуратури діяльності із запобігання злочинам у сфері виконання покарань України варто віднести наступні: 1) визначення та спрямування узгодженого підходу щодо реалізації державної політики боротьби зі злочинами на основі залучення до цієї діяльності не лише правоохоронних та інших державних органів, але й громадських формувань та окремих громадян (статті 24–25 КВК України); 2) узгодження (погодження) правоохоронних заходів під час різних напрямів та форм запобігання злочинам (ст. 105 КВК); 3) всебічний аналіз роботи суб'єктів

¹ Новосад Ю. А. Об объективной необходимости создания с участием прокуратуры комплексных программ предупреждения преступлений. *Leges si Vita (Закон и жизнь): Международный научно-практический правовой журнал. Республика Молдова*. 2016. № 12/2 (300). С. 75.

² Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 74.

координаційної діяльності з виявлення, припинення, розслідування та запобігання злочинам, тобто вивчення та узагальнення практики координаційної діяльності; 4) економне використання сил та засобів під час правоохоронної діяльності у зазначеній сфері суспільних відносин; 5) розробка стратегії та рекомендацій щодо підвищення ефективності правоохоронної діяльності у системі ДКВС України.

Водночас, основними принципами координаційної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань України мають стати: а) рівність усіх суб'єктів координаційної діяльності в ухваленні спільних рішень, постановці питань, внесенні пропозицій, розробці рекомендацій і заходів; б) самостійність кожного правоохоронного органу, включаючи органи та УВП, у межах наданих йому законодавством повноважень, недопущення змішування компетенції, підміни одного органу іншим під час реалізації узгоджених рішень, рекомендацій та проведенні спільних заходів; в) гласність у висвітленні результатів роботи в тих межах, коли вона не суперечить вимогам законодавства про захист прав, свобод людини і громадянина, державної та іншої таємниці, що охороняється законом; г) відповідальності керівників кожного правоохоронного органу за своєчасне виконання узгоджених заходів. При цьому варто зазначити, що в науці з цього приводу існують й інші підходи. Так, Л. М. Давиденко вважає, що координація здійснюється на основі: а) дотримання законності; б) рівності всіх учасників координації в підготовці

питань, внесенні пропозицій, розробці рекомендацій і заходів; в) самостійності кожного правоохоронного органу в межах наданих йому законодавством України повноважень під час виконання погоджених рішень, рекомендацій і заходів; г) відповідальності керівників кожного правоохоронного органу за виконання погоджених заходів¹. У свою чергу, О. М. Литвинов зазначає, що успішне здійснення координації залежить від виконання певних організаційних принципів, що гарантує усунення помилок під час її здійснення. До таких принципів він відносить: а) загальноправові принципи: законність, гласність, гуманізм; б) спеціально-галузеві принципи: управлінські; кримінологічні принципи². Натомість, В. К. Рябцев та Ю. М. Капітонова принципами координації називають: рівність всіх її учасників, самостійність кожного правоохоронного органу під час виконання погоджених рішень, законність, системність та постійність координації³.

У цілому, узагальнивши існуючі в науці підходи з означеної проблематики, слід констатувати, що до принципів координації органами прокуратури діяльності із боротьби зі злочинністю у сфері виконання покарань варто віднести наступні

¹ Бандурка А. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. С. 289.

² Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 74.

³ Рябцев В. П. Понятия и виды функций прокуратуры. *Вопросы борьбы с преступностью. Всесоюзный ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности.* 2003. Вып. 39. С. 48–53.

із них: 1) законність; 2) рівність суб'єктів координаційної діяльності; 3) самостійність; 4) гласність; 5) погодженість; 6) об'єктивність; 7) відповідальність.

Як показали результати даної наукової розробки, для успішного здійснення прокуратурою координаційної діяльності та реалізації зазначених принципів немаловажне значення мають також й правильно визначені при цьому її основні напрями. До таких науковці, зокрема, відносять: а) спільний аналіз стану злочинності в органах та УВП, вивчення практики виявлення, розкриття, розслідування і запобігання цієї категорії злочинів; б) виконання заходів у межах запобігання окремим видам злочинів у сфері виконання покарань, передбачених програмами із боротьби зі злочинністю¹; в) розробку пропозицій по запобіганню злочинам в конкретних УВП; г) підготовку інформаційних матеріалів для органів державної влади та місцевого самоврядування щодо стану кримінально-виконавчої діяльності; ґ) узагальнення практики застосування відповідного законодавства, а також розробка пропозицій про вдосконалення правового регулювання діяльності по запобіганню злочинам в системі ДКВС України; д) узагальнення практики виконання Україною міжнародних договорів, що стосуються процесу виконання – відбування покарань².

¹ Новосад Ю. А. Об объективной необходимости создания с участием прокуратуры комплексных программ предупреждения преступлений. *Leges si Viata (Закон и жизнь): Международный научно-практический правовой журнал. Республика Молдова*. 2016. № 12/2 (300). С. 75.

² Мірошниченко С. С. Запобігання злочинності – одна із функцій органів прокуратури. *Проблеми законності*. 2005. Вип. 75. С. 159.

Зокрема, встановлено, що прокурори міст із районним поділом координують діяльність правоохоронних органів, включаючи органи та УВП, на території яких вони дислокуються, із запобігання злочинам в масштабі міст, а також взаємодіють з цих питань з міськими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, розглядаючи їх на відповідних координаційних нарадах. При цьому в постановах, що приймаються на таких нарадах, визначаються спільні організаційно-практичні заходи для всіх суб'єктів координації, у тому числі і для прокурорів районів у містах, позаяк необхідність проведення координаційних (міжвідомчих) нарад на районному рівні, як це мало місце раніше, втрачається. Слід зазначити також, що форми координації обираються прокурорами особисто з урахуванням пропозицій керівників правоохоронних органів, у тому числі органів та УВП, стану законності, структури і динаміки злочинності та інших чинників, що впливають на ці явища, а також характеру питань, які можуть бути вирішені за допомогою такого організаційно-правового засобу, як координація. При цьому, у ході координаційної діяльності прокуратури вирішуються наступні завдання: а) визначаються основні напрями запобігання злочинності на основі аналізу їх структури, динаміки та прогнозування тенденцій розвитку цих негативних явищ; б) розробляються, узгоджуються і виконуються спільні заходи з метою своєчасного виявлення, розкриття, припинення та запобігання злочинним і корупційним проявам, усунення причин та умов, що їм сприяли; в) підготовлюються пропозиції з удосконалення законо-

давства, спрямовані на підвищення ефективності правоохоронної діяльності у сфері запобігання злочинам¹.

Найбільш поширеною формою координаційної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань є координаційна нарада, до складу якої за посадою входять прокурор (голова наради) та перші керівники відповідних правоохоронних органів (учасники наради). При цьому, на координаційних нарадах, які скликаються не менше як один раз на півріччя, розглядаються найбільш важливі (актуальні) питання запобігання злочинам, включаючи й у сфері виконання покарань. Водночас, варто визнати, що нерідко на практиці проявом формалізму можна визнати абстрактні, нечіткі постанови цих нарад, які, по суті, не спонукають до конкретних дій, а проконтролювати їх виконання взагалі є неможливо. Зокрема, мова ведеться про формулювання рішень, які зводяться до загальних закликів «активізувати», «підвищити», «покращити», «посилити» тощо. Не додають авторитету учасникам координаційної діяльності також й рішення нарад, у яких зазначаються та повторюються їх повсякденні обов'язки, передбачені законами України та підзаконними нормативно-правовими актами відомчого характеру². Крім цього, до суттєвих недо-

¹ Європіна І., Мудров А. Форми координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2013. № 3 (31). С. 75.

² Про стан прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та застосуванні інших примусових заходів за 12 місяців 2016 року: інформ.-аналіт. бюл. Київ: Ген. прокуратура України, 2017. С. 79–80.

ліків координаційної діяльності органів прокуратури у сфері виконання покарань варто віднести також відсутність виваженого підходу до обрання проблем, вирішення яких може бути здійснено за допомогою такої організаційної форми, як координаційна (міжвідомча) нарада. При цьому, в ході визначення проблем, що потребують об'єднання зусиль правоохоронних органів, включаючи органи та УВП, першочергову увагу їх організаторам слід приділяти діяльності із запобігання, насамперед, особливо тяжких злочинів, а саме: бандитизму, тероризму, торгівлі людьми, навмисним убивствам, іншим тяжким і особливо тяжким кримінальним правопорушенням, а також тим, які вчиняються організованими злочинними групами та організаціями передусім у сфері економіки та високих технологій; незаконному обігу наркотиків, зброї та боєприпасів включаючи сферу виконання покарань¹. Виходячи із цього, обираючи актуальні для координаційної діяльності питання, потрібно враховувати не суто відомчі позиції, а здійснювати ґрунтовний аналіз та облік правозастосовної практики в масштабах держави та окремих органів та УВП. З огляду на це, як пріоритетний напрям може розглядатися стан запобігання кримінальним правопорушенням в органах та УВП із несприятливою криміногенною ситуацією. Цю пропозицію можна

¹ Новосад Ю. О., Колб І. О. Прокуратура в системі суб'єктів запобігання тероризму в Україні. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 верес. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 164.

вважати перспективною, якщо взяти до уваги феномен сучасної злочинності, зокрема, такі її прояви, як рецидив, наркоманія, кримінальні правопорушення у сфері економіки та в молодіжному середовищі. Зокрема, як показує практика, кожна організована злочинна група має власний базовий «анклав», тобто дислокується і має фінансову підтримку на певній території конкретного регіону, та має реальний діалектичний зв'язок з авторитетами злочинного середовища, які тримаються в СІЗО та УВП¹.

Таким чином, виходячи з результатів проведеного аналізу, можна зробити наступні висновки, що мають пряме відношення й до сфери виконання покарань, а саме: 1) координаційну діяльність органів прокуратури необхідно визнати на законодавчому рівні як одну з її функцій, шляхом внесення змін у ст. 2 Закону України «Про прокуратуру»; 2) досліджуваний вид координації є позасистемним, а отже, має свої характерні риси порівняно із внутрішньо-системною координацією, під час якої всі її учасники є суб'єктами однієї системи (відомства); 3) координаційна діяльність органів прокуратури має міжгалузевий характер, оскільки вона здійснюється щодо організаційно не підпорядкованих об'єктів управління та безпосередньо не

¹ Новосад Ю. О., Ремега В. В. Поняття та криміногенні ознаки груп негативної спрямованості, які підтримують кримінальну субкультуру в УВП, форми і способи їх впливу на формування протиправної поведінки засуджених. *Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба, д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Київ: Ін-т обдарованої дитини, 2015. С. 49.*

стосується їх компетенції із самостійного запобігання злочинам; 4) координаційна функція прокуратури об'єктивно впливає з її ролі як структури, взаємодіючої з питань забезпечення законності з усіма галузями державної влади включаючи органи та УВП; 5) координація доповнює наглядову функцію прокуратури, у тому числі ДКВС України, і розширює її можливості; 6) прокурори координують дії тих правоохоронних органів, зокрема органів та УВП, для яких запобігання злочинам є головною (пріоритетною) та повсякденною функцією (статті 1, 104 КВК); 7) основною організаційною формою діяльності в процесі здійснення координації є засідання координаційних комітетів і координаційних нарад під головуванням прокурорів. Поряд з цим, слід визнати, що координаційна діяльність прокурорів не може обмежуватись лише головуванням на засіданнях колегіальних органів, позаяк вона також включає у себе повсякденну організаторську діяльність щодо налагодження контактів між учасниками (у даному випадку – органи та УВП) і (суб'єктами) координації; 8) координуюча роль прокурора не зменшує при цьому значення інших правоохоронних органів із запобігання злочинам та не ставить їх у залежність і під контроль прокуратури¹.

Таким чином, варто констатувати, що координація у сфері виконання покарань як система відносин – це постійно існуюча об'єктивна категорія, необхідна як умова й регулятор кримінально- вико-

¹ Новосад Ю. О. Про зміст координаційної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Право.* 2016. Вип. 41. Т. 2. С. 120.

навчих правовідносин. При цьому суть координації полягає в постійному виробленні єдиних правил поведінки всіх учасників даного процесу, розробці погоджених дій, а також обґрунтуванні процедур, що забезпечують єдність у діяльності. Поряд з цим, необхідно зазначити, що координаційна діяльність є невід'ємним елементом змісту загального поняття управління в системі ДКВС України та однією з основних форм його здійснення.

Поряд з цим, варто зазначити, що координація у сфері відносин самостійних, незалежних один від одного органів (як от, система ДКВС України) є обов'язковою або добровільною, але неодмінно зобов'язує до спільного пошуку й вироблення погоджених рішень і самостійної відповідальності за їхнє виконання, а також реалізацію визначених у законі завдань, своїми способами і формами, що властиві кожному органу. При цьому обов'язковість існує лише до встановлення необхідності здійснення координації. Але названа координація у таких ситуаціях не є владною щодо управління, а орган, на який вона покладена, виконує лише організаційні, рекомендаційні або консультативні функції. Зокрема, особливе місце серед питань координаційної діяльності прокуратури, яка реалізується у визначених на нормативно-правовому рівні формах, займають проблеми, що стосуються боротьби з рецидивною злочинністю та запобігання вчиненню нових злочинів засудженими, які відбувають покарання у відповідних органах та УВП. При цьому, до основних завдань такої координаційної діяльності прокуратури відносяться: а) розробка і здійснення органами правоохоронної системи узгоджених дій

щодо своєчасного виявлення, розкриття, припинення та запобігання злочинам, якісному розслідуванню кримінальних проваджень, вжиття необхідних заходів щодо усунення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів; б) об'єднання зусиль і активізація роботи всіх правоохоронних органів у сфері виконання покарань; в) усунення дублювання та паралелізму в їх діяльності з питань запобігання злочинності. Більш того, врахування показників запобіжної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань під час визначення результату реалізації цим державним органом визначених у законі функцій, є важливим елементом оцінки їх роботи. При такому підході, як свідчить практика, зміст завдань та, одночасно, проблем координаційної діяльності прокуратури у зазначеній сфері суспільних відносин полягає в тому, що сьогодні на нормативно-правовому рівні мають бути чітко визначені показники роботи з тих чи інших питань, які відображають зміст її функцій. Показовим у цьому контексті є наказ Генеральної прокуратури від 26 грудня 2011 р. № 1-гн «Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України» у п. 21.1 якого зазначено, що діяльність органів прокуратури слід оцінювати комплексно у площині фахового вирішення питань, які належать до компетенції прокуратури, у поєднанні зі статистичними даними, що характеризують якість роботи та можуть об'єктивно порівнюватися¹. Цікавим у

¹ Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 26.12.2011 р. № 1-гн. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

цьому ж сенсі є й наказ Генеральної прокуратури України від 12 квітня 2013 р. № 7-гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян», у п. 12 якого зазначено, що критеріями оцінки ефективності наглядової діяльності у сфері виконання покарань слід вважати: 1) реальний стан законності у піднаглядних органах та установах; 2) повноту вжитих заходів реагування щодо усунення порушень законів, причин та умов, що їм сприяли; 3) поновлення порушених прав і свобод людини; 4) відшкодування завданої шкоди; 5) відповідність чинному законодавству, міжнародним нормам і стандартам умов тримання осіб у місцях та установах застосування заходів примусового характеру, попереднього ув'язнення і виконання покарань¹.

Таким чином, варто констатувати, що в цьому наказі застосовано так званий комбінований підхід в оцінці ефективності діяльності прокуратури², який передбачає наявність результатів (показників) як у сфері виконання покарань, так і у сфері запобігання злочинам. Водночас, у п. 10 наказу Генеральної прокуратури України від 16 січня

¹ Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 26.12.2011 р. № 1-гн. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

² Юрчишин В. М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: призначення, система: навч. посіб. Чернівці: Техно-друк, 2014. С. 216.

2013 р. № 1/1гн «Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції» зазначений підхід дещо звужено та формалізовано, а саме: до основних критеріїв оцінки ефективності координаційної діяльності прокурорів віднесені такі: а) реальний вплив на покращення стану протидії злочинності та корупції; б) підвищення ефективності їх профілактики; в) захист прав і свобод громадян та інтересів держави від злочинних посягань, у тому числі щодо відшкодування завданих їх збитків; г) рівень довіри громадськості до органів прокуратури та правоохоронних органів¹. Звичайно, і в цьому разі можна погодитися з висновком В. І. Борисова та П. Л. Фріса про те, що враховуючи, що на законодавчому рівні критерії ефективності на сьогодні не мають унормованого виду і формально не закріплені², слід при визначенні їх у підзаконних (відомчих) нормативно-правових актах максимально наближати до тих показників, що розроблені на доктринальному рівні,

¹ Мірошніченко С. С. Запобігання злочинності – одна із функцій органів прокуратури. *Проблеми законності*. 2005. Вип. 75. С. 158–161.

Подольяка С. А. Напрями інформаційного забезпечення органів прокуратури України. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2015_2_7

² Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 305–312.

Борисов В. І., Фріс П. Л. Ефективність кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 156–161.

Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 82.

з урахуванням реалізації тих функціональних завдань, що закріплені у їх статутних законах¹. Бо, як можна оцінювати ефективність координаційної діяльності прокуратури тільки, наприклад, за рівнем довіри громадськості, а не всього населення? Яким чином органи прокуратури можуть формувати імідж (від англ. *image* – зразок)² та рівень довіри населення до інших правоохоронних органів (поліції, СБУ, персоналу ДКВС України, прикордонників, митників і т. ін.)? Чому у відомчих наказах відсутні кількісні показники запобіжної діяльності?

Саме зазначені прогалини нормативно-правового характеру й виступають, однією з детермінант, що впливає на оцінку ефективності запобіжної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань. Виходячи з цього, на науковому рівні обґрунтована необхідність оцінки зазначеної діяльності за поточними та підсумковими результатами³, які включають: 1) обсяг виконаної координаційної роботи: проведених координаційних засідань; розглянутих на них питань і прийнятих по них рішень; застосованих при цьому координаційних форм і т. п.; 2) результативність координаційної форми (відношення між абсолютною кількістю вказівок про застосування даної координаційної форми, передбачених координаційним рішенням,

¹ Литвинов А. Н., Гавриш Т. С. Профилактика преступлений. От теории к практике: науч.-практ. пособие. Москва: ЭКМОС, 2003. С. 157–158.

² Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. 3-е изд., испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. С. 225.

³ Литвинов А. Н., Гавриш Т. С. Профилактика преступлений...

до абсолютної величини її застосування для погодження дій суб'єктів запобігання злочинам); 3) питому вагу координаційних форм серед інших координаційних заходів¹. При цьому, як показали результати даної наукової розробки, підсумкова оцінка роботи координаційної діяльності прокуратури у системі ДКВС України, здійснюється, як правило, у кінці певного нормативно визначеного періоду функціонування та проводиться, крім вищезазначених, також за такими показниками: а) активність координаційної діяльності як відношення суми заходів, які здійснюються координаційним органом безпосередньо та в яких він брав участь, до сумарної кількості заходів, передбачених координаційним рішенням; б) своєчасність координаційної діяльності як відношення кількості заходів, виконаних без порушень встановлених термінів, до загальної кількості координаційних заходів; в) доброякісність координаційної діяльності як відношення кількості координаційних заходів, виконаних якісно, до загальної кількості координаційних заходів; г) інтенсивність координаційного реагування як відношення кількості координаційних заходів до всіх запобіжних². При цьому, однією з ознак, що входить у зміст поняття «оцінка ефективності запобіжної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання і протидії злочинності у сфері виконання покарань», є обумовленість критеріїв і показників роботи прокуратури змістом законів та

¹ Литвинов А. Н., Гавриш Т. С. Профилактика преступлений. От теории к практике: науч.-практ. пособие. Москва: ЭКМОС, 2003. С. 157.

² Там само, с. 158.

інших нормативно-правових актів у сфері боротьби зі злочинністю, а також змістом функцій зазначеного органу.

Сутність цієї проблеми полягає в тому, що незважаючи на те, що за змістом функції прокуратури органічно взаємопов'язані та взаємодіють із завданнями щодо запобігання злочинам, у тому числі у сфері виконання покарань, досі на законодавчому рівні кримінологічний прокурорський нагляд не визнаний, хоча підстави для цього як на практичному, так і на доктринальних рівнях розроблені та є очевидними. Так, В. П. Півненко у своїх численних наукових розробках доводить, що, зокрема, в досудовому розслідуванні діяльність прокурора включає у себе два складника кримінологічного нагляду: а) за виконанням органами досудового розслідування вимог закону щодо виявлення й усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочин; б) за безпосередньою діяльністю прокурора у межах досудового розслідування¹. Аналогічну думку із цього приводу висловив й А. І. Алексеев, вважаючи, що запобіжна процесуальна діяльність прокурора здійснюється у формі кримінального нагляду, а її предметом є виконання вказаними органами вимог кримінального законодавства². Зумовлено це тим, як правильно зробив висновок О. М. Бандурка, що розслідування злочинів, з одного боку, пов'язується з реакцією суспільства і держави на конкретний злочин з метою вжиття до

¹ Півненко В. П. Прокурорський нагляд в Україні: навч. посіб. Харків: Харків юридичний, 2008. С. 214–215.

² Алексеев А. И. Оперативно-профилактическое наблюдение. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1978. С. 155.

винуватих кримінально-правових заходів, а з іншого – з кримінологічною реакцією суспільства і держави на фактори, що детермінували вчинення злочину, шляхом їх усунення чи блокування. Саме тому тісний зв'язок цих двох ліній впливу, що здійснюються за дорученням держави органами досудового розслідування і прокуратури під час розслідування злочинів, є визначальним і найефективнішим¹.

Отже, варто констатувати, що в наявності є конкретна теоретико-прикладна проблема, що потребує невідкладного розв'язання. Як з цього приводу зауважив В. М. Юрчишин, це суттєвий недолік, який необхідно терміново усунути, бо спеціально-кримінологічне запобігання злочинам є обов'язковим атрибутом кримінального процесу будь-якої демократичної країни світу і займає в ньому чільне місце. Цього визначального положення не може ігнорувати жодний законодавець². Необхідність визнання на нормативно-правовому рівні кримінологічного нагляду прокуратури доводять у своїх наукових працях О. М. Бандурка та Л. М. Давиденко, які, зокрема, стверджують, що вся наглядова діяльність прокуратури, як у межах кримінального провадження, так і поза його межами, спрямована на виявлення й усунення порушень закону. Тоді як ця діяльність має ще й спеціально-кримінологічний аспект, спрямований на запобігання

¹ Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія. Харків: Золота миля, 2012. С. 28.

² Юрчишин В. М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: призначення, система: навч. посіб. Чернівці: Техно-друк, 2014. С. 215.

злочинам, а саме – кримінологічний нагляд¹. Поряд з цим, як свідчить аналіз наукової літератури, дотичними до означеної у цій роботі проблематики є також питання, що стосуються змісту понять «контроль» та «нагляд», які мають пряме відношення до змісту прокурорського нагляду у сфері виконання покарань України. Як видається, виходячи зі змісту прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, не можна державний контроль ототожнювати з державним наглядом (власне, прокурорським наглядом), позаяк, останній розглядається як особливий вид соціального контролю, що здійснюється відповідно до закону разом з іншими видами контролю, які реалізуються у системі ДКВС України. Як у зв'язку із цим, як зауважив Р. В. Лемак, цілком очевидно, що основна відмінність між відомчим контролем і тим, що здійснюється іншими суб'єктами, полягає в тому, що органи (посадові особи), які його здійснюють, входять до організаційно-штатної структури кримінально-виконавчої служби. Крім того, особливістю цього виду контролю є те, що він є більш спеціалізованим, оскільки здійснюється фахівцями у сфері виконання кримінальних покарань, та є більш оперативним, тобто під час його здійснення можливим є миттєве реагування на порушення дисципліни та законності підлеглими працівниками². Зокрема, аналіз чинного кримінально-виконавчого законодавства України дав можливість виокремити такі

¹ Бандурка А. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. С. 249.

² Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 15.

види контролю, що мають місце у сфері виконання покарань України, а саме: 1) прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань (ст. 22 КВК); 2) відомчий контроль (ст. 23 КВК); 3) контроль, який здійснюють під час відвідування УВП Президент України й інші посадові особи (ст. 24 КВК); 4) судовий контроль (ст. 4 КВК); 5) громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань (ст. 25 КВК); 6) міжнародний контроль (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права¹; Закон України «Про міжнародні договори»²; Принципи ефективного розслідування і документації катувань та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання³ тощо); 7) контроль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини⁴; 8) оперативно-розшуковий контроль (ст. 104 КВК, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»⁵).

¹ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 груд. 1966 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_043

² Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15>

³ Принципи ефективного розслідування і документації катувань та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання: рекомендовані Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 04.12.2000 р. № 55/89. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_085

⁴ Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/776/97-вр>

⁵ Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2135-12>

Сутність цих видів контролю із зазначеної проблематики досить влучно визначив С. Ю. Беньковський, який зауважив, що, маючи інформацію про правомірність органу чи посадової особи та її діяльність, можна оперативно втрутитися, узгодити важелі управління з умовами, що виникають, і запобігти небажаним наслідкам. Крім того, контроль надає можливість не лише корегувати управлінську діяльність із зазначеної проблематики, а й допомагає передбачити перспективи подальшого розвитку та досягнення конкретного результату¹.

Слід вказати також, що кожен з визначених на правовому рівні видів контролю в органах і УВП, має свої особливості, власні форми та засоби вираження на практиці та справляє відповідний вплив на рівень забезпечення й ефективність виконання та відбування кримінальних покарань, а також має певні недоліки і переваги. Так, до особливостей прокурорського контролю у вигляді нагляду за виконанням кримінальних покарань² можна віднести такі: 1) зазначена діяльність, відповідно до вимог ст. 3 Закону України «Про прокуратуру», є виключною компетенцією прокуратури як державного органу, та полягає в діяльності прокурора

¹ Беньковський С. Ю. Соціально-правове призначення контролю за діяльністю державних органів. *Формування пенітенціарної системи України: матеріали Наук.-практ. конф. (Одеса, 25 трав. 2012 р.)*. Одеса: Управління ДПтС України; ОДУВС, 2012. С. 23.

² Лаптіонова О. К. Прокурорський нагляд за діяльністю органів і установ виконання покарань в Україні. *Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування ДКВС України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 берез. 2013 р.)*. Київ: ДПтС, 2013. С. 215–218.

щодо забезпечення дотримання законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; 2) предметом прокурорського нагляду є, відповідно до змісту ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», дотримання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, в УВП, інших установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначає суд; дотримання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку й умов утримання або відбування покарання особами в цих установах, їх прав і виконання ними своїх обов'язків; 3) правові засади зазначеної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань становлять не лише норми Конституції України та Закону України «Про прокуратуру», а й спеціальні накази Генеральної прокуратури України, у яких відображено специфіку змісту предмета прокурорського нагляду, зокрема й в органах та установах виконання покарань; 4) незважаючи на те, що однією з головних форм здійснення прокурорського нагляду в ДКВС України є проведення комплексних перевірок дотримання законності, не менш важливою та ефективною є й інша форма, відповідно до якої прокурори мають право безперешкодно відвідувати органи та УВП, приймати засуджених з особистих питань і здійснювати інші позапланові та невідкладні заходи щодо забезпечення особистої безпеки осіб, яких утримують в органах та УВП; 5) за результатами проведених перевірок прокурор вносить передбачені законом

документи прокурорського реагування, які є обов'язковими для виконання адміністрацією органів та УВП; 6) на органи прокуратури, відповідно до ст. 214 КПК, покладено функцію щодо контролю за внесенням заяв і повідомлень про вчинене кримінальне правопорушення, включаючи й в УВП, до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а отже, законодавець створив відповідні елементи правового механізму і з питань реалізації й інших функцій прокуратури у сфері виконання покарань. Проте, навіть наявність цих «особливих» повноважень не дає можливості органам прокуратури в сучасних умовах своєчасно впливати на рівень охорони законних прав та інтересів засуджених, зокрема в УВП, унаслідок чого останні стають жертвами злочинних посягань та інших протиправних діянь, що посягають на їх життя і здоров'я¹. При цьому, однією з обставин, що негативно позначається на роботі прокурорів у цьому напрямі, є недотримання ними вимог принципу гласності, що визначений як пріоритетний у ст. 3 Закону України «Про прокуратуру» та спеціальному наказі Генеральної прокуратури України «Про організацію інформування суспільства щодо діяльності органів прокуратури України» від 18 вересня 2015 р. № 218², а також в Указі Президента України «Про заходи щодо забез-

¹ Митрофанов І. І, Степаненко С. В. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2011. С. 128.

² Про організацію інформування суспільства щодо діяльності органів прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 18.09.2015 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&

печення особистої безпеки громадян та протидії злочинності» від 19 липня 2005 р. № 1119/2005¹.

Зазначена проблема полягає в тому, що, незважаючи на те, що в ч. 4 ст. 6 Закону України «Про прокуратуру» закріплене положення, згідно з яким прокуратура має оприлюднювати у засобах масової інформації результати перевірок щодо своєї діяльності, включаючи про стан дотримання законності в ДКВС України, прокурори доводять їх тільки до Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України, а також до безпосередніх об'єктів прокурорського нагляду, тобто вони певною мірою мають закритий від громадськості й інших учасників кримінально-виконавчої діяльності характер, тому інформацію про реальну ситуацію в органах і УВП не тільки не оприлюднюють у спеціальних друкованих виданнях (як, наприклад, це здійснюють Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та громадські експерти, зокрема, міжнародні), але й не розглядають на нарадах за участю представників інших органів державної влади та місцевого самоврядування, громадськості, інших суб'єктів моніторингу кримінально-виконавчої діяльності в Україні регіонального і центрального рівнів. Водночас, як видається, роздаткові матеріали у вигляді «Інформаційно-аналітичних матеріалів», що надають лише учасникам нарад у Генеральній прокуратурі України чи облас-

¹ Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності: Указ Президента України від 19.07.2005 р. № 1119/2005. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1119/2005>

них прокуратур та які не мають відповідних реквізитів друкованого видання¹, не можуть бути змістовним вираженням принципу гласності діяльності прокуратури, у тому числі й у сфері виконання покарань. Деякі пояснення з цього приводу можна знайти у Законі України «Про прокуратуру». Так, у ст. 6 цього Закону «Інформування про діяльність прокуратури» лише у загальних рисах визначено умови такої діяльності, а саме:

1) органи прокуратури не менш як двічі на рік інформують суспільство про свою діяльність шляхом повідомлень у засобах масової інформації (ч. 1 ст. 6). Отже, у цьому випадку мова ведеться не про оприлюднення результатів прокурорських перевірок, у тому числі у сфері виконання покарань, а про повідомлення, що така перевірка відбулась, та короткі статистичні дані з цього приводу (кількість притягнутих до різних видів юридичної відповідальності осіб; дані про порушені кримінальні провадження тощо). Звичайно, що оприлюднення та повідомлення, як форма інформації, це не одне й те саме, позаяк, в останньому мова ведеться лише про верхню частину «айсберга», а нижня і надалі залишається латентною, а отже, такою, що не піддається руйнації та не створює перешкод для функціонування детермінант порушень закону в органах та УВП;

¹ Про стан прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та застосуванні інших примусових заходів за 12 місяців 2016 року: інформ.-аналіт. бюл. Київ: Ген. прокуратура України, 2017. 80 с.

2) Генеральний прокурор України особисто не менше ніж один раз на рік звітує перед Верховною Радою України на пленарному засіданні про діяльність органів прокуратури шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних (ч. 2 ст. 6 даного Закону). Таким чином, слід визнати, що і в даному випадку законодавча влада в Україні теж позбавлена можливості повною мірою володіти інформацією про стан прокурорського нагляду, зокрема і в сфері виконання покарань. Водночас, реальний стан правопорядку в органах та УВП України зумовлює необхідність розгляду цього питання у Верховній Раді України у вигляді щорічної спеціальної доповіді Генерального прокурора України. Виходячи з цього, ч. 2 ст. 6 Закону України «Про прокуратуру» логічно потребує видозміни, тому її варто викласти в такій редакції: «Не рідше ніж один раз на рік Генеральний прокурор України виступає у Верховній Раді України із спеціальною доповіддю щодо стану прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань та інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян». Такий підхід дасть змогу більш змістовно відображати діяльність прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин та значно підвищить ефективність прокурорського нагляду у сфері виконання покарань України;

3) керівники регіональних та місцевих прокуратур на відкритому пленарному засіданні відповідної ради, на яке запрошуються представники засобів масової інформації, не менш як двічі на рік інформують населення відповідної адміністративно-

територіальної одиниці про результати діяльності на цій території, у тому числі стан прокурорського нагляду в органах та УВП, шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних. Отже, і в цьому випадку мова йде не про оприлюднення результатів прокурорських перевірок, включаючи й у сфері виконання покарань, а лише про формальне виконання вимог закону – надання публічної інформації взагалі, що не можна визнати правильним та таким, яке відповідає змісту нормативно-правових актів, що мають пряме відношення до реалізації на практиці принципу прозорості в діяльності прокуратури (п. 9 ст. 3 Закону України «Про прокуратуру»);

4) інформація про діяльність прокуратури оприлюднюється в загальнодержавних і місцевих засобах масової інформації та на офіційних веб-сайтах органів прокуратури (ч. 4 ст. 6 даного Закону). У зв'язку з цим виникають цілком логічні запитання: «Яка інформація? У якому обсязі? Чи підлягають оприлюдненню результати прокурорських перевірок?». Враховуючи зазначене та з метою усунення існуючої проблеми, варто ч. 4 ст. 6 Закону України «Про прокуратуру» доповнити словосполученням «у тому числі результати прокурорських перевірок у межах вимог нормативно-правових актів з питань державної таємниці, захисту інформації та персональних даних» та викласти зазначену норму в новій редакції: «Інформація про діяльність прокуратури, у тому числі результати прокурорських перевірок у межах вимог нормативно-правових актів з питань державної таємниці, захисту інформації та

персональних даних, оприлюднюються в загальнодержавних та місцевих друкованих засобах масової інформації і на офіційних сайтах органів прокуратури». Така видозміна знову ж таки має, у першу чергу, визначити нову роль і місце прокуратури у змісті кримінально-виконавчої діяльності та в цілому дасть змогу наблизити зазначений державний орган до вирішення конкретних суспільно значущих завдань і проблем у сфері виконання покарань;

б) органи прокуратури оприлюднюють видані ними нормативно-правові акти з питань організації та діяльності прокуратури України в порядку, встановленому законом (ч. 5 ст. 6 даного Закону). Саме зазначена норма виступає додатковим аргументом щодо видозміни частин 1–4 ст. 6 Закону України «Про прокуратуру», оскільки її зміст чітко виписаний законодавцем і має пряме відношення до означеної проблематики. З огляду цього та керуючись визначеним у ч. 2 ст. 19 Конституції України принципом законності, відповідно до якого прокуратура та її посадові особи мають діяти у спосіб, що зазначений у Конституції та законах України, доцільно ст. 22 КВК «Прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань» доповнити ч. 3 такого змісту: «Результати прокурорського нагляду за дотриманням законів органами й установами виконання покарань мають бути в установлені законом терміни оприлюднено в засобах масової інформації». Як видається, запропоновані зміни дадуть можливість наповнити реальним змістом принцип взаємної відповідальності держави й засудженого (ст. 5 КВК) та створити від-

повідний елемент правового механізму щодо підвищення ефективності діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин.

Чимало не врегульованих правових аспектів, що негативно позначаються на організації та рівні кримінально-виконавчої діяльності, а це, у свою чергу, повинно стати окремим завданням прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, має відомчий контроль за діяльністю підрозділів ДКВС України, що здійснюють вищі органи управління та посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань (ст. 23 КВК). Зокрема, як показало вивчення цього питання, крім норм даного Кодексу, правові засади цього контролю визначено в: а) ст. 7 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», у якій зазначено, що Міністерство юстиції України координує і контролює діяльність ДКВС України; б) пункт 7 розділу I ПВР УВП, який надає право інспектування УВП працівникам апарату Міністерства юстиції України на підставі наказу Міністра юстиції України, а також Адміністрацією ДКВС України один раз на п'ять років і один раз на два роки міжрегіональними управліннями; в) також в інших нормативно-правових актах Міністерства юстиції України. При цьому інші працівники ДКВС України користуються правом перевірки органів та УВП тільки на підставі приписів або завдань на відрядження, затверджених у встановленому порядку. У свою чергу, комплексне інспектування органів та УВП проводиться раз на п'ять років ДКВС Укра-

їни і раз на два роки – її територіальними органами управління, пропозиції та зауваження щодо результатів яких заносять посадові особи, що здійснюють зазначене інспектування, у Книгу зауважень і пропозицій. Крім того, результати комплексного інспектування УВП обговорюють на оперативних нарадах і засіданнях колегій ДКВС та її територіальних органів, за висновками яких вживають відповідних заходів реагування на виявлені недоліки, складають плани усунення недоліків тощо. З метою перевірки ефективності та якості нейтралізації, блокування, ліквідації тощо виявлених під час інспектування прорахунків у діяльності органів та УВП, протягом року після проведення комплексної перевірки здійснюється контрольне інспектування, результати якого розглядають на оперативних нарадах і засіданнях відповідних колегій. Поряд з цим, варто зазначити, що жодний нормативно-правовий акт у сфері виконання покарань, зокрема й КВК, не зобов'язує Міністерство юстиції, ДКВС України та її територіальні органи управління направляти копії матеріалів перевірки прокурорам України, які здійснюють прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань, відповідно до ст. 22 КВК та Закону України «Про прокуратуру», що надало б можливість останнім не лише належно координувати діяльність інших суб'єктів запобігання злочинності в Україні¹, а й своєчасно

¹ Бурбика М. М. Правові основи координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Форум права*. 2008. № 3. С. 81–82. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08bmmspz.pdf>

впливати на рівень дотримання законності в органах і УВП та на ефективність у цілому кримінально-виконавчої діяльності¹. Більш того, зазначені контрольні органи не зобов'язані також направляти довідки перевірок ні органам місцевої державної адміністрації², ні органам місцевого самоврядування³, що негативно позначається на взаємодії ДКВС України із цими учасниками кримінально-виконавчої діяльності. Враховуючи зазначене, доцільно ст. 23 КВК України «Відомчий контроль» доповнити ч. 2 такого змісту: «Письмові висновки комплексних перевірок органів й установ виконання покарань посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, та його територіальних управлінь направляються для відома та відповідного реагування прокурору, який, відповідно до закону та своїх повноважень, здійснює прокурорський нагляд за виконанням кримінальних покарань, а також керівникам місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування»⁴.

¹ Богатирьов І. Г., Пузирьов М. С., Шкута О. О. Доктрина пенітенціарного права України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2017. С. 47–48.

² Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586–XIV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/586-14>

³ Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-вр>

⁴ Колб О. Г., Охман О. В. Суб'єкти протидії розслідуванню злочинів, учинених в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах України. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ*. 2013. № 1. С. 24–30.

Як видається, запропонована зміна, з одного боку, підвищить рівень та ефективність кримінально-виконавчої діяльності, а з іншого – створить додатковий елемент у правовому механізмі прокурорського нагляду, а також у реалізації прокуратурою координаційних повноважень у сфері виконання покарань. Логічно у було б у зв'язку із цим доповнити також ст. 5 КВК «Принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань» принципом гласності, який забезпечив би не тільки більш цивілізований підхід до виконання кримінальних покарань, зокрема пов'язаних з ізоляцією особи від суспільства, а й дав би змогу ефективніше залучати до кримінально-виконавчої діяльності можливості інших учасників кримінально-виконавчих правовідносин, включаючи й органи прокуратури, що, у свою чергу, дозволить підвищити рівень взаємодії прокуратури з іншими контрольними органами у сфері виконання покарань¹.

Як встановлено в ході даного наукового пошуку, у зв'язку з недостатністю ефективних правових механізмів та гарантій їх реалізації не досить дієвими сьогодні є й інші види контролю за виконанням кримінальних покарань в Україні, про які зазначено в ст. 24 КВК. Зокрема, організація охорони Президента України й інших високопосадовців під час відвідування ними УВП не дає змоги жодному із засуджених безпосередньо звернутись

¹ Колб О. Г., Охман О. В. Суб'єкти протидії розслідуванню злочинів, учинених в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах України. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ.* 2013. № 1. С. 24–30.

до них із заявою в порядку ст. 40 Конституції України, Закону України «Про звернення громадян» і ст. 113 КВК «Листування засуджених до позбавлення волі». Більш того, особливість процедури розгляду звернень засуджених, зокрема, в адміністрації Президента України¹, що передбачає направлення їх переважно Генеральному прокурору України або Міністру юстиції України, знову ж таки призводить до загострення тих проблем, які об'єктивно закладені в змісті прокурорського нагляду та відомчого контролю, про що йшлося вище². Як видається, рівень прокурорського нагляду та інших видів контролю за виконанням і відбуванням покарань можна було б суттєво підвищити за умови кореспондування їх результатів з вимогами ст. 214 КПК, Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про запобігання корупції». Зміст запропонованого підходу полягає в наступному:

1. У разі підтвердження, навіть часткового, інформації, що викладена у зверненні засудженого, зібрані матеріали мають направляти, відповідно до вимог КПК, прокурору, який здійснює нагляд за виконанням покарань за територіальністю (районного, обласного чи центрального рівня), для прийняття рішення, передбаченого ст. 214 КПК «Поча-

¹ Принь Л. Організація координаційної діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 1. С. 25–33.

² Колб О. Г., Охман О. В. Суб'єкти протидії розслідуванню злочинів, учинених в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах України. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ*. 2013. № 1. С. 24–30.

ток досудового розслідування», а також вирішення питання щодо їх реєстрації в ЄРДР.

2. Інші матеріали, які не підтверджено щодо звернення засудженого, слід спрямовувати у відповідні оперативні підрозділи ДКВС України для використання в ОРД, а матеріали, за якими не було порушено кримінального провадження, крім цього необхідно направляти в оперативні підрозділи за підслідністю (ст. 216 КПК «Підслідність», ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») для прийняття відповідного рішення по суті (ст. 4 КПК «Оперативні підрозділи»).

З огляду на зазначене, необхідно ст. 24 КВК «Відвідування установ виконання покарань» доповнити ч. 3 такого змісту: «У разі отримання особами, визначеними в ч. 1 цього Кодексу, інформації про порушення законних прав й інтересів засуджених, а також про вчинення інших дій, що мають місце в УВП, вони зобов'язані повідомити в установленому кримінальним процесуальним законодавством України порядку органи досудового розслідування та прокуратуру»¹. Запропонована зміна цієї статті КВК, без сумніву, надасть можливість підвищити рівень взаємодії та створити чітку й ефективну систему контролю за станом дотримання законності у сфері виконання покарань, замість наявного сьогодні переліку контрольних органів, які не пов'язані між собою та належно не взаємодіють, маючи при цьому спільний предмет діяльності – контроль за виконанням кримінальних

¹ Колб О. Г., Охман О. В. Суб'єкти протидії розслідуванню злочинів, учинених в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах України. *Юрид. часопис Нац. акад. внутр. справ.* 2013. № 1. С. 24–30.

покарань в Україні. З іншого боку, цей правовий механізм, що передбачає системний контроль за об'єктом, сприятиме мінімізації фактів зловживань та укриття злочинів і правопорушень органах та в УВП, а також знизить рівень корупційних виявів у цьому напрямі. Крім цього, більш предметним і цільовим буде й оперативно-розшуковий контроль за рівнем дотримання законності, прав і законних інтересів усіх суб'єктів й учасників кримінально-виконавчих правовідносин, які виникають під час здійснення зазначеної діяльності у сфері виконання покарань України¹.

Таким чином, найбільш точною, повною, неупередженою та об'єктивною буде тільки така оцінка ефективності запобіжної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань, яка буде враховувати всі системоутворюючі ознаки, що становлять її зміст. Особливо актуальним та важливим цей висновок є з огляду на вирішення прокуратурою координуючого завдання, ефективність якого прямо пов'язана з ефективністю її запобіжної діяльності як суб'єкта запобігання і протидії злочинам (як одиничне – координуючі завдання, та загальне – завдання із запобігання злочинам). Звичайно, що для того, щоб на практиці зазначена теоретична модель знайшла своє найбільш раціональне та ефективне застосування, слід на науковому рівні розробити відповідну методику².

¹ Новосад Ю. О. Про деякі проблемні питання, пов'язані з участю прокуратури в оперативно-розшуковому запобіганні злочинам. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 6. С. 109.

² Муравьев Н. В. Прокурорский надзор в его устройстве и деятельности: пособие. Т. 1. Москва: МГУ, 2009. 211 с.

3.2. Реалізація кримінально-виконавчої функції органами прокуратури при здійсненні прокурорського нагляду

Як показує міжнародна суспільна практика й тривалий історичний вітчизняний досвід у правовій сфері діяльності, будь-які реформи державних органів мають ставити перед собою принаймні два ключових завдання: а) підвищити ефективність і в цілому результативність певного виду діяльності; б) зберегти ті позитивні тенденції, що склалися внаслідок функціонування певного суб'єкта суспільних відносин. Саме таке «кліше» (знак, трафарет, відбиток тощо) має бути використане й під час реформування органів прокуратури України у тому числі з питань прокурорського нагляду у сфері виконання покарань. При цьому, враховуючи теоретичні підходи з означеної проблематики, а також сформульовані певні нормативно-правові рішення, варто звернути увагу на ще один аргумент щодо необхідності здійснення прокурорського нагляду у системі органів та УВП, а саме: сучасний стан кримінально-виконавчої діяльності та наявні проблеми по суті, деякі з яких набули на сьогодні хронічного характеру. Такий підхід дасть змогу не тільки розширити предмет дискусії з цього питання, але й чітко визначитись із завданням по суті означеної проблематики¹. Саме тому, виходячи з цих постулатів, основним завданням даної роботи

¹ Новосад Ю. О. Про деякі аргументи щодо необхідності здійснення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань і запобігання злочинам. *Наук. вісн. Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Херсон: Гельветика, 2016. Вип. 6. Т. 3. С. 68–69.

стало обґрунтування шляхів щодо подальшого залишення за органами прокуратури функції нагляду у сфері виконання покарань. Крім цього, необхідність постановки питання вдосконалення діяльності прокуратури як окремого наукового завдання зумовлена: а) по-перше, прийняттям у жовтні 2014 р. нової редакції Закону України «Про прокуратуру», у ст. 1 якого зазначена мета діяльності органів прокуратури в Україні, а саме: захист прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, включаючи у тому числі сферу виконання покарань. Аналогічна мета діяльності суб'єктів і учасників відповідних правових відносин закріплена й в інших нормативно-правових актах, що стосуються змісту об'єкта та предмета цього навчального посібника, а саме в: 1) ч. 1 ст. 1 КВК «Мета і завдання «кримінально-виконавчого законодавства України»; 2) ч. 1 ст. 1 КК «Завдання Кримінального кодексу України»; 3) ст. 2 КПК «Завдання кримінального провадження» тощо, що дає змогу зробити висновок про те, що прокуратура є учасником кримінально-виконавчих правовідносин та розглядати прокуратуру як одного із суб'єктів реалізації політики у сфері виконання покарань; б) по-друге, закріплення на законодавчому рівні в Україні завдання щодо приведення умов виконання та відбування покарань до міжнародних стандартів (Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів» від 8 квітня 2014 р. № 1186-VI), нагляд за належним дотриманням яких на практиці є додатковим змістовним елементом

прокурорських перевірок у сфері виконання покарань та виступає своєрідним індикатором рівня «олюднення» (гуманізації і т. д.) кримінально-виконавчих правовідносин¹; в) по-третє, однією з проблем, що потребує розв'язання та визначена на сьогодні в Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 р. № 654-р, є неналежна реалізація органами та УВП вимог закону щодо захисту інтересів особи, суспільства і держави, що певною мірою пов'язано з недоліками та помилками у здійсненні прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, а також з низькою ефективністю діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин; г) по-четверте, одним із ключових завдань, що поставлені суспільством перед державними органами України, включаючи й прокуратуру, є підвищення ефективності їх діяльності та реалізація у повному обсязі змісту сучасної політики у сфері боротьби зі злочинністю й такого її виду, як кримінально-виконавча політика України. Як з цього приводу правильно зауважила О. В. Єні, заходи щодо протидії злочинності здійснюються органами прокуратури в рамках кожної з виконуваних нею функцій². Крім того, слушною у

¹ Фесенко Є. В. Гуманізація та псевдогуманізація за кримінальним правом України. *Наук. вісн. Сіверщини. Серія: Право*. 2018. № 1. С. 181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shssl_2018_1_18

² Єні О. В. Протидія злочинам, що вчиняються в установах виконання покарань, засобами прокурорського нагляду. *Сучасна наука-пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2013 р.)*. Київ: ІКВС, 2013. С. 231.

цьому аспекті є думка про те, що фактично вся діяльність органів прокуратури пронизана запобіжним змістом і обов'язок виявляти причини й умови вчинення злочинів притаманний усім без винятку напрямам прокурорського нагляду¹; г) по-п'яте, видозміна кримінально-виконавчих правовідносин прямо пов'язана з аналогічними процесами, які здійснюються і серед інших видів правовідносин, суб'єктом або учасником яких виступає прокуратура, що ставить перед нею й інші завдання при здійсненні прокурорського нагляду, які давали б можливість більш якісно впливати у ході перевірок на стан того чи іншого виду діяльності, включаючи кримінально-виконавчу, в Україні. Цікавим у зв'язку з цим є висновок, до якого дійшов С. В. Лучко, а саме: після вступу у законну силу 1 січня 2004 р. КВК України суттєво оновилося та вдосконалилось законодавство у сфері виконання покарань, у тому числі сформувався її нова галузь. Новий КВК є свідченням того, що у сфері виконання покарань створилась особлива група відносин, зміст яких має самостійне правове регулювання²; а це у свою чергу, має враховуватись й при видозміні прокурорського нагляду у сфері виконання покарань; д) по-шосте, сучасний стан кримінально-виконавчої діяльності (1991–2018 рр.), яка набула кризового характеру, потребує втручан-

¹ Мірошніченко С. С. Діяльність прокуратури з попередження організованої злочинності: монографія. Київ: Ін Юре, 2008. С. 15.

² Лучко С. В. Деякі питання реалізації кримінально-виконавчих правовідносин в пенітенціарних установах України. *Сучасна наука-пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2013 р.)*. Київ: ІКВС, 2013. С. 218.

ня та здійснення спільних зусиль з вирішення існуючих проблем усіх суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин, включаючи й прокуратуру України. Сутність цієї проблеми чітко відображена у розділі 1 «Проблема, що потребує розв'язання» зазначеної вище Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, а саме: існуюча система виконання кримінальних покарань та попереднього ув'язнення, побудована ще за радянських часів, не відповідає сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства та принципам гуманізму і поваги до прав і свобод людини у процесі виконання покарань, тобто і в цьому випадку прокуратура має по-новому підійти до здійснення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань та в цілому до реалізації змісту сучасної кримінально-виконавчої політики України; е) по-сьоме, має бути піддана видозміні й організація взаємодії усіх суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики України, включаючи прокуратуру, з тією метою, щоб забезпечити реалізацію на належному рівні законодавчо визначених завдань і мети їх діяльності, та враховуючи, як слушно зауважив з цього приводу О. М. Джужа, що під час визначення свого предмета кримінально-виконавча політика спирається на інтегративні якості соціальної політики, держави, положення території управління та наукових галузей кримінально-правового і кримінально процесуального циклу, а також здобутки соціології і кримінології¹.

¹ Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. С. 23.

Таким чином, слід визнати, що в зазначених умовах роль і місце прокуратури у системі суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики України має бути видозмінена, у тому числі з урахуванням можливостей тих її функцій, що мають безпосереднє відношення до захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави у сфері виконання покарань. Враховуючи зазначене, одним із завдань даного навчального посібника й стало з'ясування змісту кримінально-виконавчої політики, безпосереднім реалізатором якої у виді, зокрема, прокурорського нагляду у сфері виконання покарань України є прокуратура.

У науковій літературі під політикою (від грец. *politike (techne)* – мистецтво керувати державою) розуміють діяльність органів державної влади, партій, громадських об'єднань (груп) у галузі внутрішньодержавного управління та міжнародних відносин, що відповідає їх інтересам та цілям¹. Як у зв'язку з цим зауважив В. І. Борисов, політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми та внутрішніми сферами й напрямками суспільного життя². При цьому, на його переконання, важливим складником внутрішньої політики будь-якої держави є боротьба зі злочинністю, у тому числі в органах і УВП, яка покликана знизити її рівень і забезпечити соціальний стан, що відповідає потребам безпеки суспільства від зло-

¹ Політологія: підручник/М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 416 с.

² Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 305.

чинності¹, проте, варто з цього приводу погодитись з Г. Ю. Лесніковим та М. А. Лопашенко, які вважають, що у цьому випадку мова йде про різні за вагомістю напрями діяльності держави у цій сфері, визначення форм, завдань, змісту такої діяльності, встановлення державних органів, які ведуть боротьбу зі злочинністю й тісно пов'язані з нею іншими видами антисуспільної поведінки². Більше того, слід при цьому враховувати й особливі риси сучасної правової системи України, пріоритетним у якій є євроінтеграційний вектор розвитку, зокрема, з урахуванням підписання Україною у червні 2014 р. Економічної угоди про вступ до Європейського Союзу³. У свою чергу, сучасний тлумачний словник української мови поняття «політика» визначає як мету і завдання, що їх ставлять суспільні класи або політичні партії в боротьбі за свої інтереси; методи і засоби досягнення цього; діяльність органів державної влади й державного управління або політичної партії у тій або іншій галузі в певний період⁴. Натомість юридична енциклопедія по-

¹ Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 305.

² Лесников Г. Ю. Понятие уголовной политики, ее содержание и принципы. Энциклопедия уголовного права. Санкт-Петербург: Изд. проф. Малинина, 2005. Т. 1: Понятие уголовного права. С. 8–9.

³ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співавторством з атомної енергії їхніми державами членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/984_011

⁴ Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів/за заг. ред. В. В. Дубчинського. Харків: ВД «ШКОЛА», 2009. С. 697.

няття «політика» тлумачить, як систему цілей та засобів їх досягнення тієї чи іншої держави у сфері внутрішнього і зовнішнього життя¹. При цьому політика у сфері боротьби зі злочинністю, будучи складовою загальної правової політики держави, включає в себе комплекс заходів від профілактики і запобігання злочинів до виконання покарань². У свою чергу, правова політика боротьби зі злочинністю складається зі стратегічних напрямів, характерні риси яких зумовлені предметом, завданнями й методами досягнення корисних для суспільства результатів³. Виходячи з цього, як правильно зауважив В. І. Борисов, успішне здійснення останньої не може спиратися лише на кримінально-правові норми, якби якісно вони не були вирішені. Великого значення набувають організаційно-правові й адміністративно-управлінські заходи, за допомогою яких держава концентрує увагу на боротьбі з певними видами суспільно небезпечних діянь, визначених законом про кримінальну відповідальність злочинами. Саме тому за певних умов правозастосовна діяльність може суттєво вплинути на показники результативності боротьби зі злочин-

¹ Юридична енциклопедія: в 6 т./редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2002. С. 629.

² Новосад Ю. О., Джужа О. М. Роль та місце профілактики захисту у запобіганні злочинам. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25 жовт. 2018 р.)*. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2018. С. 495.

³ Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 305.

ністю¹. Цей висновок повною мірою стосується й змісту кримінально-виконавчої політики, зміст якої в широкому розумінні переплітається зі змістом інших видів політики у сфері боротьби зі злочинністю, у першу чергу, кримінально-правової. При цьому об'єднуючим елементом цих двох суспільно-правових явищ виступає політика у сфері боротьби зі злочинністю.

Отже, слід констатувати, що кримінально-виконавча політика, у свою чергу, є одним із елементів, а також завершальною ланкою та кінцевим етапом у системі такого складного політико-правового явища, як політика у сфері боротьби зі злочинністю. У той самий час, варто зазначити, що в науковій літературі в обігу є й такий термін, як «пенальна політика», під якою розуміють інституційний вимір правової політики держави у сфері протидії злочинності, який має своїм предметом мету, оптимальні вид і розмір покарання за злочин, розробляє положення щодо призначення та звільнення від покарання та його відбування, формує засоби запобіжного впливу на злочинність під час реалізації покарання та знаходить своє відображення в нормах кримінально-правового, кримінально-виконавчого, кримінально-процесуального й кримінологічного законодавства і практиці їх застосування². При цьому одним із напрямів пе-

¹ Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 308.

² Литвинов О. М., Назимко Є. С. Інститут покарання в кримінальному праві України: навч. посіб./за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Донецьк: Ноулідж, 2013. С. 40.

нальної політики учені виділяють також кримінально-виконавчий, який встановлює шляхи досягнення мети покарання, а також передбачає основні засоби виправного впливу на засуджених, порядок і умови відбування тих чи інших видів покарань та порядок звільнення від відбування покарання, тобто деталізує положення кримінально-правової сфери в питанні виконання покарання¹. Таким чином, можна стверджувати, що кримінально-виконавча політика у цьому сенсі є тотожною по змісту з пенальною політикою, зокрема, в частині регулювання відносин у сфері виконання покарання. Поряд з цим, слід констатувати, що у підручниках та в юридичній літературі немає єдиної точки зору щодо визначення поняття цієї складової політики у сфері боротьби зі злочинністю. Відтак кримінально-виконавчу політику часто називають політикою у сфері виконання покарань, виправно-трудовою політикою, пенітенціарною політикою, тюремною політикою тощо. Зокрема, як показали результати даної наукової розробки, традиційно відповідно до найменування галузі законодавства тривалий час вона мала назву «виправно-трудова політика». Але цей термін після внесення змін на початку 90-х років ХХ ст. у законодавство у сфері виконання покарань, вона перестала відповідати цьому змісту, оскільки із нормативно-правових актів були виключені такі поняття, як: вислання і заслання, призупинені

¹ Гребеньков Г. В., Палій М. В., Назимко Є. С. Легальний вимір правової політики держави у сфері протидії злочинності. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 72.

такі види кримінально-правового впливу, як умовне засудження до позбавлення волі, умовне звільнення з місць позбавлення волі з обов'язковим залученням до праці. Більш того, сьогодні з точки зору чинного кримінально-виконавчого законодавства України заходи виправно-трудового впливу повністю кореспондувались по змісту із заходами виправно-ресоціалізаційного характеру (ст. 6 КВК) та застосовуються лише при виконанні позбавлення волі. Крім того, як показали результати даної наукової розробки, найменування «виправно-трудова політика» і відповідна галузь права були зорієнтовані, у першу чергу, на залучення засуджених до праці при виконанні кримінальних покарань, при тому, що попередня історія системи місць позбавлення волі засвідчила, що ідея використання примусової праці засуджених значною мірою дискредитувала себе¹. У зв'язку з прийняттям КВК України 11 липня 2003 р. відбулася трансформація виправно-трудового законодавства у кримінально-виконавче законодавство і відповідно проведено перехід від виправно-трудової політики до кримінально-виконавчої. Слід при цьому зазначити, що змінилася не лише назва політики у сфері виконання покарань, а відбулася зміна змісту та завдань такої політики. Саме тому, як видається, стосовно напряму діяльності держави у сфері виконання кримінальних покарань слушним, на переконання

¹ Курс кримінально-виконавчого права України: Загальна та Особлива частини: навч. посіб./О. М. Джужа, В. О. Корчинський, С. Я. Фаренюк, В. Б. Василець; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Юрінком Інтер, 2000. С. 7–8.

деяких учених, є вживання терміна «політика у сфері виконання кримінальних покарань», бо він є більш містким, ніж «кримінально-виконавча політика», позаяк не обмежується застосуванням державного примусу. При цьому політика у сфері виконання покарань визначає цілі, принципи, стратегію, напрями діяльності органів та установ виконання покарань, її основні форми та методи¹. З огляду на вищезазначене, окремі дослідники пропонують «політику у сфері виконання кримінальних покарань» визначати як ті принципи і цілі, що держава запроваджує в життя при створенні і застосуванні норм кримінально-виконавчого права, встановленні цілей, принципів, стратегії, напрямів діяльності органів та установ виконання покарань, їх основних форм і методів². У свою чергу, В. В. Кондратішина вважає, що терміни «кримінально-виконавча політика» й «політика у сфері виконання кримінальних покарань» є термінами-синонімами, що відображають суть і зміст одного й того ж явища, пов'язаного з формуванням, закріпленням і реалізацією мети кримінального покарання та завдань кримінально-виконавчої діяльності суспільства і держави в цілому та її уповноважених органів і установ виконання покарань, зокрема, а тому вживаються у наукових термінах по-різному, залежно від того, який автор

¹ Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник/А. П. Гель, О. М. Литвинов, І. С. Яковець та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Київ: ВД «Дакор», 2015. С. 21.

² Там само, с. 23.

є прихильником того чи іншого терміна¹. Як видається, зважаючи на існування галузі «Кримінально-виконавче право» в системі права України, а також з огляду на назву основного спеціального нормативно-правового акту (мова, зокрема ведеться про КВК), який є не лише одним із регуляторів кримінально-виконавчих відносин, а й основним засобом реалізації кримінально-виконавчої політики, на нормативно-правовому рівні можна стверджувати, що термін «кримінально-виконавча політика» є більш вдалим і прийнятним, для застосування на теоретичному та практичних рівнях, а тому його слід використовувати для означення змісту даного виду політики у сфері боротьби зі злочинністю. Зокрема, вже у сьогоденні окремі автори кримінально-виконавчу політику іменують «кримінально-виконавчою політикою у сфері виконання покарань»². Поряд з цим, слід зазначити, що таке формулювання назви вказаної політики є некоректним, оскільки містить у собі тавтологію, тобто повторення, оскільки кримінально-виконавча політика – це і є політика у сфері виконання покарань.

Тривалий час у науковій літературі точаться також дискусії щодо співвідношення понять «кримінально-виконавча політика» та «пенітенціарна політика». Зокрема, якщо узагальнити існуючі

¹ Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. С. 19.

² Богатирьов А. І. Роль спеціально-кримінологічних заходів запобігання пенітенціарній злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. Вип. 6. С. 99–105.

сьогодні підходи з означеної проблематики, то можна зробити висновок, що зазначені поняття по змісту є нетотожними. Як слушно зазначають у зв'язку з цим В. В. Коваленко та О. Г. Колб, якщо проаналізувати чинне кримінально-виконавче законодавство України як нормативно-правовий вияв політики у сфері виконання покарань, то слід констатувати, що його зміст не є тотожним із пенітенціарною політикою, а отже, це варто враховувати у різних аспектах кримінально-виконавчої діяльності, включаючи її наукову складову¹. Так, кримінально-виконавча політика, будучи складовою загальної політики у сфері боротьби зі злочинністю, на підставі норм кримінального права визначає основні напрями правотворчої діяльності держави і правозастосовної діяльності відповідних державних органів у сфері реалізації кримінального покарання². Тобто, кримінально-виконавча політика охоплює діяльність державних і громадських органів, що стосується виконання всієї системи покарань, визначеної КК України. У свою чергу, під пенітенціарною політикою Г. О. Радов розумів самостійну галузь державно-правової діяльності уповноважених на те суб'єктів соціального управління з визначення обов'язкових до виконання ідей,

¹ Коваленко В. В., Колб О. Г. Про проблеми використання в кримінально-виконавчому праві України деяких термінів і понять. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 263.

² Фріс П. Л., Бучко М. Б. Основні напрями кримінально-виконавчої політики України на сучасному етапі державотворення. *Часопис Нац. ун-ту «Острозька академія»*. 2010. № 1. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2010/nl/10fplsed.pdf>

принципів, доктринальних положень, установок, вимог, цілей і завдань у сфері забезпечення каяття осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, що відповідали б законам і закономірностям соціалізованої особистості, збалансовано забезпечували задоволення законних прав та інтересів людини, громадянина, суспільства і держави¹. На переконання О. В. Романенко, пенітенціарна політика – це система офіційних положень, в яких визначаються принципи, цілі, завдання і форми діяльності суб'єктів соціального управління в сфері виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства. Дана політика передбачає комплексне вирішення проблем реалізації пенітенціарної функції держави². При цьому під пенітенціарною функцією зазначений учений розуміє напрямок діяльності держави, покликаний забезпечити виконання кримінальних покарань, пов'язаних із ізоляцією від суспільства, створення умов для каяття засуджених, їх виправлення і ресоціалізації. За рахунок реалізації даної функції суспільство повинно отримати після відбу-

¹ Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: бюл. Київ. ін-ту внутр. справ*. Київ, 1996. № 2. С. 12–13.

Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: бюл. Київ. ін-ту внутр. справ*. Київ, 1997. № 2. С. 6–8.

² Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 208 с.

Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2004. С. 13.

вання покарання безпечну і здатну до суспільного життя людину¹. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що пенітенціарна політика є вужчим по змісту поняттям, ніж кримінально-виконавча політика, оскільки визначає напрями діяльності щодо виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства. У той самий час, кримінально-виконавча політика є більш ширшим поняттям, позаяк охоплює не лише політику у сфері виконання покарань, пов'язаних із ізоляцією від суспільства (пенітенціарну політику), але й політику у сфері виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства.

Таким чином, слід констатувати, що кримінально-виконавча політика є специфічним напрямом діяльності держави у сфері виконання покарань та невід'ємною складовою політики у сфері боротьби зі злочинністю, що визначає зміст діяльності відповідних органів державної влади, включаючи прокуратуру, та громадських організацій у зазначеній сфері суспільних відносин, а також встановлює принципи, форми, завдання та зміст цієї діяльності. При цьому, варто мати на увазі те, що кримінально-правова та кримінально-виконавча політики є структурно-інтегрованими елементами більш широкого поняття – політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка й обумовлює особливості їх змісту, поряд з правовою природою кожної із цих видів політик. Більш того, незважаючи на

¹ Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Щодо визначення поняття «кримінально-виконавча політика». *Наук. вісн. Міжнародного гуманітарного ун-ту*. 2015. № 18. Т. 2. С. 91.

діалектичний зв'язок між злочином і покаранням, необхідно зазначити, що кожен із вказаних елементів має свій вузький зміст, який, з одного боку, дає можливість автономного їх існування, а з іншого, – дає змогу виокремити відміни та об'єднувальні ознаки, що важливо з огляду вироблення науково обґрунтованих заходів, спрямованих на вдосконалення діяльності суб'єктів реалізації цього виду політики, включаючи й органи прокуратури. Так, не дивлячись в цілому на досить жорсткий характер норм чинного на сьогодні КК порівняно з КК Української РСР 1960 р.¹, судова практика (як одна з форм реалізації кримінально-правової політики) йде більш гуманним шляхом, застосовуючи майже до 50 % засуджених положення норм такого інституту кримінального права, як звільнення від покарання та його відбування (розділ XII Загальної частини КК)². Поряд з цим, не дивлячись на це та через помилки в реалізації кримінально-виконавчої політики України³ та в цілому політики у сфері боротьби зі злочинністю, із року в рік незмінним і досі залишається рівень рецидивної злочинності (до 24 % у структурі злочинності)⁴.

¹ Маляренко В. Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України. Київ: Правова ініціатива, 2003. С. 147–149.

² Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2013 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 5 (165). С. 27.

³ Фесенко Є. В. Проблеми визначення функцій прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2001. № 1. С. 12–16.

⁴ Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 77.

Кулик О. Г., Наумова І. В., Бова А. А. Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія (2002–2014 рр.): монографія. Київ: ДНД МВС України, 2015. С. 164.

Зазначені статистичні дані свідчать, як встановив В. Я. Конопельський, про: а) самостійність реалізації на практиці зазначених вище видів політики у сфері боротьби зі злочинністю та їх відносну відокремленість; б) об'єктивну природу цих явищ (які б ідеї не закріплювались у законодавстві, реальне вираження вони мають лише на практиці); в) те, що ідеальна модель, викладена законодавцем у нормах права, не завжди може бути відображена в діяльності суб'єктів правозастосування, оскільки цей процес залежить не тільки і не стільки від рівня їх правової свідомості та культури, скільки від стану розвитку суспільних відносин, у першу чергу, політичних та економічних; г) те, що, незважаючи на вторинність відносно кримінально-правової політики (покарання є похідним від злочину явищем), кримінально-виконавча політика має свої чітко виражені предмет (сфера виконання усіх без винятку покарань), цілі (досягнення мети кримінального покарання – ст. 50 КК, ст. 1 КВК України) та завдання (забезпечення реалізації кримінальної відповідальності та мети кримінально-виконавчого законодавства України (ст. 1 КВК))¹. Проте, реальність є дещо іншою та такою, що не повною мірою «вписується» (співвідноситься, відображає тощо) у зазначені теоретичні моделі. Показовими у цьому контексті є сучасні підходи законодавця щодо гармонізації вітчизняних нормативно-правових актів до змісту кращих міжнародно-правових актів у сфері виконання пока-

¹ Конопельський В. Я. Кримінально-виконавчі засади диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2015. С. 16.

рань¹. Зокрема, 8 квітня 2014 р. Верховною Радою був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України», відповідно до якого посилена кримінальна відповідальність за вчинення певних злочинів (статті 110, 113, 114-1, 279 КК) шляхом збільшення строків позбавлення волі для засуджених², а також Закон України від 18 травня 2017 р. «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо правил складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення», у якому змінено порядок зарахування судом у строку покарання у разі засудження до позбавлення волі, а саме: день за день, або за правилами, передбаченими у ч. 1 ст. 72 КК³. Водночас, 8 квітня 2014 р. також був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів», який суттєво знизив вимоги режиму відбування покарання для осіб, позбавлених волі, та певною мірою став суперечити змісту матеріальних норм права (КК), оскільки підвищення рівня криміналь-

¹ Новосад Ю. О., Горбач Л. М. Міжнародно-правові підходи та практична реалізація короткострокових виїздів засуджених за межі колоній за кордоном *Короткочасні виїзди засуджених до позбавлення волі за межі колоній: навч. посіб.*/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2017. С. 48.

² Про внесення змін до Кримінального кодексу України: Закон України від 08.04.2014 р. № 1183. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1183-18>

³ Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення: Закон України від 18.05.2017 р. № 2046-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2046-19>

ної відповідальності має передбачати процес реалізації закону й у сфері виконання покарань. Як з цього приводу зауважив В. О. Туляков, у такому сенсі динаміка кримінального права виступає не тільки і не стільки як процес правореалізації шляхом примусового чи вільного використання, виконання та непорушення, а також застосування правової заборони, але й, можливо, як процес формування та інтерпретації кримінально-правових норм відповідно до потреб суспільного розвитку. Тобто у сучасних умовах динаміка кримінального права визначає характеристику постійного становлення та розвитку, відтворення кримінально-правових заборон на законодавчому й індивідуальному рівнях¹. Враховуючи зазначене та виходячи з вищевикладеного, навряд чи можна визнати співвідносними зі змінами, що були внесені КК 8 квітня 2014 р., ті доповнення, що внесені у КВК, оскільки у сучасних умовах постійного недофінансування ДКВС України з Державного бюджету (до 60 % щорічно), некомплекту персоналу УВП, а також наявності інших проблем у сфері виконання покарань, на практичному рівні реалізувати належним чином зміст кримінально-виконавчої політики та у повній мірі застосовувати на практиці предмет прокурорського нагляду у сфері виконання покарань надзвичайно складно, що необхідно враховувати органам прокуратури при прийнятті рішень за результатами перевірки органів та УВП. Більш того, у зв'язку із прийняттям Закону України

¹ Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві: монографія/В. О. Туляков, Г. П. Пімонов, Н. І. Мітріцян та ін.; за заг. ред. В. О. Тулякова. Одеса: Юрид. л-ра, 2012. С. 7.

«Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів»¹, потребують нагального розв'язання наступні проблеми: 1) регулювання порядку допуску фахівців у галузі права в УВП для надання правової допомоги засудженим; 2) чітке нормативне визначення формулювання терміна «безпідставне», якщо існує вимога щодо контролю за засудженими, особливо за такою категорією тих осіб, які перебувають на профілактичних обліках УВП як такі, що «схильні до втечі» тощо; 3) роз'яснення змісту терміна «соціальне забезпечення засуджених» та порядку його реалізації в УВП. Особливо актуальним у цьому контексті є вирішення питань, пов'язаних із реалізацією відповідних завдань індивідуального запобігання злочинам щодо так званих схильних до втечі, відносно яких, як це впливає зі змісту ч. 5 ст. 8 КВК, заборонено здійснення перевірки їх наявності в колонії у нічний час². За кордоном зазначені завдання виконуються за допомогою аудіовізуальних, електронних і технічних засобів, а також інших можливостей системи охорони об'єктів, а саме групи сил і засобів, створених для забезпечення виконання службових повноважень персоналом пенітенціарних установ³. У свою чергу,

¹ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1186-18>

² Там само.

³ Кримінально-виконавче право: навч. посіб./Р. В. Алієв, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, В. Г. Хашев; за заг. ред. Т. А. Денисової. Запоріжжя: Інтер-М, 2014. С. 139.

в Україні, відповідно до вимог ч. 1 ст. 103 КВК, адміністрація УВП також має право застосовувати зазначені технічні засоби для запобігання втечам та іншим злочинам, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених. Більше того, про таку діяльність адміністрація УВП зобов'язана повідомити засуджених (ч. 2 ст. 103 КВК). Разом з тим, правових, матеріально-технічних та фінансових гарантій з цього питання у сфері виконання покарань досі не створено, що зводить нанівець дії персоналу УВП щодо забезпечення законодавчо-визначених завдань, що теж варто враховувати органам прокуратури при проведенні прокурорського нагляду та прийнятті рішень за результатами прокурорських перевірок у системі ДКВС України.

Знову ж таки, як показали результати цієї наукової розробки, багато проблем породжує на практиці й надане законодавством України право для засуджених на вільний вибір і допуск лікаря для отримання медичної допомоги, у тому числі й за власні кошти (ч. 1 ст. 8 КВК), оскільки більшість засуджених не можуть його реалізувати через відсутність особистих коштів та заборгованість по податках, зборах та інших обов'язкових платежах (36,2 % у структурі дебіторської заборгованості колоній)¹, а також по виконавчих листах (більше ніж 35 тис. таких матеріалів щорічно направляється судами у ДВС України на загальну суму майже

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

2,5 млрд грн)¹. Вихід у цій ситуації та ефективні алгоритми дій прокуратури слід шукати у змісті кримінальної відповідальності – одного з найбільш суттєвих наслідків юридичної відповідальності за правообмеженнями для особи². Зокрема, поширеним є підхід, відповідно до якого кримінальна відповідальність – це один із видів юридичної відповідальності, що встановлює держава в законі про кримінальну відповідальність, а також накладає суд на осіб, які визнані на підставі його вироку винними у вчиненні злочину та мають нести зобов'язання особистого, майнового й організаційного характеру³. Враховуючи зміст цього поняття, можна дійти висновку про те, що у разі притягнення будь-якої особи до кримінальної відповідальності, у неї (власне, в засудженого) виникають певні зобов'язання перед державою, які вона має впродовж відбування визначеного судом терміну покарання виконати в повному обсязі, а органи прокуратури мають у зв'язку з цим право здійснювати нагляд за їх виконанням. З іншого боку, в персоналу органів та УВП виникає право на здійснення відповідного впливу на засудженого передбаченими в законі засобами (ст. 6 КВК), щоб останній чітко викону-

¹ Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2013 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 5 (165). С. 34.

² Теорія держави і права: підручник/О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 257–259.

³ Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Ін Юре, 2003. Т. 1: Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. С. 314.

вав ці зобов'язання, – це невід'ємні елементи механізму правового регулювання в будь-якій галузі права¹, у тому числі й кримінально-виконавчому², що також, крім цього належить до змісту предмета прокурорського нагляду (ст. 22 КВК та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»). При цьому, головні обов'язки засуджених визначені у КВК (статті 9, 107) та інших нормативно-правових актах України з питань виконання покарань, які передбачають для цих осіб неухильно дотримуватися правил поведінки та виконувати законні вимоги адміністрації органів та УВП. У випадках невиконання засудженими своїх обов'язків і законних вимог зазначених органів й УВП та їх посадових осіб, таке правопорушення тягне за собою встановлену законом юридичну відповідальність. Більш того, якщо буквально розуміти зміст ст. 50 КК, то слід визнати, що покарання є заходом державного примусу та полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого, які здебільшого реалізуються через таку його мету, як кара³.

Незважаючи на різноманітні підходи науковців до розуміння змісту кари, значна частина дослід-

¹ Теорія держави і права: підручник/О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. С. 99–101.

² Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. С. 125–128.

³ Денисова Т. А. Кримінальне покарання: завдання і функції, практика застосування. *Правова система України: історія, стан та перспективи. У 5 т./за заг. ред. В. В. Сташиса*. Харків: Право, 2008. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. 2008. С. 32–33.

ників переконана, що кара – це не жорстока помста чи відплата особі з боку держави за вчинений злочин, а законодавча орієнтація суду й органів та УВП на застосування до засудженого такого комплексу обмежень його прав і свобод, який буде відчутним та водночас достатнім для досягнення інших головних цілей покарання – виправлення засудженої особи, а також спеціальної й загальної превенції. Відповідно до цієї позиції, кара є лише проміжною метою покарання¹. Таким чином, у ході прокурорських перевірок має встановлюватись відповідність рівня правообмежень для засуджених, що визначені у законі, та їх реальне дотримання персоналом ДКВС України з урахуванням тих об'єктивних умов, які супроводжують процес виконання та відбування кримінальних покарань, що дасть можливість на практиці більш ефективно використовувати потенціал прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин для реалізації змісту сучасної кримінально-виконавчої політики України².

Як показало вивчення практики, у кримінально-виконавчому законодавстві України кару реалізують через режим, тобто встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/ за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 107.

² Мозгова В. А. Щодо прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. *Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства: матеріали Круглого столу (Київ, 28 листоп. 2013 р.)*. Київ: ДПТС України: ІКВС, 2013. С. 91–94.

виконання і відбування покарання, який забезпечує й виконання покладених на засуджених обов'язків (ст. 102 КВК)¹. При цьому, термін «виконання покарання» стосується органів та УВП, які у своїй діяльності зобов'язані реалізувати весь комплекс правообмежень, передбачених у режимі конкретного виду покарання, а також забезпечити здійснення наданих засудженим прав і виконання покладених на них обов'язків. У свою чергу, термін «відбування покарання» стосується засуджених, які повинні на підставі вироку суду та відповідно до приписів, установлених кримінально-виконавчим законодавством України, виконувати обов'язки й утримуватися від заборонених дій, реалізувати надані права тощо². Виходячи із вищевикладеного, варто визнати, що ряд прав для засуджених, визначених у Законі України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 8 квітня 2014 р.³ (що на сьогодні є одним з основних нормативно-правових актів, у якому відображено

¹ Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України/А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 300–310.

² Лемак Р. В. Організаційні засади діяльності прокурора по нагляду за додержанням законів в установах виконання покарань. *Захист прав і законних інтересів особи у кримінальному судочинстві: матеріали наук. семінару (Харків, 20 трав. 2011 р.)*. Харків: ФІНН, 2011. С. 147–149.

³ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1186-18>

зміст сучасної кримінально-виконавчої політики України), має дещо декларативний та формальний характер, оскільки їх зміст у нормах права викладено казуїстично (заплутано, хитросплетено, «крючкотворно») та дуалістично (подвійно)¹. Саме тому, як свідчить практика, фактором стримування для засуджених і персоналу ДКВС України загалом є такі кримінально-виконавчі явища та процеси, що мають місце під час виконання й відбування кримінальних покарань та які пов'язані з реалізацією змісту політики у сфері виконання покарань, у тому числі визначеними у законі засобами прокурорського нагляду, зокрема: 1) результати застосування до осіб, які відбувають покарання, основних засобів виправлення та ресоціалізації (ст. 6 КВК): режиму; суспільно корисної праці; соціально-виховної роботи, загальноосвітнього та професійно-технічного навчання, пробації і громадського впливу – участь у реалізації яких для засуджених є обов'язковою й такою, що свідчить про зниження рівня їх суспільної небезпеки та підтверджує ступінь їх виправлення і готовності до ресоціалізації; 2) результати постійного (безперервного протягом доби та всього терміну відбування покарання) нагляду за засудженими, який здійснюється персоналом УВП на всіх об'єктах

¹ Радов Г. О. Доктринальна модель Закону «Про пенітенціарну систему України». *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: бюл. Київ. ін-ту внутр. справ.* Київ, 1997. № 1. С. 11–52.

Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: бюл. Київ. ін-ту внутр. справ.* Київ, 1996. № 2. С. 12–17.

життєдіяльності особи, у тому числі й в умовах місць позбавлення волі (статті 102, 103 КВК України), з метою запобігання вчиненню нею нового злочину (ст. 1 КВК, ст. 50 КК України), самогубства, членоушкодження, ухилення від відбування покарання, забезпечення виконання інших рішень суду щодо засудженого (про стягнення аліментів; заборону займатись певною діяльністю або займати певні посади тощо); 3) результати організації та рівень забезпечення безпеки діяльності персоналу органів та УВП (ст. 104 КВК) та інших осіб, (ст. 1 КВК), а також засуджених (ст. 10 КВК); 4) наслідки окремого утримання найбільш суспільно небезпечних засуджених від інших їх категорій у дільницях посиленого контролю (статті 94, 97 КВК) та переведення злісних порушників у виправні колонії максимального рівня безпеки (ст. 100 КВК); 5) результати застосування закону, який передбачає зменшення терміну відбування покарання для певних категорій засуджених, а саме: умовно-дострокового звільнення від відбування покарання; амністії; помилування тощо (статті 81–87 КК); 6) результати реалізації обов'язку для засудженого відшкодувати під час відбування покарання завдану потерпілому шкоду¹.

¹ Захист прав потерпілого від злочину в кримінально-виконавчому праві: навч. посіб./В. В. Василевич, А. П. Гель, В. П. Захаров та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка, О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. 176 с.

Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./Є. В. Дудко, І. О. Колб, Д. О. Супруненко, Ю. О. Новосад та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи, О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. 240 с.

Звичайно, що життя і здоров'я засудженого, його честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України), проте очевидним є й інший факт: не менш цінними є ці об'єкти й для пересічних громадян, а тому держава на правовому рівні вимушена створювати такі умови відбування покарання, які забезпечували б суспільну безпеку для всіх суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин, зокрема й засуджених осіб. Саме тому, враховуючи всі цивілізовані надбання з питань виконання покарань, Україна під час прийняття КВК 2003 р. закріпила у цьому Кодексі принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання й відбування покарань (ст. 5) та включила до цього систематизованого закону ті правообмеження для засуджених (зокрема, і щодо лікування під час виконання покарань), які не завдають для них непередбачених страждань та є стримуючим елементом їх подальшої злочинної діяльності. У свою чергу, враховуючи динамічність розвитку кримінально-виконавчих процесів, зобов'язує Україну використовувати у виправно-ресоціалізаційному процесі й інших методів, що знайшли своє відображення на нормативно-правовому та практичному рівнях за кордоном, що теж важливо з огляду визначення ефективності прокурорських перевірок в органах та УВП. Як з цього приводу обґрунтовано зробила висновок Т. А. Денисова, за спрямованістю застосування покарання є останнім запобіжним заходом у системі протидії злочинності, оскільки воно призначається за фактом вчинення злочину, після розслідування та судового розгляду

справи. Але, незважаючи на останнє місце в ланці заходів запобігання злочинам, цілком справедливо воно розглядається як один із найважливіших засобів боротьби зі злочинністю, передусім в аспекті забезпечення невідворотності покарання, захисту прав, свобод та інтересів людини, а також, коли воно не тільки виконує каральну функцію, а й створює умови для формування позитивних рис особи злочинця. При цьому кінцевою метою покарання, від його появи і до наших днів, була і є мета самозбереження суспільства¹. До такого ж висновку дійшов й С. Ю. Лебедев, який переконаний, що будь-яка загроза, яка виходить від людини, по суті – кримінологічна, адже порушуючи чи вчиняючи замах, говорячи мовою кримінального права, на суспільні відносини, права та інтереси своїх співгромадян, у якій би сфері вони себе не позиціонували, злочинці (а саме такими в більшості випадків є правопорушники, що своєю протиправною суспільно небезпечною поведінкою завдають відповідної шкоди суспільству, державі, особі) являють собою кримінальну загрозу безпеці людей². Саме тому, це самозбереження виражається в захисті себе від шкоди, у досягненні безпеки у поверненні забраного злочинцям і в задоволенні того почуття,

¹ Денисова Т. А. Кримінальне покарання: завдання і функції, практика застосування. *Правова система України: історія, стан та перспективи. У 5 т./за заг. ред. В. В. Сташиса.* Харків: Право, 2008. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. 2008. С. 573–574.

² Лапин А. А. Стратегия обеспечения криминологической безопасности личности, общества, государства и ее реализации органами внутренних дел: монография/под ред. С. Я. Лебедева. Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. С. 3.

яке ми називаємо почуттям справедливості та яке зрештою є тільки вираженням глибокого усвідомлення неминучої необхідності задоволення потреб самозбереження.

Враховуючи зазначене та розглядаючи роль і місце кримінально-правової політики України у змісті політики у сфері виконання покарань та в правозастосовній діяльності органів прокуратури, слід визнати, що тільки через застосування кримінального покарання реалізується воля держави, яка зобов'язана застосовувати до засуджених осіб засоби примусу, які у свою чергу, передбачають й відповідні обмеження загальногромадянських прав і свобод, а також фізичні, психологічні, моральні та інші страждання для засуджених, особливо в умовах місць позбавлення волі. При цьому, використання цієї сили з боку державної влади має, як свідчить кримінально-виконавча практика, досить неоднозначні наслідки залежно від змісту покарання, рівня та ефективності реалізації встановлених правообмежень, а також від характеру застосування окремо взятого кримінального покарання, тобто залежить від тих правових умов, що визначені у КК, на що, без сумніву, варто звертати увагу в ході проведення прокурорських перевірок у сфері виконання покарань¹. Виходячи з цього, варто констатувати, що одним із головним завдань прокуратури

¹ Новосад Ю. О., Лопоха В. В. Основні характеристики та сучасний стан застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі. *Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джузи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. С. 59.*

як суб'єкта реалізації сучасної кримінально-правової політики України є вивчення цих наслідків та внесення відповідних коректив щодо застосування тих чи інших заходів реагування у формі актів прокурорського нагляду. При цьому призначення цієї політики – визначити умови, за наявності яких держава може розумним чином дозволити особі умисне заподіяння страждання окремим особам та встановити вид і міру останнього. Її вищий і єдиний принцип – доцільність у сенсі відповідності засобів заподіяння індивідуального страждання меті – усуненню соціального зла. При цьому однозначно необхідно створити механізм, який би перешкоджав можливому свавілля державної влади¹ (у даному випадку – з боку органів та УВП щодо засуджених). Проте, на цьому шляху, враховуючи у тому числі й ті, що проаналізовані вище, виникає ряд суттєвих проблем. Зокрема, як встановив В. К. Грищук, досі в науці кримінального права не вироблено єдиного доктринального розуміння поняття феномену «кримінальна відповідальність». Це поняття продовжує залишатися джерелом живої дискусії науковців. Більш того, неоднозначне його розуміння, а також підстав, видів і форм реалізації зазначеної відповідальності не сприяє подальшим науковим дослідженням відповідної кримінально-правової проблематики та певною мірою несприятливо впливає на правоза-

¹ Денисова Т. А. Покарання в системі протидії злочинності. *Правова доктрина України*. У 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 240 с.

стосовну й законодавчу практику¹. Крім того, це має, як правильно зауважили В. І. Борисов та В. К. Грищук, пряме відношення до змісту ефективності політики як у сфері виконання покарань загалом, так і кримінально-правової політики, зокрема, яка, у першу чергу, ґрунтується на ефективності законодавства про кримінальну відповідальність і залежить від ефективності впливу та безпосереднього застосування його кримінально-правових норм², у тому числі посадовими особами прокуратури при здійсненні прокурорського нагляду у сфері виконання покарань. Разом з тим, варто у зв'язку з цим погодитись з висновком О. М. Костенка про те, що, однією з найшкідливіших правових ілюзій є досить поширене уявлення, нібито закон, набравши чинності, здатен діяти сам по собі. З цього робиться помилковий висновок: якщо закон не діє або діє не так, як він мав би діяти, то цей закон поганий³. Однак, як показали результати даної наукової розробки, розглядати ефективність кримінально-правової та інших видів політики у сфері боротьби зі злочинністю як просту суму ефективності окремих правових норм було б неправильним. Кожна із цих політик та політика у сфері боротьби зі злочинністю в цілому визна-

¹ Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2006. С. 256–257.

² Грищук В. К. Поняття, види, підстави і форми реалізації кримінально-правової відповідальності людини. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 82.

³ Костенко О. М. Кримінальний кодекс і доктрина. *Право України.* 2004. № 7. С. 43.

чається дією всього комплексу правових функцій (охоронної, регулятивної, превентивної та ін.). Саме тому, ефективність діяльності прокуратури України щодо реалізації кримінально-виконавчої політики має стати, як видається, її внутрішньою властивістю та невід'ємним елементом змісту прокурорського нагляду та функцій прокуратури у сфері виконання покарань. З огляду на це, прийняття останнім часом Законів України, зокрема й від 8 квітня 2014 р.¹, що спрямовані на видозміну кримінально-виконавчої політики на законодавчому та практичному рівнях, слід визнати поспішним та малообґрунтованим кроком держави, оскільки ці нормативно-правові акти не дають відповіді (не регулюють суспільні відносини), зокрема на такі питання: 1) які додаткові джерела фінансування віднайде держава для фінансування ДКВС України, коли на сьогодні щорічно для функціонування органів та УВП з Державного бюджету виділяється лише 40 % сум, необхідних для забезпечення їх потреб². Зокрема, прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів» від 8 квітня 2014 р.³ лише ускладнило цю проблему, оскільки у

¹ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1186-18>

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

³ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України...

цьому нормативно-правовому акті ліквідовані всі альтернативні види фінансувань видатків виправних і виховних колоній, а саме: а) відповідно до внесених змін у зазначений Закон, засуджені до позбавлення волі мають право, а не повинні працювати у ході відбування покарань (ч. 1 ст. 118 КВК), а тому доходи від їх працевикористання не покривають на сьогодні дефіцит тих асигнувань, що виділяються державою для функціонування ДКВС України; б) непрацюючі засуджені, у зв'язку з виключенням з КВК ч. 3 ст. 121 «Відрахування із заробітку або іншого доходу засуджених до позбавлення волі», не зобов'язані на сьогодні платити за вартість харчування, одягу та взуття, а це, у свою чергу, лягає додатковим тягарем на Державний бюджет України; в) для засуджених, які виконують норми виробітку або встановлені завдання і не допускають порушення режиму, згідно з внесеними змінами у ч. 2 ст. 120 КВК «Оплата праці засуджених до позбавлення волі», зараховується незалежно від усіх відрахувань не менше ніж 25 % нарахованого для них місячного заробітку, що теж зменшує дохідну частину кошторису колоній; г) обов'язковими платежами для засуджених до позбавлення волі є тільки відрахування прибуткового податку й коштів на аліменти (а, не, власне, відрахування для потерпілих від злочинів відповідно до виконавчих документів), що ще більше посилило на сьогодні «конфлікт» між засудженими і потерпілими від злочинів, оскільки призвело до порушення соціальної справедливості; 2) які правові механізми замість тих, що були визначені

в ст. 121 КВК «Відрахування із заробітку або іншого доходу засуджених», будуть запропоновані державою для відшкодування завданої шкоди та збитків для потерпілих від злочинів; 3) з яких фінансових джерел буде здійснюватися реалізація права засуджених на охорону здоров'я, мова про яку ведеться в ст. 8 КВК, а саме: у частині використання останніми платних форм у разі відсутності коштів в осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, у зв'язку з безробіттям, захворюванням, іншими форс-мажорними обставинами¹. У цьому ж контексті виникає питання й щодо способів і джерел оплати курсу лікування засуджених у виправних і виховних колоніях, які мають розлади психіки та поведінки, внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів чи інших одурманюючих засобів (ч. 1 ст. 8 КВК); 4) як будуть вирішені інші фінансові та матеріально-технічні проблеми, що виникли у зв'язку з введенням в дію Закону України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів» від 8 квітня 2014 р.

Звичайно, що при такому підході законодавця до регулювання суспільних відносин у сфері виконання покарань та реалізації змісту кримінально-

¹ Лемак Р. В. Організаційні засади діяльності прокурора по нагляду за додержанням законів в установах виконання покарань. *Захист прав і законних інтересів особи у кримінальному судочинстві: матеріали наук. семінару (Харків, 20 трав. 2011 р.)*. Харків: ФІНН, 2011. С. 149.

виконавчої політики України, без сумніву, як зауважив О. Петришин, важливими стають не лише норми права як певні взірці, стандарти поведінки, а й процедури, процес здійснення приписів правових норм, які не повинні відриватися від їх змістовних характеристик¹. Більш того, втілення в життя норм матеріального права та встановлення правопорядку в УВП, на переконання А. Х. Степанюка та К. А. Автухова, є неможливим поза належною процедурою, визначеною не тільки формально, а й спрямованою на реалізацію принципів права (свободи, рівності, гуманізму тощо)². Крім цього, встановлення самих норм матеріального права, як це відбулось при прийнятті Законів України від 8 квітня 2014 р.³, має здійснюватися, як правильно зробив висновок П. Розенфельф, за належною процедурою, реалізація якої виступатиме мінімальною гарантією того, що в результаті її дотримання будуть закріплені справедливі правила

¹ Петришин О. Праворозуміння у вітчизняній теорії права: загально-носоціальний контекст. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1. С. 44.

² Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тацій, В. І. Борисова. С. 786–787.

³ Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1186-18>

Про внесення змін до Кримінального кодексу України: Закон України від 08.04.2014 р. № 1183. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1183-18>

поведінки¹, чого не відбулось у результаті внесення змін до КВК у квітні 2014 р.²

Таким чином, виходячи з результатів проведеного вище аналізу доктринальних джерел та нормативно-правових актів, до основних завдань реформування кримінально-виконавчої політики на сучасному етапі слід віднести наступні:

1. Забезпечення ліберального функціонування не кримінально-виконавчої, а пенітенціарної системи. Це означає запровадження ліберальної філософії пенітенціарної діяльності, зорієнтованої на забезпечення максимальної міри свободи, а, отже, і найбільш послідовного, індивідуалізованого впливу на особистість засудженого. Реалізація цього завдання також передбачає формування ціннісно-світоглядного підґрунтя для сприйняття суспільством пенітенціарної системи не як відчуженого елемента соціальної системи, баласту в механізмі цивілізованого розвитку та репресивної інституції, а як динамічного, гнучкого соціально-правового утворення, що реагує на мінливі запити й інтереси населення конкретної держави з питань кримінологічної безпеки, властивими для нього засобами виконання покарання та суміжними з ними інструментами впливу на осіб, які вчинили злочини,

¹ Розенфельд Н. А. Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавства. Київ: Юстініан, 2009. С. 46.

² Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1186-18>

в умовах, зокрема, місць позбавлення волі¹. Саме в такому контексті відображено зміст сучасної політики у сфері виконання покарань у Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, яка схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2015 р. № 654-р².

2. Гуманізація кримінально-виконавчої політики та, в кінцевому підсумку, заміною її на пенітенціарну політику. Це завдання тісно пов'язується з попереднім і передбачає додаткову контрольну «точку-маяк», на який має бути спрямовано механізм реалізації кримінально-виконавчої політики. Це означає, що свобода засудженого та суспільства від небезпек, що продукуються сферою виконання покарань, має бути не засобом для досягнення певної віддаленої мети, пов'язаної з отриманням чи то політичних дивідендів, чи то суто економічного ефекту тощо, а самоціллю, як і будь-якої іншої публічної діяльності в цілому. Людина – ось орієнтир, еталон і критерій істинності всього онтологізму державного управління. І, саме цей підхід має бути домінуючим у змісті кримінально-виконавчої та прокурорської діяльності. Постановка проблеми. Як зазначив Є. В. Фесенко, на сучасному етапі

¹ Novosad Y., Kolb O. Concerning the content of some determinants which encounter and promote the crimes/Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. zarządzenie. 2017. № 4 (17). P. 135.

² Ремега В. В. Методика прокурорсько-наглядової діяльності у сфері виконання покарань. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 160–162.

одним з найважливіших завдань кримінально-правової науки є пошук оптимального вирішення питань стосовно принципів справедливості та гуманізації в кримінальному праві. Дотримання цих принципів у законотворчій та правозастосовній практиці сприяє забезпеченню законності та обґрунтованості притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, а також адекватності та індивідуальності призначеного покарання. Разом з цим, саме вказані принципи забезпечують захист прав не тільки винних у злочині осіб, а й потерпілих від злочинів, що не менш важливо¹.

3. Структурно-функціональна синхронізація пенітенціарної політики із кримінально-правовою, кримінально-процесуальною та кримінологічною політикою, а також соціальною політикою держави в цілому. Виконання цього завдання спрямовано на формування цілісності державного управління, узгодженості окремих його напрямів та мети досягнення відповідної ефективності та результатів по суті, кожного із них. Зрозуміло, що жоден із різновидів державної політики не може розглядатися окремо від решти складових публічного адміністрування. На жаль, сьогодні практика свідчить про інше. Фрагментарність, відірваність від контексту загальносоціального розвитку програмної та безпосередньо управлінської діяльності, що здійснюється в межах окремих різновидів політик, стає суттєвою перепоною на шляху до конструк-

¹ Фесенко Є. В. Гуманізація та псевдогуманізація за кримінальним правом України. *Наук. вісн. Сіверщини. Серія: Право*. 2018. № 1. С. 181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shssl_2018_1_18

тивного й прогресивного реформування у тому числі й сфери виконання покарань, будівництва згідно з головним чином проголошеними у законах деклараціями щодо наповнення конкретним змістом номінальних характеристик України як соціальної, правової, демократичної держави.

4. Підвищення соціально-клінічного потенціалу практики, а також повільне та цілеспрямоване введення пенітенціарної практики виконання покарань в Україні. Реалізація цього завдання передбачає переорієнтацію діяльності органів та УВП на впровадження передових педагогічних, медичних і психокорекційних методик та технологій індивідуальної роботи, співпраці із засудженими у формалізованих межах досягнення цілей покарання, які визначені в законі (ч. 2 ст. 50 КК та ч. 1 ст. 1 КВК), що, в кінцевому підсумку, має сприяти підвищенню ефективності формування позитивних особистісних якостей, які б знімали (пом'якшували) конфліктні сторони відносин між правовими, економічними, культурними, політичними та іншими інституційними компонентами життєдіяльності індивідууму в умовах місць позбавлення волі.

5. Удосконалення системи постпенітенціарного стимулювання активізації соціальної активності колишніх засуджених. Зазначене завдання полягає у створенні бажаної системи смисложиттєвих ціннісних координат та проявляє пряму залежність із відповідною системою безпосередніх практик, діяльності, яка б емпірично підтверджувала цінність номінованих особистісних якостей, світоглядних позицій. Тому змістовні й атрибутивні складові

кримінально-виконавчої діяльності у їх системі мають забезпечувати належні можливості особистості засудженого для реінтеграції, а також адаптації його до соціальної структури суспільства, з якою він на момент початку злочинної діяльності з тих чи інших причин перебував у конфліктному, антагоністичному стані.

Отже, на основі виведених у даному навчальному посібнику завдань кримінально-виконавчої політики України, можливо виділити наступні провідні напрями її реформування: 1) конвергенція кримінально-виконавчої та її заміна на пенітенціарну політику, а також видозмін у зв'язку з цим соціальної політики; 2) демілітаризація кримінально-виконавчої системи; 3) запровадження камерної системи в УВП закритого типу; 4) подальша інтеграція кримінально-виконавчої системи з інститутами громадських зв'язків та контролю; 5) розвиток системи органів виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; 6) забезпечення засудженим в УВП трудової зайнятості та рівного доступу до загальної середньої, професійно-технічної, вищої та післядипломної освіти; 7) удосконалення методик індивідуальної роботи із засудженими з метою їх виправлення та ресоціалізації; 8) удосконалення системи медичного обслуговування та психологічного супроводу засуджених у місцях позбавлення волі; 9) удосконалення правової бази та організаційно-управлінської основи забезпечення безпеки засуджених під час відбування покарань в УВП; 10) реформування кадрової політики органів та УВП; 11) нарощування обсягів фі-

нансування реформи кримінально-виконавчої політики до меж, необхідних для реалізації визначених у законі завдань; 12) подолання політичних перешкод на шляху до модернізації кримінально-виконавчої системи¹. При цьому, однією з головних особливостей процесу реформування кримінально-виконавчої політики є зміна філософії управління сферою виконання покарань, вектор якої має бути спрямований від формалізованих інститутів до неформалізованих з урахуванням специфіки останніх. При такому підході, ключова роль у цьому процесі має відводитись забезпеченню балансу цілей, завдань, засобів їх досягнень і реалізації як складових механізму кримінально-виконавчої політики й фактично існуючих та офіційно запроваджених формальних і неформальних соціальних інститутів, інакше виникає загроза марнування часу й ресурсів на імітацію реформ, налагодження атрибутивних зв'язків у діяльності органів та УВП, загострення існуючих суперечностей між запитамі суспільства щодо зниження рівня кримінальної загрози.

Таким чином, найбільш актуальним завданням органів прокуратури як суб'єктів реалізації сучасної кримінально-виконавчої політики України є не тільки і не стільки нагляд за дотриманням закону щодо адаптації правових норм до європейських стандартів, скільки здійснення фінансового контролю за станом матеріально-технічного та ресурс-

¹ Огородник Є. І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. С. 125–166.

ного забезпечення цього процесу¹, тобто, власне, вирішення питання щодо засобів і способів реалізації зазначеного виду політики й реально сформованих у законодавстві гарантій, що у своїй сукупності відображають якісні характеристики правових форм діяльності органів та УВП, зокрема, та в цілому органів державної влади, включаючи законодавчу².

У свою чергу, серед інших завдань сучасної кримінально-виконавчої політики України у контексті підвищення ролі прокуратури у її реалізації, можна виокремити наступні: 1) вирішення питання щодо оптимізації процесу кримінально-виконавчої діяльності, а також більш ефективного здійснення на практиці прокурорського нагляду; 2) здійснення комплексу заходів, спрямованих на підвищення ефективності процесу виконання та відбування кримінальних покарань в Україні та реалізації визначених у законі засад діяльності органів прокуратури у цій сфері суспільних відносин; 3) залучення до процесу виконання покарань можливостей інших учасників кримінально-виконавчих правовідносин, враховуючи, що чинне кримінально-

¹ Новосад Ю. О. Про деякі питання ресурсного забезпечення діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Право та державне управління*. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2016. Вип. 4. С. 95.

² Степанюк А. Х., Автұхов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 797.

виконавче законодавство України (ст. 93 КВК)¹ гарантує відбування покарання, зокрема, засудженими до позбавлення волі, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх місця проживання до засудження або місця постійного проживання родичів засудженого; 4) визначення рівня гармонізації змісту кримінально-виконавчої політики з іншими видами політики у сфері боротьби зі злочинністю, тобто реалізація у законодавстві та на практиці системного підходу при вирішенні завдань кожної із них, а також принципів права, законодавства та практичної діяльності; 5) підвищення рівня координації дій прокуратури, у тому числі з питань взаємодії органів та УВП як у системі ДКВС України (внутрішній напрям), так і в цілому у системі правоохоронних органів держави (зовнішній напрям взаємодії), з урахуванням змісту принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання та відбування покарань (ст. 5 КВК)² і вимог ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру»³, у якій закріплено завдання щодо здійснення цим державним органом координації діяльності правоохоронних органів з питань запобігання та протидії злочинності; 6) контроль та активна участь прокуратури у створенні ефективних кримінологічних засад запобігання і протидії корупції

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

² Там само.

³ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

на рівні УВП та в ДКВС України в цілому; 7) забезпечення безпечних умов виконання-відбування кримінальних покарань, у першу чергу, пов'язаних із позбавленням волі, для всіх суб'єктів та учасників кримінально-виконавчої діяльності та в цілому кримінологічної безпеки особи, суспільства та держави з урахуванням можливостей прокуратури¹.

Зазначені методологічні підходи і мають враховуватись органами прокуратури при здійсненні нагляду у сфері виконання покарань та реалізації кримінально-виконавчої політики України. Як з цього приводу правильно зробила висновок Т. А. Денисова, ні розширення свободи та демократії, ні зменшення контролю держави над своїми громадянами, ні тенденції до гуманізації покарання не знизили рівень злочинності, що не сприяє зменшенню кількості покараних як взагалі, так і таких, кому було призначено покарання у виді позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі, зокрема. Саме тому держава та суспільство мають замислитись не тільки над тим, щоб привести покарання у відповідні до закону рамки, а й над тим, яким чином досягнути невідворотності покарання для кожного злочинця², що зрештою й має становити основний зміст діяльності прокура-

¹ Новосад Ю. О. Про деякі проблемні питання дослідження діяльності прокуратури у сфері боротьби зі злочинністю. *Правові новели*. Херсон: Міжнар. ун-т бізнесу і права, 2017. № 3. С. 138–139.

² Денисова Т. А. Покарання в системі протидії злочинності. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 57.

тури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин.

Для вирішення існуючих проблем у сфері виконання покарань та підвищення ролі прокуратури в реалізації змісту кримінально-виконавчої політики України варто здійснити такі заходи:

1. Доповнити ст. 2 «Функції прокуратури» Закону України «Про прокуратуру» пунктом п'ятим наступного змісту: «На прокуратуру покладається функції з координації діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності».

2. Внести зміни до ст. 1 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», доповнивши її словосполученням «поряд з іншими учасниками кримінально-виконавчої діяльності» та викласти її у такій редакції: «На Державну кримінально-виконавчу службу України, поряд з іншими учасниками кримінально-виконавчої діяльності, покладається завдання щодо реалізації єдиної державної політики у сфері виконання покарань». Необхідність видозміни зазначеної правової норми зумовлена такими обставинами: по-перше, у науці кримінально-виконавчого права обґрунтовано положення про те, що в структурі кримінально-виконавчих правовідносин виділяють як їх суб'єктів, так і учасників. При цьому і перші, і другі задіяні до процесу виконання та відбування кримінальних покарань у межах своїх повноважень і справляють відповідний вплив на ефективність цієї діяльності; по-друге, крім ДКВС України мету захисту прав і свобод людини, суспільства і держави

закріплено у нормативно-правових актах, що визначають їх статус, та інших суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин; по-третє, сучасний стан кримінально-виконавчої діяльності об'єктивно потребує спільних зусиль усіх суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин, оскільки ДКВС України в умовах її реформування не в змозі наодинці вирішувати складні соціально-економічні, матеріально-технічні, організаційно-правові та інші проблеми, які суттєво знижують можливості держави у запобіганні та протидії злочинності з боку засуджених осіб та, зокрема, щодо запобігання рецидивної злочинності в Україні.

3.3. Реалізація запобіжних функцій прокуратури в процесі нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень, кримінальних покарань та поступового впливу на осіб звільнених з місць позбавлення та обмеження волі

Як показали результати діяльності прокуратури України із запобігання злочинам у сфері виконання покарань, однією з обставин, що суттєво впливають на стан та ефективність роботи в цьому напрямі, є неналежне організаційне забезпечення як в цілому цього державного органу, так і його структур зокрема, а також проблеми з питань взаємодії та координації дій інших правоохорон-

них органів, включаючи органи та УВП¹. Актуальними у зв'язку з цим є сьогодні такі питання: 1) відсутність спеціального закону, що регулює суспільні відносини, пов'язані із запобіганням злочинам, у тому числі з боку засуджених, які відбувають покарання; 2) неналежний правовий механізм, що стосується координаційної діяльності прокуратури у сфері боротьби зі злочинністю, а також у сфері виконання покарань; 3) відсутність фінансових, технічних, матеріально-побутових та інших ресурсів, спрямованих на забезпечення запобіжної діяльності прокуратури у системі виконання покарань (все й надалі залишається на рівні наукових дискусій); 4) незадовільний рівень взаємодії правоохоронних органів, включаючи органи та УВП, як з питань боротьби зі злочинністю загалом, так і в питаннях запобігання злочинам, зокрема у сфері виконання покарань (мова насамперед ведеться про організацію взаємодії органів прокуратури з Національним антикорупційним бюро, враховуючи актуальність запобіжної діяльності в цьому напрямі в Україні)².

¹ Новосад Ю. О., Горбачевський В. Я. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури України щодо запобігання злочинам у сфері виконання покарань. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: зб. тез матеріалів Всеукр. наук.-практ. конференції (м. Хмельницький, 3 берез. 2017 р.)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 159.

² Новосад Ю. О. Про деякі організаційні проблеми діяльності прокуратури із запобігання злочинам. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. Вип. 76. С. 123.

У доктринальних джерелах під організаційною розуміють таку діяльність, що спрямована на згуртування, об'єднання кого-небудь з певною метою; зосередження, мобілізацію на що-небудь¹. У більш широкому аспекті у зміст цього поняття включается діяльність зі вмілого розміщення людей, упорядкування їхніх зусиль та їх спільного об'єднання з метою найефективнішого виконання завдань, що стоять перед конкретною системою². Важливе значення при цьому має й реалізація запобіжних функцій, зокрема, у сфері виконання покарань України. Враховуючи, що в науковій літературі відсутнє поняття «реалізація запобіжних функцій прокуратури в процесі нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень, кримінальних покарань та постпенітенціарного впливу на осіб звільнених з місць позбавлення та обмеження волі», можна сформулювати таке його визначення, а саме: це такий специфічний напрям прокурорської діяльності, що здійснюється в межах реалізації її функцій на основі визначених на нормативно-правовому рівні засад та складається з комплексу взаємозв'язаних дій і заходів, спрямованих на вирішення завдань із запобігання злочинам в процесі прокурорського нагляду у сфері виконання покарань.

Таким чином, до системоутворюючих ознак, що складають зміст цього поняття, належать наступні:

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. С. 473.

² Организация работы городской (районной) прокуратуры: метод. пособие. Москва: НИИ при генпрокуратуре РФ, 2014. С. 11–12.

1. Це специфічний напрям діяльності прокуратури, що визначений в Законі України «Про прокуратуру» (статті 25–26).

2. Зазначена діяльність здійснюється прокуратурою в межах реалізації функції нагляду за додержанням законів під час виконання рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»).

3. Організаційні запобіжні заходи прокуратури в системі виконання покарань здійснюються на основі визначених на нормативно-правовому рівні засад, зокрема: а) верховенства права та визнання людини, її життя та здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки найвищою соціальною цінністю (саме це завдання є пріоритетним також у діяльності інших суб'єктів запобігання злочинам)¹; б) принципів законності, справедливості, неупередженості та об'єктивності (зазначені принципи є визначальними при здійсненні запобіжної діяльності²; в) принципу територіальності (фактично на всій території України здійснюється діяльність із запобігання злочинам та у всіх органах і УВП; г) принципу презумпції невинуватості (це основоположний принцип будь-якої правозастосовної та

¹ Голіна В. В., Колодяжний М. Г. Сучасна нормативно-правова база та практика державного програмування протидії злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2011. Вип. 21. С. 53.

² Профілактика злочинів: підручник/О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. С. 15–18.

правоохоронної діяльності)¹; г) принципу незалежності прокурорів, що передбачає існування гарантій від незаконного політичного, матеріального чи іншого впливу на прокурора щодо принципів прийняття ним рішень під час виконання службових обов'язків. Як із цього приводу правильно зробив висновок І. І. Митрофанов, завдяки принципу незалежності заходи прокурорського реагування на причини та умови злочинів, інші криміногенні фактори, як правило, більш кардинальні, послідовні та принципові порівняно з тим, що можуть здійснювати в цьому напрямі інші суб'єкти запобігання злочинам²; д) політичної нейтральності прокуратури (сьогодні фактично всі суб'єкти спеціально-кримінологічного запобігання злочинам керуються зазначеним принципом, що на практиці дає змогу здійснювати запобіжну діяльність неупереджено та об'єктивно)³; е) недопустимості незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої (у даному випадку – органів та УВП) та судової влади (відповідно до вимог п. 14 ст. 92 Конституції України виключно законами визначається діяльність прокуратури); є) принципу поваги до незалежності суддів; ж) принципу прозорості діяльності прокуратури, що забезпечується відкритим і конкурсним зайняттям по-

¹ Литвак О. М. Загальнотеоретичні підвалини спеціально-кримінологічного запобігання злочинності. *Право України*. 2001. № 5. С. 97–103.

² Митрофанов І. І., Степаненко С. В. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2011. С. 74.

³ Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2001. 375 с.

сади прокурора, вільним доступом до інформації, якщо законом не встановлено обмежень щодо її надання (зміст зазначеної засади діяльності прокуратури полягає в тому, що під час інформування громадськості про стан законності, включаючи сферу виконання покарань, у тому числі з питань запобігання злочинам, прокуратури повинні не допускати поширенню відомостей, які містять державну чи будь-яку іншу таємницю або конфіденційну відомість, стосовно яких законодавством встановлений особливий порядок охорони. При цьому інформацію про початок досудового розслідування прокуратура вправі оприлюднювати лише за умови, що це не вплине на всебічність, об'єктивність і повноту досудового розслідування, за умови дотримання таємниці слідства та законних прав учасників процесу); з) принципу неухильного дотримання вимог професійної етики та поведінки (у запобіжній діяльності прокуратури, як і в усіх інших видах діяльності, у тому числі кримінально-виконавчих, заборонено нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження з учасниками кримінального провадження, що прямо впливає зі змісту ст. 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання¹.

4. Запобіжна діяльність прокурора в процесі нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень, кримінальних покарань та постпені-

¹ Новосад Ю. О. Про деякі організаційні проблеми діяльності прокуратури із запобігання злочинам. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. Вип. 76. С. 128.

тенціарного впливу на осіб звільнених з місць позбавлення та обмеження волі, складається з комплексу взаємопов'язаних дій і заходів. Якщо виходити зі змісту ст. 36 КПК, то цей комплекс (сукупність предметів, програм, дій того, що становить одне ціле) можна визначити через такі повноваження прокурора у формі процесуального керівництва, включаючи у сфері виконання покарань, як: 1) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування (п. 2, ч. 2 ст. 36); 2) доручати слідчому, органу досудового розслідування та оперативним підрозділам проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових дій) (пункти 3–4 ч. 2 цієї статті КПК); 3) призначати ревізії (п. 6 ч. 2 ст. 36); 4) підтримувати державне обвинувачення в суді (п. 15 ч. 2 цієї статті КПК); 5) оскаржувати судові рішення в порядку, встановленому КПК (п. 20 ч. 2 ст. 36) тощо. Отже, як вірно зробив висновок В. М. Юрчишин, прокурор у досудовому розслідуванні наглядає за додержанням законів із виявлення й усунення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, а в окремих випадках сам вживає передбачені законом заходи щодо їх виявлення та усунення¹. На його думку (і можна цілком з цим погодитись), виконання цієї запобіжної (кримінологічної) функції зумовлено кримінологічним завданням досудового розслідування, а саме: якщо завдання, що визначені в

¹ Юрчишин В. М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: призначення, система: навч. посіб. Чернівці: Техно-друк, 2014. С. 215.

ст. 2 КПК мають кримінально-правовий та кримінальний процесуальний характер, то кримінологічне завдання має спеціально-кримінологічний характер¹. Проте, як правильно оцінила зазначену ситуацію Т. В. Корнякова, ці завдання тісно пов'язані, бо кримінологічне завдання може бути виконаним лише після того, як будуть виконані кримінально-правові та кримінальні процесуальні завдання. У своїй же сукупності вони утворюють цілісну систему, врегульовану законодавством України². Такий висновок, крім цього, впливає із змісту як функцій (ст. 2), так й інших завдань (координації (ст. 25) та прокурорського нагляду у сфері виконання покарань (ст. 26)) органів прокуратури, що визначені в Законі України «Про прокуратуру». Постановка цього питання в зазначеній площині зумовлена також тим, що, по-перше, таким чином можна визначити вузькі місця в діяльності прокуратури, що пов'язані із здійсненням запобіжної діяльності у системі виконання покарань України, та потенційні резерви й можливості в цьому напрямі; по-друге, вчинити спробу наблизити зміст діяльності зазначеного державного органу до вирішення існуючих проблем, зокрема, виконання й відбування покарань, як суб'єкта запобігання злочинам. Додатковим аргументом із цього приводу виступає та обставина, що в нормативно-правових

¹ Юрчишин В. М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: призначення, система: навч. посіб. Чернівці: Техно-друк, 2014. С. 215–216.

² Корнякова Т. В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. С. 132.

актах, які стосуються організації прокурорського нагляду, предмет якого визначений у ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»¹, недостатньо чітко виписана процедура та питання, які підлягають перевірці при здійсненні зазначеного нагляду в ДКВС України². Зокрема, у наказі Генеральної прокуратури України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» від 12 квітня 2013 р. № 7гн тільки в загальних рисах, визначені пріоритетні напрями наглядової діяльності прокуратури.

Результати даного наукового пошуку показали також, що не дивлячись на те, що правозастосовні та організаційні запобіжні заходи, що вживаються прокуратурою, як суб'єктом нагляду за виконанням покарань та, одночасно, суб'єктом спеціально-кримінологічного запобігання злочинам в окремих випадках здійснюються на низькому рівні та мало-ефективно. Саме тому її роль у системі державного контролю та запобіжної діяльності має підвищуватись та посилюватись, позаяк досі в Україні альтернатив для неї не створено, а проводити експерименти у цьому напрямі у сучасних правових реаліях нашої держави небезпечно та безвідповідально. Як у зв'язку з цим правильно зробив висновок

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Дудко Є. В. Участь прокуратури України у кримінально-виконавчій діяльності. *Вісник прокуратури*. 2014. № 8 (158). С. 43.

Р. В. Лемак, цілком очевидно, що наявність обмежень у деяких правових і законних інтересах засуджених як громадян держави не повинно тягти автоматичного обмеження в засобах охорони їх правового статусу. Навіть, навпаки – чим більше обмежень в правовому статусі засуджених, тим різноманітнішими повинні бути засоби його забезпечення і тим ефективніше вони повинні діяти¹. Більш того, як зауважив А. Х. Степанюк, відступ від закону в ексекутивній діяльності адміністрації установ виконання покарань призводить до порушення прав і законних інтересів засуджених².

Отже, аналіз чинного законодавства України, практики його реалізації, зокрема органами прокуратури, а також результати вивчення літературних джерел з означеної проблематики дають можливість стверджувати, що діяльність прокуратури є ефективним фактором процесу не тільки виконання та відбування кримінальних покарань, але й запобігання злочинам у сфері виконання покарань. При цьому запобіжно-наглядовий вплив з боку прокурора виступає стримуючою і, водночас, скеровуючою силою реалізації цього правового механізму задля забезпечення додержання і правиль-

¹ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 9.

² Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2002. С. 332.

Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2002. 38 с.

ного застосування законів, та запобігання будь-яким порушенням у зазначеній сфері суспільних відносин. Більш того, прокуратура на даний час має ті повноваження, які роблять її діяльність динамічною та такою, що усуває можливі розлади у механізмі державної влади та управління в Україні, що задіяні у кримінально-виконавчому процесі, а також збалансовує (координує) їх функціонування у сфері боротьби із злочинністю¹.

Контрольні запитання до розділу 3

1. Чому є необхідним кроком включення до сфери діяльності прокуратури функції координації прокурором діяльності правоохоронних органів, у тому числі органів та установ виконання покарань?

2. В чому полягає різниця між змістом поняття «координація» та «взаємодія», що визначений у законі, та доктринальним і практичним його тлумаченням?

3. В чому полягає процес координації дій з боку прокурора?

4. Які форми здійснення координаційної діяльності прокуратури щодо боротьби із злочинністю, включаючи й сферу виконання покарань?

5. Як Ви розумієте поняття координаційної діяльності, що здійснюється органами прокуратури

¹ Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. С. 34–35.

у сфері боротьби із злочинністю, включаючи органи та установи виконання покарань?

6. Які завдання та принципи координаційної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань України?

7. Як співвідносяться поняття «кримінально-виконавча політика» та «пенітенціарна політика»?

8. Які основні завдання реформування кримінально-виконавчої політики на сучасному етапі?

9. Які заходи варто здійснити для вирішення існуючих проблем у сфері виконання покарань та підвищення ролі прокуратури в реалізації змісту кримінально-виконавчої політики України?

10. Як можна визначити поняття «реалізація запобіжних функцій прокуратури в процесі нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень, кримінальних покарань та постпенітенціарного впливу на осіб звільнених з місць позбавлення та обмеження волі»?

Розділ 4

Особливості реалізації змісту кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України з урахуванням предмета прокурорського нагляду

4.1. Забезпечення особистої безпеки засуджених засобами прокурорського нагляду

Як свідчить практика, створюючи правовий механізм та гарантії реалізації його норм у певній сфері діяльності, будь-яка держава та її суспільні інститути не можуть обійтись без контролю за їх виконанням відповідними суб'єктами правових відносин¹. Це у повній мірі відноситься й до змісту кримінально-виконавчої діяльності України, зокрема й щодо питань, пов'язаних із забезпеченням особистої безпеки засуджених в УВП, хоча контроль у даному випадку не є єдиним та основним змістом його діяльності. Поряд із цим, варто погодитись з В. Б. Авер'яновим та О. Ф. Андрійко, які переконані, що недооцінка та применшення ролі контролю можуть привести до неконтрольованості ситуації, зменшення керованості, і навіть хаосу. На цій підставі, на їх думку, не слід віддавати

¹ Беньковський С. Ю. Соціально-правове призначення контролю за діяльністю державних органів. *Формування пенітенціарної системи України: матеріали Наук.-практ. конф. (Одеса, 25 трав. 2012 р.)*. Одеса: Управління ДПтС України; ОДУВС, 2012. С. 19.

перевагу як огульному запереченню контролю та критиці його надмірності, що стала модною останнім часом, так рівною мірою і «фетимізацією» контролю, у якому вбачається вирішення всіх проблем, що існують в державному управлінні¹.

Право засуджених на особисту безпеку та деякі елементи механізму його реалізації визначені у ст. 10 КВК, а правові гарантії – у законах України «Про попереднє ув'язнення»², «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»³, КПК⁴ та в підзаконних нормативно-правових актах ДКВС України. При цьому, якщо виходити з буквального змісту ст. 10 КВК, то можна виділити наступні форми забезпечення права засуджених на особисту безпеку, а саме – це: а) переведення засуджених у безпечне місце; б) здійснення інших заходів до усунення небезпеки; в) вирішення питання про місце подальшого відбування засудженими покарання; г) забезпечення безпеки

¹ Державне управління: теорія і практика/за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. С. 34.

Колб О. Г., Копетюк М. І. Прокурорський нагляд за додержанням кримінально-виконавчого законодавства: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. С. 130.

² Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>

³ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата оновлення: 11.01.2019).

засуджених у зв'язку з їх участю у кримінальному провадженні.

Актуальність цієї проблеми очевидна, враховуючи, що щорічно особи, які відбувають покарання, зокрема, пов'язаного з позбавленням волі, стають жертвами злочинних посягань як з боку інших засуджених, так і персоналу УВП¹. Як з цього приводу зауважив І. О. Колб, зазначене спричинене тим, що досі ні на правовому, ні на практичному рівнях не створено реальних гарантій особистої безпеки засуджених під час відбування покарання². Зокрема, станом на 2016 р. у сфері управління ДКВС України (часу початку нових реформ у системі виконання покарань)³ перебувало 148 установ. Крім цього, у системі Державного підприємства «Орган пробації» функціонувало 589 підрозділів пробації. Серед них 29 УВП було розташовано на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролювалась українською владою. При цьому в УВП та СІЗО, розташованих на території, що контролюється українською владою, трималось 55 121 особа⁴. Загальна кількість засудже-

¹ Новосад Ю. О., Горбачевський В. Я. Про деякі змістовні елементи кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань. *Кримінальне право: традиції та новації: зб. анотацій доп. III Міжнар. круглого столу (м. Чернігів, 7–8 верес. 2017 р.)*. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. С. 59.

² Колб І. О. Форми та засоби забезпечення права засуджених до позбавлення волі на особисту безпеку. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ*. 2012. № 2 (81). С. 77.

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році: інформ. бюл. Київ: М-во юстиції України, 2017. 43 с.

⁴ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.01.2019 р. URL: <http://www.kvs.gov.ua>

них, які відбували покарання у виправних колоніях, щорічно сягала понад 50 тис. осіб, із них 21 % – це убивці; 36 % – особи, які вчинили розбої, грабежі та вимагання; 28 % – засуджені за злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів або прекурсорів. При цьому, майже 9 тис. осіб щорічно перебували на профілактичних обліках цих УВП¹.

Суттєво не змінились якісні показники засуджених, які тримались у місцях позбавлення волі й у 2017–2018 рр. У той самий час, ті тенденції, що склались з 2014 р. та були пов'язані із зменшенням кількості осіб, які відбували покарання в УВП, мали місце й у подальші роки. Так, у 2017 р. кількість засуджених у виправних і виховних колоніях склала 60,6 тис. осіб, а у 2018 р. зменшилась до 44,6 тис. осіб². При цьому, як встановлено в ході спеціальних наукових досліджень³, тільки у 2004–2013 рр. жертвами злочинних посягань в УВП України стали більше 150 осіб, які відбували покарання⁴. Крім цього, встановлено, що на забезпечення особистої

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році: інформ. бюл. Київ: М-во юстиції України, 2017. С. 13.

² Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2018 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*: інформаційний сервер. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.ns>

³ Козьяков І. М. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю за законністю оперативно-розшукової діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. 20 с.

⁴ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 20 с.

безпеки впливали такі «фонові» явища, як: високий рівень смертності засуджених (більше 800 осіб щорічно); випадки самогубств (до 10 засуджених щорічно); велика питома вага хворих на туберкульоз, ВІЛ/СНІД, соматичні та інфекційні захворювання. У зазначений період зросли також випадки виробничого травматизму серед засуджених (більше 100 осіб), у тому числі з тяжкими наслідками¹. При цьому, найбільшу питому вагу у структурі всіх подій та юридичних фактів, що стосувались змісту безпечної життєдіяльності засуджених в УВП (ч. 2 ст. 1 та ч. 1 ст. 104 КВК), мали злочинні посягання на життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку цих осіб. І це явище є характерним для сфери виконання покарань України з часів її незалежності (з 1991 р.) по даний період. Так, якщо у 2007 р. було зареєстровано 411 злочинів, два з яких – за ознаками ч. 1 ст. 122 КК «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (0,7 % у структурі всіх злочинів) та один за ч. 1 ст. 121 КК «Умисне тяжке тілесне ушкодження»², то у 2012 р. було вчинено 449 злочинів, у тому числі п'ять, пов'язаних із посяганням на життя і здоров'я засуджених в УВП³. Суттєво не змінилися ці показники й у 2013–2017 рр.⁴

¹ Колбі І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 312 с.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюл. Київ: ДДУПВП, 2008. С. 2.

³ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.01.2019 р. С. 3–4. URL: <http://www.kvs.gov.ua>

⁴ Андрющенко М. Н. Понятие эффективности и его философский смысл. *Ученые записки*. 1971. Вып. 12. С. 43–47.

Цікавою, у контексті змісту запобіжної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань, є й інша кримінологічно значуща інформація про осіб, які стали жертвами злочинів у місцях позбавлення волі, а саме: за віком серед потерпілих переважають особи 24–29 років (50 %), далі 18–24 (33 %) та 30–40 років (17 %). При цьому, потерпілі засуджені відбувають покарання за: крадіжку – 12,5 %; грабїж – 4 %; розбій – 12,5 %; умисне вбивство – 21,5 %; зґвалтування – 16,5 %; насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом – 16,5 %; злочини у сфері обігу наркотичних засобів – 16,5 %. Відбутий строк покарання на момент вчинення стосовно цих осіб злочинного посягання становив: до одного року – 12,5 %; один – три роки – 38 %; три – п'ять років – 33 %; п'ять – десять років – 16,5 %. При цьому, потерпілі на момент вчинення стосовно них злочинного посягання перебували у тверезому стані – 99 %, у стані алкогольного сп'яніння – 0,7 %; у стані наркотичного сп'яніння – 0,3 %. Немаловажне значення для запобіжної діяльності мають також інші відомості про потерпілих. Зокрема, жертви злочинів на момент посягання мали: одне заохочення 25 %; два заохочення – 25 %; не мали заохочення – 50 %. При цьому, одне стягнення мали 16,5 %; три стягнення – 21 %; два – п'ять стягнень – 16,5 %; п'ять і більше стягнень – 21 %; не мали стягнень – 25 %¹. Серед жертв злочинів брали участь у роботі само-

¹ Богатирьов І. Г., Моїсєєв Є. М. Жертва злочину в місцях позбавлення волі. *Вісник Академії митної служби України. Право*. 2010. № 1. С. 122.

діяльних організацій УВП на момент вчинення стосовно них злочинного посягання 33 %, не брали – 67 %. За однією справою із засудженим, який вчинив злочинне посягання, проходило 13 % потерпілих, відповідно, не проходило – 87 %, 25 % жертв були знайомі з особою, яка вчинила стосовно них злочин в УВП, а 75 % – не були. На момент вчинення злочину 67 % жертв перебували в одному відділенні зі злочинцем, 33 % – ні. Що стосується стосунків між жертвою та злочинцем до вчинення останнім злочину стосовно першого, то доброзичливі стосунки мали місце у 21 % випадків; ворожі – 25 %; стосунків не було – 54 %¹.

Суб'єктами, які вчинили суспільно-небезпечні посягання на життя та здоров'я засуджених, були особи, які: 1) не перебували на профілактичних обліках УВП – 75 %; 2) відносились до категорії порушників встановленого порядку відбування покарання та мали по два і більше дисциплінарні стягнення, але злісними порушниками визнані не були, тому що не підпадали під дію ст. 133 КВК – 15 %; 3) були засуджені до примусового лікування (ст. 96 КК) – 3 тис. осіб, серед яких 811 це хронічні алкоголіки, а близько 2,5 тис. осіб – хронічні наркомани². Знову ж таки, як показали результати даного наукового пошуку, поведінка жертви злочину в місцях позбавлення волі має різні форми. З одного боку,

¹ Богатирьов І. Г., Моїсєєв Є. М. Жертва злочину в місцях позбавлення волі. *Вісник Академії митної служби України. Право*. 2010. № 1. С. 122.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюл. Київ: ДДУПВП, 2008. С. 6–7.

виражатися в дії або бездіяльності, мати енергетичний (наприклад, фізичне насильство) або інформаційний (наприклад, тяжка образа) характер. З погляду соціальної оцінки, така поведінка може бути позитивною (наприклад, виконання засудженим окремого доручення адміністрації установи), нейтральною (наприклад, ненадання засудженим адміністрації установи згоди на вчинення певних дій) або негативною (наприклад, неправомірна або аморальна поведінка засудженого в період відбування покарання)¹. Виходячи з цього слід констатувати, що стратегічним напрямом розвитку ДКВС України має стати безпека в УВП, враховуючи, що забезпечення безпеки засуджених та осіб, узятих під варту, персоналу й громадян, які перебувають на території УВП і СІЗО, є одним з основних обов'язків посадових і службових осіб органів та УВП, а також слідчих ізоляторів². Саме тому, як видається, у Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. наголошено на поліпшенні заходів безпеки в УВП з метою вдосконалення системи виконання покарань, підвищення ефективності запобігання злочинам і реабілітації засуджених³, тобто, на нормативно-

¹ Джужа А. Н., Цыбуля Е. А. Проблемы становления виктимологической профилактики в ИТУ: метод. рек. Киев, КВШ МВД СССР, 1987. С. 10.

² Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2713-15>

³ Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20 трав. 2015 р. № 276. *Верховна Рада України*. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/19452.html>

правовому рівні визначено, що пріоритетним напрямом діяльності держави загалом та ДКВС України, зокрема, є безпека людини, її життя й здоров'я, що варто враховувати при здійсненні прокурорського нагляду у сфері виконання покарань.

Як свідчить аналіз кримінально-виконавчого законодавства України та практики його застосування, забезпечення особистої безпеки засуджених відбувається у трьох напрямках, а саме – шляхом: 1) закріплення зазначеного права в законодавстві; 2) визначення на правовому рівні порядку його реалізації¹; 3) реалізації даного права засудженими на практиці². При цьому кожен із визначених вище напрямів реалізується через певні правові форми (ст. 10 КВК) (у наукових джерелах під формою розуміють зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом)³.

Правова основа безпеки в ДКВС України складається із сукупності нормативних актів, які регламентують групи однорідних суспільних відносин щодо захисту суб'єктів та об'єктів процесу виконання й відбування кримінальних покарань шляхом застосування відповідних форм, методів, сил і

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент./ А. Х. Степанюк, І. С. Яковець; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Юрінком Інтер, 2005. С. 47–48.

² Карпачова Н. І. Забезпечення прав і свобод людини в пенітенціарних закладах. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2004. С. 293–295.

³ Колб І. О. Форми та засоби забезпечення права засуджених до позбавлення волі на особисту безпеку. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ.* 2012. № 2 (81). С. 77.

засобів¹. При цьому, особливе місце в механізмі правового регулювання безпеки у сфері виконання покарань відведено КВК України від 11 липня 2003 р., аналіз якого дозволяє спрогнозувати відповідне правове регулювання та відкрити нові шляхи перед наукою кримінально-виконавчого права щодо всебічного обґрунтування проблем захисту засуджених, персоналу, органів та УВП². Варто зауважити, що до введення в дію нового КВК України, саме ВТК УРСР від 23 грудня 1970 р. був першим законодавчим актом, з якого розпочався процес становлення й розвитку питань безпеки засуджених і персоналу УВП. Зокрема, у ВТК УРСР містилася окрема глава 13 «Заходи безпеки і підстави застосування зброї», що була присвячена лише використанню зброї щодо осіб, позбавлених волі. У 2000 р. зазначену главу доповнено ст. 81-2, у якій урегульовано питання щодо забезпечення безпеки засуджених, залучених до кримінального судочинства шляхом охорони цих осіб, а також переведення зазначені категорії засуджених до іншого місця позбавлення волі або окремого утримання. У КВК України, порівняно з ВТК УРСР, внесено цілу низку правових новел, які стосуються змісту зазначених проблем, що цілком закономірно з огляду на роль безпеки засуджених і персоналу УВП в

¹ Підвисоцький Р. М. Правове забезпечення безпеки засуджених та персоналу в установах виконання покарань. *Право і суспільство*. 2016. № 1 (2). С. 141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_1%282%29_27

² Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

процесі виконання й відбування кримінальних покарань у сучасних умовах. Поряд з цим, варто зазначити, що ці норми розміщені у різних главах і розділах КВК, саме тому норми даного Кодексу щодо забезпечення безпеки, як видається, доцільно об'єднати в окремому розділі цього закону на кшталт Виправно-трудоного кодексу УРСР, утворивши повноцінний правовий інститут у межах кримінально-виконавчого права, у якому варто врегулювати поняття, заходи та правовий механізм забезпечення безпеки в УВП¹. Додатковим аргументом з цього приводу виступають результати аналізу норм КВК, що стосуються питань забезпечення безпеки суб'єктів та учасників кримінально-виконавчої діяльності в Україні. Так, відповідно до ст. 7 КВК, держава поважає й охороняє права, свободи та законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення й ресоціалізації, соціальну та правову захищеність і їх особисту безпеку.

Отже, право засудженого на особисту безпеку безпосередньо стосується його правового статусу й певним чином закладає його основи. При цьому забезпечення права засудженого на особисту безпеку є лише частиною загального безпечного становища засудженого, а також одним із механізмів підтримки цього права, надання йому реальності й можливості бути реалізованим. На думку, зокрема, М. В. Романова, особиста безпека засудженого – це становище засудженого (комплекс його прав, обо-

¹ Підвисоцький Р. М. Правове забезпечення безпеки засуджених та персоналу в установах виконання покарань. *Право і суспільство*. 2016. № 1 (2). С. 141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_1%282%29_27

в'язків і можливостей використовувати механізми захисту) як суб'єкта кримінально-виконавчих правовідносин під час відбування покарання, що створює умови його життєдіяльності за відсутності агресії, свавілля й загрози з боку персоналу, інших засуджених чи третіх осіб та має ефективні засоби забезпечення захисту прав засудженого¹. У науковій літературі під зазначеним правом засуджених, крім цього, розуміють визначену та гарантовану на нормативно-правовому й особистісному рівнях, а також забезпечену правоохоронною діяльністю посадових осіб органів й УВП та інших осіб, захищеність їх прав і законних інтересів від різноманітних загроз, що посягають на їх життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність та інші законні інтереси². У свою чергу, Р. М. Підвигоцький переконаний, що забезпечення особистої безпеки засуджених є важливою складовою в реалізації загальної безпеки в ДКВС України та становить основу кримінально-виконавчих правовідносин³.

Без сумніву, особливий інтерес у зв'язку з цим викликає аналіз нормативно-правових підходів з означеної проблематики. Так, у ст. 10 КВК визначені деякі правові засоби забезпечення права засу-

¹ Романов М. В. Право засудженого на особисту безпеку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2014/46.pdf

² Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у в'язницях України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 7.

³ Підвигоцький Р. М. Правове забезпечення безпеки засуджених та персоналу в установах виконання покарань. *Право і суспільство*. 2016. № 1 (2). С. 140–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_1%282%29_27

джених на особисту безпеку. При цьому, у цій правовій нормі мова ведеться не лише про право цих осіб, на особисту безпеку, а й про обов'язок персоналу ДКВС України вживати невідкладних заходів щодо його забезпечення. Зокрема, адміністрація УВП має вживати невідкладні заходи щодо переведення засудженого в безпечне місце, а також інші заходи для усунення небезпеки та вирішує питання про місце подальшого відбування ним покарання. Як з цього приводу слушно зауважила І. С. Яковець, держава, наділяючи засуджених правом на особисту безпеку, не лише захищає їх від імовірних посягань, а й протидіє можливому вчиненню правопорушень в установах виконання покарань¹. При цьому, зміст цієї діяльності полягає у тому, що відповідно до вимог ч. 2 ст. 10 КВК, засуджені мають право звернутися із заявою (усною чи письмовою) до будь-якої посадової особи органу чи УВП з проханням про забезпечення особистої безпеки, а персонал УВП має право самостійно, за своєю безпосередньою ініціативою приймати відповідні заходи щодо забезпечення безпеки цих осіб. При цьому, персонал УВП, навіть не маючи на момент звернення змоги самостійно спостерігати будь-які прояви, що можуть свідчити про обмеження права на особисту безпеку засуджених в УВП, зобов'язаний забезпечити це право заявників².

¹ Фесенко Є. В. Проблеми визначення функцій прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2001. № 1. С. 12–16.

² Новосад Ю. О., Горбачевський В. Я. Про деякі змістовні елементи кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань. *Кримінальне право: традиції та новації: зб. анотацій доп. III Міжнар. круглого столу (м. Чернігів, 7–8 верес. 2017 р.)*. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. С. 59–60.

Як показали результати даного наукового пошуку, причин виникнення загроз особистій безпеці засуджених в УВП є багато (особиста неприязнь; конфлікт; вимоги сплати боргу, що виник внаслідок програшу в азартні ігри; суперечності, що пов'язані з кримінальним минулим, тощо). При цьому слід зазначити, що їх характер для реалізації права на особисту безпеку, як вірно зробили висновок О. М. Джужа та О. І. Осауленко, значення не має, головне це виникнення загрози життю і здоров'ю конкретного засудженого¹. Як з цього приводу зазначив І. Г. Богатирьов, забезпечення безпеки здійснюється в межах кримінально-виконавчого законодавства України шляхом застосування організаційно-управлінських, матеріально-технічних, силових та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я й майна засуджених від протиправних посягань, створення належних умов відбування покарання та досягнення його мети².

Отже, не дивлячись законодавчу та іншу нормативно-правову врегульованість питань, пов'язаних із забезпеченням особистої безпеки засуджених у місцях позбавлення волі, необхідно визнати, що на практиці зазначена проблематика залишається однією з найбільш актуальних, що мають враховувати працівники прокуратури в сфері здій-

¹ Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. С. 214.

² Богатирьов А. І. Роль спеціально-кримінологічних заходів запобігання пенітенціарній злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. Вип. 6. С. 99–105.

снення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань¹.

Виходячи з цього, слід констатувати, що необхідність включення питань, які стосуються діяльності персоналу УВП щодо забезпечення права засуджених на особисту безпеку, до предмета прокурорського нагляду, що здійснюється згідно закону у сфері виконання покарань України, є не тільки науково обґрунтованою, але й обумовленою наявною практичною проблемою. При цьому важливим засобом реалізації зазначеного завдання має виступати право прокурора щодо внесення відомостей про злочин, у тому числі вчиненні в УВП, до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ст. 214 КПК), а отже законодавцем створені відповідні елементи правового механізму і з питань забезпечення особистої безпеки засуджених в УВП². Проте, навіть наявність таких «особливих» повноважень, як свідчить практика, не дозволяє органам прокуратури у сучасних умовах своєчасно впливати на стан охорони законних прав та інтересів засуджених в УВП, у результаті чого останні стають жерт-

¹ Новосад Ю. О., Джужа О. М. Деякі аспекти запобіжної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук. конф. (Харків, 9 груд. 2016 р.)*. Харків: Право, 2016. С. 49–50.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент./відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків: Одіссей, 2013. С. 397.

Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент./за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. С. 526–532.

вами злочинних посягань та інших протиправних діянь, що посягають на їх життя і здоров'я¹.

Ще одним нагальним питанням забезпечення права засуджених на особисту безпеку засобами прокурорського нагляду є додержання законів під час проведення ОРД. В юридичній літературі проблемами прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення ОРД тривалий час привертають увагу багатьох авторитетних учених і практиків, як у галузі ОРД, так і прокурорського нагляду. Утім, в умовах законодавчих змін, і в першу чергу, пов'язаних із прийняттям у 2012 р. КПК, низка концептуально важливих питань потребує докладнішого аналізу, уточнення та, відповідно, додаткового аналізу на науковому рівні. Серед них, як видається, особливої уваги заслуговує й розгляд особливостей прокурорського нагляду за законністю рішень в ОРД², включаючи й сферу виконання покарань. При цьому слід зауважити, що загальні засади прокурорського нагляду в сфері ОРД закріплено в положеннях Закону України «Про прокуратуру»³. Зокрема, згідно до ч. 1 ст. 25 даного нормативного акту, прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органа-

¹ Митрофанов І. І., Степаненко С. В. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2011. С. 124–128.

² Новосад Ю. О. Зміст діяльності прокуратури як суб'єкта оперативно-розшукового запобігання злочинам. *Історико-правовий часопис*. Луцьк: Вид-во Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2016. № 2 (8). С. 153.

³ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

ми, що провадять ОРД, дізнання, досудове слідство, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК. При цьому письмові вказівки прокурора органам, що провадять ОРД, дізнання та досудове слідство, які надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню¹. Більш предметний орієнтир щодо наглядової діяльності прокуратури за законністю ОРД, зокрема й в органах та УВП, закріплено в наказі Генеральної прокуратури України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність», згідно до якого прокурор вживає заходів до того, щоб органи, які здійснюють ОРД: а) додержували передбачений законом порядок початку та проведення ОРД; б) не допускали порушення законності під час проведення ОРД, досудового розслідування; в) виявляли причини вчинення кримінальних правопорушень і умови, що сприяють цьому, вживали заходів щодо їх усунення².

Виходячи із зазначених правових засад ОРД, а також з отриманих в ході даного наукового пошуку результатів, зміст та соціально-правова природа

¹ Новосад Ю. О. Діяльність прокуратури України у сфері оперативно-розшукового запобігання злочинам. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Херсон: Гельветика, 2017. Вип. 4. С. 83–84.

² Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2135-12>

оперативно-розшукового контролю з боку прокуратури з питань забезпечення особистої безпеки засуджених у УВП має полягати у: 1) визначені рівня небезпеки, що загрожує життю і здоров'ю особи, яка звернулась із заявою про її наявність щодо себе (ч. 2 ст. 10 та ч. 1 ст. 104 КВК), та тенденцій і динаміки розвитку цієї загрози після переведення засудженого у безпечне місце; 2) оперативному супроводі заходів, пов'язаних із забезпеченням безпеки осіб, які є учасниками кримінального провадження (ч. 4 ст. 10 та ч. 1 ст. 104 КВК); 3) взаємодії з оперативними підрозділами у випадках переведення засудженого в іншу виправну колонію (ч. 5 ст. 10 та ч. 1 ст. 104 КВК, ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»); 4) оперативно-розшуковому спостереженні (нагляді) за засудженим, щодо якого застосовані передбачені законом заходи особистої безпеки та за діями (дією чи бездіяльністю) з боку цього об'єкта правового захисту в подальшому (після переведення в безпечне місце, іншу УВП) (ст. 104 КВК)¹.

Таким чином, основними завданнями оперативно-розшукового контролю, з боку прокуратури, пов'язаного із забезпеченням особистої безпеки засуджених в УВП слід визначити: а) оцінку стану зазначеної діяльності, що здійснюється іншими суб'єктами; б) аналіз стану дотримання засудженими правил безпеки; в) ефективності використання отриманих у ході ОРД результатів для повного

¹ Новосад Ю. О. Про деякі проблемні питання, пов'язані з участю прокуратури в оперативно-розшуковому запобіганні злочинам. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 6. С. 110–111.

усунення існуючих джерел небезпеки для життя і здоров'я цієї особи у ході відбування покарання.

Заведення ОРС та постановка відповідних категорій засуджених на облік нерідко виступає спеціальним дійством, метою якого є, у тому числі, «прикриття» інтересів злочинців чи неправомірна вигода. Зокрема, як з цього приводу зауважив А. Осташевський, завівши ОРС, працівник оперативного підрозділу впродовж тривалих строків здатен утримуватися від проведення активних розшукових заходів, а в подальшому закривати її у зв'язку зі спростуванням даних про злочинну діяльність. При цьому в період проведення подібного оперативно-розшукового провадження фігурант-замовник відчуває себе захищено, оскільки згідно з положеннями ч. 3 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» на особу ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа¹. Також на фоні дискусій, що точаться навколо розбіжностей між КПК та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»², науковці, як видається, доречно ставлять питання про доцільність закриття ОРС після направлення матеріалів про вчинене кримінальне правопорушення до органу досудового розслідування. Зокрема, Ф. Краєвський у зв'язку з цим зазначає, що в результаті

¹ Осташевський А. М. Оперативно-розшукова діяльність: таємний бік медалі. *Вісник прокуратури*. 2013. № 1. С. 33–34.

² Ковальський В. Я. Які тепер права в наших «оперів»? *Іменем закону*. 2014. № 12. С. 12–13.

Митрофанов І. І, Степаненко С. В. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2011. С. 67.

виконання положень ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» усі подальші заходи проводяться виключно у кримінальному провадженні, у той час, як оперативно-розшукова справа фактично без будь-якого руху та без прийнятого в ній кінцевого рішення знаходиться в оперативному підрозділі до набуття законної сили вироком або ухвалою суду чи закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом¹. Виходячи з цього, слід констатувати, що і в цьому сенсі проблемні питання, які стосуються забезпечення особистої безпеки засуджених в УВП визначеними у законі формами, методами та засобами ОРД, а також прокурорського нагляду, на практиці вирішуються не в повній мірі, що має також стати одним із пріоритетних завдань прокурорського нагляду в сфері виконання покарань України.

Зокрема, необхідно, як видається, змінити формулювання п. 2 ч. 2 ст. 14 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», виклавши цю норму в такому варіанті: «Прокурор вимагає для перевірки розпорядження, інструкції, накази та інші нормативні акти щодо оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукових справ, реєстраційні, облікові, звітні, статистичні, аналітичні документи та інші відомості щодо здійснення оперативно-розшукових заходів. При цьому, на вимогу прокурора керівники оперативних підрозділів, що проводять оперативно розшукову діяльність, на-

¹ Краєвський Ф. Т. Окремі питання здійснення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами правоохоронних органів. *Вісник прокуратури*. 2013. № 10. С. 123–124.

дають йому вказані матеріали, документи та інші відомості». Крім цього, ст. 14 даного Закону слід доповнити окремою ч. 3 такого змісту: «Невиконання законних вимог прокурора, що впливають із його повноважень з питань нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю, тягне встановлену законом відповідальність»¹.

Отже, під повноваженнями прокурора, що пов'язані із змістом прокурорського нагляду з питань забезпечення права засуджених на особисту безпеку, необхідно розуміти визначену в законі його функціональну можливість, яку прокурори реалізують у межах своїх повноважень та із застосуванням специфічних засобів прокурорського нагляду у сфері виконання покарань та ОРД.

4.2. Зміст діяльності прокуратури щодо запобігання зловживанню службовим становищем персоналом установ виконання покарань

Як свідчить практика, щорічно з боку персоналу УВП реєструється значна кількість правопорушень і злочинів, пов'язаних з їх службовою діяльністю². Так, лише у 2012 р. (часу часткового

¹ Новосад Ю. О. Щодо деяких змістовних елементів діяльності прокуратури у сфері оперативно-розшукового запобігання злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/92.pdf

² Права людини в Україні – 2009: Доповідь правозахисних організацій/за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського. Харків: Права людини, 2008. С. 277.

підпорядкування сфери виконання покарань Міністерству юстиції України) персоналом УВП було допущено 82 випадки неслужбових зв'язків із засудженими (тобто таких проступків, що суперечать вимогам нормативно-правових актів, які регламентують їх службову діяльність)¹. Крім цього, у цьому ж році мало місце вчинення персоналом УВП злочинів (18 кримінальних справ) та корупційних діянь. Як у зв'язку з цим слушно зазначають деякі фахівці у сфері кримінально-виконавчої діяльності, такі явища набули системного характеру та негативно впливають на стан правопорядку в колоніях². При цьому, злочини та правопорушення з боку персоналу ДКВС України були зареєстровані як до 2001 р. (часу прийняття нового КК), так і в подальші роки (2002–2011 рр.), а в 2013–2018 рр. ситуація з цих питань суттєво не змінилась.

Як свідчать історичні джерела, необхідність переосмислення ролі правоохоронних органів у суспільстві, включаючи органи та УВП, зумовили глобальні процеси 60-х років минулого століття, коли корупція, зловживання владою та інші правопорушення осіб, які представляли інтереси держави, підтвердили, що «закон у дії» може суттєво відрізнитися від «закону в книгах». Саме тому, діяльність зазначених органів держави увійшла до

¹ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.01.2019 р. С. 13. URL: <http://www.kvs.gov.ua>

² Кошинець В. В. Підсумки роботи Державної кримінально-виконавчої служби України. *Практика виконання альтернативних покарань*: інформ. бюл./за заг. ред. Н. Г. Калашник. Київ: ДДУПВП, 2008. № 2. С. 5.

переліку безпосередніх кримінологічних проблем¹, які, зокрема, характерні для сфери виконання покарань й в часи незалежності України (1991–2018 рр.). При цьому, в умовах, коли ДКВС, відповідно до правового статусу, стала рівноцінним, незалежним від інших державних структурним органом та набула відповідного нормативного забезпечення, увага до неї тільки посилилась, насамперед, у контексті видозміни заходів, спрямованих на боротьбу з негативними явищами і процесами, що мають місце серед персоналу УВП. Як з цього приводу зазначено в преамбулі постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень», цей злочин є небезпечним тому, що вчинюється у сфері службової діяльності й посягає на охоронювані законом права та інтереси окремих громадян, юридичних осіб, державні та громадські інтереси². Більш того, об'єктом правової охорони виступають також і законні права та інтереси засуджених, правовий статус яких визначений у ч. 3 ст. 63 Конституції України, гл. 2 КВК та в інших нормативно-правових актах³.

¹ Мартиненко О. А. Кримінологія злочинності в органах внутрішніх справ. *Право України*. 2005. № 4. С. 42.

² Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 15. *Верховна Рада України*. С. 388. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v0015700-03>

³ Кримінально-виконавче законодавство України. Кримінально-виконавчий кодекс України: нормативно-правові акти/упоряд. В. С. Ковальський, Ю. М. Хахуда. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 432 с.

На сьогодні існує також складна прикладна проблема, що пов'язана з неналежною реалізацією персоналом ДКВС України мети покарань (ч. 2 ст. 50 КК та ч. 1 ст. 1 КВК), а також завдань по запобіганню злочинам, тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими (ч. 1 ст. 1 та ч. 3 ст. 50 КК, ч. 1 ст. 1 та ст. 104 КВК), які відносяться до пріоритетних напрямів боротьби з рецидивною злочинністю в Україні. Для вирішення зазначеної та інших проблем у сфері виконання покарань в Україні, з часів її незалежності (1991 р.) по теперішній період (2018 р.) було проведено низку організаційно-правових реформ, які, проте, бажаних цілей та результатів так і не досягли. При цьому, здійснювались спроби підпорядкування органів та установ виконання порань як системі МВС України повністю (1991–1998 рр.), часткового (1998–1999 рр.), а також повного самостійного їх функціонування у системі ДДУПВП (1999–2010 рр.), так і часткового (2010–2012 рр.) та повного введення ДКВС України у структуру Міністерства юстиції України, на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. «Про ліквідацію територіальних управлінь Державної пенітенціарної служби України та створення територіальних управлінь Міністерства юстиції». Саме з цього часу розпочався новий етап реформування ДКВС України, який об'єктивно потребує наукового супроводу та забезпечення¹,

¹ Ліховіцький Я. О. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Ужгород; Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2017. С. 5.

враховуючи, що в останні роки (2014–2018 рр.) намітилася чітка тенденція щодо збільшення кількості злочинів та «ціни злочинності» у сфері виконання покарань України¹ у виді великого суспільного резонансу (групової непокори засуджених; дій, що дезорганізують роботу адміністрації УВП (ст. 392 КК); нападів та вбивств осіб з числа персоналу УВП; ін.)².

Виходячи з цього, першочерговим завданням, що є нагальним у сьогоднішній та пов'язане з проведенням реформ у сфері виконання покарань у 1991–2018 рр., без сумнів, має стати діяльність по запобіганню злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом УВП, а також по нейтралізації, блокуванню, усуненню тощо детермінант, які сприяли цим суспільно небезпечним явищам. Зокрема, як свідчать результати проведених науковцями досліджень³, відхилення поведінки персоналу УВП від нормативно визначених умов виконання службових обов'язків мають такий характер:

1. Виявляються у виді злочинів. При цьому, як зауважив А. П. Закалюк, ці злочини мають низку особливостей, зокрема, мають широку сферу зна-

¹ Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. С. 163.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році: інформ. бюл. Київ: М-во юстиції України, 2017. С. 12–16.

³ Кримінологічні та оперативні-розшукові засади запобіганню злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія/В. В. Коваленко, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Атіка Н, 2011. С. 46–56.

ходження безпосередніх об'єктів посягання засуджених та, відповідно, вчинення злочинів стосовно них¹. Зокрема, як свідчить суспільна практика та результати спеціальних наукових досліджень, однією із ключових проблем, що перешкоджають ефективному проведенню реформ у сфері виконання покарань України у сучасних умовах, є високий рівень вчинення злочинів персоналом ДКВС України, пов'язаних з їх службовою діяльністю. Так, тільки у 2005 р. (першому звітному періоді після прийняття Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»), з участю зазначених суб'єктів було вчинено 14 злочинів, у 2006 р. – 14; 2007 р. – 14; 2008 р. – 14; 2008 р. – 18; 2009 р. – 23; 2010 р. – 57. У 2011–2014 рр., кількість таких суспільно-небезпечних діянь, щорічно, перевищувала 100 випадків: у 2015 р. їх кількість зменшилась до 100, а у 2016 р. знову зросла до 102 злочинів. Ця ж тенденція зберіглась і в 2017–2018 рр.² Поряд з цим, з урахуванням підвищеної суспільної небезпеки особливу актуальність у цьому контексті набувають й факти вчинення персоналом органів та УВП корупційних правопорушень, кількість яких у 2016 р. порівняно, зокрема, з 2005 р., хоча й зменшилась майже у 3 рази (відповідно з 42

¹ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. С. 265.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2018 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2019. 61 с.

до 16), проте свідчить про низький рівень запобіжної діяльності у сфері виконання покарань з цих питань та про необхідність врахування даних обставин при проведенні сучасних реформ у ДКВС України. Зазначена протиправна діяльність персоналу органів та УВП, у свою чергу, виступає однією з детермінант, що сприяє вчиненню злочинів і правопорушень з боку, зокрема, засуджених до позбавлення волі, кількість яких, у середньому, щорічно складала у 2014–2017 рр. майже 300 таких суспільно-небезпечних діянь а у 1991–2013 рр. більше 400 злочинів щорічно¹.

Із загальної кількості зареєстрованих у 2016 р. (102) кримінальних правопорушень, вчинених персоналом ДКВС України: 1) корупційні злочини склали 39 % (40 проваджень), з яких: а) прийняття пропозицій, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК) – 24 % (25 проваджень); б) привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК) – 7 % (7 проваджень); в) зловживання владою або службовим

¹ Дані про Державну кримінально-виконавчу службу України за 2017 рік. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua>

Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія/В. В. Коваленко, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Атіка Н, 2011. С. 52.

Лопоха В. В. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 224 с.

Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році: інформ. бюл. Київ: М-во юстиції України, 2017. С. 12.

становищем (ст. 364 КК) – 5 % (5 проваджень); г) зловживання впливом (ст. 369-2 КК) – 3 % (3 провадження); 2) правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів (статті 307, 309 КК) – 45 % (46 проваджень); 3) перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК) – 7 % (7 проваджень); 4) невиконання судового рішення (ст. 382 КК) – 4 % (4 провадження); 5) інші – 13 % (13 проваджень)¹. При цьому, в структурі корупційних правопорушень пальму першості складали ті, що пов'язані з порушенням встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків (ст. 172-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП)). Серед інших правопорушень у цьому контексті звертають на себе увагу випадки порушення персоналом ДКВС України обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 172-4 КУпАП). У цьому контексті істотне зниження цих показників мало місце у 2016 р. в Дніпропетровській (на 4 випадки), Харківській та Хмельницькій (на 2 випадки) областях. Проте в Київській та Львівській областях кількість рішень суду, які набрали законної сили, щодо притягнення персоналу органів і УВП до адміністративної відповідальності за корупційні діяння, зросла².

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році: інформ. бюл. Київ: М-во юстиції України, 2017. С. 12–13.

² Там само, с. 15.

Крім цього, у 2016 р. за фактами вчинення персоналом органів та УВП протиправних дій (без конкретної особи) було відкрито 23 кримінальні провадження. Найбільше із них щодо осіб з числа персоналу: а) відділу нагляду і безпеки УВП – 24 провадження; б) відділу режиму і охорони УВП та СІЗО – 15 проваджень; в) керівного складу установ ДКВС України (начальники та їх заступники) – 10 проваджень; г) виробничого персоналу та медичних працівників УВП та СІЗО – по 6 проваджень; д) соціально-психологічної служби УВП та СІЗО – 4 провадження; е) оперативних підрозділів УВП та СІЗО – 3 провадження; ж) територіальних органів ДКВС України – 3 провадження; з) іншого персоналу – 8 проваджень¹.

Поряд з цим, спостерігається також суттєве зменшення у 2016 р. випадків притягнення за рішенням суду працівників ДКВС України до адміністративної відповідальності за корупційні діяння (5 проти 16 у 2015 р., або на 69 % менше). Зокрема, в розрізі категорій посад до адміністративної відповідальності притягались такі особи з персоналу ДКВС України: а) 2 особи середнього начальницького складу (фельдшер медичної частини УВП та начальник відділу маркетингу, збуту та матеріально-технічного постачання підприємства УВП), б) 2 особи рядового та молодшого начальницького складу УВП, в) 1 державний службовець (бухгалтер УВП)².

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році: інформ. бюл. Київ: М-во юстиції України, 2017. С. 14.

² Там само.

Суб'єктами вчинення злочинів у сфері виконання покарань були тільки особи з числа персоналу ДКВС України, виключний перелік яких визначений у ст. 14 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»¹ та ст. 19 Закону України «Про пробацію»². Зокрема, кримінальні правопорушення у 2016 р. (часу початку проведення теперішньої реформи у сфері виконання покарань, яка триває по даний час) були зареєстровані стосовно: а) 37 осіб рядового і молодшого начальницького складу; б) 29 осіб середнього та старшого начальницького складу; в) 15 вільнонайманих працівників³.

2. Крім цього, як показали результати даної наукової розробки, відхилення від нормативу поведінки персоналом ДКВС України реалізуються шляхом учинення дисциплінарних проступків, кількість яких останніми роками, передусім у 2000–2012 рр., також суттєво збільшилась. Так, якщо у 2000 р. було покарано в дисциплінарному порядку 7593 працівників ДКВС України, то у 2012 р. близько 10 тис., у I півріччі 2018 р. 4826 осіб⁴.

¹ Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2713-15>

² Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>

³ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році: інформ. бюл. Київ: М-во юстиції України, 2017. С. 13–14.

⁴ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.01.2019 р. С. 7–8. URL: <http://www.kvs.gov.ua>

Саме зазначені особливості кримінологічної характеристики осіб з числа персоналу ДКВС України, які вчиняють правопорушення у сфері виконання покарань, мають враховуватись прокурорами при здійсненні прокурорського нагляду в органах та УВП. При цьому важливими у цьому сенсі є й відомості про потерпілих від цих злочинів. Зокрема, потерпілими від злочинів (ч. 1 ст. 55 КПК), які були вчинені персоналом ДКВС України у сфері виконання покарань у 2005–2018 рр., були засуджені до різних кримінальних покарань особи та ув'язнені під варту¹.

Отже, проведений аналіз показників злочинності персоналу УВП України (їх кримінологічна характеристика) свідчить про велику суспільну небезпеку цих явищ як для встановленого в законі порядку виконання-відбування покарань, так і в цілому для правосуддя нашої держави, позаяк протиправна діяльність зазначених суб'єктів підриває авторитет даного правоохоронного органу, а також імідж органів державної виконавчої влади, що, без сумніву, має враховуватись прокурорами, які здійснюють прокурорський нагляд у сфері виконання покарань в порядку ст. 26 Закону України «Про прокуратуру» та ст. 22 КВК, а також обумовлює необхідність активізації наукових розробок з означеної проблематики.

До основних безпосередніх детермінант, що зумовлюють вчинення злочинів персоналом УВП у сфері службової діяльності та знижують рівень

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році: інформ. бюл. Київ: М-во юстиції України, 2017. С. 12–13.

забезпечення особистої безпеки засуджених в УВП, можна віднести наступні:

1. Неналежна організація виховної роботи з персоналом органів та УВП, що потребує термінового перегляду моральних і матеріальних стимулів його зацікавленості в результатах своєї роботи, підвищення рівня компетенції та поінформованості особового складу органів і УВП про міжнародні стандарти в галузі практичного забезпечення прав людини¹. І, це при тому, як вважає В. М. Синьов, що унікальність пенітенціарної справи потребує таких фахівців, які б ефективно вирішували головне завдання системи – ресоціалізацію засуджених².

2. Відсутність відповідних капіталовкладень, які є необхідними для підвищення ефективності роботи персоналу УВП. Як з цього приводу слушно зауважила Г. А. Денисова, без них, за умови використання тільки методу примусу, персонал ДКВС України нерідко застосовує швидкий, ефективний, низьковитратний, але негуманний метод виконання кримінальних покарань – протизаконне насильство до засуджених – і це тільки один з наслідків його соціальної незахищеності та детермінант злочинності в УВП³. Крім цього, результати проведених моніторингів діяльності персоналу ДКВС

¹ Захист прав потерпілого від злочину в кримінально-виконавчому праві: навч. посіб./В. В. Василевич, А. П. Гель, В. П. Захаров та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка, О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. 176 с.

² Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітенціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1996. № 1. С. 19.

³ Покарання та його карально-виправний вплив на засуджених, колишніх співробітників правоохоронних органів: монографія/за заг. ред. Т. А. Денисової. Запоріжжя: Просвіта, 2011. С. 44–63.

України¹ свідчать про те, що на цей процес впливають також проблеми, пов'язані з добором, навчанням та використанням осіб, яких залучають до роботи (служби) в органах і УВП. Про це, зокрема, показують підсумки опитування, проведеного шляхом анкетування колишніх засуджених громадською організацією «Правова ініціатива» в Україні (було опитано 92 особи, у тому числі: а) 19 осіб (21 %), з моменту звільнення яких з УВП минуло не більше місяця; б) 10 осіб (11 %) – від одного до трьох місяців; в) 22 особи (24 %) – від трьох місяців до півроку; г) 29 осіб (32 %) – перебували на волі більше шести місяців; ґ) 10 осіб (11 %) – очікували звільнення з УВП)². Аналогічні результати отримані й по інших питаннях анкетування. Так, на запитання: «Як часто з боку персоналу ДКВС України до засуджених застосовувалась сила або були погрози її застосування до опитуваних», 46 осіб (50 %) відповіли «іноді». Особисто ніколи

¹ Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2013. 372 с.

Миронюк Д. М. Кримінологічний моніторинг правового регулювання у сфері протидії злочинності: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 227 с.

Моніторинг місць несвободи в Україні: стан реалізації національного превентивного механізму: звіт за 2012 рік. Київ. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. 2013. 193 с.

Моніторингова група виявила порушення умов тримання осіб у Полтавській установі виконання покарань (№ 23). *Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини*. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/all-activity/23216-ev-monitoringova-grupa-viyavila-porushennya-umov-trimannya-osib-u-poltavs/>

² Махнин В. И. Основы управления в органах безопасности: учебник/отв. ред. проф. Б. С. Тетерин. Москва: Изд-во Шумилова И. П., 2001. 183 с.

не піддавалися необґрунтованому застосуванню сили та не отримували погроз її застосування 28 респондентів (30 %) ¹. Майже таке ж співвідношення спостерігалось й у відповідях на запитання, чи були опитані особи свідками необґрунтованого застосування сили до інших засуджених, а саме час від часу це траплялося із 48 опитуваними особами (52 %), а 20 осіб (22 %) ніколи не були свідками таких протиправних дій персоналу УВП. Проте 18 осіб (20 %) з числа опитаних респондентів особисто відчували необґрунтоване застосування сили «дуже часто» та 23 респонденти (25 %) були свідками частого її застосування щодо інших засуджених ². Підсумки проведеного моніторингу показали також домінування типових скарг та висловлювань засуджених, їхню невіру у можливість покращення ситуації, а також недовіру до персоналу органів та УВП ³. При цьому, навіть якщо вважати, що серед думок опитаних засуджених достатньо упередженості та суб'єктивності, тим не менше, без сумніву, їхніми поглядами не можна нехтувати, адже це лише поглиблює конфронтацію між ними та персоналом УВП. І вихід, як видається, може бути лише єдиним – не бути байдужим, вміти вислуховувати засуджених, правильно роз'ясню-

¹ Моніторинг стану реалізації соціальних прав засуджених в умовах виконання покарань. *Тюремний портал*. URL: <http://ukrprison.org.ua/expert/1228050295>

² Там само.

³ Новосад Ю. О., Колб О. Г. Про деякі результати наукових досліджень, пов'язаних із змістом діяльності персоналу органів та установ виконання покарань України. *Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 16–17 черв. 2017 р.)*. Луцьк.: Вежа-Друк, 2017. С. 214.

вати їм стан речей, гуманно ставитися до них та своїми діями реально сприяти реалізації їхніх прав, гарантованих як законодавством України, так і міжнародними зобов'язаннями України у сфері дотримання міжнародних стандартів поведіння із засудженими та ув'язненими під варту. Лише такий підхід, як показали результати даної наукової розробки, сприяє пом'якшенню соціально-психологічного клімату у УВП та налаштовує засуджених осіб на виправлення і повернення до соціально-нормативної поведінки у суспільстві після звільнення від покарання. Водночас, враховуючи, що більшість респондентів (близько 90 %) на час опитування відносились до осіб, які вже звільнились з УВП, слід визнати результати проведеного опитування максимально наближеними до об'єктивних, оскільки колишні засуджені мали можливість давати відповіді на поставлені запитання без страху, тиску тощо з боку персоналу ДКВС України. Виходячи з цього, звичайно, що цю інформацію варто враховувати як при організації та здійсненні діяльності адміністрації органів і УВП щодо запобігання правопорушенням і злочинам стосовно засуджених та забезпечення їх особистої безпеки, а також прокурорам при проведенні прокурорського нагляду у сфері виконання покарань.

3. Неналежне фінансування УВП з Державного бюджету України. Зокрема, тільки у 2014–2018 рр. ДКВС України фінансувалась у межах 25–45 % від нормативних потреб¹. Більш того, внаслідок цього,

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2018 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2019. С. 42–51.

суттєво погіршився стан укомплектування посад в УВП та інші кількісно-якісні показники персоналу ДКВС України, незважаючи на те, що Законом України «Про загальну структуру і чисельність кримінально-виконавчої служби України» від 2 березня 2000 р. була визначена загальна чисельність персоналу органів та УВП у співвідношенні 33 % від загальної кількості осіб які утримуються у сфері виконання покарань України¹. Крім цього, згідно з цим Законом, штатна чисельність персоналу мала тільки у 2016 р. становити 51 тис. 735 посад, водночас, цей показник реально становив лише 36 тис. 555 осіб (75,4 % від потреб)². І ця тенденція, як свідчить офіційна статистика, є сталою, тобто укомплектованість посад щорічно складає лише 72–75 % від штатної потреби органів та УВП³.

4. За фахом і кваліфікацією персонал ДКВС України, який безпосередньо має і здатний виконувати зазначені у ст. 1 КВК завдання щодо (виправлення та ресоціалізацію засуджених), складає лише 41,7 % (юристи – 27,6 %; педагоги – 11,8 %; психологи – 2,3 %). Іншу категорію залученого до процесу виконання покарань персоналу ДКВС

¹ Про чисельність Державної кримінально-виконавчої служби України: Закон України від 02.03.2000 р. № 1526-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1526-14>

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.

³ Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія/В. В. Коваленко, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Атіка Н, 2011. С. 92.

України можна віднести до допоміжного складу (інженери, економісти, медики та ін.). Зокрема, особи, які мають спеціальні звання у загальній структурі персоналу ДКВС, становлять лише 26 %¹.

Отже, проблема є очевидною, що постійно підтверджує і керівництво ДКВС України, а саме: дотримання конституційних прав і свобод людини в місцях позбавлення волі може забезпечувати лише спеціально підготовлений та соціально захищений персонал, про що неодноразово наголошували експерти². У п. 77 ЄПП з цього приводу, зокрема, зазначено, що адміністрація УВП має ретельно підбирати кадри під час наймання або подальшого призначення всіх співробітників. При цьому особлива увага повинна приділятися їхній сумлінності, людяності, професійному рівню підготовки та особистій придатності до роботи³. Саме цей напрям кримінально-виконавчої діяльності України, як видається, має бути віднесений до пріоритетних при здійсненні прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, з урахуванням у тому числі результатів наукових досліджень з означеної проблематики. Зокрема, узагальнивши запропоновані науковцями та практиками погляди щодо змісту

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. С. 37–38.

² Карчевський М. В. Ефективність кримінально-правового регулювання в Україні: інформаційно-аналітичні матеріали за результатами опитування експертів. Суми: РВВ Луган. Держ ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2015. С. 5.

³ Європейські пенітенціарні правила від 12.02.1987 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032

зазначеної діяльності персоналу УВП, І. О. Колб персонал ДКВС України диференціював на три категорії: а) особи, які безпосередньо виконують оперативно-службові завдання, з чітко визначеними функціями (охорона, нагляд та ін. при відсутності керівних і координаційних функцій); тобто це інструктивно-виконавський тип діяльності, спрямованої на виконання цього завдання; б) особи, які виконують такі самі функції, але пов'язані з організацією та координацією дій підлеглого низового персоналу органів та УВП – це репродуктивний тип діяльності зазначених осіб в цьому напрямі; в) особи, які виконують функції старшого й вищого керівного персоналу органів та УВП на рівні продуктивного виду такої діяльності¹.

Як видається, зазначена наукова типологія персоналу ДКВС України, має також враховуватись при проведенні прокурорського нагляду у сфері виконання покарань. Зазначений підхід, зокрема, надасть прокуратурі можливість: 1) підвищити рівень індивідуальної відповідальності персоналу УВП щодо забезпечення безпеки засуджених та в цілому, правопорядку в місцях позбавлення волі; 2) ефективніше використовувати прокурорський нагляд у сфері ОРД в УВП, насамперед, щодо оперативно-розшукового запобігання, на стадіях готування (ст. 14 КК) і замаху на злочини (ст. 15 КК) та під час безпосередньої реалізації персоналом УВП заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки засуджених; 3) удосконалити практику

¹ Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. С. 81.

проведення прокурорських перевірок, включаючи питання щодо запобігання злочинам в УВП¹.

Враховуючи вищевикладене, головними напрямами запобігання зловживанню службовим становищем персоналом УВП, а також об'єктами прокурорського нагляду та реагування мають стати наступні криміногенні ситуації та несприятливі життєві умови, що стосуються персоналу органів та УВП: а) рівень та стан професійного досвіду, поза як його відсутність в осіб, які приймаються на службу (роботу) в ДКВС України, особливо в частині спілкування із засудженими (проблеми комунікативного характеру), уникнення конфліктів з останніми, недопущення неслужбових (позастатутних) зв'язків з цими особами та їх близькими родичами обумовлюють, як правило, вчинення персоналом УВП злочинів та правопорушень. Зокрема, як показали результати даної наукової розробки, проблемою, яка складає один із елементів прокурорського нагляду та діяльності по запобіганню злочинам в УВП, є профілактика неслужбових зв'язків персоналу ДКВС України із засудженими. Так, у структурі злочинності цих осіб щорічно такі криміногенні ситуації складають більше половини випадків зокрема, це (злочини, що пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів (45 % у загальній кількості вчинених персоналом органів та УВП злочинів); злочини, що відносяться до

¹ Новосад Ю. О. Щодо деяких змістовних елементів діяльності прокуратури у сфері оперативно-розшукового запобігання злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/92.pdf

прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (24 %); інші тому подібні злочини)¹; б) факти порушення соціальної справедливості, які виражаються у безперспективності просування по службі (роботі) в ДКВС України тих осіб з числа персоналу органів та УВП, які не мають впливових зв'язків у політичних колах, громадських формуваннях та серед керівного складу системи виконання покарань; в) низький рівень службової дисципліни персоналу ДКВС України, який халатно відноситься до виконання своїх посадових обов'язків. Так, тільки у 2016 р. було виявлено 63 випадки сну окремих осіб персоналу, зокрема, УВП та СІЗО на посту (Волинська область – 2, Дніпропетровська – 11, Донецька – 6, Закарпатська – 1, Київська – 18, Одеська – 20, Тернопільська – 2 та Чернігівська – 3)². Крім цього, у 2016 р. мали місце 10 випадків вживання персоналом ДКВС України спиртних напоїв на службі (роботі)³; г) факти раптового збагачення окремих осіб з числа персоналу ДКВС України. При цьому, до таких осіб відносяться як ті, що подали щорічні декларації, так й ті, які своїми протиправними діями викликали суспільний резонанс (будівлі багатопо-

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. С. 13.

Методичні рекомендації щодо прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Київ: ГПУ, 2004. 35 с.

² Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році... С. 31.

³ Там само.

верхових садиб; придбання дорогих авто та інших технічних засобів, т. ін.); д) випадки аморальної поведінки певних осіб з числа персоналу органів та УВП (зловживання спиртними напоями; статеве розбещення; участь у бійках, т. ін.)¹. Без сумніву, зазначені об'єкти мають складати зміст прокурорського нагляду та діяльності по запобіганню злочинам, що вчиняються персоналом ДКВС України у сфері виконання покарань.

Одним із об'єктів прокурорського нагляду у сфері виконання покарань України мають стати особи з числа персоналу УВП, які систематично вживають спиртні напої у побуті та на службі, запізнюються на роботу, порушують статутні вимоги, а також неналежно ставляться до виконання своїх службових обов'язків, за що вони неодноразово притягались до дисциплінарної або адміністративної відповідальності та мали не зняті або непогашені в установленому порядку стягнення. Так, тільки у 2015 р., як, власне, у попередні роки (2010–2014 рр.) і в 2016–2018 рр., персоналом підрозділів охорони УВП та СІЗО було допущено 80 випадків сну на посту; 24 випадки неприбуття на службу; 4 випадки вживання спиртних напоїв на службі та інші правопорушення². Саме зазначені вище правопорушення й виступали тими детермінантами, що спричинювали та сприяли вчиненню злочинів персоналом ДКВС України у

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. С. 16.

² Там само, с. 7.

1991–2018 рр. у сфері виконання покарань. Зокрема, у 2011 р. (першому році часткового підпорядкування органів та УВП Міністру юстиції України) у результаті низької виконавчої дисципліни та неналежного виконання службових обов'язків на ввірених постах персоналом УВП було створено умови для вчинення злочинів засудженими, які відбували покарання у виді позбавлення або обмеження волі, а саме: а) 19 квітня в Житомирській виправній колонії № 4 засуджений К., перебуваючи на тривалому побаченні з громадянкою., наніс їй колото-різані рани; б) 15 липня засуджений І., який відбував покарання у Новобузькому виправному центрі № 103 в Миколаївській області, в ході суперечки наніс умисні середньої тяжкості тілесні ушкодження жителю с. Богомази Новобузького району Миколаївської області; в) 7 жовтня засуджений Л., який відбував покарання у Бердичівському виправному центрі в Житомирській області № 108, самовільно залишив контрагентський об'єкт, вжив спиртні напої та вчинив згвалтування малолітньої особи, що спричинило особливо тяжкі наслідки¹.

Як показали результати даної наукової розробки, до типових кримінологічних ситуацій, які також мають стати об'єктами прокурорського нагляду у сфері виконання покарань та безпосереднього запобігання злочинам, що вчинюються персоналом органів та УВП можна віднести наступні із них: а) неналежний контроль з боку керівництва орга-

¹ Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюл. Київ: ДПТС України, 2011. С. 7.

нів та УВП за підлеглими особами з числа персоналу ДКВС України; б) порушення вимог кримінально-виконавчого законодавства та інших нормативно-правових актів у сфері виконання покарань щодо підтримання належного правопорядку в органах та УВП; в) незадовільна організація взаємодії відповідних підрозділів і служб органів та УВП у проведенні запобіжно-профілактичної роботи із засудженими; г) незадовільна робота щодо перекриття каналів надходження на охороняємі об'єкти УВП заборонених предметів; ґ) створення адміністрацією УВП для засуджених непередбачених чинним законодавством України різного роду привілеїв і пільг; д) слабка оперативна обізнаність про негативні явища та процеси, що відбуваються у середовищі засуджених; е) неналежна організація нагляду, незадовільне несення служби персоналом чергових змін УВП, а також неякісне проведення обшуків та послаблення контролю за цією роботою з боку керівництва органів та УВП; є) недостатній рівень індивідуально-виховної та запобіжно-профілактичної роботи з окремими категоріями засуджених, у тому числі із особами, які перебували на оперативно-профілактичних обліках та відносились до злісних порушників режиму відбування покарання (ст. 133 КВК); ж) відсутність контролю за виконанням розпорядку дня засудженими, що призводить до їх безконтрольного пересування територією УВП, участі в азартних іграх з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди, вживання спиртних напоїв тощо; з) відсут-

ність належної локалізації засуджених, їх ізоляції та забезпечення внутрішньо-цехового режиму; к) неналежне проведення обшуків та технічних оглядів¹.

Проте, як встановлено в ході даного наукового пошуку, на сьогодні достатніх правових умов для проведення, зокрема, діяльності по запобіганню злочинам органами прокуратури як в цілому, так і щодо персоналу ДКВС України, в нашій державі не створено. При цьому, однією з негативних детермінант, що сприяє такому стану запобіжної діяльності, є відсутність у чинному кримінально-виконавчому законодавстві норм, які б безпосередньо регулювали це питання. Так, не дивлячись на те, що у ч. 1 ст. 1 та ч. 1 ст. 104 КВК, як, власне, й у нормах матеріального права (ч. 1 ст. 1, ч. 2 ст. 50 КК) закріплено завдання та, одночасно, мета щодо запобігання злочинам, належних правових механізмів досі з цього приводу на рівні закону не створено. Мова, зокрема ведеться про те, що ні в КВК, ні в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» досі чітко не визначені об'єкти запобіжного впливу. Більш того, чинний КПК не передбачає для учасників кримінального судочинства, зокрема сторони обвинувачення (§ 2 глави 3 розділу 1) такого обов'язку, як виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, що, без сумніву, досить суттєво знижує рівень запобіжної

¹ Методичні рекомендації щодо прокурорського нагляду за дотриманням законів при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Київ: ГПУ, 2004. 35 с.

діяльності, на що наголошують та неодноразово звертали увагу науковці¹.

Є й інший аспект цієї проблеми, а саме: згідно вимог чинного КПК (ч. 2 ст. 246), негласні слідчі (розшукові) дії (а, це один із видів оперативно-профілактичних заходів)² проводяться виключно у кримінальному провадженні та тільки щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (ст. 12 КК). І це при тому, що у структурі злочинів кількість осіб, що вчинили злочини середньої тяжкості, за які передбачена кримінальна відповідальність у виді позбавлення волі на строк від 2 до 5-ти років, щорічно складає майже 50 %³. Більш того, враховуючи, що у структурі злочинів, які вчиняються персоналом ДКВС у сфері виконання покарань, питома вага злочинів середньої тяжкості сягає більше 30 %, такий підхід законодавця навряд чи можна визнати логічним, з огляду існуючих на сьогодні проблем щодо ефективної реалізації на практиці завдань по запобіганню злочинам, які закріплені в нормах матеріального права.

Виходячи з цього та з метою підвищення ефективності запобіжної діяльності, варто ч. 2 ст. 36

¹ Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 297 с.

Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 399 с.

Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 344 с.

² Багрій М. В., Луцик В. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні: монографія. Львів: Львів ДУВС, 2014. 307 с.

³ Дані про Державну кримінально-виконавчу службу України за 2017 рік. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua>

КПК «Прокурор» доповнити такими повноваженнями, як: «Зобов'язати виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню злочину, та реагувати на них відповідними процесуальними засобами». З цих самих міркувань варто також ч. 1 ст. 91 КПК «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні» доповнити новим пунктом такого змісту: «Причини і умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення». Крім цього, логічно було б доповнити главу 4 КПК «Докази і доказування» § 3 «Заходи щодо встановлення причин і умов вчинення кримінального правопорушення, інших порушень законодавства» та наступними статтями:

1) ст. 95 «Встановлення причин і умов вчинення кримінального правопорушення» наступного змісту: «Встановлення в ході досудового розслідування та судового провадження причин і умов вчинення кримінального правопорушення, є обов'язком сторони обвинувачення»;

2) ст. 96 «Подання сторони обвинувачення по кримінальному провадженню» у такій редакції:

1. Сторона обвинувачення, яка встановила наявність причин і умов вчинення кримінального правопорушення, вправі внести до відповідного органу, громадській організації чи службовій особі подання щодо усунення цих обставин.

2. Слідчий, прокурор, встановивши причини і умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вносить у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для їх усунення.

3. Не пізніш як у місячний строк щодо подання має бути вжито необхідних заходів, а про результати його розгляду письмово повідомлено прокурора. У разі залишення посадовою особою подання без розгляду, прокурор зобов'язаний вжити заходів, передбачених статтями 254–257 Кодексу України про адміністративні правопорушення»;

3) ст. 97 «Окрема ухвала суду» у наступній редакції:

1. Встановивши в ході судового провадження факти порушень законності, прав та свобод людини, суд одночасно з ухвалою рішення, виносить й окрему ухвалу, якою доводить ці факти до відома відповідних органів, службових осіб та прокурора.

2. Суд повинний бути повідомлений про результати розгляду фактів, викладених у вказаній ухвалі в строк до одного місяця з дня отримання окремої ухвали.

Виходячи з отриманих у ході даного наукового пошуку та з метою удосконалення прокурорського нагляду з питань запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом органів та УВП шляхом зловживання службовим положенням у сфері виконання покарань, необхідно здійснити також наступні заходи:

1) КВК доповнити главою 4-1 «Персонал органів та установ виконання покарань» та закріпити в ній наступні норми:

Ст. 21-2. Відповідальність персоналу органів та установ виконання покарань такого змісту:

1. У випадках нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження із засудженими, пер-

сонал органів та установ виконання покарань підлягає звільненню зі служби (роботи) та притягається до відповідного виду юридичної відповідальності.

2. Повторне прийняття на службу (роботу) осіб, зазначених у частині першій цієї статті, не допускається.

Ст. 21-3. Взаємовідносини персоналу органів та установ виконання покарань у такій редакції:

1. Взаємовідносини персоналу органів та установ виконання покарань із засудженими ґрунтуються на суворому дотриманні законності та інших принципів кримінально-виконавчого законодавства України, виконання та відбування покарання.

2. Персоналу органів та установ виконання покарань категорично забороняється встановлювати неслужбові стосунки із засудженими та їх родичами, що не викликані інтересами служби, а також користуватися їх послугами.

3. Персонал органів та установ виконання покарань звертається до засуджених на «ви» і називає їх «засуджений» або «громадянин» та прізвище, а у виховних колоніях – на «ти» або «вихованець», та по імені.

2) Крім цього, необхідно внести зміни та доповнення до Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», а саме: перше речення ч. 1 ст. 16 Закону доповнити такими словосполученнями: «а також вимоги міжнародно-правових актів з питань виконання покарань, згоду на які дала Верховна Рада України», а також – «не зловживати та виходити за межі наданих законом службових повноважень» та викласти її в такій редакції: «Персонал ДКВС України зобов'язаний

неухильно виконувати закони України, а також вимоги міжнародно-правових актів з питань виконання покарань, згоду на які дала Верховна Рада України, додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, узятих під варту, та не зловживати і виходити за межі наданих законом службових повноважень».

Необхідність такої видозміни зумовлена: а) вимогами ст. 9 Конституції України, у якій міжнародно-правові акти віднесені до джерел національного законодавства; б) змістом Закону України «Про міжнародні договори», яким визначено пріоритетність дії ратифікованих міжнародно-правових актів на території України; в) судовою практикою щодо кримінальних справ (проваджень) з питань перевищення влади або службових повноважень¹.

4.3. Діяльність прокуратури України по запобіганню злочинам та іншим правопорушенням, що вчиняються засудженими

Сучасний стан правопорядку у сфері виконання покарань, зокрема в УВП, характеризується низкою проблем, що діалектично пов'язані з тактичними та стратегічними прорахунками з питань запобігання злочинам і правопорушенням, які вчиняються засудженими. При цьому, зазначені небезпечні тенденції відтворюються в динаміці,

¹ Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15>

структурі дисциплінарних правопорушень і злочинності засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, та проявляють таким чином ступінь суспільної небезпеки таких діянь, проявляючись в їхніх кількісних та якісних показниках. Поряд з цим, як з цього приводу зауважила В. О. Меркулова, на жаль, до сьогодні ефективність (неефективність) кримінально-виконавчої політики, як, до речі, і ступінь виправлення засудженого під час відбування покарання, оцінюються лише на підставі кількісних показників, а саме – даних щодо кількості порушень режимних вимог та кількості вчинених злочинів. У той самий час, дані щодо динаміки, структури пенітенціарної злочинності, рівня латентності кримінально караних правопорушень, узагалі, та злочинів насильницького характеру, зокрема, доводять досить небезпечні тенденції в практиці виконання покарання у виді позбавлення волі¹. І це при тому, що протягом останнього десятиліття (2010–2018 рр.) спостерігається значне зменшення кількості засуджених, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі в Україні. Це пояснюється розповсюдженням і впровадженням ідеї виключності позбавлення волі як виду покарання, що повинно призначатися лише у тих випадках, коли інше покарання не здатне досягти поставлених перед ним цілей. Така ідея є провідною у світлі гармонізації українського законодавства із світовим досвідом та є втіленням ідей

¹ Меркулова В. О. Запобігання пенітенціарної злочинності: сутність та напрями реформування кримінально-виконавчого законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 190.

гуманності у сучасному кримінальному праві. Поряд з цим, навіть у такій ситуації, кількість злочинів, які вчиняються засудженими до позбавлення волі у розрахунку на 1 тис. осіб, щорічно не зменшується, що свідчить про сталу тенденцію, яка склалась у сфері виконання покарань України у період 1991–2018 рр. Саме тому, й це питання має стати пріоритетним при здійсненні прокурорського нагляду в органах та УВП та враховуватись при оцінці ефективності діяльності прокурорів у системі виконання покарань. Зокрема, як свідчить практика, понад 93 % із загальної кількості злочинів, що вчиняються в УВП, припадає на засуджених до позбавлення волі (переважно в чоловічих колоніях середнього та максимального рівня безпеки). Крім цього близько 35 % злочинів, які вчиняються у виправних і виховних колоніях, в яких тримаються зазначені засуджені, складають насильницькі злочини, а латентність насильницької пенітенціарної злочинності, спрямованої на фізичну цілісність, статеvu гідність і психічний стан особи, становить майже 50 %¹.

Якщо ж більш детально здійснити аналіз зазначеного суспільно небезпечного явища, то у структурі злочинності в УВП найбільше переважають злісна непокора (до 40 %) ² та ухилення від

¹ Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2007. С. 77–78.

² Новосад Ю. О., Годлевська-Коновалова А. В. «Злісна непокора» та «злісне порушення встановленого порядку відбування покарання»: тотожність та відмінність цих понять. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 жовт. 2018 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2018. С. 304.

відбування покарання (33 %). Достатньо розповсюдженими є також так звані «наркотичні злочини», насильницькі злочини, зокрема вбивства, тяжкі тілесні ушкодження й тілесні ушкодження середньої тяжкості. Більш того, у місцях позбавлення волі непоодинокими є випадки посягання на персонал УВП. Поряд з цим, значно рідше мають місце злочини корисливої спрямованості (крадіжки, розбої, грабежі). У цілому ж, структура пенітенціарної злочинності має наступний вигляд: а) 40 % – становлять злочини, пов’язані зі злісною непокорю (ст. 391 КК); б) 33 % – ухилення від відбування покарання (ст. 390 КК), в) 6 % – злочини у сфері обігу наркотичних засобів; г) 4 % – насильство (опір) щодо працівника правоохоронного органу; ґ) 4 % – втечі засуджених із місць позбавлення волі (ст. 393 КК); д) до 1 % відповідно – убивства, тілесні ушкодження, дії, що дезорганізують діяльність УВП, та інші злочини¹.

Таким чином, і в даному випадку прокурори, які здійснюють прокурорський нагляд у сфері виконання покарань України, мають брати до уваги зазначені закономірності розвитку злочинності в УВП та вживати визначені для них у законі заходи щодо нейтралізації, блокування, усунення тощо детермінант, їх які породжують та обумовлюють. При цьому, важливе значення у даному процесі

¹ Кримінологія. Академічний курс/за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Вид. дім «Кондор», 2018. С. 557.

Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. С. 12–14.

має координаційна та організаційна діяльність прокуратури з питань запобігання злочинам у місцях позбавлення волі. Виходячи з цього, під організацією запобігання злочинам в УВП слід розуміти не просто організаційну структуру в її статистиці, а й організаційний процес, складовими якого мають стати: а) формулювання цілей і завдань; б) інформаційне забезпечення, кримінологічне прогнозування та планування; в) безпосереднє організаційне забезпечення реалізації запланованих заходів; г) здійснення взаємодії і координації суб'єктів запобігання; ґ) внесення корективів і змін в діяльність УВП на підставі оцінки її ефективності та нових потреб практики; д) ресурсне забезпечення (вирішення кадрових, фінансово-господарських, матеріально-технічних та інших питань щодо створення умов для нормального функціонування УВП)¹.

Як встановлено в ході проведеного даного наукового пошуку, досить вагому роль в організаційному процесі у сфері виконання покарань відіграють заходи, не тільки загальносоціального та індивідуального характеру, але й спеціально-кримінологічна діяльність усіх суб'єктів запобігання злочинам, включаючи й органи прокуратури (ст. 25 Закону України «Про прокуратуру»). Як у зв'язку з цим зробив висновок О. Г. Колб, спеціально-кримінологічне запобігання злочинам в УВП має розглядатися як вид практики на концептуальній

¹ Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник/за ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 273.

науковій основі, спрямованої на недопущення антигромадських проявів у місцях позбавлення волі, де запобігання виступатиме як певна сукупність ідей, концепцій, наукових гіпотез, проектів, практичних рішень, спрямованих на забезпечення відповідної діяльності держави й суспільства. Крім цього, зазначений вид запобігання злочинам має бути спрямованим на те, щоб виключити антигромадську поведінку й тим самим створити умови нормального функціонування УВП¹. Більш того, як вірно зауважив з цього приводу А. І. Богатирьов, спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності в УВП, покликані здійснювати безпосередній вплив на злочинність в УВП, позаяк застосовуються для вирішення поставлених перед цими органами й УВП завдань щодо виконання покарань і запобігання злочинам². Поряд з цим, варто визнати, що на сьогодні спеціальної норми щодо діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам ані в Законі України від 5 січня 1991 р. № 1789-XII «Про прокуратуру», ані в новоприйнятому Законі України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII «Про прокуратуру», не передбачено. Однак це не означає, що правових підстав для такої діяльності немає. Безумовно, прокуратура може і повинна брати участь у запобігання злочинам в

¹ Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник/за ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 259.

² Богатирьов А. І. Роль моральності й правосвідомості у формуванні професійної деформації співробітників виправних колоній. *Наук. вісн. Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 2. С. 99.

УВП, але наразі це потрібно робити: 1) у межах повноважень, передбачених існуючими функціями; 2) відповідно до вимог КПК, який надає прокуратурі більше можливостей саме з питань запобігання злочинам кримінальними процесуальними засобами¹. Зокрема, як свідчить практика, фактично вся діяльність прокурорів у кримінальному процесі спрямована на запобігання злочинам, оскільки зазначена робота здійснюється органами прокуратури в межах кожної із виконуваних ними функцій. Виходячи з цього, слід виокремлювати такі напрями кримінально-виконавчої діяльності прокуратури, щодо її впливу на кримінологічну ситуацію у сфері виконання покарань, як: а) інформаційно-аналітичний аналіз; б) планування; в) координація запобігання злочинам в УВП.

Результати даного наукового пошуку показали, що оптимальна організація запобігання злочинам в УВП є неможливою без її всебічного, якісного інформаційного забезпечення, враховуючи, що при розгляді організаційних засад зазначеного виду профілактики злочинів принциповим є положення про те, що таке забезпечення має здійснюватися на основі досить широкого підходу, позаяк діяльність кримінально-виконавчої системи з профілактики злочинності в УВП вимагає постійного збору та

¹ Долежан В. Роздуми над проектом нової редакції Закону України «Про прокуратуру». *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2008. № 3. С. 21.

Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури України як суб'єкта запобігання злочинам. *Jurnalul juridic national: teorie și practică O.O.O. Republica Moldova: "National law journal: theory and practice" L.L.C.* 2016. № 6 (22). С. 101.

використання великого кола відомостей не тільки внутрішньої (організаційної), а й зовнішньої (кримінологічної) інформації. При цьому, у здійсненні зазначеної діяльності важливим є: а) визначення видів кримінологічної інформації; б) джерел і способів її отримання; в) створення системи фіксації; г) зберігання інформації; г) її аналіз і оцінка на достовірність і повноту. При цьому, визначаючи види кримінологічної інформації, необхідно, як видається враховувати й ті криміногенні ситуації і кримінальні явища, які можуть виникнути в середовищі засуджених, а також причини і умови, що зумовлюють їх.

Необхідно також розрізнити два взаємопов'язаних поняття «інформаційна потреба» і «інформаційне забезпечення» запобігання злочинам в УВП. Зокрема, під інформаційною потребою запобігання злочинам в УВП слід розуміти стан потреб в отриманні та використанні інформації, необхідної і достатньої для реального забезпечення законності запобіжної діяльності та підвищення її ефективності. У свою чергу, інформаційне забезпечення запобігання злочинам спирається на правові, організаційні, технічні та методичні засади, що являє собою цілеспрямовану діяльність по збору, переробці, зберіганні та створенню умов для зберігання, а також використання інформації, необхідної для ефективного функціонування запобіжної системи¹. Виходячи із змісту цих понять, можна зробити висновок про те, що інформація, яка використо-

¹ Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник/за ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 274.

ується в процесі запобігання злочинам в УВП, може бути різною. Для її розмежування в науці було введено поняття «структура кримінологічно значимої інформації». Крім цього, при реалізації заходів запобігання важливим є також поняття про те, що основою структурної характеристики інформативності, необхідної для ефективного функціонування системи запобігання злочинам в УВП, є природа об'єктів, до яких відносяться ті чи інші компоненти такої інформації. Ґрунтуючись на цьому принципі, структуру запобігання злочинам в УВП можна розділити на три складові, які містять у собі інформацію про стан: а) об'єктів запобігання злочинам в УВП; б) суб'єктів цього запобігання; в) умови, в яких здійснюється запобіжна діяльність.

Саме зазначені елементи та складові змісту кримінологічної діяльності у сфері виконання покарань України й мають бути віднесені до завдань прокурорського нагляду, який здійснюється в органах УВП. При цьому аналітичний напрям кримінологічної діяльності прокуратури щодо запобігання злочинам в УВП має полягати в кримінологічному аналізі пенітенціарної злочинності на загальнодержавному та регіональних рівнях. Такий висновок ґрунтується на тому, що відповідно до п. 4 р. 1 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань¹, утримувачем реєстру є Генеральна прокуратура України. Тобто, вся інформація про реєстрацію кримінальних прова-

¹ Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генерального прокурора України від 06.04.2016 р. № 139. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>

джень та їх рух акумулюється в органах прокуратури України, що надає їм змогу оперативно і об'єктивно оцінювати стан злочинності. Цим наказом затверджено також нове Положення про порядок ведення ЄРДР та форми документів первинного обліку в заміні Положення 2012 р., а саме: 1) картки про кримінальне правопорушення; 2) про наслідки досудового розслідування кримінального правопорушення; 3) про заподіяні збитки, результати їх відшкодування та вилучення предметів злочинної діяльності; 4) на особу, що вчинила кримінальне правопорушення та яка підозрюється у його вчиненні; 5) про рух кримінального провадження; 6) витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань; 7) довідники для заповнення документів первинного обліку кримінальних правопорушень, осіб, які їх учинили, про рух кримінальних проваджень.

Таким чином, варто визнати, що діяльність щодо аналізу та оцінки стану злочинності в нашій державі та його прогнозування на відповідний період Генеральною прокуратурою України в даний час здійснюється на визначеній у нормативно-правових актах основі, відповідно до розділу I «Основні засади ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», а саме – Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань¹. При цьому, важливою у зв'язку з цим є кримінально значуща інформація, що стосується,

¹ Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генерального прокурора України від 06.04.2016 р. № 139. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>

зокрема, особливостей змісту кримінально-виконавчої діяльності та сутності спеціально-кримінологічного запобігання злочинам у сфері виконання покарань. Як з цього приводу влучно зауважив В. В. Голіна, кримінологічна інформація стосовно спеціально-кримінологічного запобігання є сукупністю осмислених і пристосованих для потреб її суб'єктів відомостей про кримінологічні об'єкти та ефективність запобіжного впливу. Саме таке розуміння кримінологічної інформації можна взяти за основу при дослідженні впливу, зокрема, прокуратури та її запобіжних функцій на стан кримінологічної ситуації в Україні¹. Виходячи з вищевикладеного, можна констатувати, що інформація в УВП – це сукупність знань (відомостей), необхідних для характеристики злочинності в УВП, її причин, кримінологічного прогнозу та розробки заходів запобігання злочинам в УВП, а також оцінки їх ефективності та актів запобігання злочинності. При цьому, таку інформацію умовно необхідно поділити на чотири блоки: а) дані, що характеризують злочинність в УВП як негативне явище. Такими відомостями є статистичні дані, що відображають рівень, структуру, динаміку та інші параметри злочинності в УВП; б) відомості (знання), що характеризують причини злочинності в цілому та окремих її видів та груп в УВП. Сюди входить різна за своїм характером інформація про негативні явища, процеси та окремі обставини, що детермінують злочинність у цілому і вчинення окремих злочинів в УВП. При цьому, джерелом

¹ Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб./ В. В. Голіна. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. С. 54.

такої інформації є матеріали кримінальних проваджень, адміністративних та цивільних справ, акти ревізій та інші матеріали контролюючих органів, включаючи виступи у пресі, по радіо й телебаченню про обставини та умови, що сприяли вчиненню конкретних злочинів, матеріали соціологічних та кримінологічних досліджень про рівень свідомості та правосвідомості суб'єктів та учасників кримінально-виконавчої діяльності, вплив соціальних явищ на злочинну поведінку та ін.; в) інформація про: діяльність ДКВС України; реалізацію вимог закону про дотримання прав і свобод засуджених; ефективність заходів по запобіганню злочинам та іншим правопорушенням в УВП. Даний блок кримінологічної інформації включає в себе відомості як кількісного, так і якісного характеру; г) методичні рекомендації та практичні посібники по запобіганню злочинам в УВП, інформаційні листи, статті та інші публікації про досвід боротьби із злочинністю та запобігання злочинам в УВП тощо. Значення цього виду кримінологічної інформації полягає у тому, що вона сприяє підвищенню професійного рівня працівників всіх правоохоронних органів, включаючи органи та УВП, завданням яких є боротьба із злочинністю та її запобігання, зокрема¹.

Кожен блок кримінологічної інформації у сфері виконання покарань має своє призначення. Водно-

¹ Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник/за ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 273.

Даньшин І. Кримінологічне планування заходів протидії злочинності та її прогнозування. *Проблеми боротьби зі злочинністю*. 2004. № 4 (39). С. 145–152.

час, усі її блоки тісно взаємопов'язані між собою, сприяючи таким чином досягненню цілей і завдань, що стоять перед суб'єктами запобігання злочинам, включаючи й прокуратуру при цьому за змістом та джерелами походження кримінологічну інформацію в УВП науковці поділяють на два види: 1) інформація у вигляді теоретичних положень, висновків, узагальнень, рекомендацій як стосовно об'єктів запобіжної діяльності, так і відносно ефективних форм та методів запобіжної роботи, зокрема в УВП; 2) інформація, яка отримана безпосередньо у ході запобіжної роботи та здійснення інших напрямів прокурорського нагляду та в цілому діяльності прокуратури, а також даних різних державних органів про реальний стан кримінологічних об'єктів, зокрема в УВП¹. При цьому, на думку М. І. Зиріна, природа відображуваних явищ та процесів є основною структурною характеристикою інформації, що необхідна для ефективного функціонування системи запобігання². За цією ознакою можна виділити три основні її складові, а саме: а) інформація про стан запобігання злочинам в УВП; б) інформація про соціальні умови запобіжної діяльності в УВП; в) інформація про стан готовності суб'єктів до запобігання злочинам в УВП.

Як видається, запропонована класифікація дасть можливість органам прокуратури не тільки повно та всебічно здійснювати аналіз кримінологічної

¹ Закон України «Про прокуратуру»: наук.-практ. комент.: у 3 кн. Кн. 1/за заг. ред. О. М. Литвака. Київ: Алерта, 2013. С. 174.

² Профилактика преступлений: учеб. пособие/М. И. Зырин, В. В. Романов. Минск: Университетское, 1986. 287 с.

ситуації, яка склалась в конкретній УВП в ході проведення прокурорського нагляду.

Результати даного наукового пошуку показали також, що важливе значення для аналізу та застосування на практиці кримінологічної інформації має її аналітично-інформаційне забезпечення. При цьому, такі умови мають бути створені для всіх, без винятку, суб'єктів запобіжної діяльності, включаючи органи прокуратури. Більш того, при такому підході діяльність всіх задіяних до процесу запобігання злочинам, зокрема в УВП, ніби переплітається. Так, завдання виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів в УВП, а та осіб – потенційних учасників злочинних формувань в УВП, а також з'ясування процесів і тенденцій, що відбуваються в УВП постають як перед органами прокуратури, так і перед органами, що здійснюють ОРД в УВП. Однак, як вірно з цього приводу зробив висновок С. С. Мірошніченко, на відміну від органів, що здійснюють ОРД в УВП, органи прокуратури переважно мають справу з інформацією, що зафіксована у документах¹. Більш того, як у зв'язку з цим зауважив В. А. Зубчук, у науковій літературі визначені вимоги до аналітичної роботи, які полягають у: а) достовірності та повноті інформації, що використовується; б) її всебічності, системності та плановості; в) комплексному використанні методів аналізу, до яких слід відносити: своєчасність, обґрунтованість, до-

¹ Мірошніченко С. С. Діяльність прокуратури з попередження організованої злочинності: монографія. Київ: Ін Юре, 2008. С. 17.

статність, конкретність та доцільність¹. При цьому, характеризуючи своєчасність аналітичної роботи, необхідно зазначити, що аналітичні дії, як правило, мають передувати прийняттю і реалізації управлінського рішення, головним у якому є те, що аналіз ситуації, явища чи події має забезпечити раціональність відповідних дій. У свою чергу, обґрунтованість аналітичної роботи полягає у обумовленні необхідності проведення саме конкретного виду аналітичного дослідження, добору конкретних методик його здійснення, визначення часових і кількісних параметрів аналітичного матеріалу. При цьому передбачається також визначення критеріїв (мірила) оцінки явища чи процесу, що вивчається. Отже, обґрунтованість – це те, що робить аналітичну роботу саме такою (цілеспрямованою та безперервною), а не безсистемними діями, позбавленими логічного зв'язку. Поряд з цим під достатністю аналітичної роботи в науковій літературі розуміють кількісний ступінь аналітичних заходів і їх результатів, необхідних для вивчення об'єкта дослідження, позаяк недостатність аналітичних дій призводить до неповного знання про об'єкт, а їх надлишковість зумовлює непотрібні затрати матеріальних і людських ресурсів. У такому ж контексті сформульовано зміст конкретності аналітичної роботи, тобто учені вважають, що це чітке визначення необхідних аналітичних

¹ Зубчук В. А. Теоретичні основи організації аналітичної роботи в органах внутрішніх справ. *Вісник університету внутрішніх справ*. 2011. Вип. 10. С. 104–105.

методів і дій, а також програмування (визначення) кінцевого результату дослідження. Саме конкретність, як свідчить практика, дозволяє з самого початку чітко запрограмувати аналітичну діяльність, особливо у сфері з напрацьованою системою методик, і уникнути роботи за принципом «спроб і помилок». Не менш важливою є й доцільність аналітичної роботи, яка є невід’ємною вимогою і полягає у співставленні майбутнього аналітичного результату й управлінського рішення. При цьому доцільність дозволяє забезпечити реалізацію на практиці формули: дослідження повинно бути корисним для практичної діяльності, а не здійснюватися само для себе¹.

Таким чином, варто констатувати, що інформаційно-аналітична робота має стати одним з напрямів реалізації у сфері виконання покарань кримінологічної функції прокуратури та, одночасно, найважливішим засобом її діяльності при здійсненні прокурорського нагляду та спеціально-кримінологічного запобігання злочинам. Більш того, кримінологічна поінформованість має ставити за мету поширення серед населення відомостей про злочинність в УВП, її стан в окремих установах, причини та умови вчинення злочинів, особу засудженого-злочинця, засоби вчинення злочинів, за-

¹ Запобіжна діяльність прокуратури у сфері боротьби зі злочинами: теорія і практика: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Вид. дім «Кондор», 2017. С. 181.

Зубчук В. А. Теоретичні основи організації аналітичної роботи в органах внутрішніх справ. *Вісник університету внутрішніх справ*. 2011. Вип. 10. С. 104–106.

ходи запобігання злочинам тощо, що тісно переплітається у такому разі з принципом гласності в діяльності прокуратури, що визначений як пріоритетний в Законі України «Про прокуратуру». Крім цього, власне, інформаційне забезпечення прокурорського нагляду має розцінюватись як елемент наглядової діяльності, спрямованої на виявлення правопорушень, їх причин та умов, які їм сприяють, оскільки в процесі цієї діяльності широко використовується таке повноваження прокурора, як витребування у контролюючих органів та їх посадових осіб відповідних документів, матеріалів, статистичних та інших відомостей (зокрема, Міністерство юстиції України та ДКВС України). Проте, ця робота, по суті, носить підготовчий характер, оскільки не пов'язана безпосередньо з проведенням перевірок законності правових актів і перевірок виконання на конкретних об'єктах. Зокрема, результати цієї наукової розробки свідчать про те, що дана інформація використовується прокурором для планування наглядових заходів. При цьому, робота органів прокуратури стосовно впливу на кримінологічну ситуацію в УВП можна у зв'язку з цим вважатися логічно продовженою та практично доцільною лише тоді, коли за результатами інформаційно-аналітичної обробки розробляються заходи щодо запобігання злочинам. Якщо цього не відбувається, аналітична робота не має сенсу. При цьому, під розробкою заходів запобігання злочинам в УВП слід розуміти таку діяльність, яка пов'язана з формуванням цілей і завдань щодо запобігання злочинам в УВП та підбором засобів і форм їх досягнення, а також із затвер-

дженням планів і програм такої діяльності у сфері виконання покарань.

Важливе місце в аналітичній діяльності всіх суб'єктів і учасників кримінально-виконавчих правовідносин займає її програмування. Це, зокрема, обумовлено тим, що для того, щоб правильно визначити цілі зазначеного запобігання у майбутньому і розробити план їх реалізації, слід з більшою або меншою вірогідністю уявляти собі, якими можуть бути основні параметри злочинності засуджених та які у зв'язку з цим належить приймати управлінські рішення. При цьому, прогнозування протиправної поведінки засуджених в УВП має передбачати вирішення двох взаємопов'язаних проблем. Перша стосується прогнозу індивідуальної поведінки особи, одним з перспективних напрямів вирішення якої є розроблення системи прогностичних оцінок і побудови на цій підставі класифікації засуджених за ступенем суспільної небезпеки (так звана диференціація та індивідуалізація виконання покарання (статті 92, 97–99 КВК)), що дозволяє враховувати індивідуальні особливості поведінки засуджених в типових життєвих ситуаціях. Друга – це загальний прогноз криміногенної напруженості в середовищі засуджених та, в цілому, в УВП. Вирішення цієї проблеми має передбачати: а) розробку загальної схеми якісного аналізу взаємин у відділеннях засуджених; б) вивчення фактів правопорушень, які необхідно розглядати з урахуванням дій персоналу УВП у відповідь на неправомірну поведінку засуджених; в) виявлення індикаторів криміногенної

напруженості¹. Виходячи з цього, та з метою конкретизації запобіжної діяльності можна види прогнозування злочинності в місцях позбавлення волі класифікувати за наступними напрямками: 1) прогнозування окремих видів (груп) злочинів в УВП; 2) прогнозування злочинності засуджених в залежності від рівня безпеки УВП та умов відбування покарання в них; 3) індивідуальне прогнозування злочинної поведінки засуджених на підставі соціально-демографічних, кримінально-правових і кримінально-виконавчих та кримінологічних ознак.

Без сумніву, що для реалізації цих очікувань необхідною є також розвинена і надійна система прогнозування злочинності засуджених в УВП, виходячи з того, що прогнози даного виду злочинів стали б передумовою для розроблення планових документів, цільових та комплексних програм та підґрунтям для прийняття оптимальних рішень у сфері боротьби зі злочинністю в цілому в Україні. При такому підході, кримінологічне прогнозування, як один з головних елементів змісту кримінологічної політики, стане підґрунтям для формування та реалізації державної стратегії й тактики як запобігання злочинності загалом, так і в УВП, зокрема. При цьому слід зауважити, що чим глибшою та зрозумілішою є сутність і закономірності феноменології злочинності в УВП та інших суспільно небезпечних явищ, які її супроводжують, тим об'єктивнішою та й однозначнішою буде й

¹ Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник/за ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 275.

оцінка її характеру й тенденцій розвитку у майбутньому. Саме цей постулат мають взяти на озброєння прокурори, які здійснюють прокурорський нагляд та координаційну діяльність у сфері виконання покарань України. Поряд з цим, варто констатувати, що необхідною у цій діяльності має бути й відповідна чітко визначена процедура (процес) пізнання та прогнозування стану кримінально-виконавчої та запобіжної діяльності в органах та УВП. Зокрема, у науковій та навчальній літературі, немає єдиного підходу щодо визначення поняття процесу наукового пізнання майбутнього стану злочинності та явищ і процесів, які мають місце в УВП та пов'язані з нею. Одні вчені, наприклад, переконані, що прогнозування діяльності УВП, – це процес отримання, аналізу, опрацювання, синтезу та використання необхідної інформації для забезпечення виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі та досягнення його мети»¹, інші – що це такий кримінологічний прогноз злочинності у місцях позбавлення волі, який полягає у науковому обґрунтовані припущення про майбутній характер пенітенціарної злочинності, її кількісно-якісні показники, основні закономірності й тенденції розвитку, а також про особу злочинця та комплекс умов і факторів, що зумовлюють злочинні прояви в УВП на прогнозований період². Виходячи

¹ Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі/ О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. С. 352.

² Пенитенциарная криминология: учебник/под ред. Ю. М. Антоняна, А. Я. Гришко, А. П. Фильченко. Рязань: Акад. ФСИН России, 2009. С. 286.

з цього, кримінологічне прогнозування злочинності в УВП органами прокуратури можна визначити як науково обґрунтоване передбачення про майбутні тенденції розвитку злочинності в УВП та інші суспільно небезпечні явища, які її супроводжують, причинний комплекс і механізми, що породжують і сприяють вчиненню злочинів засудженими, а також про організаційно-правові засади стратегії й тактики запобігання зазначеним протиправним явищам у місцях позбавлення волі. При цьому, предметом кримінологічного прогнозування в УВП має стати процес пізнання майбутніх тенденцій розвитку й закономірностей кримінологічно значимих явищ, факторів і механізмів запобігання злочинним проявам у сфері виконання покарань¹.

До об'єктів кримінологічного прогнозування в УВП яке здійснюється органами прокуратури, слід віднести наступні: 1) стан (рівень, структура, динаміка), тенденції розвитку та закономірності розвитку злочинності в УВП; 2) причинний комплекс та механізми, що породжують і сприяють вчиненню злочинів засудженими в УВП; 3) засуджені, які відбувають покарання в УВП закритого типу (виправні та виховні колонії, СІЗО); 4) організаційно-правові засади стратегії й тактики запобігання злочинам у місцях позбавлення волі. Крім цього, специфічними об'єктами кримінологічного прогнозування, що здійснюються органами прокуратури в УВП, можуть бути також наслідки: а) криміналізації та декриміналізації окремих видів сус-

¹ Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник/за ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 292–293.

пільно небезпечних діянь; б) пеналізації чи депеналізації окремих видів покарань; в) ухвалення змін та доповнень до окремих нормативно-правових актів у сфері діяльності правоохоронних органів, включаючи органи та УВП, а також суб'єкти правозастосування чи правосуддя; г) дисциплінарної практики (динаміки, структури, тенденцій тощо); ґ) дотримання вимог міжнародного та вітчизняного законодавства щодо наповненості місць позбавлення волі, соціальних та правових гарантій забезпечення правового статусу засуджених, а також можливостей застосування до цих осіб засобів виправлення та ресоціалізації (ст. 6 КВК).

Отримана в такий спосіб інформація дає можливість реально оцінити не тільки криміногенну ситуацію, що складається на певний період часу в УВП, а й визначити перспективи використання наявних організаційних, правових, технічних ресурсів й інших сил, засобів і методів у запобіганні злочинності не тільки в місцях позбавлення волі, а й на загальнодержавному рівні. Більш того, у цьому разі кримінологічний прогноз ідентифікує себе науковим інструментом, який дає можливість визначити ефективність (результативність) державно-правового механізму забезпечення правопорядку в УВП і суспільстві загалом, а також сформулювати стратегію і тактику державної кримінологічної політики на перспективу, у тому числі й у сфері виконання покарань. Враховуючи зазначене, кримінологічне прогнозування в УВП, що здійснюється прокурорами, має бути спрямовано на випередження злочинності, тобто, з урахуванням наявної інформації про ймовірні зміни оперативної

та криміногенної ситуації у місцях позбавлення волі зазначеними органами має бути запропоновано таку науково обґрунтовану систему заходів запобігання злочинам та іншим правопорушенням засуджених, яка унеможливила б реалізацію протиправної мотивації та настання суспільно небезпечних наслідків. При такому підході головною метою такого прогнозування та відповідної діяльності прокурора має стати об'єктивна оцінка стану і тенденцій розвитку злочинності в УВП та визначення найбільш перспективних правових, організаційних, технічних та інших заходів, спрямованих на запобігання злочинам в УВП у подальшому.

Виходячи з цього, за масштабом кримінологічне прогнозування в УВП можна класифікувати на такі види: а) локальне – в окремо взятій виправній чи виховній установі (прогнозування у цьому випадку займаються місцеві прокурори); б) регіональне – в окремо взятому регіоні (території, у цій ситуації прогнозуванням займаються відповідні підрозділи обласних прокуратур); в) загальнодержавне – у масштабах всієї кримінально-виконавчої системи України (таким прогнозуванням мають займатись відповідні структурні підрозділи Генеральної прокуратури України). При цьому, зазначені та інші види кримінологічного прогнозування можуть використовуватися як самостійні об'єкти дослідження. Більш того, для отримання об'єктивної, цілісної інформації не тільки про стан криміногенної ситуації в УВП, а й про організаційно-управлінське, соціально-правове, матеріально-технічне, психолого-виховне та інше забезпечення виконання та відбування покарань прокурором, з

урахуванням змісту координаційної діяльності, рекомендується проводити комплексні прогнозування в УВП. Проте, навіть з урахуванням комплексності такого прогнозування та значимості завдань, що ставляться перед дослідженням варто усвідомлювати, що його висновки (результати) завжди несуть у собі певний рівень імовірності (достовірності), позаяк рівень достовірності прогнозу цілком і повністю залежать від повноти факторів (внутрішніх і зовнішніх), що мають бути враховані під час процедури його підготовки.

Враховуючи зазначене, кримінологічне прогнозування в УВП має відповідати наступним вимогам: а) ґрунтуватися на достовірній статистичній інформації і даних вибірових кримінологічних досліджень; б) бути неупередженим, тобто не повинно здійснюватися в інтересах будь-яких зацікавлених осіб, установ, відомств чи організацій; в) відповідати науковим засадам теорії прогнозування і не обмежуватися при цьому лише певним методом; г) вихідним показником завжди має бути реальний криміногенний фон, на основі якого будується прогностична модель; ґ) бути достовірним, тобто мати високій ступінь вірогідності; д) здійснюватися безперервно, відповідно до зміни соціально-політичної атмосфери в суспільстві й враховувати економічні, політичні та соціально-психологічні чинники, що впливають на рівень, структуру та динаміку злочинності загалом і в УВП, зокрема¹.

¹ Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні/В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2012. С. 44.

Як видається, практичне значення кримінологічного прогнозування в УВП, що здійснюється органами прокуратури, полягає в забезпеченні цілеспрямованого формування та реалізації кримінологічної політики держави в УВП. Воно дає змогу, з урахуванням майбутніх тенденцій розвитку криміногенної ситуації в УВП та в державі загалом, вживати адекватних організаційно-управлінських заходів, спрямованих на її поліпшення та корегування, з використанням наявних і залученням нових сил, засобів та заходів державного й громадського реагування у межах, зокрема, змісту координаційної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань. Отже, слід констатувати, що при такому теоретико-практичному підході прогнозування має стати основою перспективних планів запобіжної діяльності у сфері виконання покарань, включаючи й плани, що розробляються в ході координаційної діяльності органами прокуратури. З іншого боку, варто визнати, що плануванню притаманні прогностичні функції, які дозволяють використовувати аналітичну інформацію, впливати на розвиток процесів, передбачати і вживати відповідних заходів, щодо зміцнення законності в органах та УВП, зокрема. Водночас, не можна погодитись у цьому контексті з С. С. Мірошніченком, який вважає, що функція прогнозування лише частково притаманна органам прокуратури саме у впливі на кримінологічну ситуацію в УВП, так як дана функція більше притаманна Міністерству юстиції України та ДКВС України, а також науково-дослідним установам відповідного про-

філю¹. Більш того, якщо підтримати такий підхід, то і надалі прокурорський нагляд у сфері виконання покарань та боротьби із злочинністю буде малоефективним і нерезультативним.

Таким чином, необхідно визнати, що для прокуратури зазначена діяльність має стати відносно самостійним елементом розробки заходів запобігання злочинам в УВП, і разом з тим її складовою частиною, що має здійснюватись в масштабі держави, на рівні регіонів і місцевому рівні. При цьому, як показали результати даного наукового пошуку, цікавим методологічним підґрунтям для організації кримінального планування органами прокуратури у сфері виконання покарань можуть стати нормативно-правові акти, що у свій час були розроблені з цих питань центральними органами виконавчої влади, який реалізує державну політику у цій сфері суспільних відносин (ч. 1 ст. 11 КВК). З метою підвищення ефективності управлінської діяльності та удосконалення організації планування в ДКВС України 21 грудня 2011 р. Головою ДПтС України було видано наказ «Про затвердження Інструкції про організацію планування діяльності в Державній кримінально-виконавчій службі України» № 615². Названа Інструкція встановила єдині вимоги до організації планування оперативно-службової і виробничо-господарської діяльності в ДКВС України, її територіальних органах, підроз-

¹ Мірошніченко С. С. Головні напрямки діяльності органів прокуратури України з попередження організованої злочинності: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. С. 131.

² Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. Київ: ДПтС України, 2013. 118 с.

ділах кримінально-виконавчої інспекції (на сьогодні – органи пробації), УВП, СІЗО, навчальних закладах, закладах охорони здоров'я, інших підприємствах і організаціях, які входили до системи виконання покарань. Таким чином, у даному випадку кримінологічне планування, з одного боку, виступило як засіб доведення запобіжних цілей і завдань до безпосередніх виконавців, а, з іншого боку, – містило у собі всі основні елементи правового акту державного управління у сфері, зокрема, виконання покарань України. Саме тому, необхідність планування запобіжної діяльності прокуратури в УВП обумовлюється тим, що усунення багатьох причин злочинів та умов, що сприяють їх вчиненню, вимагає комплексного та системного застосування у плані заходів щодо їх усунення. При цьому виконати цю вимогу можливо лише за наявності плану, який чітко визначає мету та завдання здійснюваних прокуратурою запобіжних заходів, характер цих заходів, місце й час їх здійснення, а також виконавця кожного з них¹. Більш того, при такому підході під плануванням запобігання злочинам в УВП слід розуміти діяльність щодо розроблення основних напрямів, шляхів і

¹ Корнякова Т. В. Кримінологічна функція органів прокуратури щодо запобігання злочинам проти довкілля. *Право України*. 2011. № 1. С. 232.

Новосад Ю. О., Ліховіцький Я. О. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини проти довкілля. *Захист права власності українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали I Щорічної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 верес. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 164.

Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. С. 190.

засобів вирішення завдань по виявленню і усуненню причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів в УВП, у тому числі й засобами прокурорського нагляду та координаційної діяльності.

Як встановлено науковцями та доведено на практиці, діяльність по плануванню запобігання злочинам в УВП здійснюється у декілька етапів, які, як видається, мають скласти основу такої діяльності й органів прокуратури, а саме: 1) організаційно-підготовчий (визначення персонального складу учасників; визначенню осіб відповідальних за окремі напрямки планування, розділи, а також складання графіка роботи); 2) аналітичний (аналіз стану, структури і тенденцій злочинності в УВП; а також визначення ефективності загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів); 3) прогностичний (уявлення про майбутні якісні та кількісні зміни злочинності в УВП та необхідні заходи щодо її запобігання); 4) безпосереднє розроблення системи планових заходів і способів контролю за їх виконанням (цей процес містить інформацію про загальні запобіжні заходи, що здійснюються суб'єктами спеціально-кримінологічного запобігання злочинам в УВП); 5) виконання плану (доведення запланованих заходів до відома безпосередніх виконавців, визначення термінів, організація контролю за їх виконанням)¹. Як у зв'язку з цим

¹ Даньшин І. Кримінологічне планування заходів протидії злочинності та її прогнозування. *Проблеми боротьби зі злочинністю*. 2004. № 4 (39). С. 145–152.

Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник/за ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 276.

зробив висновок М. А. Кирилов, розглядаючи планування, як завчасно завбачену систему заходів, що передбачає певну послідовність, порядок, строки виконання, виконавців та заходи забезпечення передбачених заходів, під кримінологічним плануванням слід розуміти науково-обґрунтоване визначення цілей та завдань у сфері боротьби зі злочинністю, напрямів, шляхів вирішення цих завдань, їх нормативного, інформаційного, організаційного, методичного, ресурсного забезпечення на певний період¹. З таким підходом можна погодитись повністю, враховуючи що, метою планування запобігання злочинам в УВП у сучасних умовах передбачає закріплення тенденцій мінімізації, або ж стабілізації злочинності. При цьому, оскільки злочинність в УВП є багатофакторним явищем, то складному комплексу криміногенних чинників, що її зумовлюють, як видається, слід протиставити науково-обґрунтований комплекс економічних, політичних, організаційно-управлінських, соціально-психологічних заходів, у тому числі з участю органів прокуратури, які спрямовані на послаблення чи нейтралізацію цих чинників. Отже, науковий підхід до планування полягає в тому, що він дозволяє здійснити запобіжну діяльність не стихійно – від випадку до випадку, а цілеспрямовано, систематично, на основі науково-обґрунтованих даних про злочинність та інші чинники, що її зумовлюють. Важливим у цьому контексті є інший висновок, а

¹ Кириллов М. А. Прогнозирование и планирование преступности: лекция/под ред. Г. А. Аванесова. Москва: ЮИ МВД России, 2004. С. 8.

саме: в основі правильного планування запобіжної діяльності, що здійснюється державою та, зокрема, прокуратурою України, має бути точна інформація відносно злочинності та процесів, що впливають на неї, а також про результативність, динаміку та ефективність вжитих раніше заходів запобігання. Не викликає у зв'язку з цим заперечень, й позиція О. М. Литвака, який вважає, що передумовами кримінологічного планування має стати: а) знання закономірностей розвитку суспільства, вивчення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, знання тенденцій, які властиві економічним та соціальним явищам; б) конкретне вивчення економічних, побутових, культурних та інших особливостей життя тої чи іншої території; в) аналіз очікуваних змін рівня життя населення, демографічних показників (народжуваність, смертність, міграція, зайнятість та ін.)¹. Крім цього, науковцями доведено, що планування роботи тісно також пов'язане з інформаційно-аналітичною роботою, враховуючи, що аналіз інформації завжди передує плануванню, а саме: інформація є джерелом об'єктивних і всебічних даних про стан законності та дає змогу визначити ефективність здійснення прокурорських повноважень, а також створює можливості для виявлення тенденцій розвитку правопорушень².

Такий висновок, зокрема, витікає із змісту терміну «планування в органах прокуратури», під

¹ Литвак О. М. Держава і злочинність: монографія/наук. ред. М. Й. Коржанський. Київ: Атіка, 2004. 303 с.

² Мірошниченко С. С. Діяльність прокуратури з попередження організованої злочинності: монографія. Київ: Ін Юре, 2008. С. 95.

якою в науці розуміють управлінську функцію діяльності, що спрямована на впорядкування виконання обов'язків серед прокурорських працівників, підвищення відповідальності кожного з них за результативність діяльності¹. При цьому, недоліки в плануванні, як правило, спричиняють незадовільну якість прокурорських перевірок та інших заходів і як наслідок – їх низьку результативність та нераціональне використання інтелектуального потенціалу прокуратури². Більш того, говорячи про участь прокурорських працівників у зазначеному плануванні, варто мати на увазі, як показали результати даного наукового пошуку, що прокурор бере участь у ньому у двох інституціях: з одного боку, він виступає як охоронець законності, а з іншого боку – як кримінолог. Отже, при такому підході він повинен керуватися принципами (засадами) та вимогами, розробленими як наукою прокурорського нагляду, так і кримінологією, основними з яких є: законність, об'єктивність і наукова обґрунтованість, конкретність і цілеспрямованість, безперервність й ін.³ Зокрема, відповідно до принципу законності, планувати необхідно тільки такі заходи, законність яких не викликає сумнівів, а саме вторгнення в сферу прав і свобод особи з метою запобігання правопорушенням, застосування контролю й санкцій повинні плануватися і реалі-

¹ Європейські пенітенціарні правила від 12.02.1987 р. *Верховна Рада України*. С. 41. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032

² Там само.

³ Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. С. 193.

зовуватися у суворій відповідності із законом. Як з цього приводу зазначено в ч. 2 ст. 41 КК, наказ або розпорядження є законними, якщо вони віддані відповідною особою, в належному порядку та в межах її повноважень, і за змістом не суперечить чинному законодавству та не пов'язані з порушенням конституційних прав та свобод людини і громадянина. Саме цей нормативно-визначений постулат й має стати основою планування заходів, що здійснюються в ході прокурорського нагляду та координаційної діяльності прокурорів у сфері виконання покарань. У свою чергу, принципи об'єктивності і наукової обґрунтованості в цьому випадку мають припускати аналіз планованих заходів з погляду їхньої відповідності фактично складній оперативній обстановці в УВП, реальним і прогнозованим умовам соціально-економічного розвитку, взаємозв'язку цілей і ресурсів, сил, засобів, що виділяються та є в наявності у системі виконання покарань. Поряд з цим, принципи конкретності й цілеспрямованості вимагають планування запобіжних заходів не по загальних деклараціях, а з урахуванням точного знання особливостей об'єктів запобігання злочинам. Немаловажне значення при плануванні відіграють й інші принципи такої діяльності. Так, принципи спадковості, безперервності й контрольованості в плануванні означають, що при розробці планів потрібно враховувати попередній досвід планування, допустимість корегування планів у ході їхнього виконання, а також можливість перевірки виконання планових заходів. Більше того, ґрунтуючись у плануванні на перера-

хованих принципах, потрібно у той самий час враховувати й ряд обставин. По-перше, самостійність кожного із принципів є відносною, і кожний із них має реалізовуватися з урахуванням можливостей інших, оскільки їхній ізольований розгляд можливо тільки на теоретичному рівні. У той самий час, взаємозумовленість і взаємопроникнення принципів планування на практиці є безспірною та очевидною.

Досягнення цілей планування у сфері виконання покарань на всіх його рівнях пов'язане з трьома основними умовами: а) комплексним підходом прокурорів до виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів в УВП; б) забезпеченням взаємозв'язку, повноти та всебічності конкретних запобіжних заходів, що здійснюються органами прокуратури в органах та УВП; в) створенням системи реалізації запланованих заходів на практиці. При цьому, зміст першої умови полягає у тому, що в ході планування прокурорам необхідно опиратися на різнобічну й достовірну інформацію про природу об'єктів, на які буде здійснено запобіжний вплив у сфері виконання покарань, позаяк без виявлення причинного комплексу злочинів неможливо розраховувати на ефективність і наукову обґрунтованість планових заходів. У той самий час. Як показали результати даної роботи, без виконання другої умови важко досягти цілісного впливу на детермінаційний комплекс злочинності в органах та УВП. Виконання ж третьої умови пов'язане з тим, що саме планування не дасть бажаного ефекту без системи заходів, спрямованих

на організаційне забезпечення реалізації розроблених органами прокуратури планів. Поряд з цим, при такому підході, варто мати на увазі, що серед видів планів, які розробляються і складаються в Міністерстві юстиції України, а також у територіальних органах ДКВС України, в УВП та СІЗО, у навчальних закладах, у службах пробації тощо, такого плану як «Запобігання злочинам та іншим правопорушенням» окремо не передбачено. Однак, як встановлено у п. 2.6 Інструкції, затвердженої наказом ДПтС України від 21.11.2011 р. № 615, у ДКВС України, крім планів, зазначених у пунктах 2.1–2.5, розробляються спеціальні, тематичні а інші плани, передбачені окремими нормативно-правовими та організаційно-розпорядчими актами, у порядку, встановленому цими актами, або за рішенням відповідного керівника з метою організації виконання завдань і функцій, покладених на ДКВС України, що теж необхідно враховувати прокурорам при здійсненні прокурорського нагляду та координаційної діяльності у сфері виконання покарань. Крім цього, як важливу вимогу та підставу щодо необхідності проведення запобіжної діяльності, у п. 3.4.2 цієї Інструкції, визначено, зокрема, потребу зміцнення законності і правопорядку, а також забезпечення надійної охорони, режиму тримання, ОРД та інших напрямів, пов'язаних із забезпеченням нормальної роботи і безпеки життєдіяльності УВП. Більш того, у даній Інструкції акцентується увага й на необхідності аналізу стану справ з усіх напрямів діяльності органів й УВП, у тому числі прогнозу розвитку ситуації за

напрямами діяльності та іншої інформації про процеси, які здатні вплинути на ефективність роботи у сфері виконання покарань (п. 3.1). При цьому, звернути увагу на те, що виконуючи правоохоронну та правозастосовну функцію, органи та УВП мають реалізовувати заходи, спрямовані на виконання Конституції України та міжнародно-правових актів щодо захисту життя, здоров'я, честі та гідності громадян, законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства юстиції України, ДКВС України з цих питань (п. 3.2 Інструкції). Такий підхід ґрунтується також на законах України, що стосуються сфери виконання покарань. Зокрема, про необхідність запобігання вчиненню нових злочинів йдеться у ч. 2 ст. 50 КК та ч. 1 ст. 1 КВК. Крім того, у ч. 2 цієї ж статті КВК, закріплено як одне з головних завдань кримінально-виконавчого законодавства, профілактику асоціальної поведінки, а в ст. 104 КВК – діяльність по запобіганню, розкриттю та припинення злочинів, а також щодо вивчення причин й умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень в УВП¹.

Механізм організації виконання планів при цьому передбачає: а) розроблення і здійснення комплексу заходів для досягнення передбачених ними цілей, завдань і результатів діяльності на майбутній період; б) визначення способів, засобів, строків і послідовності їх досягнення; г) встанов-

¹ Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. Київ: ДПТС України, 2013. 118 с.

лення відповідності (контроль) фактичного виконання прийнятому рішенню. З огляду на зазначене, планування запобігання злочинам в УВП органами прокуратури можна визначити як прогнозований процес розроблення управлінського рішення (плану) щодо виявлення, усунення чи нейтралізації негативних тенденцій злочинності в конкретно взятій УВП та в діяльності в цілому ДКВС України. При цьому, таке виявлення та усунення, а також блокування механізмів, що продукують й сприяють вчиненню злочинів засудженими у сфері виконання покарань має здійснюватись з метою ефективного забезпечення процесу виправлення та ресоціалізації засуджених.

Як показує практика, важливим компонентом діяльності, пов'язаної з плануванням заходів щодо запобігання злочинам в органах та УВП, є погодження проектів планів, що розробляються з цих питань у сфері виконання покарань, а також всебічне та повне дослідження даного процесу. Так, як встановлено в ході даного наукового пошуку, сформований проект плану УВП та СІЗО підписується відповідним начальником (п. 4.19 Інструкції) та не пізніше 20 грудня року, що передує плановому, подається до відповідного територіального органу управління ДКВС України для затвердження його начальником. У той самий час, звіти про виконання спеціальних, тематичних та інших планів (п. 5.12 Інструкції) готуються та доповідаються керівникові, який затвердив ці плани, після завершення їх дії, якщо інше не передбачено нор-

мативно-правовими та організаційно-розпорядчими актами або у самому такому плані. При цьому, з урахуванням цілей і завдань, суб'єктів й об'єктів планування найбільш обґрунтованим, як показує практика, є розроблення комплексних й індивідуальних планів запобігання злочинам та іншим правопорушенням в УВП¹. При такому підході, як доведено науковцями, основними завданнями кримінологічного планування у сфері виконання покарань України має стати: а) розробка такої сукупності взаємопов'язаних заходів, які у своїй сукупності допомогли б встановити належний правовий контроль як над злочинністю в цілому, так і над окремими видами, групами злочинів, що вчиняються в УВП; б) активізувати діяльність органів правопорядку, включаючи органи та УВП, у сфері запобігання злочинам; в) забезпечити координацію такої діяльності; г) сприяти виявленню латентної злочинності; ґ) створити умови, що забезпечить реалізацію принципу невідворотності покарання в умовах місць позбавлення волі; д) забезпечити гарантії належної правової захищеності громадян, включаючи засуджених в УВП, від злочинних посягань².

¹ Інструкція про організацію планування діяльності в Державній кримінально-виконавчій службі України: наказ Державної пенітенціарної служби України від 21 груд. 2011 р. № 615. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0615838-11/sp:wide:max100>

² Джужа А. Н., Цыбуля Е. А. Проблемы становления виктимологической профилактики в ИТУ: метод. рек. Киев, КВШ МВД СССР, 1987. 24 с.

Виходячи з цього, слід констатувати, що у сучасний період реформування сфери виконання покарань України завдання кримінологічного планування, з участю органів прокуратури, полягають в практичній реалізації програмно-цільового підходу у такій діяльності, що дозволить на практиці суттєво підвищити ефективність всієї системи запобігання злочинам в нашій державі¹. Крім цього, варто визнати, що в основі будь-якої програми запобігання злочинам повинна бути закріплена чітка соціальна й правова концепція, що орієнтується на людину, її права і свободу, соціальну справедливність і гуманізм², враховуючи, що відповідно ч. 3 ст. 63 Конституції України та ч. 2 ст. 7 КВК, засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених у законі та встановлених вироком суду. Така концепція відіграє, як показали результати даного наукового пошуку, роль стрижня, навколо якого конкретизуються всі ланки програми. Саме тому, ця вимога повинна враховуватися прокурорами в методиці розробки програми як постійна теоретична й моральна передумова всієї діяльності.

¹ Новосад Ю. А. Об объективной необходимости создания с участием прокуратуры комплексных программ предупреждения преступлений. *Leges si Viata (Закон и жизнь): Международный научно-практический правовой журнал. Республика Молдова*. 2016. № 12/2 (300). С. 77.

² Новосад Ю. О. Елементи, що визначають зміст права на повагу до гідності людини. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали VII Міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 18 листоп. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 72.

Контрольні запитання до розділу 4

1. Які можна виділити форми забезпечення права засуджених на особисту безпеку?

2. Які основні завдання оперативно-розшукового контролю, з боку прокуратури, пов'язаного із забезпеченням особистої безпеки засуджених в УВП?

3. Що необхідно розуміти під повноваженнями прокурора, що пов'язані із змістом прокурорського нагляду з питань забезпечення права засуджених на особисту безпеку?

4. В чому проявляються відхилення поведінки персоналу УВП від нормативно визначених умов виконання службових обов'язків?

5. Які основні безпосередні детермінанти, що зумовлюють вчинення злочинів персоналом УВП у сфері службової діяльності?

6. Що слід розуміти під організацією запобігання злочинам в УВП?

7. На які види науковці поділяють кримінологічну інформацію в УВП за змістом та джерелами походження?

8. Що можна віднести до об'єктів кримінологічного прогнозування в УВП яке здійснюється органами прокуратури?

9. На які види можна класифікувати кримінологічне прогнозування в УВП за масштабом?

10. В чому полягають завдання кримінологічного планування, з участю органів прокуратури, у сучасний період реформування сфери виконання покарань України?

Розділ 5

Удосконалення кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України

5.1. Ефективність кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України

Як свідчить суспільна практика, одним із пріоритетних завдань, які вирішуються у ході проведення будь-яких реформ державного характеру, є підвищення ефективності діяльності відповідних суб'єктів діяльності та в цілому результативності реалізації державою, її органами, установами й організаціями їхніх функцій¹. Ефективність реалізації державної політики у сфері виконання покарань пов'язана з тим, наскільки ефективно та злагоджено здійснюється управління безпосередніми виконавцями такої політики – органами й установами виконання покарань. Управління ними є складною й багатоаспектною діяльністю, що містить велику кількість різноманітних елементів (суб'єкт й об'єкт управління; заходи, за допомогою яких таке управління здійснюється тощо), і тому може розглядатися як системне явище, що має

¹ Новосад Ю. О., Годлевська-Коновалова А. В. Основні шляхи підвищення ефективності та оцінки запобіжної діяльності у сфері виконання покарань. *Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. С. 259.*

структурне наповнення. На сьогодні органи й установи виконання покарань перебувають у стані значного реформування, що відбивається й на системі управління ними. Тому актуальним є дослідження реформування органів та установ, що виконують покарання та їх вплив на ефективність покарання¹. Зазначений підхід повною мірою мав би стосуватися проведення реформ, що передбачають видозміни функцій, змісту та обсягу предмета нагляду, який здійснюється органами прокуратури. Проте на практиці виходить поки що навпаки: вплив прокуратури на правоохоронну систему та на основний об'єкт її діяльності – злочинність – знизився до критичного рівня та має формально-юридичний зміст, позаяк на нормативно-правовому рівні досі її роль і місце та критерії оцінки діяльності у сфері боротьби зі злочинністю визначені умовно та без зв'язку з юридичною відповідальністю за результати роботи як окремо взятих працівників прокуратури, так і в цілому системи органів прокуратури України². Особливо актуальною зазначена проблематика є у контексті реалізації прокуратурою законодавчо визначених завдань із запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 КК, ч. 2 ст. 50 КК, ст. 1 КВК, ін.). Зокрема, досі ні на доктринальному, ні на законодавчому рівнях немає однозначного вирішення цієї проблеми, хоча кожна із

¹ Кримінологічний довідник: довідкове видання/за наук. ред. О. М. Джужі і О. М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2013. С. 51.

² Новосад Ю. О. Про деякі проблемні питання, що пов'язані з визначенням критеріїв оцінки діяльності прокуратури із запобігання злочинам. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України, 2016. Вип. 11. С. 182.

функцій прокуратури та в цілому предмет її нагляду тією чи іншою мірою передбачають побічно й здійснення заходів із запобігання злочинам та іншим правопорушенням¹.

Серед принципів, що характеризують діяльність державного апарата, в тому числі у сфері нормотворчості, особливе місце займає принцип ефективності, під яким у науці розуміють необхідність прийняття нормативно-правових актів, які досягають запланованих цілей, передбачають оптимальне використання матеріальних, фінансових, людських та інших ресурсів². Питання про критерії оцінювання ефективності є найважливішим у проблемі методики останнього. Поряд із цим воно є достатньо дискусійним, що зумовлено відсутністю в чинному законодавстві їх чіткого визначення. Аналіз наукової правової літератури дає підстави стверджувати, що існує декілька десятків підходів щодо критеріїв оцінки ступеня ефективності діяльності прокуратури України³. Більшість дослідни-

¹ Огородник Є. І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. С. 210.

² Хиліук С. В. Розвиток науки кримінального права України після встановлення її державної незалежності (питання Особливої частини): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2007. С. 50.

³ Давиденко Л. М. Проблеми оцінки та вимірювання ефективності діяльності прокуратури. *Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та вдосконалення її діяльності*: зб. наук. пр. Харків: Ін-т прокуратури України, 1999. С. 67–81.

Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 297 с.

Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб./В. В. Голина. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.

Каркач П. М., Синчук В. Л. Координаційна функція прокуратури України: навч.-метод. посіб. Харків: Право, 2005. 96 с.

ків стверджують, що для правильного з'ясування підстав такого оцінювання, надання переваги тим чи іншим оціночним критеріям, важливо насамперед установити цілі цього процесу. Тому основним завданням на даний час є розробка системи критеріїв оцінки, які об'єктивно відображали б ефективність функціонування прокуратури і які відповідали б структурно-рівневим узагальнюючим показникам досягнення покладених на неї кримінально-виконавчих завдань. При цьому, оцінка ефективності діяльності прокуратури України є відбиттям аксіологічних поглядів у кримінально-виконавчій та інших галузях права, на підставі яких пізнання її спрямованості можна вважати таким, що будеється на системі соціально-значимих цінностей, тобто на певній сукупності критеріїв. Як слушно відмічає Ю. О. Демидов, оцінка – це реакція суб'єкта на ціннісні відносини¹. Звідси доцільним видається твердження, що підґрунтя процесу оцінювання ступеня ефективності діяльності прокуратури України, як певної логічної операції, складає аксіологічна інтерпретація явищ, подій чи дій. Тому використання для цього системи завчасно визначених критеріїв є ціннісним ставленням відповідного суб'єкта оцінювання до діяльності прокуратури України, а сама оцінка з філософської точки зору – це і є аксіологічний підхід до проблеми ефективності кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України.

У цілому ж якісна оцінка ефективності роботи будь якого органу, включаючи й прокуратуру, має

¹ Демидов Ю. А Социальная ценность и оценка в уголовном праве. Москва: Юрид. лит, 1975. С. 14.

сприяти тому, щоб комплексно вирішували поставлені перед ним завдання, без виконання яких вся здійснювана ним діяльність може виявитись безпредметною. Оцінка, як форма організаційно-управлінської роботи, виступає неминучою проміжною ланкою в цьому взаємопов'язаному й комплексному процесі на різних напрямках, необхідним етапом у пізнавальній діяльності, своєрідним містком між отриманням знань і практичними діями¹. У свою чергу, ефективність виступає мірою можливого, але не будь-якого, а лише того, що виражає мету людини, реалізує її ідею, тобто ефективність є мірою можливого з точки зору її близькості до найбільш доцільного, необхідного (корисного) людині результату². Слід зауважити, що така інтерпретація – це, скоріше, формула встановлення ефективності. Сама ж ефективність являє собою ступінь досягнення мети, а такий ступінь можна вимірити шляхом порівняння (співвідношення) результатів кримінологічної діяльності з її цілями та завданнями. Як з цього приводу зробив висновок Б. С. Нікіфоров, ефективність покарання – це перевірена практикою боротьби зі злочинністю та запобігання злочинам адекватність положень закону потребам життя, правильність призначення та

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. С. 145.

² Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2002. С. 45.

виконання покарання і, нарешті, ефективність умов подальшого життя осіб, які відбули покарання¹.

Таким чином, *оцінка ефективності кримінально-виконавчої діяльності прокуратури* – це визначення за відповідними науково обґрунтованими критеріями і показниками ступеня та рівня досягнення цим суб'єктом мети й реалізації завдань нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, з урахуванням показників роботи прокуратури, відповідно до статутних завдань і функціональних можливостей, що передбачені законом та іншими нормативно-правовими актами у сфері боротьби зі злочинністю. При цьому зміст оцінки ефективності діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчої діяльності включає в себе забезпечення: а) принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і запобігання асоціальної поведінки; порядку діяльності органів і установ виконання покарань; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань; регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань (ч. 2 ст. 1 КВК); б) забезпечення безпеки об'єктів кримінально-пра-

¹ Эффективность уголовно-правовых мер борьбы с преступностью: монография/под ред. Б. С. Никифорова. Москва: Юрид. лит., 1968. С. 4.

вової охорони, визначених у ч. 1 ст. 1 КК, засобами, формами, методами і силами усіх галузей кримінально-правового спрямування; в) результативність діяльності органу прокуратури у цих сферах¹.

Отже, одним із засобів вимірювання ефективності кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури може стати співвідношення кількості заходів, які здійснені у межах запобіжної й кримінально-виконавчої діяльності, з кількістю інших, наприклад, наглядових заходів. Однак на такий засіб вимірювання ефективності впливають внутрішні й зовнішні чинники, які або сприяють позитивним змінам у поведінці суб'єктів кримінально-виконавчої діяльності, або, навпаки, мінімізують чи унеможлиблюють позитивний ефект. На думку О. С. Іщук, головним (але не єдиним) показником ефективності кримінологічної діяльності органів прокуратури має бути досягнення її універсальної мети – такого стану захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, коли забезпечуються постійний розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і припинення реальних та потенційних кримінальних загроз². Ця стратегічна мета деталізується у низці нормативних актів до такого рівня, за якого

¹ Новосад Ю. О. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності діяльності прокуратури, як суб'єкта запобігання злочинам. *Держава та регіони. Серія: Право: Запоріжжя: Класич. приват. ун-т.*, 2017. № 2. С. 89–90.

² Лушер В. В. Поняття і зміст інформації в органах прокуратури України. *Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ.* 2014. № 2. С. 208–213.

кожна конкретно визначена мета виступає як безпосереднє завдання кримінологічної діяльності органів прокуратури¹. Виходячи з цього, ефективність кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури повинна визначатися на підставі тих конкретних цілей, які було визначено під час її організації та здійснення. Водночас така ефективність у цілому залежить від ефективності окремих її напрямів, а ефективність останніх – від ефективності застосування законодавства та його інститутів. У свою чергу, показником результативності кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури може бути, крім досягнення мети, також факт виконання завдань, що стоять перед органами прокуратури України: захист засуджених, її прав і свобод, суспільства, їх матеріальних та духовних цінностей, держави, її конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності. Кожне з зазначених завдань має самостійне значення, але в сукупності вони сприяють з'ясуванню змісту кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури. Зокрема, на державному (макро-) рівні – в масштабах усієї країни – ефективність кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури завжди має визначатися, виходячи, в першу чергу, із досягнення мети покарання в цілому. На мікрорівні оцінка кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури пов'язана, у першу чергу, з правозастосовною діяльністю. Однак і в такій ситуації

¹ Іщук О. С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури: монографія. Харків: Золота миля, 2014. С. 284.

єдність законодавства та практики його застосування не може визначати різний рівень її ефективності у різних органах та УВП, який об'єктивно існує. Виходячи з цього та на основі аналізу норм чинного законодавства України, можна констатувати, що першим напрямом удосконалення кримінально-виконавчої діяльності прокуратури на макрорівні слід вважати вдосконалення ефективності забезпечення правового статусу суб'єктів таких правовідносин. На даний час триває реформа як органів та УВП, так і державної політики у сфері виконання кримінальних покарань загалом. У межах реформи було ліквідовано ДПтС України. Зокрема, Кабінетом Міністрів України було видано постанову «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» від 18 травня 2016 р., № 343, відповідно до положень якої ДПтС України була ліквідована, а її завдання та функції покладені на Міністерство юстиції України. При цьому до сфери управління Міністерства юстиції України було віднесено й цілісні майнові комплекси державних підприємств, установ та організацій¹. Потім Кабінетом Міністрів України було прийнято розпорядження від 22 вересня 2016 р., № 697-р «Питання Міністерства юстиції», яким було припинено діяльність Державної пенітенціарної служби України². Її ліквідація стала,

¹ Железняк Н. Нормотворча діяльність як форма реалізації державної правової політики. *Право України*. 2004. № 7. С. 94–98.

² Питання Міністерства юстиції: Розпорядження Кабінету міністрів України від 22 вересня 2016 р., № 697-р. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 184.

як показала практика, вкрай поспішним кроком із декількох причин. Однією з них є те, що чинна система виконання кримінальних покарань і попереднього ув'язнення, побудована ще за радянських часів і не відповідає сучасному рівню соціально-економічного розвитку суспільства та принципам гуманізму та поваги до прав і свобод людини в процесі виконання покарань, не відповідає сучасним міжнародним стандартам. А перенесення повноважень одного органу на інший аж ніяк не вирішує даних проблем. По-друге, слід відзначити, що даний орган, по суті, є третім органом, який було ліквідовано з передачею повноважень до сфери Міністерства юстиції України в межах реформування цього відомства. У даному випадку мова йде про те, що постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 р., № 17 «Питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» було ліквідовано Державну реєстраційну службу та Державну виконавчу службу, а функції з реалізації державної політики у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) було покладено на Міністерство юстиції України¹.

Отже, проведений аналіз свідчить про те, що сьогодні Міністерство юстиції України наділено

¹ Кримінологічний довідник: довідкове видання/за наук. ред. О. М. Джужі і О. М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2013. С. 51.

Подолька С. А. Напрями інформаційного забезпечення органів прокуратури України. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2015_2_7

дуже широким колом повноважень у сфері здійснення виконавчої влади, які в тому числі пов'язані зі здійсненням управління органами й УВП, а також реалізацією державної політики у сфері виконання кримінальних покарань загалом. Така ситуація має багато негативних аспектів, серед яких звертають увагу наступні: а) Міністерство юстиції України на власний розсуд розпоряджається бюджетними коштами, спрямованими на утримання наведених вище ліквідованих органів, у тому числі й органів та установ виконання кримінальних покарань. Такий стан справ може спричинити як великі корупційні ризики, так і неефективність розподілу та використання фондів коштів; б) ліквідація ДПтС України є поспішним кроком, адже на даний час не досягнуто успіхів в контексті ліквідації ДКВС та Державної реєстраційної служби. Таким чином, можна зауважити, що перш ніж ліквідувати її, необхідно було повноцінно налагодити роботу Міністерства юстиції України у сферах, що перейшли до нього внаслідок ліквідації зазначених органів. При цьому необхідно не просто налагодити таку роботу, а й вийти на новий рівень функціонування цього відомства, коли можна говорити про якісь позитивні здобутки, про підвищення ефективності такої роботи¹.

На ефективність виконання завдань органами й УВП вкрай негативно впливає також плінність кадрів, пов'язана з низькою заробітною платою

¹ Кримінологічний довідник: довідкове видання/за наук. ред. О. М. Джужі і О. М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2013. С. 52.

персоналу органів УВП, СІЗО і підприємств ДКВС, низьким рівнем соціальної захищеності персоналу та пенсіонерів ДКВС України та членів їхніх сімей, що робить професію неprestижною та створює умови для виникнення корупційних ризиків, а також недостатня чисельність персоналу зі спеціальною освітою та нерозвиненість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу установ виконання покарань і слідчих ізоляторів¹. Вирішення цієї проблеми планується шляхом перегляду чисельності управлінського персоналу в окремих органах виконання покарань у бік їх зменшення, але залишення при цьому незмінної чисельності персоналу УВП. Необхідно звернути увагу на окремі аспекти вдосконалення правових засад функціонування системи управління органами й установами виконання покарань. Насамперед мова йде про те, що сьогодні фактично відсутні норми, положення яких визначали б конкретні напрями вдосконалення системи управління органами й УВП, а також конкретні заходи, спрямовані на реалізацію таких напрямів. Звичайно, деякою мірою вищенаведені напрями згадуються в зазначеній раніше Концепції державної політики у сфері реформування ДКВС України, що затверджена Указом Президента України від 8 листопада 2012 р., № 631/2012². При цьому слід відзначити, що

¹ Кримінологічний довідник: довідкове видання/за наук. ред. О. М. Джужі і О. М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2013. С. 50.

² Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ Президента України від 08.11.2012 р. № 631/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 87. Ст. 3531.

положення цієї Концепції сьогодні вже є застарілими в частині суб'єктів правовідносин щодо управління органами й УВП, а тому важливо оновити вищенаведену Концепцію в частині зміни її положень щодо системи управління органами й УВП¹.

Як показали результати даної наукової розробки, окремою проблемою, пов'язаною із визначенням правових засад функціонування системи управління органами й УВП, слід вважати скасування нормативних актів, що регламентували відповідний правовий аспект, за відсутності нового. У такій ситуації виникає правовий вакуум.

Виходячи з цього, одним із засобів вдосконалення діяльності системи органів та УВП варто вважати визначення конкретних правових засад функціонування даної системи, насамперед у частині її реформування із зазначенням чітких напрямів і засобів реалізації такої діяльності. При цьому, варто мати на увазі, що в аспекті кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України варто відрізнити поняття ефективності покарання від ефективності діяльності органів, що його виконують, оскільки ці поняття мають як спільні, так і відмінні риси². Так, якщо виходити з того, що основним цільовим призначенням органів, що вико-

¹ Кримінологічний довідник: довідкове видання/за наук. ред. О. М. Джужі і О. М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2013. С. 53.

² Новосад Ю. О., Яковець І. С. Про деякі шляхи вдосконалення діяльності прокуратури по запобіганню злочинам в Україні. *Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення механізму реалізації прав та свобод людини і громадянина: матеріали Круглого столу (Запоріжжя, 10 берез. 2017 р.)*. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2017. С. 142.

нують покарання, є виконання покарання, а покарання, як відомо, має визначену законом мету, то стає очевидним, що ці органи мають досягти мети покарання. У цьому й виявляється спільне, що є характерним як для ефективності покарання, так і для ефективності органів, що його виконують (якщо під ефективністю розуміти ступінь досягнення поставлених цілей)¹. Проте, крім ступеня досягнення поставлених перед покаранням завдань, ефективність діяльності органів, що виконують покарання, має інші властиві ознаки.

Зокрема, допоміжними показниками, що характеризують діяльність УВП щодо досягнення мети покарання, показниками процесу карально-виховного впливу є такі дані: 1) про виробничу діяльність; 2) про дисципліну і показники загальноосвітнього та професійного навчання; 3) про характер та якість вжитих виховних заходів і т. д.² Важливим критерієм ефективності органів та УВП, що виконують покарання є зменшення рецидивної злочинності та злочинності неповнолітніх. Саме тому, вдосконалення відбування і виконання покарання може у кінцевому рахунку покращити показники його ефективності³. Ефективність системи виконання покарання, крім цього, сьогодні визначається ресоціалізацією та соціальною адаптацією

¹ Кримінологічний довідник: довідкове видання/за наук. ред. О. М. Джужі і О. М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2013. С. 53.

² Там само.

³ Хилюк С. В. Розвиток науки кримінального права України після встановлення її державної незалежності (питання Особливої частини): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2007. С. 54.

осіб після їх звільнення, під якою слід розуміти тривалий процес, що має в своїй основі складний комплекс психолого-педагогічних, економічних, медичних, юридичних і організаційних заходів, спрямованих на формування у кожного засудженого здібності й готовності до включення після відбуття покарання у звичайні умови життя суспільства. Цей процес припускає засвоєння елементарних норм, цінностей і знань, необхідних і достатніх для того, щоб бути включеним в життя суспільства¹.

При цьому слід наголосити на тому, що в сучасних умовах поступово змінюється ставлення до розуміння ефективності кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури та до критеріїв її оцінки. Саме тому, в більшій мірі слід акцентувати увагу не на кількісних, а на якісних показниках (характеристиках), за якими можна зробити загальний висновок про ефективність цього напряму прокурорського нагляду у сфері виконання покарань, враховуючи, що якість кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури зумовлюється ще і результативністю, неупередженістю та професіоналізмом працівників органів прокуратури, від роботи яких залежить, окрім іншого, рівень довіри громадян до усіх органів державної влади. Поряд з цим, слід визнати, що розглянуті вище критерії якості кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури не можуть, як показує

¹ Страхарчук А. Я., Страхарчук В. П. Інформаційні системи і технології: навч. посіб. Київ: УБС НБУ: Знання, 2010. С. 44.

практика, гарантувати стовідсоткову ефективність її реалізації, позаяк нормативно-правова основа, інституційний та соціальний аспекти кримінально-виконавчої діяльності є її базисом, але, на жаль, не показником її ефективності. Виходячи з цього, подальше дослідження ефективності кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури вимагає поглиблення знань не лише про її цілі, а і про результати, реальні наслідки. При цьому такі наслідки можуть бути як запланованими (очікуваними суб'єктом кримінально-виконавчої діяльності), так і незапланованими (несподіваними), а також позитивними (корисними) і негативними (шкідливими). Тому завданням досліджень кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури є встановлення її сукупного результату, а головне – виокремлення з нього частки результату реалізації кримінально-виконавчої діяльності, оскільки її засоби також не є безмежними, а на стан справ у сфері запобігання злочинам впливають і інші фактори (норми моралі, конкретні умови життя засуджених тощо).

Аналіз практики та наукової літератури показав, що реалізація його у сфері боротьби із злочинністю, включаючи й сферу виконання покарань, залишається на сьогодні однією з найбільш проблемних питань¹. Як у зв'язку з цим зауважила О. Ф. Скакун, актуальність проблеми щодо взаємо-

¹ Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 125–140.

залежності економіки і права, економічної домінанти і правової доктрини зумовлена як труднощами формування сучасної вітчизняної ринкової економіки (практичний аспект), так і зростаючим усвідомленням юристів щодо доцільності застосування економічного підходу до аналізу права, який, окрім глибини й точності, забезпечує єдність окремих галузей права, нерідко відсутніх у традиційному правовому аналізі¹. Якщо цей методологічний підхід застосувати до оцінки ефективності кримінально-виконавчої діяльності прокуратури, враховуючи, що визначене для неї у ст. 26 Закону України «Про прокуратуру» завдання по координації діяльності правоохоронних органів, включаючи й УВП, відноситься до елементів управління системою суб'єктів запобігання злочинам, то варто визнати всю складність та, одночасно, актуальність зазначеної тематики. Такий висновок витікає із змісту управління діяльності за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. У свою чергу, напрями удосконалення ефективності координаційної діяльності прокуратури по запобіганню злочинам – це ступінь виконання її органами та посадовими особами мети і завдань, поставлених перед системою правоохоронних органів та які закріплені у законі та інших нормативно-правових

¹ Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-те вид., доповн. і переробл. Київ: Алерта, 2013. С. 154.

актах, певними при зазначених умовах затратами на координацію. При цьому, ефективність діяльності прокуратури України по запобіганню злочинам в УВП повинна відповідати таким критеріям:

1. Носити науково обґрунтований характер критеріїв і показників визначення ступеня і рівня досягнення мети і завдань даного виду суспільної діяльності. Мова, у даному випадку, ведеться про те, що для характеристики категорії ефективності у кримінально-виконавчому праві, поряд з перерахованими параметрами і критеріями координаційної діяльності прокуратури, застосовують і параметри змісту категорії ефективності, сформовані на основі ідеальної моделі системи запобіганню злочинам. При цьому параметри замісту ефективності представляють собою модель взаємодії організаційних і функціональних принципів координаційної діяльності по запобіганню злочинам. До основних параметрів, що визначають критерії змісту ефективності у теоретичній моделі координації роботи суб'єктів запобіжної діяльності науковці відносять: а) стан законності; б) цілеспрямованість управлінської діяльності; в) об'єднання дій суб'єктів запобіганню злочинам з одночасним обліком їх тактичної самостійності; г) ресурсне забезпечення; ґ) організованість; д) комплексність; е) дієвість (результативність); є) якість координації¹. Саме зазначені теоретичні параметри змісту ефективності координації й складають (мають складати) основу

¹ Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 136.

практичних заходів по запобіганню злочинам органами прокуратури в УВП.

2. Відповідність ступеню та рівню досягнення мети і завдань по запобіганню злочинам. У науковій літературі під ступенем розуміють порівняльну величину, що характеризує розмір, інтенсивність чого-небудь¹, а під рівнем – ступінь якості, величина та ін., досягнуті в чому-небудь², тобто на доктринальному рівні ці поняття ототожнюються.

Виходячи з того, що на сьогодні немає єдності учених щодо змісту цих критеріїв у запобіжній діяльності, їх дослідження на доктринальному рівні можна здійснити по аналогії, використовуючи результати наукових розробок, які проводяться у межах, зокрема, кримінального права. Так, В. І. Борисов і П. Л. Фріс рівень ефективності кримінально-правової політики визначають як ступінь досягнення завдань та цілей, визначених при прийнятті закону про кримінальну відповідальність, адекватність між запланованим та досягнутим³. При цьому важливим у зв'язку з цим є інший висновок за-

¹ Давиденко Л. М. Проблеми оцінки та вимірювання ефективності діяльності прокуратури. *Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності*: зб. наук. пр. Харків: Ін-т прокуратури України, 1999. С. 67.

² Там само, с. 68.

³ *Правова доктрина України*: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/ В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 86.

Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ: Атіка, 2005. С. 76.

значених учених, а саме: на ефективність кримінально-правової політики активно впливає і рівень розвитку законодавства як у цілому, так і кримінально-правового, зокрема, а також правозастосовна практика.

Цей методологічний підхід до визначення змісту окремих критеріїв ефективності у сфері боротьби із злочинністю, без сумніву, має бути пріоритетним при вирішенні аналогічних показників запобіжної діяльності прокуратури. Матеріальні засади мети і завдань по запобіганню злочинам, враховуючи відсутність на сьогодні окремого, спеціального закону з цих питань, визначені, у першу чергу, у КК. Так, у ч. 1 ст. 1 цього Кодексу одним із завдань визначено завдання по запобіганню злочинам. Як у зв'язку з цим зауважив В. Я. Тацій, специфіка кримінально-правових норм полягає в тому, що вони є нормами-заборонами: під загрозою покарання в них забороняється певна суспільно небезпечна поведінка. Саме цим поряд із завданнями охорони суспільних відносин КК вирішує й інше завдання – запобіганню злочинам, попередження про правові наслідки їх вчинення¹. Таке ж завдання та, одночасно, мета закріплені й в ч. 2 ст. 50 КК, а саме: запобіганню вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами (так звані спеціальна та загальні превенції)². У

¹ Огородник Є. І. Удосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики України. *Наше право*. 2016. № 2. С. 118–124.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/ за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2018. С. 203–204.

більш загальних (завуальованих – невиразних¹ ризиках завдання по запобіганню злочинам визначено в ст. 2 КПК, у якій зазначено, що завданнями кримінального провадження є повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд з тим, щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура². Поряд з цим, у ч. 1 ст. 1 КВК до цілей (мети) кримінально-виконавчого законодавства віднесені не тільки запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також і запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими³. Проте, варто звернути увагу на одну проблему, яка має пряме відношення до запобіжної діяльності, а саме: у чинному КК, зокрема в ст. 11, дано поняття злочину, але відсутнє поняття кримінального правопорушення. З цього виходить, що у кримінально-виконавчій діяльності поставлена мета запобігання тому, чого не існує в реальній правовій дійсності. Більш того, якщо брати за

¹ Демидов Ю. А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. Москва: Юрид. лит, 1975. 124 с.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент./за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. С. 7–8.

³ Кривобок В. В. Діяльність прокурора по забезпеченню відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1997. С. 10–12.

основу положення ст. 215 КПК, у якій зазначено, що досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання, то зміст даної проблематики ще більше ускладнюється та потребує вирішення на законодавчому рівні¹. Додатковим аргументом з цього приводу виступають науково обґрунтовані висновки теоретиків права, відповідно до яких норми матеріального права визначають певну модель поведінки шляхом встановлення прав і обов'язків та є пріоритетними (визначальними) при формуванні норм процесуального права². Важливість та необхідність вирішення цього завдання на нормативно-правовому рівні полягає ще й у тому, що означена проблема взаємозв'язана та взаємообумовлена з питаннями визначення (оцінки) ступеня і рівня запобіжної діяльності всіх без винятку суб'єктів запобігання злочинам. Щодо завдань запобіжної діяльності, що визначені на доктринальному рівні, то до таких науковці віднесли наступні: 1) систематичне виявлення й аналіз явищ, процесів, факторів, ситуацій, що сприяють злочинам; 2) вивчення суперечностей і конфліктів, що призводять до вчинення та реалізації злочинних намірів в УВП; 3) постійне виявлення з числа засуджених та персоналу ДКВС, від яких можна очікувати вчинення злочинів, їх вивчення й актив-

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент./за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. С. 533.

² Фесенко Є. В. Проблеми визначення функцій прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2001. № 1. С. 14.

ний запобіжний вплив на них; 4) усунення або нейтралізація явищ, що сприяють злочинній поведінці. При цьому, як вірно зробив висновок В. В. Василевич, зазначені загальні завдання конкретизуються залежно від рівнів, видів, форм і напрямів запобіжної діяльності. Тому ступінь ефективності запобігання злочинам залежить від того, як виконується завдання, що стоять перед ними¹.

На науковому рівні визначені цілі (мета діяльності, пов'язаної із запобіганням злочинам в УВП, а саме: а) обмеження впливу негативних обставин, пов'язаних з причинами та умовами злочинності; б) вплив на причини злочинних виявів та їх умови; в) вплив на негативні обставини безпосереднього соціального оточення (мікросередовище) засудженого, що формують мотивацію злочинної поведінки; г) вплив на особу, здатну вчинити злочин або продовжувати злочинну діяльність². Виходячи із змісту зазначених теоретичних положень та наукових розробок, присвячених координаційній діяльності прокуратури, можна констатувати, що метою координації роботи прокуратури у сфері кримінально-виконавчої діяльності є підвищення ефективності діяльності суб'єктів запобігання злочинам за рахунок об'єднання їх зусиль, а основними завданнями є: 1) створення єдиного фронту боротьби із злочинністю; 2) активізація роботи суб'єктів запобіжної діяльності; 3) економія витрат, сил,

¹ Профілактика злочинів: підручник/О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. С. 17.

² Там само.

засобів і ресурсів, які задіюються у запобіганні злочинам; 4) забезпечення реалізації державних програм у сфері боротьби із злочинністю; 5) розробка стратегії та рекомендацій для тактики запобігання злочинам; 6) вивчення та узагальнення практики координаційної діяльності; 7) усунення дублювання, паралогізма в діяльності суб'єктів запобігання злочинам¹.

3. Врахування показників запобіжної діяльності прокуратури з результатами реалізації цим державним органом визначених у законі функцій. У даному випадку зміст завдань та, одночасно, проблем, діяльності прокуратури полягає у тому, що на сьогодні на нормативно-правовому рівні чітко визначені показники роботи з тих чи інших питань, які відображають зміст її функцій.

4. Обумовленість критеріїв і показників роботи прокуратури змістом законів та інших нормативно-правових актів у сфері боротьби із злочинністю, а також зі змістом функцій зазначеного органу. Виходячи з цього, реформування й удосконалення діяльності прокуратури України слід провадити з урахуванням результатів оцінки її ефективності. Така концепція, будучи частиною комплексного підходу й базуючись перш за все на аксіологічних аспектах у процесі вдосконалення роботи цього органу, дозволить ефективніше застосовувати засоби забезпечення й успішно вирішувати завдання що виконання та відбування покарання, а також запо-

¹ Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. С. 156–157.

бігання злочинам. Лише подібне активне застосування результатів оцінки дозволить вести мову про неї як про єдину цілеспрямовану й керовану процедуру¹.

Враховуючи результати проведеного у цьому посібнику аналізу, головними критеріями оцінки ефективності наглядової діяльності органів прокуратури у сфері виконання покарань, мають стати: а) рівень безпеки засуджених та осіб, взятих під варту, заходи щодо запобігання вчиненню злочинів і дисциплінарних проступків в УВП та слідчих ізоляторах; ступінь виявлення й розслідування злочинів, учинених в УВП і СІЗО; б) забезпечення правопорядку, дотримання вимог режиму, правил внутрішнього розпорядку в УВП, слідчих ізоляторах; ефективність застосування передбачених законом засобів виправлення й ресоціалізації засуджених; в) рівень забезпечення встановлених законом та іншими нормативно-правовими актами умов для тримання засуджених та осіб, взятих під варту, їх побутове й медико-санітарне забезпечення, відповідність основних видів продуктів харчування встановленим нормам; зниження рівня захворюваності й санітарно-епідеміологічного нагляду в УВП; г) робота ДКВС по запобіганню злочинам в УВП; д) запобіжна робота із засудженими. Більш того, для удосконалення ефективності кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України слід виходити з окреслених вище критеріїв та ознак

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. С. 146.

оцінювання, а також з реального стану справ у системі виконання покарань України на сучасному етапі, виходячи з того, що практика свідчить про існування численних порушень прав людини, невідповідності умов тримання загальною визнаним європейським нормам і стандартам, застосування катувань і жорстокого поводження із засудженими¹. Саме тому, головним показником ефективності діяльності прокуратури України є саме рівень дотримання прав та свобод людини і громадянина, закріплених в Конституції України та міжнародних документах та запобігання злочинам в УВП. За основу оцінки роботи цієї служби можна взяти положення ЄПП, що визнані базовим документом для подальшого реформування системи виконання покарань в Україні. Як у зв'язку з цим зазначила І. С. Яковець, оцінка ефективності безпосереднього процесу виконання кримінального покарання (тобто реалізації кари – правообмежень, властивих покаранню відповідного виду) має відбуватися на підставі критеріїв, які характеризують саме цю діяльність. Зокрема, при оцінці ступеня ефективності діяльності по виконанню покарання у виді позбавлення волі одним із них може виступати рівень забезпечення ізоляції. Ознаками, за яким можна зробити висновок, що останнє здійснюється на

¹ Аналіз стану криміногенної обстановки в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України за 2004–2017 роки. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/cjntrol/main/uk/index> (дата звернення 20.03.2018).

Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 25.11.2018 р. URL: <http://www.kvs.gov.ua>

належному рівні, є досягнення застосування в повному обсязі сукупності правообмежень, які впливають з такої ізоляції (відсутність випадків вільного пересування засуджених, пронесення і зберігання заборонених предметів тощо)¹. Виходячи з проведеного аналізу, цілком логічною є пропозиція щодо доповнення ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» такою функцією прокуратури, як нагляд за дотриманням кримінально-виконавчого законодавства, спрямованого на усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів та інших правопорушень, виявлених у результаті реалізації інших функцій прокуратури².

Таким чином, найбільш точною, повною, неупередженою та об'єктивною буде тільки така оцінка ефективності запобіжної діяльності прокуратури, яка буде враховувати всі системоутворюючі ознаки, що складають її зміст. Особливо актуальним та важливим цей висновок є з огляду вирішення прокуратурою координуючого завдання, ефективність якого прямо зв'язана з ефективністю її запобіжної діяльності як суб'єкта запобігання злочинам (як одиничне – координуючі завдання, та загальне – завдання по запобіганню злочинам). Для того, щоб на практиці зазначена теоретична модель знайшла своє найбільш раціональне та ефективне застосування, слід на науковому рівні розробити

¹ Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. С. 288.

² Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. С. 243.

відповідну методика. Виходячи з існуючих у науці напрацювань, можна розробити структурну методика оцінки ефективності запобіжної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання в УВП¹.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що оцінка ефективності кримінально-виконавчої діяльності прокуратури – це визначення за відповідними науково обґрунтованими критеріями і показниками ступеня та рівня досягнення цим суб'єктом мети й реалізації завдань нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, з урахуванням показників роботи прокуратури, відповідно до статутних завдань і функціональних можливостей, що передбачені законом та іншими нормативно-правовими актами у сфері боротьби зі злочинністю². При цьому, зміст оцінки ефективності діяльності прокуратури як учасника кримінально-виконавчої діяльності включає в себе забезпечення: а) принципів виконання кримінальних покарань, правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків; порядку застосування до них заходів впливу з метою виправлення і запобігання асоціальної поведінки; порядку діяльності органів і установ виконання покарань; нагляду і контролю за виконанням кримінальних покарань; регламентація порядку і

¹ Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. С. 243.

² Там само, с. 244.

умов виконання та відбування кримінальних покарань (ч. 2 ст. 1 КВК); б) забезпечення безпеки об'єктів кримінально-правової охорони, визначених у ч. 1 ст. 1 КК, засобами, формами, методами і силами усіх галузей кримінально-правового спрямування; в) результативність діяльності органу прокуратури у цих сферах¹.

5.2. Структура механізму реалізації кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України

Як свідчить практика, чільне місце в системі суб'єктів реалізації кримінально-виконавчої політики посідає органи прокуратури. Надаючи допомогу органам та УВП у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи, органи прокуратури також беруть участь у реалізації кримінально-виконавчої політики України. Таким чином, удосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури можна розглядати за такими напрямками, а саме: державному, відомчому та індивідуальному рівнях.

Суттєво послаблена у цьому контексті інформаційна, аналітична та координуюча роль прокуратури. Акцент діяльності якої перенесено на реагування за фактом, а не на запобігання злочинам і правопорушенням. Усе це зумовлює об'єктивну необхідність комплексного та системного реформування правоохоронних органів, зокрема прокура-

¹ Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. С. 245.

тури України, у напрямі нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян й запобігання злочинам. Реалізація цього завдання потребує розробки, фахового опрацювання й прийняття ідеології та Концепції реформування прокуратури України, як основи для системної підготовки законопроектів і проектів підзаконних актів, спрямованих на комплексну перебудову кримінально-виконавчої діяльності. Зокрема, слід передбачити обґрунтування гарантій того, що реформування призведе до позитивних зрушень і не матиме негативних наслідків. Окрім прогнозування ризиків та моделювання можливих синергетичних ефектів, доцільно спланувати комплекс запобіжних заходів, які, у випадку неочікуваного послаблення або розбалансування цього напрямку у процесі реформування, мають бути невідкладно задіяні з метою належного забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Механізм реалізації кримінально-виконавчої діяльності на державному рівні в сучасній правовій доктрині є малодослідженим. Щодо кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури, то у науці кримінально-виконавчого права це питання майже взагалі не вивчалось. У зв'язку з цим, дослідження механізму реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури вимагає аналізу наступних питань: 1) встановлення сутності правового забезпечення механізму реалізації кри-

мінально-виконавчої діяльності та його залежності від основоположних чинників суспільного розвитку – економіки, політики, ідеології та культури; 2) встановлення складових елементів механізму формування та реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури, розгляд їх функцій.

У сучасній фаховій літературі механізм кримінально-виконавчого регулювання й сам механізм реалізації кримінально-виконавчої політики розглянуто у ряді наукових досліджень¹.

Зокрема, встановлено, що категорія правового забезпечення для механізму реалізації будь-якої діяльності є однією з основоположних, адже саме через правове забезпечення проявляється власне сутність та соціальне призначення відповідної галузі правових відносин. Останнім часом значного поширення в назвах багатьох дисертаційних та інших наукових робіт набуло словосполучення «правове забезпечення», яке поєднується з найрізноманітнішими аспектами людського буття, з різними сферами відносин у суспільстві².

¹ Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 399 с.

Огородник Є. І. Удосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики України. *Наше право*. 2016. № 2. С. 118–124.

² Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України... С. 307–308.

Исаков Н. В. Теоретико-методологические основы правовой политики. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2003. № 1. С. 19–22.

Калужний Р. А., Марущак А. І., Петров О. Г. Формування організаційно-правових основ інформаційного забезпечення правоохоронних органів України. С. 19–22. URL: // <http://irbis.nbuv.gov.ua>

Взагалі механізм правового регулювання розглядається вченими як поліструктурна система, що складається з правових засобів, суб'єктів, які здійснюють правове регулювання чи правову діяльність, та юридично значущих результатів їх діяльності. С. С. Алексєєв розуміє під правовим регулюванням здійснюваний за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правовідносин, індивідуальних розпоряджень тощо) результативний, нормативно-організаційний вплив на суспільні відносини з метою їх упорядкування, охорони й розвитку відповідно до суспільних потреб¹. О. В. Петришин під механізмом правового регулювання розуміє систему юридичних засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання². При цьому, залежно від змісту регулювання права деякі вчені виокремлюють такі шляхи (напрями) регулювання, які безпосередньо впливають на його механізм: а) інформаційно-психологічне регулювання; б) ціннісно-мотиваційне регулювання; в) нормативне регулювання суспільних відносин. Саме зазначені аспекти повною мірою створюють процес регулювання правом свідомості людини³.

¹ Алексєєв С. С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие и классификация. *Советское государство и право*. 1987. № 6. С. 18.

² Петришин О. Праворозуміння у вітчизняній теорії права: загальносоціальний контекст. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1. С. 42–46.

Теорія держави і права: підручник/О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.

³ Десятник А. А. Проблема актуальності кримінально-процесуальної профілактики в рамках нового КПК. *Форум права*. 2012. № 1. С. 247–252. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12daanku.pdf>

Поряд із поняттям «регулювання» автори виділяють і інше поняття – «вплив». Основний критерій їх розмежування, як зазначає М. М. Тарасов, полягає в тому, що якщо регулювання відбувається за допомогою встановлення юридичних прав та обов'язків, то вплив права на суспільні відносини не вичерпується цією формою, він охоплює також загальний стимулюючий та мотиваційний вплив (за допомогою правосвідомості, правотворчості, законності тощо)¹. Так, наприклад, у підручнику з загальної теорії держави та права за редакцією М. І. Матузова зазначається, що правовий вплив – це не лише суто нормативний, але і психологічний, ідеологічний вплив права на почуття, свідомість, поведінку та дії людей. Правове регулювання – це здійснюване за допомогою системи правових засобів (юридичних норм, правових відносин, правових приписів та ін.) упорядкування суспільних відносин. Правове регулювання є однією з форм правового впливу, що співвідноситься з останнім як частина та ціле².

З урахуванням наявних у правовій доктрині підходів до змісту механізму правового регулювання та його стадій, механізм регулювання кримінально-виконавчої діяльності можна уявити як природну складову частину загального механізму правового регулювання, що містить у собі як основні ланки норми права, акти їх реалізації і

¹ Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки. Екатеринбург: Изд-во Гуманит. ун-та, 2001. С. 17–25.

² Теория государства и права: учебник/под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. Москва: Юристъ, 2000. С. 53.

відповідні відносини, що утворюють єдину систему, функціонування якої підпорядковано досягненню мети забезпечення безпеки охоронюваних законом про кримінальну відповідальність соціальних благ та цінностей. Більш того, можна стверджувати, що механізм регулювання кримінально-виконавчої діяльності – це об'єктивно необхідний складний динамічний процес практичної реалізації реакції держави на вчинення злочинів в УВП за допомогою системи передбачених законом кримінально-правових, кримінологічних, кримінально-виконавчих та інших засобів впливу. Методологічне значення поняття «механізм регулювання кримінально-виконавчої діяльності» полягає у тому, що вивчення позначеного їм феномена передбачає розширення традиційного предмета науки кримінально-виконавчого, саме тому, встановлення узгодженості у взаємодії інститутів і визначення їх ефективності вимагають виходу теоретичної думки за межі змісту власне юридичних норм і звернення до емпіричних даних, які можна отримати лише в реальній правовій дійсності. Зокрема, сутність механізму реалізації кримінально-виконавчої політики полягає у застосуванні закону (перш за все норм кримінально-виконавчого права) для впорядкування суспільних відносини у сфері виконання покарань, досягнення цілей покарання. Саме механізм реалізації кримінально-виконавчої політики надає можливість пізнати сутність цієї політики, розкрити внутрішньо- та зовнішньо системні зв'язки цього складного політико-правового утворення.

Якщо узагальнити всі теоретичні підходи, то під механізмом реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури слід розуміти систему правових норм та відносин, прокуратури та органів й УВП застосування цих норм, що характеризує спрямованість, способи і засоби діяльності органів прокуратури щодо всебічного забезпечення режиму законності, підвищення її ефективності, забезпечення прав і свобод засуджених, досягнення реальності й створення гарантій досягнення цілей органів прокуратури. Зміст його правового забезпечення становить встановлена державою система правових норм і правовідносин, що характеризують напрями, форми, способи, засоби та організаційно-правовий інструментарій кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури щодо її здійснення та забезпечення. Змістовною основою такого механізму є система органів прокуратури та організаційно-правових елементів, що її реалізують, а функціональними складовими – є специфічний об'єкт впливу – правові відносини у сфері виконання покарання (кримінально-виконавчі правовідносини); суб'єкти механізму – прокуратура України; засоби впливу – режим відбування покарання; мета функціонування механізму – забезпечення виправлення осіб, які відбувають покарання; найбільш оптимальне застосування покарання і саме головне запобігання злочинам тощо.

До основних недоліків правового забезпечення механізму реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури, варто віднести наступні: 1) багаточисельність та різномірність відомчих

нормативно-правових актів та правових норм, що регулюють механізм реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури й відсутність Концепції її реалізації; 2) розрізненість між нормативно-правовими актами й правовими нормами у сфері виконання й відбування покарання; 3) пріоритет розпорядчих, дозвільних, заборонних та обмежувальних правових норм і нормативно-правових актів, що становлять правову базу цього механізму; 4) відсутність правових актів, що регулюють основоположні принципи і складові елементи механізму реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури; 5) наявність випадків перебільшення ролі міжнародного права у збереженні й розвитку механізму реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури та підміни дієвих прийомів і засобів вирішення проблем, що існують в цій сфері, апелюванням до європейського досвіду.

У свою чергу, до проблемних питань забезпечення функціонування механізму реалізації кримінально-виконавчої політики необхідно віднести такі: неналежне фінансування видатків на забезпечення діяльності кримінально-виконавчої служби та низький соціально-правовий захист її персоналу, що створює умови для поширення корупції; зниження рівня забезпечення спеціальною технікою та інженерно-технічними засобами охорони; погіршення системи охорони здоров'я і соціального захисту засуджених, як наслідок – небезпечне погіршення стану здоров'я населення у державі; недостатній професійний рівень персоналу та відсутність нау-

кового супроводження процесу реформування кримінально-виконавчої служби; невідповідність значної частини УВП та СІЗО сучасним вимогам забезпечення прав і свобод людини й громадянина; низький рівень організаційно-правових форм і принципів діяльності підприємств УВП щодо залучення засуджених до суспільно корисної праці, надання пріоритету їх професійно-технічному навчанню, формуванню та закріпленню у засуджених трудових навичок як невід'ємної складової процесу їх ресоціалізації; запобігання злочинам¹. Крім цього, на основі аналізу наукових досліджень² та результатів даного наукового пошуку, у навчальному посібнику виокремлено наступні напрями удосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики в діяльності органів прокуратури України, які мають бути реалізовані, зокрема, шляхом нагляду за: а) забезпеченням законності в діяльності органів та УВП, поліпшення умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту; б) удосконаленням системи охорони здоров'я засуджених та осіб, узятих під варту, підвищення якості медичної допомоги; в) підвищення рівня організації соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими; г) модернізація підприємств УВП, а також удосконалення системи професійної підготовки засуджених; ґ) підвищення ефективності

¹ Огородник Є. І. Удосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики України. *Наше право*. 2016. № 2. С. 118–124.

² Омельченко О. Є., Письменний Д. П. Процесуальна діяльність слідчого щодо запобігання злочинам: навч. посіб. Київ: Вид. Паливода А. В., 2008. С. 120.

діяльності персоналу органів та установ виконання покарань ; д) підвищення ефективності виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Всі ці напрями, без сумніву, мають бути реалізовані на протязі відповідних етапів. Зокрема, на першому етапі (2020–2022 рр.) необхідно прийняти Концепцію реформування прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності, а також ухвалити Програму її реформування з визначенням конкретних заходів, термінів їх виконання та виконавців, та створити нормативно-правову базу, шляхом прийняття нових та внесення змін до чинних законів й інших нормативно-правових актів відповідно до загальноновизнаних міжнародних норм і стандартів. Водночас, слід зауважити, що реформування має здійснюватися у комплексі зі змінами норм Конституції України та носити системний характер, оскільки виключення або зміна функцій чи системної перебудови одного органу повинна тягнути за собою зміну або включення відповідних функцій в іншому органі (органах).

У свою чергу, в ході реалізації заходів другого етапу (2023–2025 рр.) мають бути проведені основні нормативно-правові, інституційні та структурні перетворення, визначені Концепцією реформування прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності та суб'єкта запобігання злочинам, а також сформовано кадрове, фінансове, матеріально-технічне і наукове забезпечення у даному напрямі. При цьому, одним з важливих кроків на цьому етапі є необхідність розробка проекту Закону України «Про засади державної системи запобігання злочинам».

Враховуючи, що організація і діяльність органів прокуратури входить до предмету конституційно-правового регулювання (п. 14 ст. 92 Конституції України), хоча її місце у системі державного управління дотепер не визначено, одним із першочергових кроків реформування прокуратури повинно стати конституційне визначення її ролі і місця в системі державних органів з метою забезпечення гарантії незалежності та деполітизації, які на сьогодні є не достатніми. При цьому пріоритетним має бути підхід, відповідно до якого прокуратура в Україні має залишатись незалежним самостійним державним органом. Однак окремого вивчення заслугове питання щодо її можливого віднесення до системи судової влади, на яку покладаються функції захисту прав і законних інтересів людини та громадянина, держави і суспільства. Саме тому, в процесі реформування функції прокуратури, щодо нагляду за додержанням і застосуванням законів у сфері виконання покарань необхідно більш чітко встановити межі та предмет такої діяльності, а також відновити пряму функцію запобігання злочинам, предметом якої перш за все повинна стати діяльність тих структур влади, від котрих головним чином залежить нормальне функціонування органів та УВП (у першу чергу, центральних органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, контролюючих органів).

Таким чином, під правовим забезпеченням механізму реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури необхідно розуміти систематизований вплив норм права на правовідно-

сини, які становлять сутність діяльності прокуратури України по нагляду за виконанням покарань, забезпеченням прав і свобод людини і громадянина, запобіганню злочинам щодо розроблення та застосування найбільш оптимальних засобів кримінально-виконавчого впливу. Змістом цієї підсистеми механізму кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури є встановлена державою система правових норм і правовідносин, що характеризують напрями, форми, способи, засоби та організаційно-правовий інструментарій кримінально-виконавчої діяльності щодо її здійснення та забезпечення. Змістовною основою даного механізму є система органів прокуратури та організаційно-правових елементів, що її реалізують. При цьому, державний напрям реформування інституту прокуратури як учасника кримінально-виконавчої діяльності має відбуватися у два етапи: 1) етап перехідного періоду; 2) етап політичної і правової стабілізації в державі та спрямований на: а) посилення функції координації органів правопорядку, які здійснюють нагляд за органами та УВП, з одночасним визначенням форм координації та механізму контролю за виконанням прийнятих (або покладених) органами правопорядку зобов'язань; б) нагляд й безпосереднє запобігання злочинам; в) конкретизацію приводів та підстав нагляду за додержанням і застосуванням законів та представництва інтересів громадянина чи держави в суді поза межами кримінального провадження; г) наділення функцією кримінального переслідування з огляду на завдання прокурора, що визна-

чені КПК України; г) удосконалення гарантій незалежності прокуратури, особливо від зовнішнього політичного чи іншого незаконного впливу.

Щодо відомчого напрямку механізму реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури, враховуючи, що мета кримінально-виконавчих правовідносин, відповідає меті та завданням кримінально-виконавчого законодавства, що передбачені ст. 1 КВК¹, а також те, що ці правовідносини є логічним продовженням кримінально-правових, кримінологічних та кримінальних процесуальних правовідносин, то, все це, без сумніву, мають враховувати прокурори, що здійснюють нагляд у сфері виконання покарань. При цьому, практичне значення тактичного та методичного забезпечення прокурорського нагляду у сфері виконання та відбування покарань дає можливість прокурору правильно оцінити зміст інформації, яку він отримує під час здійснення зазначеного виду нагляду (ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»), своєчасно виявляти та усувати порушення закону – саме у цьому, в основному, на сьогодні й виявляється роль прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин.

Вивчення матеріалів перевірок, проведених органами прокуратури України, показало, що на сьогодні проводяться як загальні (комплексні), так і цільові перевірки діяльності органів та УВП. При цьому найбільш ефективними є комплексні пере-

¹ Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

вірки, у ході яких здійснюється аналіз усіх питань, що входять до предмета прокурорського нагляду, про який, зокрема, ідеться в ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», оскільки як правильно дійшли висновку науковці¹, така перевірка охоплює всі без винятку напрями діяльності органів та УВП, усі без винятку сфери чинного законодавства, що регулюють цю діяльність, встановлюють права та обов'язки як адміністрації установ, так і, в першу чергу, засуджених, порядок реалізації цих прав та обов'язків. Більш того, коло питань, які потребують з'ясування в ході перевірки посадовими особами, є досить широким, проте, проведений аналіз документів прокурорського нагляду у сфері виконання покарань України свідчить про те, що в його методиці є ряд питань, які потребують суттєвого доопрацювання, у тому числі з огляду на вирі-

¹ Арсирій М. Організація роботи прокуратури з нагляду за додержанням законів. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2012. № 4 (28). С. 105–108.

Баев О. Я. Прокурор как субъект уголовного преследования: науч.-практ. пособие. Москва: Юрлитинформ, 2006. 144 с.

Бурбика М. М. Сутність та особливості координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2010. С. 70–74.

Діяльність органів прокуратури з протидії злочинам, що вчиняються у виправних колоніях: наук.-практ. посіб./В. А. Горан, О. О. Карпенко, О. О. Книженко та ін.; за заг. ред. Г. П. Середи. Київ: НАПУ, 2014. 200 с.

Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 297 с.

Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 399 с.

шення завдань цієї наукової розробки. Зокрема, на підставі вивчення змісту та узагальнення існуючих на сьогодні методик прокурорського-наглядової діяльності у сфері виконання покарань, можна запропонувати такий варіант удосконалення змісту методики, яка б урахувала б усі потенційні можливості прокуратури як учасника кримінально-виконавчих правовідносин: 1) основу цієї методики має становити предмет прокурорського нагляду, що закріплений у ст. 26 Закону України «Про прокуратуру»; 2) складовою цього виду прокурорського нагляду має стати стан реалізації органами та установами виконання покарань завдань і рівень досягнення мети кримінально-виконавчого законодавства України, що закріплені в ст. 1 КВК та інших законах і нормативно-правових актах у сфері виконання покарань (Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»; «Про оперативно-розшукову діяльність»; ПВР УВП тощо); 3) невід’ємним елементом прокурорського нагляду в ДКВС України має бути також перевірка ефективності реалізації в кримінально-виконавчій діяльності принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання та відбування покарань (ст. 5 КВК); 4) структурною частиною методики прокурорських перевірок має також стати реальний стан забезпечення безпечних умов виконання та відбування кримінальних покарань (статті 10, 104 КВК); 5) у змісті прокурорського нагляду, що здійснюється в органах та установах виконання покарань, має значення також перевірка рівня й ефективності взаємодії ДКВС України з іншими дер-

жавними органами, організаціями та підприємствами, з громадськими об'єднаннями, які залучені до процесу виконання та відбування кримінальних покарань загалом у зазначеній системі та всередині конкретно взятого органу чи установи виконання покарань; 6) однією із частин зазначеної методики мають бути практичні рекомендації та пропозиції посадових осіб прокуратури, що здійснювали прокурорський нагляд, щодо усунення виявлених ними порушень закону й удосконалення кримінально-виконавчої діяльності.

Щодо удосконалення діяльності органів прокуратури в державному механізмі запобігання злочинам в Україні, то необхідно зазначити, що у 2012 р. набрав чинності новий КПК¹ і у ст. 91 якого визначено предмет доказування у кримінальному провадженні. Поряд з цим, у ній не йдеться про те, що підлягають доказуванню причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. В інших статтях КПК також не зазначено, що слідчий та прокурор зобов'язані доказувати причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Це означає, що після набрання чинності новим КПК на них вже не покладається здійснення запобіжної функції, з чим не можна погодитися. На відміну від КПК України, у кримінально-процесуальному законодавстві деяких країн близького зарубіжжя причини та умови, що сприя-

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата оновлення: 11.01.2019).

ли вчиненню злочину, включені до предмету доказування. Як приклад можна навести ч. 3 ст. 117 КПК Республіки Казахстан, ч. 2 ст. 126 КПК Туркменістану, ч. 2 ст. 96 КПК Республіки Молдова. У цих нормах чітко зазначено, що у кримінальній справі підлягають встановленню причини та умови, які сприяли вчиненню злочину. Що стосується КПК Республіки Білорусь, то законодавець передбачив навіть окрему статтю у главі «Докази», у якій передбачено, що при провадженні дізнання та попереднього слідства органи кримінального переслідування зобов'язані виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню злочинів¹.

Необхідно також визнати, що через відсутність у КПК окремої норми про обов'язок сторони обвинувачення доказувати причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, виникла проблема з реалізацією ч. 1 ст. 1 КК, згідно з якою одним із його основних завдань є запобігання злочинам. Коментуючи цю норму, О. М. Джужа зазначає, що законодавець вказує на запобіжне завдання кримінального закону. Його норми мають застосовуватись так, щоб не лише карати винних осіб за вчинені злочини, а й запобігати вчиненню нових злочинів². Більш того, забезпечення правильного застосування кримінального закону є також призначенням кримінального

¹ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь. Минск: Акад. МВД, 2011. 218 с.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/ за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

процесуального права¹. Однак новий КПК не забезпечує застосування зазначеної кримінально-правової норми, оскільки не зобов'язує сторону обвинувачення вживати заходів щодо запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень.

Розглядаючи дане питання, слід звернути також увагу на таку обставину: за відсутності у КПК нормативно визначеного обов'язку слідчого, прокурора встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, зведена нанівець функція слідчого щодо запобігання злочинам. А це, у свою чергу, призводить до зростання рівня злочинності, у тому числі і в УВП. Враховуючи зазначене можна погодитись з висновком В. М. Юрчишина, про необхідність віднесення причин й умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, до обставин, які підлягають доказуванню, тобто доповнення цим положенням ст. 91 КПК, якою встановлено предмет доказування у кримінальному провадженні. Таке доповнення, цієї статті, без сумніву, сприятиме подальшій активізації запобіжної діяльності прокурора й одночасно – зміцненню законності та правопорядку в державі². Поряд з цим, іншої думки дотримується А. А. Десятник, який вважає, що включення причин і умов вчинення кримі-

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент./за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. С. 29.

² Як змусити стандарти працювати: практичні поради по ефективному застосуванню Міжнародних тюремних правил. 2-ге вид. Донецьк: Донец. Меморіал; Східний вид. дім, 2011. 124 с.

нального правопорушення до предмета доказування недоцільне, навіть шкідливе для правоохоронної діяльності, тому що: 1) причини і умови вчинення злочину ніколи не входили до предмета доказування, визначеного у ст. 64 КПК 1960 р. як предмет доказування, а тільки виявлялися, встановлювалися відповідно до статей 23, 23-1 цього Кодексу; 2) включення причин і умов вчинення кримінального правопорушення до предмета доказування в прямій постановці надасть можливість учасникам кримінального процесу пред'явити стороні обвинувачення претензії, що вони не в повному обсязі доказали вказані причини та умови. Тим самим буде затягуватися досудове провадження та судовий розгляд. Пояснюється це тим, що вказані причини та умови включають у себе багато обставин та фактично безмежні. У повному обсязі їх доказати практично неможливо в обмежені строки досудового провадження. Тому автор висловив пропозицію передбачити в окремих статтях КПК норму про те, що причини та умови вчинення кримінального правопорушення встановлюються, а не доказуються¹. З такою позицією погодитися не можна, з точки зору тих аргументів, що викладені вище, а саме: всі функції прокуратури, так чи інакше пов'язані з реалізацією так званої кримінологічної функції прокуратури. Звичайно, що ця проблема не проста, тим більше, що під час дії

¹ Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р., № 343. *Офіційний вісник України*. 2016. № 42. Ст. 1578.

КПК 1960 р. деякі науковці також заперечували можливість включення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, до предмета доказування, наводячи з цього приводу різного роду аргументи. Один із них полягав у тому, що ця обставина не зазначена у статті кримінального процесуального закону, яка перераховує всі обставини, що входять до предмета доказування¹.

При визначенні меж встановлення причин злочину та умов, які сприяли його вчиненню в УВП, важливим є висновок про те, що повна причина доказується по кожному кримінальному провадженню та складається з наступних взаємодіючих складових: а) негативних морально-психологічних властивостей особи засудженого, які включають в себе його антигромадську установку та психологічні особливості (головна причина злочину) або персоналу УВП; б) причини формування негативних морально-психологічних властивостей особи засудженого або персоналу УВП; в) обстановка вчинення злочину (включає в себе умови вчинення злочину та неголовну причину злочину – привід). З огляду на вищевикладене та з метою підвищення рівня реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури, доцільним було б доповнення ст. 2 КПК положенням про те, що одним із завдань кримінального провадження є й запобігання вчиненню кримінальних правопорушень. У зв'язку з розглядом даного питання слід також звернути

¹ Корнякова Т. В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. С. 103.

увагу на те, що до 15 грудня 1992 р. у ст. 2 КПК 1960 р. зазначалось, що кримінальне судочинство повинно сприяти запобіганню злочинам. Крім цього варто, ч. 1 ст. 91 КПК «Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні» доповнити новим пунктом такого змісту: «б) причини і умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення». Необхідним є також, у зв'язку з цим, доповнення глави 4 КПК «Докази і доказування» § 3 «Заходи щодо встановлення причин і умов вчинення кримінального правопорушення, інших порушень законодавства» та наступними статтями: а) ст. 95 «Встановлення причин і умов вчинення кримінального правопорушення»: встановлення в ході досудового розслідування, судового провадження та виконання покарань причин і умов вчинення кримінального правопорушення, є обов'язком сторони обвинувачення; б) ст. 96 «Подання сторони обвинувачення по кримінальному провадженню»:

1. Сторона обвинувачення, що встановила наявність причин і умов вчинення кримінального правопорушення, вправі внести до відповідного органу, громадській організації чи службовій особі подання щодо усунення цих обставин.

2. Слідчий, прокурор, встановивши причини і умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вносить у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для їх усунення.

3. Не пізніш як у місячний строк щодо подання має бути вжито необхідних заходів і про резуль-

тати повідомлено прокурора. У разі залишення посадовою особою подання без розгляду, прокурор зобов'язаний вжити заходів, передбачених статтями 254–257 Кодексу України про адміністративні правопорушення»; в) ст. 97 «Окрема ухвала суду»:

1. Встановивши в ході судового провадження факти порушень законності, прав та свобод людини, суд одночасно з ухвалою рішення, виносить й окрему ухвалу, якою доводить ці факти до відома відповідних органів, службових осіб та прокурора.

2. Суд повинний бути повідомлений про результати розгляду фактів, викладених у вказаній ухвалі в строк до одного місяця з дня отримання окремої ухвали¹.

Щодо індивідуального напряму удосконалення діяльності органів прокуратури в державному механізмі реалізації кримінально-виконавчої діяльності, то виходячи із запропонованих змін та доповнень до чинного КПК, слід визнати наступний алгоритм дій прокурора по усуненню причин та умов вчинення злочинів в УВП. У ході виявлених порушень закону органами та УВП або у ході розслідування кримінального провадження він зобов'язаний виявити причини і умови, що сприяли вчиненню злочину в УВП, після чого – вносить до ДКВС України та Мінюсту вказівку про вжиття заходів для їх усунення². На жаль, практика застосування статей 23 та 23-1 КПК України 1960 р.

¹ Аналіз стану здійснення судочинства у 2017 р. (за даними судової статистики). URL: [http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj\(dokuments\)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD](http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj(dokuments)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD) (дата звернення 20.03.2018).

² Там само.

засвідчила про те, що у більшості випадків подання слідчими виносилися лише у кримінальних справах, що направлялися до суду з обвинувальним висновком. У всіх інших справах, у яких не було встановлено особу або які закривалися слідчими, прокурорами чи направлялися в суд для закриття, а також у справах, зупинених провадженням, зазначені подання виносились вкрай рідко¹. Це дає змогу зробити висновок про переважно формальний підхід слідчих до таких подань та такої діяльності. А суди розпочинаючи з 2001 р., вносили тільки по 3–5 % кримінальних справах, окремі ухвали про причини та умови, що сприяли вчиненню злочину². При такому підході, вжиття прокурором заходів щодо усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину у сфері кримінально-виконавчої діяльності, є за своєю природою запобіжною діяльністю. Після встановлення цих причин і умов слідчий у разі необхідності повинен скласти вказівку для усунення виявлених причин і умов в УВП, які сприяли вчиненню злочину. При цьому слід мати на увазі, що процес виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, має

¹ Омельченко А. Ефективність застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві України. *Вісник прокуратури*. 2014. № 4 (154). С. 44.

² Аналіз стану здійснення судочинства у 2017 р. (за даними судової статистики). URL: [http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj\(dokuments\)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD](http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj(dokuments)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD) (дата звернення 20.03.2018).

Питання Міністерства юстиції: Розпорядження Кабінету міністрів України від 22 вересня 2016 р., № 697-р. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 184.

Питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: Постанова Кабінету міністрів України від 21 січня 2015 р., № 17. Офіційний вісник України. 2015. № 6. Ст. 127.

низку проблемних питань. Зокрема, практика показує, що робота прокурора з виявлення причин та умов вчиненого злочину – це не тільки ґрунтовне кримінологічне й кримінально-виконавче дослідження, проведене групою фахівців, а й завдання органів досудового розслідування, яке вирішується в межах кримінального провадження. Така робота обмежена не лише строками досудового розслідування, а й завданнями кримінального провадження (ст. 2 КПК)¹.

Варто констатувати, що за своєю правовою природою дії прокурора щодо виявлення й усунення причин та умов вчинення злочинів мають кримінологічний й кримінально-виконавчий характер, оскільки їх головна мета – запобігання злочинам та правопорушенням, виконання покарань, забезпечення прав і свобод засуджених й персоналу органів та УВП. Одним із суб'єктів правовідносин, які виникають у зв'язку із внесенням вказівки, є прокурор, а іншими – органи та УВП, на яких покладено обов'язок усунути обставини, які сприяли вчиненню злочинів. Особи, які отримали вказівку, мають право вимагати, щоб їм було повідомлено додаткові дані, що мають значення для розроблення запобіжних заходів; заявляти клопотання про ознайомлення з матеріалами провадження з даного питання. Метою вказівки є вжиття заходів щодо усунення обставин, які сприяли вчиненню злочину. Особливий предмет регулювання, своя

¹ Аналіз стану здійснення судочинства у 2017 р. (за даними судової статистики). URL: [http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj\(dokuments\)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD](http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj(dokuments)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD) (дата звернення 20.03.2018).

мета, форма та зміст подання свідчать про самостійну процесуальну природу цього акту. При цьому, розкриваючи юридичний зміст запропонованої вказівки прокурора необхідно вказати на викладення в ньому: а) причин та умов, які сприяли вчиненню злочину; б) відповідних заходів щодо їх усунення; в) порядку внесення та розгляду подання. Аналіз прокурорської практики дає змогу стверджувати, що до недоліків кримінально-виконавчої діяльності з усунення причин і умов, що сприяли злочину, певною мірою можна віднести такі факти, як: не завжди в ході наглядової діяльності вживаються всі необхідні і реально можливі заходи щодо з'ясування обставин, що були причинами й умовами вчинення злочину. Крім внесення вказівок, на практиці повинні застосовуватися й інші так звані непроцесуальні форми діяльності з усунення обставин, що сприяють вчиненню злочинів. До них, зокрема, відносяться: 1) виступи (доповіді) в УВП і засобах масової інформації; 2) лекції, публікації в пресі; 3) особисті бесіди з посадовими особами ДКВС України та Мініюсту; 4) листи (повідомлення) керівникам Мініюсту, ДКВС та УВП. При цьому обираючи таку форму реагування на причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, як доповідь чи лекція, прокурор повинен враховувати специфіку кримінального провадження¹.

Таким чином, визначальним фактором удосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої

¹ Аналіз стану здійснення судочинства у 2017 р. (за даними судової статистики). URL: [http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj\(dokuments\)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD](http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj(dokuments)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD) (дата звернення 20.03.2018).

навчої діяльності органів прокуратури є створення на рівні закону механізму запобігання злочинам, що забезпечить узгоджену й ефективну роботу всіх учасників процесу на основі системного і комплексного підходу до вирішення назрілих у цій сфері проблем. При цьому, головними пріоритетами вдосконалення кримінально-виконавчого процесу, що впливають із чинників покращання всіх складових державної політики у цій сфері суспільних відносин, є створення відповідно до законодавства умов для тримання засуджених та осіб, узятих під варту; удосконалення системи виконання покарань, альтернативних позбавленню волі; забезпечення всебічного контролю за дотриманням персоналом УВП вимог чинного законодавства, парламентських та урядових рішень з використанням можливостей прокуратури¹.

5.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України

Реформування органів прокуратури України, ефективна діяльність прокуратури, у тому числі й у сфері виконання покарань, вимагає постійного вдосконалення інформаційної системи органів прокуратури України, її адаптації до змін, саме тому інформаційне забезпечення потребує реалізації

¹ Аналіз стану здійснення судочинства у 2017 р. (за даними судової статистики). URL: [http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj\(dokuments\)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD](http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj(dokuments)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD) (дата звернення 20.03.2018).

комплексу різноманітних заходів. Комплекс заходів, які охоплюються поняттям інформаційне (або в іншій трактовці – інформаційно-аналітичне) забезпечення кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України (у прикладному плані в аспекті реалізації та вдосконалення) включає, насамперед, розробку управлінських рішень у зазначеній сфері.

Дане питання набуває не аби-якої актуальності, у зв'язку з тим що у 2016 р. було видано наказ Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 № 139, яким затверджено нове Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та нові форми документів первинного обліку, а саме: картки про кримінальне правопорушення; про наслідки досудового розслідування кримінального правопорушення; про заподіяні збитки, результати їх відшкодування та вилучення предметів злочинної діяльності; на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та яка підозрюється у його вчиненні; про рух кримінального провадження; витяг з єдиного реєстру досудових розслідувань; довідники для заповнення документів первинного обліку кримінальних правопорушень, осіб, які їх учинили, про рух кримінальних проваджень. Більш того, за цим наказом органи прокуратури позбавлені функції аналізу та оцінки стану злочинності в країні та його прогнозування на майбутній період.

Теорії та практиці відомі такі основні види інформації: статистична інформація; адміністративна інформація (дані); масова інформація; ін-

формація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правова інформація; інформація про особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру, соціологічна інформація¹.

Згідно з Законом України «Про інформацію» суб'єктами інформаційних відносин виступають громадяни України, юридичні особи і держава, а також такими можуть бути визнані інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства². До державних суб'єктів належать наукові заклади, які фінансуються за рахунок бюджету, окремі структурні підрозділи міністерств та відомств, науково-дослідницькі установи тощо. У нашій державі питаннями збору інформації, яка стосується суспільних відносин, пов'язаних із протидією злочинності, її вивченням і систематизацією на державному рівні займаються відповідні підрозділи Генеральної прокуратури України, МВС України, інших правоохоронних відомств, Міністерство юстиції України та Державний комітет статистики України, але для того, щоб інформація була повнішою й об'єктивнішою, необхідно залучати до співпраці чи використовувати можливості недержавних організацій. При цьому, кримінологами неодноразово порушувалося питання про особливості діяльності правоохоронних органів, які формують статистичну

¹ Лушер В. В. Поняття інформаційного забезпечення органів прокуратури України. *Форум права*. 2014. № 1. С. 338–341.

² Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov>

звітність про злочинність і результати своєї роботи й чинять значний вплив на процеси збору статистичної інформації та змістовний бік кримінальної статистики¹. Більш того, ступінь достовірності кримінальної статистики залежить від діяльності правоохоронних органів і процесів управління ними. Інакше кажучи, для того, щоб вирішувати проблеми забезпечення достовірності кримінальної статистики, потрібно, в першу чергу, дослідити і нейтралізувати ті чинники в діяльності правоохоронних органів, які обумовлюють їх втручання в процеси формування статистичної звітності, роблять їх зацікавленими в змістовному боці звітів про стан злочинності та результати боротьби з нею².

Як свідчить практика, статистичні відомості про стан злочинності формуються на підставі масиву інформації, що збирається шляхом застосування діючої системи єдиного обліку кримінальних правопорушень та інших подій. Саме за правилами, які визначає реєстраційно-облікова система, злочин ставиться на централізований облік і знаходить відображення у державних статистичних звітах про стан злочинності. Поряд з цим, проведений аналіз правоохоронної практики та

¹ Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія. Харків: Золота миля, 2012. С. 83–90.

Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 47–48.

Кулик О. Г., Наумова І. В., Бова А. А. Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія (2002–2014 рр.): монографія. Київ: ДНДІ МВС України, 2015. 364 с.

² Іщук О. С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури: монографія. Харків: Золота миля, 2014. С. 338.

юридичної літератури дозволяє стверджувати, що сучасні статистичні відомості про стан злочинності в Україні, включаючи й сферу виконання покарань, є не зовсім достовірними¹. Кримінологи неодноразово здійснювали пошуки виходу зі становища, коли правоохоронні органи, будучи зацікавленими в певному відображенні статистичних показників, самі формують статистичну звітність, а отже, мають широкі можливості нею маніпулювати². Саме тому та виходячи з того, що рівень латентної злочинності у сфері службової діяльності органів та УВП залишається стабільним, а в її структурі цільне місце посідають такі явища, як зловживання владою і перевищення посадових повноважень, що безпосередньо стосуються приховування від обліку вчинених злочинів, слід, як видається, змінити порядок обліку інформації про злочини, яка надходить у вигляді усних повідомлень від жертв злочинів. При цьому будь-яке звернення особи має фіксуватися не лише у спеціальному журналі обліку інформації, а й автоматично – на магнітно-електронних носіях (за аналогією телефонного режиму чергових частин, зокрема поліції). Для цього слід внести відповідні зміни в Інструкцію про порядок розгляду звернень громадян та в інші нормативно-правові акти з цих питань³.

¹ Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. С. 38.

² Блажівський Є. М. Фактор латентності та його урахування в системі кримінологічного моніторингу. *Наше право*. 2013. № 4. С. 82–85.

³ Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 р., № 345. *Офіційний вісник України*. 2013. № 38. Ст. 1341.

Такий підхід ґрунтується на тому, що інформаційне забезпечення діяльності органів та УВП, завдяки яким реалізується правоохоронна функція держави, по суті є створенням оптимальних умов для задоволення потреб в інформаційних ресурсах, необхідних для виконання правоохоронних завдань на основі використання комплексу методів, систем та засобів отримання, збору, обробки, зберігання, передавання і використання вказаних ресурсів. У перекладі з латинської «*informatio*» – це роз'яснення, виклад; тобто відомості (або їх сукупність) про предмети, явища і процеси навколишнього світу¹. Інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді². Роль інформаційного забезпечення у кримінально-виконавчій діяльності прокуратури України зумовлена, по-перше, необхідністю оперувати інформаційними ресурсами для прийняття рішень як на загальнодержавному, так і безпосередньо щодо виконання і відбування покарання; а, по-друге, потребою прокуратури у розвитку та вдосконаленні її кримінально-виконавчої діяльності; по-третє, вимогами щодо доступу до публічної інформації, розпорядником якої є прокуратура, Мінюст та ДКВС; і, по-четверте, потребами забезпечувального харак-

¹ Беляков К. І. До питання інформаційної політики правоохоронних органів України в період інформатизації. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. Вип. 3. 2015. С. 27–30.

² Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov>

теру, пов'язаними із кадровим, фінансово-економічним, господарським та іншими видами забезпечення щоденної діяльності прокуратури. Отже, інформаційне забезпечення кримінально-виконавчої діяльності прокуратури – це сукупність методів і засобів стосовно розміщення й організації інформації, що містять системи класифікації і кодування, уніфіковані системи документації, раціоналізації документообігу і форм документів, методів створення внутрішньомашинної інформаційної бази¹. При цьому, на думку В. В. Лушера, під інформаційним забезпеченням органів прокуратури України слід розуміти комплекс нормативно-правових, організаційно-управлінських, науково-технічних та інших заходів поєднання усієї інформації, що використовується в органах прокуратури, специфічних засобів і методів її оброблення, використання, дослідження, зберігання та захисту².

Важливість здійснення інформаційно-аналітичної діяльності органами прокуратури, у сфері виконання покарань, в першу чергу, зумовлена

¹ Супруненко Д. О. Оцінка ефективності попереджувальної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання та протидії злочинності у сучасній період. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1 (7). С. 240–247.

Супруненко Д. О. Про деякі організаційно-правові засади запобігання прокуратурою злочинам, що здійснюється у сфері виконання покарань. *KELM. Nauka, oświata, prawo, zarządzanie*. 2015 (wrzesień). № 3 (11). С. 283–294.

² Лушер В. В. Поняття і зміст інформації в органах прокуратури України. *Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ*. 2014. № 2. С. 208–213.

Лушер В. В. Поняття інформаційного забезпечення органів прокуратури України. *Форум права*. 2014. № 1. С. 338–341.

специфікою прокурорського нагляду як самостійного виду службової, управлінської діяльності, позаяк чим актуальніша, достовірніша, повніша інформація є в наявності у прокурора, тим більша вірогідність прийняття правильного незаангажованого рішення. З урахуванням цього необхідно виділити чинники, які підкреслюють необхідність інформаційно-аналітичного забезпечення прокуратури у сфері виконання покарань: а) обробка, систематизація великої кількості інформаційних потоків у сфері кримінально-виконавчої діяльності; б) адміністрування загальнодержавних інформаційних масивів (типу Єдиного реєстру досудових розслідувань); в) ведення систематизованих баз даних інформації у сфері досудового та судового розслідування, виконання і відбування покарань; г) швидкий та оперативний обмін інформацією між органами державної влади; ґ) здійснення окремих прокурорських завдань (дій) дистанційно та швидко; д) узагальнення прокурорської практики, ведення статистики, звітності, контролю тощо; е) розширення «*public relations*» прокуратури та суспільства¹. Більш того, інформаційно-аналітичне забезпечення кримінально-виконавчої діяльності прокуратури у даному випадку повинно бути спрямоване на високу ефективність роботи не тільки органів прокуратури, а й Мінюсту, ДКВС України, кожного їхнього працівника, забезпечення зворотного зв'язку між ними та суспільством для суміс-

¹ Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212

ного вирішення існуючих у сфері виконання покарань проблем, з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими, а також інформування широких кіл громадськості про особливості такої діяльності¹.

Виходячи з вищевикладеного, можна запропонувати наступне визначення «інформаційне забезпечення прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності», а саме – це сукупність даних, інформації в усіх її формах на будь-яких матеріальних носіях та водночас система принципів, методів роботи з цими даними, інформація щодо їх збору, обробки, збереження, ефективного використання за цільовим (вузькоспеціалізованим) призначенням, що стосується здійснення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань. При цьому, головними напрямками інформаційного забезпечення кримінально-виконавчої діяльності прокуратури слід визнати такі із них: 1) збір, аналіз та обробку інформації про порушення законодавства в УВП; 2) управління та пошук джерел, у яких можуть міститися відомості про правопорушення в УВП; 3) координацію та фільтрацію інформаційних потоків при здійсненні

¹ Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 р., № 345. *Офіційний вісник України*. 2013. № 38. Ст. 1341.

взаємодії прокуратури та інших правоохоронних органів у сфері виконання і відбування покарань; 4) облік та систематизацію інформації про результати обслуговування об'єктів нагляду, порушення законодавства, розслідування кримінальних правопорушень в УВП тощо; 5) формування інформаційного продукту, що стає основою для прийняття управлінських рішень; 6) експорт та імпорт відомостей із систематизованих інформаційних потоків, конвертацію (реконвертацію) відомостей із паперового в електронний вигляд, із текстового в схематичний тощо¹.

У свою чергу, інформаційно-аналітичне забезпечення кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України має здійснюватися за такими напрямками:

а) державний (зовнішній) – діяльність, пов'язана з визначенням стану законності і правопорядку в УВП. У цьому випадку аналіз даних, що характеризують стан законності і правопорядку, дає знання реальної обстановки, дозволяє правильно визначати напрямки наглядових зусиль і об'єкти нагляду, прогнозувати розвиток несприятливих тенденцій і процесів, розроблювати запобіжні заходи;

б) відомчий (внутрішній) – діяльність спрямована на збір, вивчення та оцінку інформації з метою визначення ефективності організації й діяльності органів прокуратури. Така інформаційно-аналітична робота дає змогу розробляти організа-

¹ Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями. *Верховна Рада України*. С. 58. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212

ційні заходи, спрямовані на удосконалення системи управління органами прокуратури.

Як свідчить практика, ефективна діяльність органів прокуратури України у сфері виконання покарань потребує надзвичайно великого масиву інформації, яка характеризує зовнішнє та внутрішнє середовище прокурорської діяльності. При цьому умовами належно організованого інформаційного забезпечення органів прокуратури є повна, оперативна та достовірна інформація про стан законності та правопорядку у державі, що надходить до керівництва Генеральної прокуратури України, керівників органів прокуратури нижчих рівнів, прокурорсько-слідчих працівників.

Закон України «Про прокуратуру» передбачає такі форми інформування про діяльність прокуратури, у тому числі й у сфері виконання покарань:

- а) органи прокуратури не менш як двічі на рік інформують суспільство про свою діяльність шляхом повідомлень у засобах масової інформації;
- б) Генеральний прокурор України особисто не менше одного разу на рік звітує перед Верховною Радою України на пленарному засіданні про діяльність органів прокуратури шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних;
- в) керівники регіональних та місцевих прокуратур на відкритому пленарному засіданні відповідної ради, на яке запрошуються представники засобів масової інформації, не менш як двічі на рік інформують населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці про результати діяльності на цій території шляхом надання узагальнених

статистичних та аналітичних даних; г) інформація про кримінально-виконавчу діяльність прокуратури оприлюднюється в загальнодержавних та місцевих друкованих засобах масової інформації і на офіційних веб-сайтах органів прокуратури; г) органи прокуратури оприлюднюють видані ними нормативно-правові акти з питань організації та діяльності прокуратури України в порядку, встановленому законом¹. Водночас, у Законі України «Про прокуратуру» відсутні норми, які б визначали засади взаємодії органів прокуратури та правоохоронних органів, включаючи органи та УВП, із використанням засобів та інструментів інформатизації й інформаційних технологій. Лише в ст. 91 Закону встановлюється загальне, організаційно-правове положення про те, що органи прокуратури забезпечуються необхідними матеріально-технічними засобами², які можуть бути використані для реалізації координаційної функції й інших форм взаємодії. До таких засобів можна віднести апаратні комп'ютерні засоби, а також деякі засоби програмного забезпечення. Проте, це здебільшого стосується інформатизації окремих прокурорів, а не органів прокуратури загалом, де до того ж таке інформаційне забезпечення має комунікувати із забезпеченням суб'єктів взаємодії. Не висвітлена інформаційно-аналітичне забезпечення кримінально-виконавчої діяльності і у наказі Генеральної

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

² Там само.

Прокуратури України № 1/1гн від 16 січня 2013 р.¹, незважаючи на те, що у ньому визначено за необхідне вивчення ефективності протидії злочинності та корупції за спільною участю прокуратури, правоохоронних органів та органів державного нагляду (контролю).

Основним інформаційно-аналітичним рішенням, що за обсягом охоплює найширше коло спілкування прокуратури та правоохоронних органів у сфері виконання покарань, є створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних – ЄРДР. Відповідно до п. 3 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, реєстр утворений та ведеться для оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, скоєних у державі; інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів². Зважаючи на координаційний статус саме прокуратури, на неї покладений обов'язок розроблення, інтеграції й уніфікації інформаційно-аналітичних технологій в електронні обмінні процеси для виконання завдань правоохоронної діяльності, моніторингу стану законності в УВП, оцінювання кримінально- вико-

¹ Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції: наказ Генеральної прокуратури України від 16.01.2013 р. № 1/1гн. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

² Новосад Ю. О. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності запобіжної діяльності прокуратури. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. URL: http://lsej.org.ua /1_2017/149.pdf

навчої діяльності правоохоронних органів тощо. При цьому, важливе місце серед джерел інформації посідають дані дослідницьких інституцій (центри соціологічних опитувань, центри захисту прав людини, різні спілки, фонди тощо). Такі осередки відіграють дуже важливу роль як альтернативне джерело інформації для уряду, місцевих органів влади та громадян. Більш того, дослідницькі центри покликані якомога раніше виявити проблеми, що існують в різних сферах суспільного життя, включаючи й сферу виконання покарань. Однак створення таких центрів усередині самого уряду, для того щоб вони обслуговували цю контролюючу функцію і на професійній основі впроваджували процедуру стратегічного планування в нашій країні викликає сумнів. Це пов'язано з тим, що виникає певний природний конфлікт інтересів, коли уряд не може ідентифікувати проблеми, ним же викликані. Отже, уряд сам має бути зацікавлений, щоб хтось збоку критично подивився на його діяльність¹.

Збирання інформації, її вивчення та систематизація можуть здійснюватися інститутами громадянського суспільства як з власної ініціативи, виходячи зі своїх статутних цілей і завдань, так і на замовлення інших суб'єктів соціального управління. Так, у США існує декілька інститутів опитування, які співпрацюють із системою державної влади. Серед них можна назвати Американську

¹ Романов М. В. Конспект лекцій з кримінально-виконавчого права. Харків: ТОВ «Вид-во "Права людини"», 2015. С. 134.

асоціацію дослідників громадської думки та інститут Геллана. У нашій державі також існують такі недержавні дослідницькі інституції, активний процес формування та розвитку яких почався у 1991 р. Для прикладу можна назвати Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, Центр соціологічних і політичних досліджень та технології «Соціополіс», Фонд «Інтелектуальна перспектива», громадська організація «Лабораторія соціального аналізу», Міжнародний центр перспективних досліджень, Фонд «Демократична ініціатива», Центр стратегічних досліджень тощо. Але, на жаль, їх дослідницька діяльність майже не поширюється на сферу суспільних відносин, пов'язану з кримінально-виконавчою діяльністю органів прокуратури¹. Саме тому, участь інститутів громадянського суспільства на першому етапі формування кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури може здійснюватися лише з використанням певних методів, зокрема опитування, спостереження, вивчення історичних та статистичних матеріалів, систематизації та аналізу наукової літератури, нормативних актів, узагальнення існуючої кримінально-виконавчої практики розвинутих країн.

Крім цього, одержання інформації, що стосується процесу забезпечення кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури, може здійснюватися шляхом систематизації і вивчення історич-

¹ Романов М. В. Конспект лекцій з кримінально-виконавчого права. Харків: ТОВ «Вид-во "Права людини"», 2015. С. 135.

них матеріалів, наукової літератури, нормативних актів, існуючої передової правоохоронної практики. У реалізації цих форм можуть брати участь різні громадські організації, аналітично-інформаційні та дослідницькі центри тощо, а інформація систематизується і передається тим державним органам, які робили замовлення на проведення дослідження. Крім того, ця інформація може використовуватись і самими інститутами громадянського суспільства для створення власної позиції, використовуватись для розробки певних рекомендацій органам прокуратури, іншим органам державної влади, а також може розповсюджуватись через засоби масової інформації з метою формування громадської думки або надаватись іншим недержавним організаціям¹.

Поряд з цим, на шляху вдосконалення інформаційного забезпечення органів прокуратури України існує низка проблем, які потребують свого вирішення. Серед іншого слід назвати такі: недостатнє матеріально-технічне забезпечення органів прокуратури сучасною комп'ютерною технікою, а також наукове та кадрове; недосконалість організаційно-правових основ стосовно процедур використання власних інформаційних ресурсів та порядку дій прокуратури у разі отримання інформації від громадян, посадових осіб державних органів влади, інших правоохоронних відомств; потреби покращення системи захисту відомчої інфор-

¹ Ішук О. С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури: монографія. Харків: Золота миля, 2014. С. 339.

мації¹. Варто звернути увагу також і на питання кадрового забезпечення інформаційної сфери компетентними фахівцями. Слід констатувати, що особливості напрямів діяльності відповідних підрозділів органів прокуратури України постійно вимагає впровадження сучасних досягнень науково-технічних засобів і більшої уваги до підбору кадрового складу. І як вірно зазначають К. І. Беляков та С. А. Подоляка, саме це обумовлює ширшу практику залучення фахівців з технічною освітою, ніж у суміжних галузях юриспруденції. При цьому часом виникає взаємне нерозуміння, зумовлене істотним розходженням засобів і методів гуманітарних і природних наук, системою підготовки фахівців, а як наслідок – різницею у професійному мисленні. Крім того, таке становище збільшується «чільною» роллю юристів, у певному розумінні їхнім консерватизмом. На перший погляд вихід із ситуації, що склалася, – у перепідготовці «технарів», а саме – в одержанні ними юридичної підготовки і відповідної освіти². Більш того, очевидно, що працівники прокуратури в процесі вирішення

¹ Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 р., № 345. *Офіційний вісник України*. 2013. № 38. Ст. 1341.

² Беляков К. І. До питання інформаційної політики правоохоронних органів України в період інформатизації. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. Вип. 3. 2015. С. 29.

Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки...

виникаючих технічних завдань у питаннях відомчої інформатизації мають підвищувати свій рівень, поєднуючи свої знання у сфері юриспруденції зі знаннями та навичками відповідних фахівців, а у складніших випадках користуватися інститутами консультантів¹.

Наступною проблемою, на якій варто зосередити увагу, є недосконалість організаційно-правових основ інформаційного забезпечення органів прокуратури, зокрема, й у сфері виконання покарань. Вчені з цього приводу пропонують такі напрями удосконалення інформаційного забезпечення правоохоронних органів України: визначення переліку інформації, використання та оперативний обмін якою може сприяти своєчасному виконанню завдань правоохоронними органами; нормативне закріплення порядку отримання інформації на запит правоохоронного органу; закріплення порядку обміну інформацією між правоохоронними органами та іншими державними органами, зокрема такої, що міститься в централізованих, обласних та інших банках даних оперативно-розшукового, оперативно-довідкового та іншого призначення тощо; визначення порядку та умов ініціативного інформування прокуратурою про виявлені причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень, а також про відомі

¹ Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 р., № 345. *Офіційний вісник України*. 2013. № 38. Ст. 1341.

їм факти підготовки до злочинів в УВП чи їх вчинення; визначення порядку обміну інформацією про практику виконання правових актів з питань виконання і відбування покарань та проблеми, що при цьому виникають, пропозиціями та рекомендаціями щодо їх вирішення¹.

Як свідчить практика, дієвість системи інформаційного забезпечення органів прокуратури України у сфері виконання покарань, а також її ефективність у забезпеченні процесів управління органами прокуратури України у сфері кримінально-виконавчої діяльності багато в чому залежить від упорядкованості потоків інформації, її обсягу та якості, а також своєчасності проходження як в цілому в системі управління, так і на конкретних рівнях. Саме тому, особливої уваги потребує уваги інформація, яка безпосередньо надходить або отримана в УВП, що є основою всієї системи інформації в органах прокуратури України у сфері кримінально-виконавчої діяльності².

Таким чином, слід констатувати, що саме науковий підхід щодо напрямів удосконалення інформаційного забезпечення діяльності органів прокуратури України у сфері кримінально-виконавчої діяльності є підґрунтям ефективного виконання завдань, які стоять перед органами прокуратури України. Більш того, в сучасних умовах реалізація

¹ Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 р., № 345. *Офіційний вісник України*. 2013. № 38. Ст. 1341.

² Там само.

вищенаведених напрямів удосконалення інформаційного забезпечення надасть можливість своєчасного отримання повної, достовірної інформації у систематизованому вигляді, зручному для користування; сприятиме ефективній взаємодії всієї системи органів прокуратури України, а також органів прокуратури України з Мінюстом, ДКВС України та громадськістю, з метою з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими¹.

Контрольні запитання до розділу 5

1. Що Ви розумієте під поняттям оцінки ефективності кримінально-виконавчої діяльності прокуратури?

2. Які дані є допоміжними показниками, що характеризують діяльність УВП щодо досягнення мети покарання, показниками процесу карально-виховного впливу?

3. Яким критеріям повинна відповідати ефективність діяльності прокуратури України по запобіганню злочинам в УВП?

¹ Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 р., № 345. *Офіційний вісник України*. 2013. № 38. Ст. 1341.

4. Як Ви розумієте термін «оцінка ефективності кримінально-виконавчої діяльності прокуратури»?

5. Що слід розуміти під механізмом реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури?

6. Які основні недоліки правового забезпечення механізму реалізації кримінально-виконавчої діяльності органів прокуратури?

7. Дайте визначення поняттю «інформаційне забезпечення прокуратури України як учасника кримінально-виконавчої діяльності».

8. За якими напрямками має здійснюватися інформаційно-аналітичне забезпечення кримінально-виконавчої діяльності прокуратури України?

9. Які є форми інформування про діяльність прокуратури, у тому числі й у сфері виконання покарань відповідно до Закону України «Про прокуратуру»?

10. Які на сьогодні проблеми потребують вирішення на шляху вдосконалення інформаційного забезпечення органів прокуратури України?

Список використаних джерел та літератури

1. Авер'янов В. Б. Принципи верховенства права і реформа українського адміністративного права. *Адвокат*. 2000. № 2. С. 5–8.
2. Аганов Г. Д., Ковалева Е. Н. Предупреждение преступлений и иных правонарушений средствами прокурорского надзора при исполнении наказания в виде лишения свободы. *Уголовное право: научно-практический журнал*. Москва: АНО «Юридические программы», 2005. № 4. С. 85–87.
3. Актуальні питання кримінально-виконавчого законодавства та практики. URL: <http://ikvsu.kvs.gov.ua/news/kruglii-stil-na-temu-aktualni-pitannya-kriminalno-vikonavchogo-zakonodavstva-ta-praktiki-0>
4. Актуальні проблеми кримінального права: навч. посіб./ В. М. Попович, П. А. Трачук, А. В. Андрушко, С. В. Логін. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 289 с.
5. Алексеев С. С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие и классификация. *Советское государство и право*. 1987. № 6. С. 16–22.
6. Алексеев А. Должна ли прокуратура заниматься предупреждением преступлений? *Законность*. 2002. № 1. С. 9–14.
7. Алексеев А. И. Оперативно-профилактическое наблюдение. Москва: ВНИИ МВД СССР, 1978. 211 с.
8. Алексеева Л. Б. Показатели эффективности уголовного судопроизводства и некоторые вопросы оценки работы судебных органов. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1976. Вып. 24. С. 41–57.
9. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей, міст Києва та Севастополя, Апеляційним судом Автономної Республіки Крим у 2015–2018 роках. URL: http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html

10. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2018 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*: інформаційний сервер. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.ns>
11. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в 2013 р. (за даними судової статистики). *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 5 (165). С. 23–34.
12. Аналіз стану здійснення судочинства у 2017 р. (за даними судової статистики). URL: [http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj\(dokuments\)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD](http://www.Scourt.gov.ua/clients/vsu.nsj(dokuments)169EB9789B839EF9C2257B4B002E5ABD) (дата звернення 20.03.2018).
13. Аналіз стану криміногенної обстановки в установах виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України за 2004–2017 роки. URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/cjntrol/main/uk/index> (дата звернення 20.03.2018).
14. Андрищенко М. Н. Понятие эффективности и его философский смысл. *Ученые записки*. 1971. Вып. 12. С. 43–47.
15. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2002. 476 с.
16. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: монографія/за заг. ред. проф. О. М. Бандурки. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2000. 368 с.
17. Арсирій М. Організація роботи прокуратури з нагляду за додержанням законів. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2012. № 4 (28). С. 105–108.
18. Бабкова В. С., Кожевніков Г. В. Питання організації прокурорського нагляду за виконанням законів про невідворотність покарання. *Проблеми організації прокуратури й оптимізації її діяльності в сучасних умовах: зб. наук. пр.* Харків: ІПК Генеральної прокуратури України, 1998. С. 134–139.

19. Бабкова В. С. Організаційно-правові проблеми контролю в прокурорській діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1998. 17 с.
20. Багрій М. В., Луцик В. В. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні: монографія. Львів: Львів ДУВС, 2014. 307 с.
21. Баев О. Я. Прокурор как субъект уголовного преследования: науч.-практ. пособие. Москва: Юрлитинформ, 2006. 144 с.
22. Бандурка А. М., Давиденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.
23. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.
24. Бандурка О. М., Богатирьова О. І. Застосування порівняльного методу в науці кримінально-виконавчого права. *Право і суспільство*. 2013. № 1. С. 81–85.
25. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності: монографія. Харків: Золота миля, 2012. 287 с.
26. Барабанов Н. П. Организация деятельности исправительных учреждений по предупреждению и пресечению массовых беспорядков, захватов заложников, побегов: монография. Рязань: Акад. права и управления Минюста России, 2003. 363 с.
27. Барабаш Т. М. Особливості прокурорського нагляду за додержанням конституційних прав громадян у місцях позбавлення або обмеження волі. *Процесуальні гарантії дотримання конституційних прав громадян у кримінальному судочинстві: матеріали Наук.-практ. конф.* Донецьк: ДЮІ МВС України, 2005. С. 99–102.
28. Баранец Н. Г. История и философия науки: учеб.-метод. пособие. Ульяновск: УлГУ, 2005. 132 с.

29. Баскаков А. Я., Туленков Н. В. Методология научного исследования: учеб. пособие. 2-е изд., испр. Киев: МАУП, 2004. 154 с.
30. Батиргареева В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2010. 588 с.
31. Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. 576 с.
32. Батуров Г. П., Моршакова Т. Г., Петрухин И. Л. Теоретические основы эффективности правосудия: науч. изд. Москва: Наука, 1979. 392 с.
33. Бекиев Д. И. Меры уголовно-процессуального пресечения и их эффективность. *Известия АН СССР. Серия общественные науки.* 1988. № 5. С. 62–69.
34. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Москва: Юристъ, 1997. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. 480 с.
35. Беньковський С. Ю. Соціально-правове призначення контролю за діяльністю державних органів. *Формування пенітенціарної системи України: матеріали Наук.-практ. конф. (Одеса, 25 трав. 2012 р.)*. Одеса: Управління ДПтС України; ОДУВС, 2012. С. 19–23.
36. Бермус А. Г. Введение в гуманитарную методологию: монография. Москва: «Канпн+» РООИ «Реабилитация», 2007. 334 с.
37. Беляков К. І. До питання інформаційної політики правоохоронних органів України в період інформатизації. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*. Вип. 3. 2015. С. 27–30.
38. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю: монографія. Ірпінь: Акад. держ. подат. служби України, 2002. 449 с.
39. Білоус В. Т. Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною

- злочинністю (адміністративно-правовий аспект): дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпінь: НАПСУ, 2004. 444 с.
40. Блажівський Є. М. Фактор латентності та його урахування в системі кримінологічного моніторингу. *Наше право*. 2013. № 4. С. 82–85.
41. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Золота миля, 2013. 372 с.
42. Блауберг И. В., Юдин Э. Г. Становление и сущность системного подхода. Москва: Наука, 1973. 99 с.
43. Богатирьев А. І. Роль моральності й правосвідомості у формуванні професійної деформації співробітників виправних колоній. *Наук. вісн. Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 2. С. 97–103.
44. Богатирьев А. І. Роль спеціально-кримінологічних заходів запобігання пенітенціарній злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. Вип. 6. С. 99–105.
45. Богатирьев І. Г. Кримінально-виконавче право України: підручник. Київ: Правова єдність, 2008. 352 с.
46. Богатирьев І. Г., Копотун І. М., Пузирьев М. С. Порівняльне кримінально-виконавче право: навч. посіб./ за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: ІКВС, 2013. 140 с.
47. Богатирьев І. Г., Лісіцков О. В. Кримінально-виконавче право України: підручник. 2-ге вид. Київ: ВД «Дакор», 2014. 376 с.
48. Богатирьев І. Г., Моїсєєв Є. М. Жертва злочину в місцях позбавлення волі. *Вісник Академії митної служби України. Право*. 2010. № 1. С. 122–126.
49. Богатирьев І. Г., Пузирьев М. С. Методичні рекомендації щодо застосування Кримінального процесуального кодексу України органами і установами, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України. Київ: ДПтС України, 2012. 28 с.
50. Богатирьев І. Г., Пузирьев М. С., Шкута О. О. Доктрина пенітенціарного права України: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2017. 236 с.

51. Богатирьова О. І. Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 36 с.
52. Богатирьова О. І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2013. 368 с.
53. Бойко А. И. Системная среда уголовного права: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва: Акад. МВД РФ, 2008. 36 с.
54. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 305–312.
55. Борисов В. І., Фріс П. Л. Ефективність кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 156–161.
56. Бородовська Н. О. Забезпечення правового статусу засудженого до позбавлення волі. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 9. С. 104–113.
57. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. 3-е изд., испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
58. Бурбика М. М. Сутність та особливості координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2010. С. 70–74.
59. Бурбика М. М. Правові основи координаційної діяльності органів прокуратури у сфері протидії злочинності. *Форум права*. 2008. № 3. С. 77–82. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08bmmspz.pdf>
60. Быков Л. А. Прокурорский надзор за исполнением законов в деятельности органов дознания и предварительного следствия: дис. ... канд. юрид. наук. Москва: Акад. МВД СССР, 1967. 186 с.
61. Великий словник української мови/упоряд. Н. М. Букреєв. Одеса: 2010. 943 с.

62. Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
63. Великий тлумачний словник української мови/упоряд. Т. В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.
64. Висновок № 3 (2008) Консультативної ради європейських прокурорів про «Роль прокуратури за межами сфери кримінального права». URL: <http://www.google.com/url.esrc>
65. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс: учеб. пособие. Москва: Закон и право, ЮНИТИ, 1998. 383 с.
66. Вицин С. Е. Системный подход и преступность: учеб. пособие. Москва: Изд-во Акад. МВД СССР, 1980, 140 с.
67. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
68. Вказівка про усунення порушень вимог кримінально-виконавчого законодавства. Прокуратура Київської області. 2018. 12 с.
69. Вказівка про усунення порушень вимог кримінально-виконавчого законодавства. Прокуратура Волинської області. 2018. 19 с.
70. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2017. 26 с.
71. Гаращук В. М. Доктрина контролю та нагляду у сфері організаційно-управлінських відносин. *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 2: Публічно-правова доктрина України/Ю. П. Битяк, Ю. Г. Барабаш, М. П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю. П. Битяка. С. 269–292.
72. Генеральна прокуратура України виявила низку порушень щодо виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. *Тиждень.ua*. 2018. URL: <https://tyzhden.ua/News/193736>

73. Говоруха М. М. Організаційно-правові аспекти діяльності прокурора у виконавчому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Акад. адвокатури України, 2008. 21 с.
74. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2011. 120 с.
75. Голіна В. В., Колодяжний М. Г. Сучасна нормативно-правова база та практика державного програмування протидії злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2011. Вип. 21. С. 52–53.
76. Головкін Б. М. Види злочинності. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 18. С. 14–21. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/08/golovkin_18.pdf
77. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія. Харків: Право, 2011. 432 с.
78. Грабченко А. І., Гаращенко Я. М., Федорович В. О. Методи наукових досліджень: навч. посіб. Харків: НТУ «ХП», 2009. 142 с.
79. Гребеньков Г. В., Назимко Є. С. Методологія кримінально-правових досліджень: наук.-практ. посіб. Донецьк: Цифрова типографія, 2012. 134 с.
80. Гребеньков Г. В., Палій М. В., Назимко Є. С. Легальний вимір правової політики держави у сфері протидії злочинності. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 68–73.
81. Гречанюк С. К. Деякі проблеми прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні покарань з урахуванням нового законодавства про прокуратуру. *Право України*. 2015. № 6. С. 103–108.
82. Грицаєнко Л. Р. Прокуратура в країнах Європи: навч. посіб. Київ: Біноватор, 2015. 400 с.
83. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2006. 396 с.

84. Грищук В. К. Поняття, види, підстави і форми реалізації кримінально-правової відповідальності людини. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 240 с.
85. Грушицький А. І. Реалізація права на правову допомогу засудженими до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. 20 с.
86. Гусарев С. Д. Про зміст категорії «правова політика держави». *Правові реформи в Україні: проблеми та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф. (Київ, 16 жовт. 2013 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. С. 44–45.
87. Гусаров В. М. Проблеми організації роботи міської (районної) прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України, 1995. 19 с.
88. Давиденко Л., Каркач П. Питання організації роботи та управління в органах прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2002. № 4. С. 12–15.
89. Давиденко Л. М. Проблеми оцінки та вимірювання ефективності діяльності прокуратури. *Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та вдосконалення її діяльності: зб. наук. пр.* Харків: Ін-т прокуратури України, 1999. С. 67–81.
90. Давыденко Л. М., Бандурка А. М. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы: монография. Харьков: НУВД, 2005. 302 с.
91. Даев В. Г., Маршунов М. Н. Основы теории прокурорского надзора: монография. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1990. 136 с.
92. Дані про Державну кримінально-виконавчу службу України за 2017 рік. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua>

93. Даньшин І. Кримінологічне планування заходів протидії злочинності та її прогнозування. *Проблеми боротьби зі злочинністю*. 2004. № 4 (39). С. 145–152.
94. Демидов А. И. О методологической ситуации в правоведении. *Известия вузов. Правоведение*. 2001. № 4. С. 17–22.
95. Демидов Ю. А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве. Москва: Юрид. лит, 1975. 124 с.
96. Денисова Т. А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2010. 38 с.
97. Денисова А. М. Механізм правового впливу: напрями прояву. *Держава і право*. 2012. № 55. С. 60–65.
98. Денисова Т. А. Кримінальне покарання: завдання і функції, практика застосування. *Правова система України: історія, стан та перспективи. У 5 т./за заг. ред. В. В. Сташиса*. Харків: Право, 2008. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. 2008. 840 с.
99. Денисова Т. А. Покарання в системі протидії злочинності. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 240 с.
100. Державне програмування і регіональне планування заходів запобігання злочинності в Україні/В. В. Голіна, С. Ю. Лукашевич, М. Г. Колодяжний; за заг. ред. В. В. Голіни. Харків: Право, 2012. 304 с.
101. Державне управління: теорія і практика/за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 348 с.
102. Десятник А. А. Проблема актуальності кримінально-процесуальної профілактики в рамках нового КПК. *Форум права*. 2012. № 1. С. 247–252. URL: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12daanku.pdf>

103. Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р., № 343. *Офіційний вісник України*. 2016. № 42. Ст. 1578.
104. Джужа А. О. Віктимологічні засади запобігання злочинам в Україні: теорія та практика: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 416 с.
105. Джужа А. О. Основні напрями удосконалення віктимологічного запобігання правопорушенням в Україні: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 304 с.
106. Джужа А. Н., Цыбуля Е. А. Проблемы становления виктимологической профилактики в ИТУ: метод. рек. Киев, КВШ МВД СССР, 1987. 24 с.
107. Джужа О. М., Орлов Ю. Ю. Аналіз загальнодержавних комплексних заходів запобігання злочинам в Україні. *Правове забезпечення діяльності міліції/поліції: історія, сучасні проблеми, міжнародний досвід: зб. наук. пр.* Київ: Київ. нац ун-т внутр. справ, 2006. С. 14–26.
108. Діяльність органів прокуратури з протидії злочинам, що вчиняються у виправних колоніях: наук.-практ. посіб./В. А. Горан, О. О. Карпенко, О. О. Книженко та ін.; за заг. ред. Г. П. Середи. Київ: НАПУ, 2014. 200 с.
109. Діяльність прокуратури зарубіжних країн поза межами кримінальної юстиції: навч. посіб./І. С. Зарубинська, А. А. Матвієць, Н. С. Наулік, О. В. Головкін та ін. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2014. 150 с.
110. Довідка про результати перевірки додержання вимог законів в установах виконання покарань управління Державної пенітенціарної служби України у Житомирській області, приймальнику-розподільнику, ІТТ УМВС України в Житомирській області та кімнатах для доставлених чергових частин міських районів. Київ: ГПУ, 2014. 12 с.

111. Долежан В. Роздуми над проектом нової редакції Закону України «Про прокуратуру». *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2008. № 3. С. 16–21.
112. Домбровський С. В. Загальний нагляд. Яким він є? *Вісник прокуратури*. 2008. № 1. С. 3–6.
113. Дотримання прав людини у пенітенціарній системі України: навч. посіб./К. А. Автухов, А. П. Гель, М. В. Романов, В. О. Човган, І. С. Яковець; за заг. ред. М. В. Романова. Харків: ТОВ «Видавництво права людини», 2015. 480 с.
114. Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2015. 297 с.
115. Дудко Є. В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчих правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 20 с.
116. Дудко Є. В. Участь прокуратури України у кримінально-виконавчій діяльності. *Вісник прокуратури*. 2014. № 8 (158). С. 42–51.
117. Європейські пенітенціарні правила від 12.02.1987 р. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032
118. Європіна І. Координаційна діяльність прокуратури. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 8. С. 30–35.
119. Європіна І., Мудров А. Форми координації діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2013. № 3 (31). С. 73–78.
120. Єні О. В. Протидія злочинам, що вчиняються в установах виконання покарань, засобами прокурорського нагляду. *Сучасна наука-пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2013 р.)*. Київ: ІКВС, 2013. С. 231–234.
121. Жабский В. А. Наказания по уголовному законодательству зарубежных стран: теоретико-прикладное исследование: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Рязань: Акад. управления и права, 2011. 35 с.

122. Жабский В. А. Сравнительное тюрьмоведение в трудах ученых. *Уголовно-исполнительное право*. 2010. № 1. С. 35–39.
123. Жалинский А. Э. О методологических основаниях уголовного права. *Уголовное право*. 2000. № 3. С. 13–18.
124. Жалинский А. Э. Уголовное право в ожидании перемен. Теоретико-инструментальный анализ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Проспект, 2009. 152 с.
125. Железняк Н. Нормотворча діяльність як форма реалізації державної правової політики. *Право України*. 2004. № 7. С. 94–98.
126. Жиліна Л. С. Прокурорський нагляд за додержанням законів при провадженні слідчих дій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1999. 18 с.
127. Житний О. О. Кримінальне право України в міжнародному вимірі (порівняльно-правовий аналіз): монографія. Харків: Одісей, 2013. 376 с.
128. Журавська З. В. Віктимологічні засади боротьби зі злочинністю у місцях позбавлення волі: монографія. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2012. 168 с.
129. Журавська З. В. Щодо форм забезпечення права певних суб'єктів на особисту безпеку в виправних колоніях. *Митна справа*. 2013. № 6 (2.2). С. 226–232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2013_6%282.2%29_39
130. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.01.2019 р. URL: <http://www.kvs.gov.ua>
131. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 25.11.2018 р. URL: <http://www.kvs.gov.ua>
132. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. Київ: ДПтС України, 2013. 118 с.
133. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007.

- Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 2007. 424 с.
134. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Вид. дім «Ін Юре», 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 712 с.
135. Закалюк А. П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения: монография. Москва: Юрид. лит., 1986. 192 с.
136. Закон України «Про прокуратуру»: наук.-практ. комент.: у 3 кн. Кн. 1/за заг. ред. О. М. Литвака. Київ: Алерта, 2013. 336 с.
137. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб./В. В. Голіна. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
138. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі. 2-ге вид., доповн. і випр./В. Л. Ортинський, О. Г. Колб, В. П. Захаров та ін.; за заг. ред. В. Л. Ортинського та О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. 244 с.
139. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі/О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. 544 с.
140. Запобіжна діяльність прокуратури у сфері боротьби зі злочинами: теорія і практика: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Вид. дім «Кондор», 2017. 250 с.
141. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А. Х. Степанюка. Харків: Кросс-роуд, 2011. 323 с.
142. Захист прав потерпілого від злочину в кримінально-виконавчому праві: навч. посіб./В. В. Василевич, А. П. Гель, В. П. Захаров та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка, О. Г. Колба. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2010. 176 с.

143. Звирбуль В. К. Деятельность прокуратуры по предупреждению преступности. Научные основы. Москва: Юрид. лит., 1971. 168 с.
144. Зубков П. П. Загальний нагляд як основа вищого державного нагляду за додержанням законів в Україні. Питання конституційно-правового статусу прокуратури України та удосконалення її діяльності/відп. ред. П. М. Каркач. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 1999. С. 46–49.
145. Зубчук В. А. Теоретичні основи організації аналітичної роботи в органах внутрішніх справ. *Вісник університету внутрішніх справ*. 2011. Вип. 10. С. 103–107.
146. Исаков Н. В. Теоретико-методологические основы правовой политики. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2003. № 1. С. 19–22.
147. Италия: Конституция и законодательные акты: пер. с итал./сост. Н. Ю. Попов; под ред. В. А. Туманова. Москва: Прогресс, 2008. 606 с.
148. Інструкція про організацію планування діяльності в Державній кримінально-виконавчій службі України: наказ Державної пенітенціарної служби України від 21 груд. 2011 р. № 615. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0615838-11/sp:wide:max100>
149. Інформаційний бюлетень про стан правопорядку, ізоляції та нагляду Державної кримінально-виконавчої служби України за 2016 рік. Київ, ДДКВС України, 2017. 36 с.
150. Інформаційно-аналітичний бюлетень про стан прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та застосуванні інших примусових заходів за 12 місяців 2011 року. Київ: Генеральна прокуратура України, 2012. 80 с.
151. Іщук О. С. Кримінологічна діяльність органів прокуратури: монографія. Харків: Золота миля, 2014. 366 с.

152. Іщук О. С. Теоретико-методологічні та практичні засади кримінологічної діяльності органів прокуратури України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 399 с.
153. Казарина А. Х. Предмет и пределы прокурорского надзора за исполнением законов. Москва: Ин-т повышения квалификации руководящих кадров Генпрокуратуры РФ, 2005. 280 с.
154. Калашникова А. И. Методологические основы изучения уголовно-исполнительного права. *Актуальные проблемы российского права*. 2009. № 1. С. 288–295.
155. Калюжний Р. А., Марущак А. І., Петров О. Г. Формування організаційно-правових основ інформаційного забезпечення правоохоронних органів України. URL: <http://irbis.nbuv.gov.ua>
156. Кальман О. Г. Прокуратура України як суб'єкт протидії злочинності. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали V Міжвуз. наук.-практ. конф. студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених (Київ, 18 жовт. 2013 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2013. С. 15–21.
157. Каркач П. М., Синчук В. Л. Координаційна функція прокуратури України: навч.-метод. посіб. Харків: Право, 2005. 96 с.
158. Каркач П. М. Організація роботи прокуратури міста, району: метод. посіб. Харків: Право, 2008. 352 с.
159. Карпачова Н. І. Забезпечення прав і свобод людини в пенітенціарних закладах. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2004. С. 278–308.
160. Карпенко Д. О. Основи трудового права: навч. посіб. Київ: А.С.К., 2003. 656 с.
161. Карташкин В. А. Права человека в международном и внутригосударственном праве. Москва: Изд-во ИГиП РАН, 1995. 134 с.
162. Карчевський М. В. Ефективність кримінально-правового регулювання в Україні: інформаційно-аналі-

- тичні матеріали за результатами опитування експертів. Суми: РВВ Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2015. 48 с.
163. Катеринчук І. П. Роль інформаційної логістики в системі інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів. *Наука і правоохорона*. 2013. № 2 (20). С. 16–19.
164. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології: монографія. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2011. 492 с.
165. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права): монография. 5-е изд. Москва: Изд-во СГУ, 2011. 520 с.
166. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Суб'єкти реалізації кримінально-виконавчої політики України. *«Jurnalul juridic national: teorie si practica»*. 2018. № 1 (29). Т. 2. С. 144–148. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/1/part_2/32.pdf
167. Кернякевич-Танасійчук Ю. В. Щодо визначення поняття «кримінально-виконавча політика». *Наук. вісн. Міжнародного гуманітарного ун-ту*. 2015. № 18. Т. 2. С. 89–91.
168. Ким Ю. В. Прокурорский надзор в структуре российской правовой государственности: генезис института, функции, тенденции развития (государственно-правовое исследование): дис. ... канд. юрид. наук. Кемерово, 1992. 217 с.
169. Кириллов М. А. Прогнозирование и планирование преступности: лекция/под ред. Г. А. Аванесова. Москва: ЮИ МВД России, 2004. 25 с.
170. Климкін В. М. Кримінологічні засади запобігання насильницькій пенітенціарній злочинності в Україні: дис... канд. юрид. наук. Одеса: ОДУВС, 2014. 234 с.
171. Ключко І. О. Організаційні засади діяльності органів прокуратури щодо протидії корупції. *Форум права*. 2017. № 5. С. 169–174.

172. Клочков В. В. Повноваження прокурора з нагляду за виконанням законів у сфері охорони прав і свобод людини. *Вісник прокуратури*. 2009. № 6. С. 44–48.
173. Князева Е. Г. Координация деятельности правоохранительных органов по борьбе с преступностью. *Российский следователь*. 2009. № 6. С. 43–48.
174. Кобзарев Ф. М. Правовые и организационные основы координации деятельности правоохранительных органов по борьбе с преступностью. Москва: Изд-во ИПК РК Генеральной прокуратуры РФ, 1999. 56 с.
175. Коваленко В. В., Колб О. Г. Про проблеми використання в кримінально-виконавчому праві України деяких термінів і понять. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С. 259–266.
176. Ковальський В. Я. Які тепер права в наших «операх»? *Іменем закону*. 2014. № 12. С. 12–13.
177. Козловський А. А. Гносеологія і методологія права: проблеми співвідношення. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Вип. 75. С. 5–9.
178. Козьяков І. М. Координація протидії злочинності та корупції в системі функціональної діяльності прокуратури. *Митна справа*. 2013. № 5 (89). С. 25–30.
179. Козьяков І. М. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю за законністю оперативно-розшукової діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2001. 20 с.
180. Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 20 с.
181. Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 312 с.
182. Колб І. О. Соціально-правова природа поняття права засуджених на особисту безпеку. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ*. 2012. № 1 (80). С. 130–138.

183. Колб І. О. Форми та засоби забезпечення права засуджених до позбавлення волі на особисту безпеку. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ.* 2012. № 2 (81). С. 76–82.
184. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2007. 509 с.
185. Колб О. Г., Копетюк М. І. Прокурорський нагляд за додержанням кримінально-виконавчого законодавства: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. 232 с.
186. Колб О. Г., Охман О. В. Суб'єкти протидії розслідуванню злочинів, учинених в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах України. *Юрид. часоп. Нац. акад. внутр. справ.* 2013. № 1. С. 24–30.
187. Колб О., Громов О. Нагляд за дотриманням прав засуджених до позбавлення волі за участі громадськості. *KELM. Nauka, oświata, prawo, zarządzanie.* 2014. № 4 (8). С. 117–132.
188. Колотуха К. А., Михайліна Т. В. Проблемні аспекти ефективності покарань в контексті діяльності органів їх виконання. *Вісник Донецьк. нац. ун-ту ім. Василя Стуса.* 2018. № 10. С. 49–54.
189. Кондратішина В. В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 275 с.
190. Конопельський В. Я. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання у виді позбавлення волі: поняття, зміст, реалізація у кримінально-виконавчій діяльності України: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 472 с.
191. Конопельський В. Я. Кримінально-виконавчі засади диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2015. 36 с.
192. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата оновлення: 21.02.2019).

193. Контрольные органы и организации России/под ред. А. П. Гуляева. Москва: Юрид. лит., 2000. 592 с.
194. Координаційна діяльність прокурора: метод. рек. Київ: Генеральна прокуратура України, 2009. 47 с.
195. Копетюк М. Актуальні питання вдосконалення прокурорського нагляду за додержанням кримінально-виконавчого законодавства. *Юридична Україна*. 2006. № 10. С. 75–79.
196. Корнякова Т. В. Кримінологічна функція органів прокуратури щодо запобігання злочинам проти довкілля. *Право України*. 2011. № 1. С. 231–233.
197. Корнякова Т. В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2004. 216 с.
198. Корнякова Т. В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса: Одеська нац. юрид. акад., 2004. 20 с.
199. Костенко О. М. Кримінальний кодекс і доктрина. *Право України*. 2004. № 7. С. 40–48.
200. Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу: монографія. Київ: Атіка, 2008. 352 с.
201. Костюков А. Н. Должностное лицо: административно-правовой статус. *Правоведение*. 1987. № 2. С. 20–26.
202. Косюта М. В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 33 с.
203. Косюта М. В. Прокурорська система України в умовах демократичного суспільства: монографія. Одеса: Юрид. л-ра, 2002. 376 с.
204. Кошинець В. В. Підсумки роботи Державної кримінально-виконавчої служби України. *Практика виконання альтернативних покарань*: інформ. бюл./ за заг. ред. Н. Г. Калашник. Київ: ДДУПВП, 2008. № 2. С. 3–7.

205. Краєвський Ф. Т. Окремі питання здійснення оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами правоохоронних органів. *Вісник прокуратури*. 2013. № 10. С. 122–124.
206. Крестовська Н. М. Теорія держави і права: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 584 с.
207. Кривобок В. В. Діяльність прокурора по забезпеченню відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1997. 19 с.
208. Крижановський А. Ф. Доктрина правового порядку в Україні: генезис, сучасний стан і перспективи. *Правова доктрина України: у 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 1: Загально-теоретична та історична юриспруденція/В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. 976 с.
209. Криміналістика: учебник для вузов/Т. В. Аверьянова, Т. В. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская; под ред. проф. Р. С. Белкина. Москва: НОРМА-ИНФРА. М., 1999. 990 с.
210. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник/Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і доповн. Харків: Право, 2010. 456 с.
211. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Дата оновлення: 01.03.2019).
212. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві: монографія/В. О. Туляков, Г. П. Пімонов, Н. І. Мітріцян та ін.; за заг. ред. В. О. Тулякова. Одеса: Юрид. л-ра, 2012. 424 с.
213. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (Дата оновлення: 11.01.2019).
214. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент./відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Мі-

- щенко, В. Ю. Захарченко. Харків: Одиссей, 2013. 1104 с.
215. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент./за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.
216. Кримінально-виконавче законодавство України. Кримінально-виконавчий кодекс України: нормативно-правові акти/упоряд. В. С. Ковальський, Ю. М. Хахуда. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 432 с.
217. Кримінально-виконавче право України (схеми і таблиці): навч. посіб./А. А. Васильєв, Д. Ю. Гуренко, О. О. Житний та ін. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 212 с.
218. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини: підручник/А. П. Гель, О. М. Литвинов, І. С. Яковець та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Київ: ВД «Дакор», 2015. 556 с.
219. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. для студентів, курсантів, слухачів вищих юрид. навч. закладів освіти III–IV рівня акредитації 2-е вид, доповн. і переробл./І. Г. Богатирьов. Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2007. 244 с.
220. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб./А. П. Гель, Г. С. Сємаков, І. С. Яковець; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
221. Кримінально-виконавче право України: підручник. У 2-х т. Т. 2/А. А. Музика, В. Я. Конопельський, Є. О. Письменський та ін.; за заг. ред. Є. Ю. Бараша. Київ: Нац. акад. внутр. справ, ФОРМ Кандиба Т. П. 2018. 622 с.
222. Кримінально-виконавче право України: підручник/О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

223. Кримінально-виконавче право: навч. посіб./В. А. Бадира та ін.; за ред. Т. А. Денисової. 2-ге вид. Київ: Істина, 2010. 480 с.
224. Кримінально-виконавче право: підручник/В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодед та ін.; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2015. 392 с.
225. Кримінально-виконавче право: підручник/В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, О. В. Лисодед та ін.; за ред. В. В. Голіни і А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2011. 328 с.
226. Кримінально-виконавче право: підручник/за ред. А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2006. 256 с.
227. Кримінально-виконавче право: навч. посіб./Р. В. Алієв, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, В. Г. Хашев; за заг. ред. Т. А. Денисової. Запоріжжя: Інтер-М, 2014. 293 с.
228. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон від 11.07.2003 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>
229. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент./А. Х. Степанюк, І. С. Яковець; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Юрінком Інтер, 2005. 560 с.
230. Кримінально-виконавчий кодекс України: наук.-практ. комент./за заг. ред. В. В. Коваленка, А. Х. Степанюка. Київ: Атіка, 2012. 492 с.
231. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб./Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2006. 352 с.
232. Кримінологічний довідник: довідкове видання/за наук. ред. О. М. Джужі і О. М. Литвинова. Харків: Золота миля, 2013. 412 с.
233. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник/за ред. О. М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 620 с.

234. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія/В. В. Коваленко, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Атіка Н, 2011. 368 с.
235. Кримінологія. Академічний курс/за заг. ред. О. М. Литвинова. Київ: Вид. дім «Кондор», 2018. 588 с.
236. Кримінологія: навч. посіб./О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2009. 312 с.
237. Кримінологія: підручник/В. В. Голіна, Б. М. Голловкін, М. Ю. Валуська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків: Право, 2014. 440 с.
238. Крисюк Ю. П. Сучасна практика призначення покарань: досвід США та країн західної Європи. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 153–157.
239. Кудрявцев В. Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования: учеб. пособие. Москва: Инфра-М; Изд. дом «Форум», 1998. 216 с.
240. Кудрявцев В. Н., Єминов В. Е. Криминология: учебник. 3-е изд. испр. и доп. Москва: Юристъ, 2007. 734 с.
241. Кулаков В. В. Проблеми організації роботи апарату обласної прокуратури по нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1999. 20 с.
242. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку ХХІ століття: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 272 с.
243. Кулик О. Г., Наумова І. В., Бова А. А. Злочинність в Україні: фактори, тенденції, протидія (2002–2014 рр.): монографія. Київ: ДНДІ МВС України, 2015. 364 с.
244. Курило М. П. Прокурорський нагляд за додержанням прав та законних інтересів засуджених до позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук.

- Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1998. 18 с.
245. Курочка М. Й., Каркач П. М. Прокурорський нагляд в Україні: підручник/за ред. проф. Е. О. Дідоренка. Луганськ, 2004. 424 с.
246. Курс кримінально-виконавчого права України: Загальна та Особлива частини: навч. посіб./О. М. Джужа, В. О. Корчинський, С. Я. Фаренюк, В. Б. Василюк; за заг. ред. О. М. Джужа. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 304 с.
247. Курс уголовного права. Т. 1: Общая часть. Учение о преступлении/под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. Москва: Зерцало-М, 1999. 386 с.
248. ЛАПИН А. А. Стратегия обеспечения криминологической безопасности личности, общества, государства и ее реализации органами внутренних дел: монография/под ред. С. Я. Лебедева. Москва: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2012. 295 с.
249. Лапкін А. В. Закон України «Про прокуратуру»: наук.-практ. комент. Харків: Право, 2015. 680 с.
250. Лаптіонова О. К. Прокурорський нагляд за діяльністю органів і установ виконання покарань в Україні. *Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування ДКВС України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 берез. 2013 р.)*. Київ: ДПтС, 2013. С. 215–218.
251. Лемак Р. В. Організаційні засади діяльності прокурора по нагляду за додержанням законів в установах виконання покарань. *Захист прав і законних інтересів особи у кримінальному судочинстві: матеріали наук. семінару (Харків, 20 трав. 2011 р.)*. Харків: ФІНН, 2011. С. 147–149.
252. Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань. *Вісник прокуратури*. 2008. № 8. С. 41–44.

253. Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: автореф. дис ... канд. юрид. наук. Харків: Б.в., 2012. 20 с.
254. Лемак Р. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів в установах виконання покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 224 с.
255. Лесников Г. Ю. Понятие уголовной политики, ее содержание и принципы. Энциклопедия уголовного права. Санкт-Петербург: Изд. проф. Малинина, 2005. Т. 1: Понятие уголовного права. С. 4–144.
256. Лисенков С. Л., Боршуляк І. І. Місце прокуратури в системі поділу державної влади і його вплив на забезпечення прав людини і громадянина в Україні. *Актуальні проблеми захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 18 трав. 2000 р.)*. Київ: Ін-т адвокатури при КНУ ім. Тараса Шевченка, 2000. С. 37–42.
257. Лисий В. Діалектика і методи наукового пізнання. *Вісник Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка*. Серія: Філософія. 2010. Вип. 13. С. 21–26.
258. Литвак О. М. Держава і злочинність: монографія/наук. ред. М. Й. Коржанський. Київ: Атіка, 2004. 303 с.
259. Литвак О. М. Державний контроль за злочинністю (кримінологічний аспект): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: ХНЮА ім. Ярослава Мудрого, 2002. 39 с.
260. Литвак О. М. Загальнотеоретичні підвалини спеціально-кримінологічного запобігання злочинності. *Право України*. 2001. № 5. С. 97–103.
261. Литвинов А. Н., Гавриш Т. С. Профилактика преступлений. От теории к практике: науч.-практ. пособие. Москва: ЭКМОС, 2003. 160 с.
262. Литвинов Г. П., Литвинов О. М. Профилактика злочинів: управлінський аспект: Нормативно-правові аспекти та коментарі. Херсон: Айлант, 2001. 88 с.
263. Литвинов О. М. Адміністративно-територіальна координація діяльності суб'єктів профілактики злочи-

- нів в Україні на місцевому рівні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Харк. ун-т внутр. справ, 2002. 20 с.
264. Литвинов О. М. Кримінологічні прогнозування і планування в координації діяльності суб'єктів профілактики злочинів. *Вісник Харк. нац. ун-ту внутр. справ*. 2001. Спец. вип. С. 69–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2001_Spets
265. Литвинов О. М. Право як феномен культури: спроба філософського осмислення: монографія/Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: Янтар, 2014. 800 с.
266. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446 с.
267. Литвинов О. М., Назимко Є. С. Інститут покарання в кримінальному праві України: навч. посіб./за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Донецьк: Ноулідж, 2013. 214 с.
268. Лихова С. Я. Кримінальна відповідальність за порушення безпеки людини за законодавством держав – учасниць Європейського Союзу: монографія. Київ: Ред. журн. «Право України»; Харків: Право, 2013. 96 с.
269. Ліховіцький Я. О. Персонал органів та установ виконання покарань як суб'єкт виконання покарань в Україні: монографія. Ужгород; Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2017. 553 с.
270. Ліховіцький Я. О. Адміністративно-правові засади координації правоохоронної діяльності органами прокуратури: дис. ... канд. юрид. наук. Херсон, 2011. 199 с.
271. Ліховіцький Я. О. Адміністративно-правові засади координації правоохоронної діяльності органами прокуратури: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2011. 21 с.
272. Лобойко Л. Основні підстави і цілі реформування кримінально-процесуального законодавства України. *Право України*. 2009. № 2. С. 36–41.

273. Лопоха В. В. Запобігання злочинам, що вчиняються персоналом виправних колоній України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 224 с.
274. Лунеев В. В. Курс мировой и российской криминологии: учебник: в 2 т. Т. 1: Общая часть. Москва: Юрайт, 2012. 1003 с.
275. Лучко С. В. Деякі питання реалізації кримінально-виконавчих правовідносин в пенітенціарних установах України. *Сучасна наука-пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2013 р.)*. Київ: ІКВС, 2013. С. 218–220.
276. Лучко С. В. Методологія дослідження пенітенціарної системи України. *Вісник Дніпропетр. ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія: Юридичні науки*. 2013. № 2. С. 151–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdujn_2013_2_29
277. Лушер В. В. Поняття і зміст інформації в органах прокуратури України. *Науковий вісник Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ*. 2014. № 2. С. 208–213.
278. Лушер В. В. Поняття інформаційного забезпечення органів прокуратури України. *Форум права*. 2014. № 1. С. 338–341.
279. Мазурик С. В. Інформаційно-аналітична діяльність органів прокуратури. *Науковий вісник Херсон. держ. ун-ту*. 2016. Вип. 5. Т. 2. С. 56–59.
280. Малиновский А. А. Сравнительное правоведение в сфере уголовного права. Москва: Междунар. отношения, 2002. 155 с.
281. Малюга В. І. Принципи організації та діяльності прокуратури України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 20 с.
282. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 512 с.
283. Маляренко В. Т. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України. Київ: Правова ініціатива, 2003. 156 с.

284. Малярєнко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: монографія. Київ: Концерн «Видавничий дім “Ін Юре”», 2004. 544 с.
285. Малярєнко В. Т., Вернидубов І. В. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 240 с.
286. Мальцева Н. В. Правовое регулирование обеспечения безопасности потерпевших и свидетелей из числа осужденных к лишению свободы: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Рязань. Рязан. юрид. ин-т М-ва юстици РФ, 2006. 25 с.
287. Мамедов Г. А. Координаційні повноваження прокурора з протидії злочинам, що вчиняються у виправних колоніях. *Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства: матеріали Круглого столу (Київ, 28 листоп. 2013 р.)*. Київ: ДПТС України: ІКВС, 2013. С. 70–73.
288. Маркелов Т. Л., Шинд В. И. Формы координации деятельности по борьбе с преступностью. Москва: Изд-во Всесоюз. ин-та по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1968. 246 с.
289. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Москва: Изд-во полит. лит., 1961. Т. 23. 907 с.
290. Марочкін І. Є. Прокуратура України: проблеми становлення й розвитку. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 376–385.
291. Мартиненко О. А. Кримінологія злочинності в органах внутрішніх справ. *Право України*. 2005. № 4. С. 36–42.
292. Махинин В. И. Основы управления в органах безопасности: учебник/отв. ред. проф. Б. С. Тетерин. Москва: Изд-во Шумилова И. П., 2001. 183 с.
293. Мельник О. В. Прокурорський нагляд за додержанням законів при розслідуванні вимагань: монографія. Харків: ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. 192 с.
294. Меркулова В. О. Запобігання пенітенціарної злочинності: сутність та напрями реформування кримі-

- нально-виконавчого законодавства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 190–193.
295. Методичні рекомендації Генеральної прокуратури України щодо організації та здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні покарань у виді обмеження та позбавлення волі: схвалені науково-методичною радою при Генеральній прокуратурі України 24 вересня 2017 р. Київ: Ген. прокуратура України, 2017. 27 с.
296. Методичні рекомендації щодо здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. Севастополь: Прокуратура м. Севастополя, 2006. 92 с.
297. Методичні рекомендації щодо прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. Київ: ГПУ, 2004. 35 с.
298. Микешина Л. А. Философия науки. Современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования: учеб. пособие. Москва: Прогресс-Традиция: МПСИ: Флинта, 2005. 430 с.
299. Минькович-Слободяник О. В. Види правової політики. *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2012. № 2. С. 21–24.
300. Миронюк Д. М. Кримінологічний моніторинг правового регулювання у сфері протидії злочинності: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2014. 227 с.
301. Митрофанов І. І, Степаненко С. В. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам: монографія. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2011. 256 с.
302. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. Киев: Юринком-Интер, 1999. 488 с.

303. Михайленко О. Прокуратура Франції: становлення та повноваження. *Право України*. 2000. № 2. С. 100–102.
304. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2001. 375 с.
305. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 38 с.
306. Мичко М. І. Функції та організаційний устрій прокуратури. Донецьк: Донеччина, 2001. 272 с.
307. Мичко М. І., Давиденко Л. М. До питання про становлення і розвиток інституту прокуратури в Україні. *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 1998. № 11. С. 26–31.
308. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т./ відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Ін Юре, 2003. Т. 1: Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. 1231 с.
309. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 груд. 1966 р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_043
310. Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212
311. Мірошніченко С. С. Головні напрямки діяльності органів прокуратури України з попередження організованої злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Харків. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 2007. 21 с.
312. Мірошніченко С. С. Головні напрямки діяльності органів прокуратури України з попередження організованої злочинності: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 219 с.

313. Мірошниченко С. С. Діяльність прокуратури з попередження організованої злочинності: монографія. Київ: Ін Юре, 2008. 212 с.
314. Мірошниченко С. С. Запобігання злочинності – одна із функцій органів прокуратури. *Проблеми законності*. 2005. Вип. 75. С. 158–161.
315. Мозгова В. А. Щодо прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. *Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства: матеріали Круглого столу (Київ, 28 листоп. 2013 р.)*. Київ: ДПтС України: ІКВС, 2013. С. 91–94.
316. Мойсик В. До питання про реформування української прокуратури. *Голос України*. 2008. URL: <http://www.pro-zakon.com/node/373>
317. Моніторинг місць несвободи в Україні: стан реалізації національного превентивного механізму: звіт за 2012 рік. Київ. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. 2013. 193 с.
318. Моніторинг стану реалізації соціальних прав засуджених в установах виконання покарань. *Тюремний портал*. URL: <http://ukrprison.org.ua/expert/1228050295>
319. Моніторингова група виявила порушення умов тримання осіб у Полтавській установі виконання покарань (№ 23). *Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини*. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/all-activity/23216-ev-monitoringova-grupa-viyavila-porushennya-umov-trimannya-osib-u-poltavs/>
320. Мошковский В. А. Методологические проблемы моделирования социальных процессов: дис. ... канд. филос. наук. Москва, 1995. 165 с.
321. Муравьев Н. В. Прокурорский надзор в его устройстве и деятельности: пособие. Т. 1. Москва: МГУ, 2009. 211 с.

322. Мухамеджанов Э. Б. Прокуратура в зарубежных странах: учебник. 2-е изд. Алматы: Нур-пресс, 2015. 284 с.
323. Назимко Є. С. Вимоги до використання компаративістського методу під час дослідження інституту покарання. Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: зб. наук. пр./за ред. Ю. С. Шемшученка, В. П. Тихого, М. М. Цимбалюка, І. С. Гриценка; упоряд. О. В. Кресін, І. М. Ситар. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2012. С. 615–617.
324. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України/А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
325. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України/І. Г. Богатирьов, О. М. Джужа, О. І. Богатирьова, Є. М. Бодюл та ін.; за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: Атіка, 2010. 344 с.
326. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.
327. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України/за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 1063 с.
328. Наулік Н. С. Правовий статус прокуратури в конституціях зарубіжних країн. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 302. С. 339–342.
329. Наумов А. В. Российское уголовное право: курс лекций. В 3-х т. Москва: Волтере Клувер, 2010. Т. 1. Общая часть. 202 с.
330. Неділько В. Г. Механізм контролю за виконанням судових рішень на українських землях у Х–ХVI ст. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2014. № 3 (36). С. 95–100.
331. Неділько В. Г. Організація роботи прокурорського нагляду за виконанням судових рішень у криміналь-

- них справах та інших примусових заходів. *Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: матеріали Навч.-метод. семінару (Київ, 4–7 квіт. 2006 р.)*. Київ: Акад. прокуратури, 2006. С. 4–6.
332. Новий тлумачний словник української мови. Київ: АКОНІТ, 2003. Т. 1. 926 с.
333. Новосад Ю. О., Ремега В. В. Запобігання нелюдському поводженню із засудженими – одне з ключових завдань діяльності прокуратури у сфері виконання покарань. *Актуальні проблеми модернізації законодавства та освіти в умовах євроінтеграційного поступу України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27–28 жовт. 2016 р.)*. Чернігів: Акад. держ. пенітенціарної служби, 2016. С. 203–204.
334. Новосад Ю. А. О некоторых потенциальных возможностях прокуратуры, связанных с выявлением, устранением и блокировкой причин и условий преступности в Украине. *Legea și Viața (Закон и жизнь): междунар. науч.-практ. правовой журн. Республика Молдова*. 2017. № 3/2 (303). С. 91–94.
335. Новосад Ю. А. Об объективной необходимости создания с участием прокуратуры комплексных программ предупреждения преступлений. *Legea și Viața (Закон и жизнь): междунар. науч.-практ. правовой журн. Республика Молдова*. 2016. № 12/2 (300). С. 74–77.
336. Новосад Ю. О. Активізація наукових досліджень, пов'язаних з діяльністю органів прокуратури – вимоги сьогодення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2017. Вип. 4. С. 169–173.
337. Новосад Ю. О. Діяльність прокуратури України у сфері оперативно-розшукового запобігання злочинам.

- Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Юридичні науки.* Херсон: Гельветика, 2017. Вип. 4. С. 83–87.
338. Новосад Ю. О. Елементи, що визначають зміст права на повагу до гідності людини. *Актуальні проблеми кримінального права: матеріали VII Міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 18 листоп. 2016 р.).* Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 72–74.
339. Новосад Ю. О. Запобіжна діяльність прокуратури в кримінальному провадженні. *Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія: Юриспруденція.* Одеса: МГУ, 2016. Вип. 22. С. 152–157.
340. Новосад Ю. О. Зміст діяльності прокуратури як суб'єкта оперативно-розшукового запобігання злочинам. *Історико-правовий часопис.* Луцьк: Вид-во Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2016. № 2 (8). С. 153–156.
341. Новосад Ю. О. Наукові засади стратегії запобігання злочинам, що вчиняються персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України у сфері їх службової діяльності. *Запобігання злочинам що вчиняються персоналом державної кримінально-виконавчої служби в Україні у сфері виконання покарань: монографія/за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., член-кор. НАПрУ В. В. Коваленка.* Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2017. С. 259–286.
342. Новосад Ю. О. Про деякі аргументи щодо необхідності здійснення прокурорського нагляду у сфері виконання покарань і запобігання злочинам. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія: Юридичні науки.* Херсон: Гельветика, 2016. Вип. 6. Т. 3. С. 68–73.
343. Новосад Ю. О. Про деякі аспекти закордонного досвіду діяльності прокуратури, як суб'єкта запобігання злочинам. *Visegrad journal on human rights.* 2017. № 3. С. 128–133.
344. Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури України як суб'єкта запобігання злочинам. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*

- O.O.O. Republica Moldova: "National law jurnal: teory and practice" L.L.C. 2016. № 6 (22). С. 101–104.*
345. Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури як суб'єкта загальносоціального запобігання злочинам. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2017. Вип. 1. Ч. 2. С. 202–206.
346. Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи дослідження діяльності прокуратури як суб'єкта боротьби із злочинністю в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України, 2017. Вип. 9 (259). С. 183–187.
347. Новосад Ю. О. Про деякі змістовні елементи запобіжної діяльності та наглядової функції прокуратури України. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України, 2017. Вип. 5 (255). С. 210–214.
348. Новосад Ю. О. Про деякі змістовні особливості методології наукових досліджень участі прокуратури України у кримінально-виконавчій діяльності. *Право та державне управління*. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2019. № 1. С. 67–72.
349. Новосад Ю. О. Про деякі історичні аспекти становлення та розвитку прокуратури, як суб'єкта запобігання злочинам. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2016. Вип. 5. С. 112–116.
350. Новосад Ю. О. Про деякі організаційні проблеми діяльності прокуратури із запобігання злочинам. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса: Юрид. л-ра, 2016. Вип. 76. С. 121–131.
351. Новосад Ю. О. Про деякі організаційні проблеми діяльності прокуратури щодо запобігання злочинам. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 жовт. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 420–423.

352. Новосад Ю. О. Про деякі питання ресурсного забезпечення діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Право та державне управління*. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2016. Вип. 4. С. 95–101.
353. Новосад Ю. О. Про деякі проблемні елементи реалізації на практиці правового статусу та функцій прокуратури України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Київ: НДІ публічного права, 2016. Вип. 4. С. 240–245.
354. Новосад Ю. О. Про деякі проблемні питання дослідження діяльності прокуратури у сфері боротьби зі злочинністю. *Правові новели*. Херсон: Міжнар. ун-т бізнесу і права, 2017. № 3. С. 137–141.
355. Новосад Ю. О. Про деякі проблемні питання спеціально-кримінологічного запобігання корупційним злочинам. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 берез. 2017 р.)*. Харків: ХНУВС, 2017. С. 133–134.
356. Новосад Ю. О. Про деякі проблемні питання, пов'язані з участю прокуратури в оперативно-розшуковому запобіганні злочинам. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 6. С. 109–114.
357. Новосад Ю. О. Про деякі проблемні питання, що пов'язані з визначенням критеріїв оцінки діяльності прокуратури із запобігання злочинам. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України, 2016. Вип. 11. С. 182–185.
358. Новосад Ю. О. Про деякі результати запобіжної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань України. *Право і суспільство*. Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітар. ун-т, 2016. Вип. 6. С. 154–160.
359. Новосад Ю. О. Про деякі соціально-правові аспекти діяльності прокуратури у сфері боротьби зі злочинністю. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія:*

- Юридичні науки*. Херсон: Гельветика, 2016. Вип. 5. Т. 2. С. 115–119.
360. Новосад Ю. О. Про зміст координаційної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Право*. 2016. Вип. 41. Т. 2. С. 116–120.
361. Новосад Ю. О. Про роль і місце прокуратури в правовому механізмі запобігання катувань щодо засуджених. *Злочинність як суспільна проблема та шляхи її вирішення в Україні: матеріали Всеукр. студ. наук. конф. (м. Харків, 4 листоп. 2016 р.): у 2 т.* Харків: Право, 2016. Т. 1. С. 182–184.
362. Новосад Ю. О. Про сутність і зміст діяльності прокуратури як суб'єкта спеціально-кримінологічного запобігання злочинам в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. Київ: НДІ приват. права і підприємництва України НАПрН України, 2017. Вип. 2 (252). С. 256–261.
363. Новосад Ю. О. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчої діяльності: монографія. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2019. 462 с.
364. Новосад Ю. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам: міжнародно-правові аспекти діяльності. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 4. С. 164–169.
365. Новосад Ю. О. Прокуратура: соціально-правова природа у міжнародному вимірі. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 14. С. 82–87.
366. Новосад Ю. О. Щодо деяких змістовних елементів діяльності прокуратури у сфері оперативно-розшукового запобігання злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2017/92.pdf
367. Новосад Ю. О. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності діяльності прокуратури, як суб'єкта запобігання злочинам. *Держава та регіони. Серія:*

- Право*: Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2017. № 2. С. 89–95.
368. Новосад Ю. О. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності запобіжної діяльності прокуратури. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/149.pdf
369. Новосад Ю. О. Щодо суті та змісту діяльності прокуратури по запобіганню злочинам. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. URL: http://lsej.org.ua/6_2016/198.pdf
370. Новосад Ю. О., Василевич В. В. Про зміст координаційної діяльності прокуратури, як суб'єкта запобігання злочинам. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу і практики їх застосування: матеріали круглого столу (Київ, 10 листоп. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 30–32.
371. Новосад Ю. О., Воробей П. А. Питання, пов'язані зі змістом запобіжної діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвуз. наук.-практ. конф.: у 2 ч. (Київ, 24 берез. 2017 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 83–85.
372. Новосад Ю. О., Воробей П. А. Щодо деяких критеріїв оцінки ефективності діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам. *Актуальні проблеми прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2 груд. 2016 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 17–19.
373. Новосад Ю. О., Годлевська-Коновалова А. В. «Злісна непокора» та «злісне порушення встановленого порядку відбування покарання»: тотожність та відмінність цих понять. *Протидія злочинності: теорія та практика: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 жовт. 2018 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2018. С. 304–305.

374. Новосад Ю. О., Годлевська-Коновалова А. В. Основні шляхи підвищення ефективності та оцінки запобіжної діяльності у сфері виконання покарань. *Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Вид. дім «Кондор», 2019. С. 259–286.*
375. Новосад Ю. О., Головач А. В. Про деякі правові прогалини, що пов'язані із забезпеченням права засуджених на особисту безпеку. *Актуальні проблеми захисту прав людини, яка перебуває в конфлікті зі законом, крізь призму правових реформ: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 жовт. 2018 р.). Київ: Ін-т крим.-викон. служби; ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 35–37.*
376. Новосад Ю. О., Горбач Л. М. Міжнародно-правові підходи та практична реалізація короткострокових виїздів засуджених за межі колоній за кордоном. *Короткочасні виїзди засуджених до позбавлення волі за межі колоній: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2017. С. 48–63.*
377. Новосад Ю. О., Горбачевський В. Я. Про деякі змістовні елементи діяльності прокуратури України щодо запобігання злочинам у сфері виконання покарань. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: зб. тез матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 159–162.*
378. Новосад Ю. О., Горбачевський В. Я. Про деякі змістовні елементи кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань. *Кримінальне право: традиції та новації: зб. анотацій доп. III Міжнар. круглого столу (м. Чернігів, 7–8 верес. 2017 р.). Чернігів: Десна Поліграф, 2017. С. 59–61.*

379. Новосад Ю. О., Джужа О. М. Деякі аспекти запобіжної діяльності прокуратури у сфері виконання покарань. *Сучасна кримінологія: досягнення, проблеми, перспективи: матеріали Міжнар. наук. конф. (Харків, 9 груд. 2016 р.)*. Харків: Право, 2016. С. 49–50.
380. Новосад Ю. О., Джужа О. М. Роль та місце профілактики захисту у запобіганні злочинам. *Наукове забезпечення захисту прав та свобод громадян України в умовах інтеграції в Європейський простір: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25 жовт. 2018 р.)*. Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2018. С. 495–497.
381. Новосад Ю. О., Джужа О. М. Стан наукового дослідження та концептуальне визначення прокуратури як суб'єкта запобігання злочинам в Україні. *Запобіжна діяльність прокуратури у сфері боротьби зі злочинами. Теорія і практика: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи*. Київ: Кондор, 2017. С. 7–21.
382. Новосад Ю. О., Коваленко В. В. Релігійна організація як суб'єкт запобігання злочинам у сфері виконання покарань. *Приклади правового регулювання душпастирського служіння у пенітенціарній системі у країнах Європи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 3 груд. 2018 р.)*. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 58–61.
383. Новосад Ю. О., Колб І. О. Прокуратура в системі суб'єктів запобігання тероризму в Україні. *Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 верес. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 164–166.
384. Новосад Ю. О., Колб О. Г. Про деякі результати наукових досліджень, пов'язаних із змістом діяльності персоналу органів та установ виконання покарань України. *Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XIV Міжнар. наук.-*

- практ. конф. (м. Луцьк, 16–17 черв. 2017 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 214–215.
385. Новосад Ю. О., Колб С. О. Зміст поняття запобігання злочинам у сфері виконання покарань. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Міжвуз. наук-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 122–123.
386. Новосад Ю. О., Ліховіцький Я. О. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини проти довкілля. *Захист права власності українського народу: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід для України: матеріали I Щорічної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 верес. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 164–166.
387. Новосад Ю. О., Лопоха В. В. Основні характеристики та сучасний стан застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї до засуджених у місцях позбавлення волі. *Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї у місцях позбавлення волі: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужи та д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба*. Київ: Кондор, 2016. С. 59–68.
388. Новосад Ю. О., Никифорчук Д. Й. Методологія наукових досліджень у сфері боротьби зі злочинністю: зміст та особливості. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 1 берез. 2019 р.)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2019. С. 263–264.
389. Новосад Ю. О., Ремега В. В. Поняття та криміногенні ознаки груп негативної спрямованості, які підтримують кримінальну субкультуру в УВП, форми і способи їх впливу на формування протиправної поведінки засуджених. *Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання по-*

- карань: навч. посіб./за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Г. Колба, д-ра юрид. наук, проф. О. М. Литвинова. Київ: Ін-т обдарованої дитини, 2015. С. 49–70.*
390. Новосад Ю. О., Яковець І. С. Про деякі шляхи вдосконалення діяльності прокуратури по запобіганню злочинам в Україні. *Кримінально-правове, кримінологічне та кримінально-виконавче забезпечення механізму реалізації прав та свобод людини і громадянина: матеріали Круглого столу (Запоріжжя, 10 берез. 2017 р.)*. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т, 2017. С. 142–143.
391. Новосад Ю. О., Яковець І. С. Сутнісно-змістовні ознаки поняття «Персонал органів та установ виконання покарань». *Держава і громадянське суспільство: грані взаємодії: матеріали Круглого столу (Київ, 12 черв. 2017 р.)*. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2017. С. 18–22.
392. О прокуратуре: Закон Азербайджанской республики от 7 дек. 1999 р. Москва, 2005. 24 с.
393. О прокуратуре: Закон Польши. *Ustawa z dnia 20 czerwca 1985 г.* URL: www.pk.gov.pl/uploand_doc/000000165
394. Оболенцев Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2001. 19 с.
395. Оболенцев Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2001. 185 с.
396. Огородник Є. І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 16 с.
397. Огородник Є. І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 216 с.
398. Огородник Є. І. Удосконалення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики України. *Наше право*. 2016. № 2. С. 118–124.

399. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70 000 слов/ под ред. Н. Ю. Шведовой. 23-е изд., испр. Москва: Рус. яз., 1990. 917 с.
400. Озерський І. В. Окремі аспекти діяльності прокурора у пенітенціарній системі (організаційно-правовий та психологічний аналіз). *Часоп. Київ. ун-ту права*. 2009. № 1. С. 254–258.
401. Омельченко А. Ефективність застосування запобіжних заходів у кримінальному судочинстві України. *Вісник прокуратури*. 2014. № 4 (154). С. 44–49.
402. Омельченко О. Є., Письменний Д. П. Процесуальна діяльність слідчого щодо запобігання злочинам: навч. посіб. Київ: Вид. Паливода А. В., 2008. 215 с.
403. Омельчук Л. В., Клітинська А. Р. Європейський досвід організації органів прокуратури. *Міжнародний юридичний вісник*. 2016. Вип. 1 (3). С. 199–204.
404. Опацький В. І. Організаційні засади здійснення державного контролю за діяльністю вищих навчальних закладів України. *Форум права*. 2011. № 1. С. 736–741. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_120.pdf
405. Организация работы городской (районной) прокуратуры: метод. пособие. Москва: НИИ при генпрокуратуре РФ, 2014. 311 с.
406. Организация работы городской (районной) прокуратуры: метод. пособие/под общ. ред. канд. юрид. наук С. И. Герасимова. Москва: НИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 2001. 206 с.
407. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі: монографія/ В. П. Захаров, О. Г. Колб, С. М. Мирончук, Л. І. Міліщук. 2-ге вид., переробл. і допов. Луцьк: ПП Іванюк В. П., 2007. 442 с.
408. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків: ДісаПлюс, 2016. 656 с.

409. Осташевський А. М. Оперативно-розшукова діяльність: таємний бік медалі. *Вісник прокуратури*. 2013. № 1. С. 31–36.
410. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства. Київ: Ін Юре, 2010. 812 с.
411. Панов М. І. Методологія науки як необхідна складова фундаментальних досліджень кримінального права. *Основні напрями розвитку кримінального права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11–12 жовт. 2012 р.)*. Харків: Право, 2012. С. 25–31.
412. Панов М. І., Герасіна Л. М. Правова політика як універсальний феномен соціального буття. *Право України*. 2001. № 8. С. 35–41.
413. Панов М. І., Гуторова Н. О. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. *Проблеми законності*. 2009. № 100. С. 290–299.
414. Пенитенциарная криминология: учебник/под ред. Ю. М. Антоняна, А. Я. Гришко, А. П. Фильченко. Рязань: Акад. ФСИН России, 2009. 422 с.
415. Петришин О. Праворозуміння у вітчизняній теорії права: загальносоціальний контекст. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1. С. 42–46.
416. Петришин О. В. Верховенство права в системі дії права. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 18–30.
417. Петрова Л. В. Методологія провознавства: філософський дискурс. *Третій Міжнар. конгрес українців (Харків, 26–29 серп. 1996 р.)*. Харків: Правознавство, 1996. С. 23–29.
418. Питання Міністерства юстиції: Розпорядження Кабінету міністрів України від 22 вересня 2016 р., № 697-р. *Урядовий кур'єр*. 2016. № 184.
419. Питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: Постанова Кабінету міністрів України від 21 січня 2015 р., № 17. Офіційний вісник України. 2015. № 6. Ст. 127.

420. Півненко В. П. Прокурорський нагляд в Україні: навч. посіб. Харків: Харків юридичний, 2008. 304 с.
421. Підвисоцький Р. М. Правове забезпечення безпеки засуджених та персоналу в установах виконання покарань. *Право і суспільство*. 2016. № 1 (2). С. 140–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_1%282%29_27
422. Підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні. Підсумки візиту делегації Генеральної прокуратури України до Ради Європи. *Вісник прокуратури*. 2014. № 4 (154). С. 5–7.
423. Подоляка С. А. Напрями інформаційного забезпечення органів прокуратури України. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 26–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2015_2_7
424. Покарання та його карально-виправний вплив на засуджених, колишніх співробітників правоохоронних органів: монографія/за заг. ред. Т. А. Денисової. Запоріжжя: Просвіта, 2011. 270 с.
425. Політологія: підручник/М. П. Требін, Л. М. Герасіна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2013. 416 с.
426. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генерального прокурора України від 06.04.2016 р. № 139. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>
427. Положення про порядок проведення органами прокуратури перевірок при здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів: наказ Генерального прокурора України від 12.11.2012 р. № 111. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-polozhennja-pro-porjadok-provedennja-orga-doc133205.html>
428. Полянський Ю. Е. Проект Конституции Украины о прокурорском надзоре. *Юридический вестник*. 1996. № 1. С. 91–92.
429. Полянський Є. Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США: автореф. дис. ... канд.

- юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінальне виконавче право». Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2007. 19 с.
430. Попов Г. Х. Проблемы теории управления: пособие. Москва: Наука, 1970. 65 с.
431. Потебенько М. О. Парламентаризм і прокуратура: деякі спекти проблеми. *Парламентаризм в Україні: теорія і практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 черв. 2001 р.)*. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2001. С. 80–82.
432. Потерпілий від злочину: міждисциплінарне правове дослідження/за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Харків: Кроссруд, 2008. 364 с.
433. Права людини в Україні – 2009: доповідь правозахисних організацій/за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського. Харків: Права людини, 2008. 304 с.
434. Правова доктрина України: у 5 т. Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареєва та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.
435. Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань: навч. посіб./Є. В. Дудко, І. О. Колб, Д. О. Супруненко, Ю. О. Новосад та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи, О. Г. Колба. Київ: Кондор, 2016. 240 с.
436. Принципи ефективного розслідування і документації катувань та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження або покарання: рекомендовані Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 04.12.2000 р. № 55/89. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_085
437. Принь Л. Організація координаційної діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 1. С. 25–33.
438. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/3460-17>

439. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 р. № 4025-17. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4025-17>
440. Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до Європейських стандартів: Закон України від 08.04.2014 р. № 1186. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1186-18>
441. Про внесення змін до Кримінального кодексу України: Закон України від 08.04.2014 р. № 1183. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1183-18>
442. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4652-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1371.
443. Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення: Закон України від 18.05.2017 р. № 2046-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2046-19>
444. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
445. Про Державну кримінально-виконавчу службу України: Закон України від 23.06.2005 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2713-15>
446. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2007 році: інформ. бюл. Київ: ДДУПВП, 2008. 53 с.

447. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки кримінально-виконавчих установ у 2010 році: інформ. бюл. Київ: ДПтС України, 2011. 87 с.
448. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду і безпеки установ виконання покарань у 2017 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2018. 72 с.
449. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2016 році: інформ. бюл. Київ: М-во юстиції України, 2017. 43 с.
450. Про діяльність підрозділів охорони, нагляду та пожежної безпеки установ виконання покарань у 2018 році: матеріали колегії. Київ: М-во юстиції України, 2019. 61 с.
451. Про загальну середню освіту: Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV. *Верховна Рада України*. URL: zakon.rada.gov.ua/go/651-14
452. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
453. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
454. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>
455. Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2013 р., № 345. *Офіційний вісник України*. 2013. № 38. Ст. 1341.
456. Про затвердження Положення про визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, порядок направлення для відбування покарання осіб,

- засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення, Положення про центральну та міжрегіональну комісії з питань визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, направлення для відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення: наказ Міністерства юстиції України від 17.02.2017 р. № 680/5. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0265-17>
457. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 р. № 2823/5. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/z1010-18>
458. Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності: Указ Президента України від 19.07.2005 р. № 1119/2005. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/-laws/show/1119/2005>
459. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>
460. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov>
461. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: Указ Президента України від 08.11.2012 р. № 631/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 87. Ст. 3531.
462. Про координацію діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції: наказ Генеральної прокуратури України від 16.01.2013 р. № 1/1гн. URL: www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c...file

463. Про ліквідацію Інституту кримінально-виконавчої служби: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 березня 2019 р. № 145-р. *Урядовий Кур'єр*. 15.03.2019. № 51.
464. Про ліквідацію територіальних управлінь Державної пенітенціарної служби України та утворення територіальних управлінь Міністерства юстиції: постановка Кабінету Міністрів України від 18.05.2016 р. *Урядовий кур'єр*. 4 черв. 2016. № 105.
465. Про міжнародні договори: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1906-15>
466. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-вр>
467. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586–XIV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/586-14>
468. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2135-12>
469. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора України від 19.12.2012 р. № 4 гн. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.51308.0>
470. Про організацію інформування суспільства щодо діяльності органів прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 18.09.2015 р. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&
471. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність: наказ Генерального прокурора України від 03.12.2012 р. № 4/1гн. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.51291.0>

472. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: наказ Генерального прокурора України від 12.04.2013 р. № 7-гн. *Генеральна прокуратура України*. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&t=fsfile&c...file
473. Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України: наказ Генеральної прокуратури України від 26.12.2011 р. № 1-гн. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&t=fsfile&c...file
474. Про організацію роботи органів прокуратури України з реалізації принципу гласності: наказ Генерального прокурора України від 14.07.2006 р. № 11гн. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.18049.0>
475. Про організацію роботи органів прокуратури щодо представництва інтересів громадянина або держави в суді та їх захисту при виконанні судових рішень: наказ Генерального прокурора України від 28.11.2012 р. № 6гн. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.51171.0>
476. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>
477. Про основні засади організаційної роботи в органах прокуратури України: наказ Генерального прокурора України від 19.07.2017 р. № 15. URL: <http://consultant.parus.ua/?doc=0AGSD7A015>
478. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>
479. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>

480. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12/ed20110115>
481. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
482. Про прокуратуру: проект закону від 19.09.2008 р., реєстр. № 2491 *Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2491
483. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/103/98-вр>
484. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співавторством з атомної енергії їхніми державами членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. *Верховна Рада України*. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/984_011
485. Про стан додержання законності при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян у 2017 році: інформ.-аналіт. бюл. Київ: Ген. прокуратура України, 2018. 21 с.
486. Про стан прокурорського нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та застосуванні інших примусових заходів за 12 місяців 2016 року: інформ.-аналіт. бюл. Київ: Ген. прокуратура України, 2017. 80 с.
487. Про створення робочої групи з питань реформування органів прокуратури (громадська рада з питань реформ): наказ Генерального прокурора України від 05.08.2016 р. № 283. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&
488. Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушеннями режиму відбування пока-

- рання в місцях позбавлення волі: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.03.1993 р. № 2. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v0015700-03>
489. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 15. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v0015700-03>
490. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпорядження Кабінету Міністрів від 13.09.2017 № 654-р. *Урядовий кур'єр*. 22.09.2017 р. № 178.
491. Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м'яким: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 2. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-02>
492. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/776/97-вр>
493. Про чисельність Державної кримінально-виконавчої служби України: Закон України від 02.03.2000 р. № 1526-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1526-14>
494. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>
495. Проблеми забезпечення прав засуджених у кримінально-виконавчій системі України/В. А. Бадира, А. П. Гель, І. С. Яковець та ін.; за заг. ред. Є. Ю. Захарова. Харків: Права людини, 2009. 368 с.
496. Прокурорський надзор зарубешных стран: учебник/ А. В. Ендольцева, О. В. Химичева, Н. Д. Эриашвили и др. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2013. 135 с.

497. Прокурорський надзор/под общ. ред. Ю. Е. Винокурова. Москва: Юрайт, 2003. 430 с.
498. Прокурорський надзор: курс лекцій и практикум/ под ред. Ю. Е. Винокурова. Москва: Экзамен, 2003. 336 с.
499. Прокурорський нагляд в Україні: курс лекцій/ Я. О. Береський, І. І. Когутич, С. І. Писарчук та ін.; за ред. проф. В. Т. Нора. Львів: Тріада плюс, 2002. 280 с.
500. Прокурорський нагляд в Україні: підручник/за ред. І. Є. Марочкінка, П. М. Каркача. Харків: Одиссей, 2005. 240 с.
501. Прокурорський нагляд в Україні: підручник/ М. Й. Курочка, П. М. Каркач; за ред. проф. Е. О. Дідоренка. 2-ге вид., переробл. Київ: Центр навч. л-ри, 2005. 438 с.
502. Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: підручник/В. П. Пшонка, Є. М. Блажівський, М. К. Якимчук та ін.; за заг. ред. В. П. Пшонки. Київ: Алерта; Правова єдність, 2013. 416 с.
503. Пронський Е. А., Бурбика М. М. Необхідність загального нагляду прокуратури України як засобу забезпечення законності у державі. *Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 2015 р.)*. Суми: СДУ, 2015. С. 156.
504. Профилактика преступлений: учеб. пособие/ М. И. Зырин, В. В. Романов. Минск: Университетское, 1986. 287 с.
505. Профілактика злочинів: підручник/О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

506. Пузирьов М. С. Виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк у зарубіжних країнах: порівняльно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук. Ірпень, 2018. 498 с.
507. Пузирьов М. С. Порівняльний аналіз виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк в Україні та зарубіжних країнах: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2018. 514 с.
508. Пузирьов М. С. Предмет і метод порівняльного кримінально-виконавчого права. *Противправна поведінка: критерії, відповідальність, запобігання: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Ніжин, 24 трав. 2013 р.)*/за заг. ред. М. О. Ларченко. Ніжин: Видавець ПП Лисенко, 2013. С. 114–118.
509. Радов Г. О. Доктринальна модель Закону «Про пенітенціарну систему України». *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: бюл. Київ. ін-ту внутр. справ*. Київ, 1997. № 1. С. 11–52.
510. Радов Г. О. Першочергові проблеми пенітенціарної політики України на сучасному етапі. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: бюл. Київ. ін-ту внутр. справ*. Київ, 1996. № 2. С. 12–17.
511. Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління України. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: бюл. Київ. ін-ту внутр. справ*. Київ, 1997. № 2. С. 6–8.
512. Реалізація нового КПК України у 2013 році: моніторинговий звіт/О. А. Банчук, О. І. Дмитрієва, З. М. Саїдова, М. І. Хавронюк. Київ: ФОП Москаленко О. М., 2018. 40 с.
513. Рекомендація Res(2000)19 Комітету Міністрів державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя від 06.10.2000 р. URL: <https://wcd.coe.int/ViewDocse=DC>
514. Ремега В. В. Методика прокурорсько-наглядової діяльності у сфері виконання покарань. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали Наук.*

- практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.)*. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 160–162.
515. Решетников Ф. М. Правовые системы стран мира: справочник. Москва: Юрид. лит., 2003. 256 с.
516. Рибалова Л. М. Методологія наукового пошуку – основа технології розвиваючого навчання. *Нові технології навчання*. 2007. Вип. 19. С. 206–209.
517. Рогатюк І. В. Процесуальна діяльність прокурора на стадії досудового розслідування: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 544 с.
518. Розенфельд Н. А. Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавства. Київ: Юстініан, 2009. 48 с.
519. Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 208 с.
520. Романенко О. В. Пенітенціарна функція демократичної правової держави та роль громадянського суспільства в механізмі її реалізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2004. 21 с.
521. Романов М. В. Конспект лекцій з кримінально-виконавчого права. Харків: ТОВ «Вид-во “Права людини”», 2015. 256 с.
522. Романов М. В. Право засудженого на особисту безпеку. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2014/46.pdf
523. Рузавин Г. И. Методология научного познания: учеб. пособие. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 177 с.
524. Рыбак М. С., Кравченко Ю. И. Теория и методология построения системы уголовных наказаний. *Правовая политика и правовая жизнь*. 2008. № 4. С. 70–77.
525. Рябцев В. П. Понятия и виды функций прокуратуры. *Вопросы борьбы с преступностью. Всесоюзный*

- ин-т по изучению причин и разработке мер преду-
ждения преступности.* 2003. Вып. 39. С. 48–53.
526. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: по-
няття, значення та принципи побудови: монографія.
Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2013. 448 с.
527. Сабитов Р. А. Основы научных исследований: учеб.
пособие. Челябинск: ЧТУ, 2002. С. 40–41.
528. Саленков І. В. Режим виконання і відбування кри-
мінального покарання у виді позбавлення волі: дис. ...
канд. юрид. наук. Харків, 2011. 215 с.
529. Сахаров А. Б. О личности преступника и причи-
нах преступности в СССР. Москва: Юрид. лит., 1961.
279 с.
530. Селіванов А., Рябченко О. Правова політика –
важлива складова внутрішньої політики Української
держави. *Голос України*. 2007. № 43. 13 берез. С. 4–5.
531. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні пробле-
ми сучасного кримінального права: монографія.
Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. 800 с.
532. Середа Г. П. Організаційно-правові аспекти про-
курорського нагляду за додержанням законів при
прийманні, реєстрації, перевірці та вирішенні заяв і
повідомлень про злочини: автореф. дис. ... канд.
юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім.
Ярослава Мудрого, 2000. 18 с.
533. Синьов В. М. Підготовка спеціалістів для пенітен-
ціарної системи. *Проблеми пенітенціарної теорії і
практики*. 1996. № 1. С. 17–24.
534. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник.
4-те вид., доповн. і переробл. Київ: Алерта, 2013.
524 с.
535. Скибенко О. І. Проблеми реформування правового
статусу органів прокуратури України на сучасному
етапі. *Вісн. Запоріз. нац. ун-ту. Юридичні науки*.
2016. № 2. С. 14–20. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/
Vznu_Jur_2016_2_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2016_2_4)
536. Словник іншомовних слів/уклад.: С. М. Морозов,
Л. М. Шкарапута. Київ: Наук. думка, 2000. 683 с.

537. Словник української мови: в 11-ти т. Т. 8: К–О./ І. К. Білодід, А. А. Бурячок та ін. Київ: Наук. думка, 1979. 657 с.
538. Слюсаренко О. Л. Праворозуміння в епоху пост-модерну. *Юридична наука*. 2011. № 2. С. 10–14.
539. Советский энциклопедический словарь. Москва: Сов. энцикл., 1986. 1036 с.
540. Современная западная социология: словарь/сост. Ю. Н. Давыдов и др. Москва: Политиздат, 1990. 432 с.
541. Современная философия: словарь и хрестоматия/ В. П. Кохановский (отв. ред.). Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. 511 с.
542. Социальное управление: словарь/под ред. В. И. Добренькова, И. М. Слепенкова. Москва: Изд-во МГУ, 1994. 198 с.
543. Степаненко І. О. Поняття і соціально-правове призначення контролю та нагляду під час соціальної адаптації осіб, які звільнені від відбування покарання. *Сучасна наука-пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 4 груд. 2014 р.)*. Київ: ІКВС, Київ. рег. центр НАПрН України, 2014. С. 231–232.
544. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2002. 393 с.
545. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2002. 38 с.
546. Степанюк А. Х. Проблема співвідношення завдань установ виконання покарань з метою покарання. *Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку: матеріали Наук.-практ конф. (Харків, 9–11 листоп. 1995 р.)*. Харків: Нац. юрид. акад. ім. Ярослава Мудрого, 1995. С. 278–280.

547. Степанюк А. Х., Автухов К. А. Процесуальні аспекти доктрини кримінально-виконавчого права. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 784–798.
548. Степанюк А. Х., Яковець І. С. Втілення міжнародних стандартів у практику діяльності кримінально-виконавчої системи України: монографія. Харків: Кроссруд, 2007. 184 с.
549. Степченко С. В. Формування правосвідомості населення України при здійсненні органами прокуратури функції нагляду за додержанням та виконанням законів. *Правосвідомість: соціально-педагогічні та правові проблеми: матеріали II Регіон. наук.-практ. конф. (Кременчук, 25 берез. 2011 р.)*. Кременчук: Вид. від. КНУ ім. М. Остроградського, 2011. С. 86–89.
550. Стратегия обеспечения криминологической безопасности личности общества, государства и ее реализация органами внутренних дел: монография/под ред. С. Я. Лебедева. Москва: ЮНИТИ–ДАНА; Закон и Право, 2012. 255 с.
551. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20 трав. 2015 р. № 276. *Верховна Рада України*. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/19452.html>
552. Страхарчук А. Я., Страхарчук В. П. Інформаційні системи і технології: навч. посіб. Київ: УБС НБУ: Знання, 2010. 242 с.
553. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: підручник/О. С. Захарова, В. Я. Карабань, В. С. Ковальський (кер. авт. кол.) та ін.; відп. ред. В. Т. Малайренко. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 376 с.
554. Супруненко Д. О. Історико-правові засади зарубіжного досвіду щодо реалізації функції прокуратури

- ри у запобіганні злочинам. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 246–257.
555. Супруненко Д. О. Оцінка ефективності попереджувальної діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання та протидії злочинності у сучасний період. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1 (7). С. 240–247.
556. Супруненко Д. О. Про деякі організаційно-правові засади запобігання прокуратурою злочинам, що здійснюється у сфері виконання покарань. *KELM. Nauka, oświata, prawo, zarządzanie*. 2015 (wrzesień). № 3 (11). С. 283–294.
557. Супруненко Д. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 344 с.
558. Супруненко Д. О. Функції прокуратури в державному механізмі запобігання і протидії злочинам в Україні. *Наше право*. 2015. № 6. С. 130–135.
559. Сухонос В. В. Взаємодія прокуратури з правоохоронними органами в умовах розбудови Україною правової, незалежної, демократичної держави. *Правовий вісник УАВС НБУ*. 2008. № 1. С. 19–23.
560. Сухонос В. В. Планування роботи в органах прокуратури. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 9. С. 8–13.
561. Сухонос В., Звірко О. Щодо концепції реформування прокуратури України. *Право України*. 2004. № 1. С. 86–90.
562. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів/за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: ВД «ШКОЛА», 2009. 1008 с.
563. Сырых В. М. Метод правовой науки: (основные элементы, структура): монография. Москва: Юрид. лит., 1980. 322 с.
564. Тарасов Н. Н. Методологические проблемы юридической науки. Екатеринбург: Изд-во Гуманит. ун-та, 2001. С. 17–25.

565. Теория государства и права: учебник/под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. Москва: Юристъ, 2000. 771 с.
566. Теорія держави і права: підручник/О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.
567. Теорія держави і права: підручник/О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2018. 532 с.
568. Тертишник В. Концептуальні аспекти прокурорського нагляду. *Вісник прокуратури*. 2002. № 6 (18). С. 14–19.
569. Тихомиров О. Д. Компаративний підхід як основа методології юридичної компаративістики. *Вісн. Нац. ун-ту внутр. справ*. 2006. Вип. 32. С. 230–236.
570. Тростюк З. А. Вимоги до термінологічного апарата Особливої частини КК України та їх загальна характеристика. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 102–107.
571. Трофимов В. К. Философия, история и методология науки: учеб. пособие для магистрантов и аспирантов. Ижевск: ФГБОУ ВПО Ижевская ГСХА, 2014. 153 с.
572. Трубицина Э. М., Якуболвич Н. А. Прокуратура некоторых буржуазных государств. *Вопросы прокурорского надзора*. 2012. № 3. С. 191–198.
573. Трубников В. М., Филонов В. П., Фролов А. И. Уголовно-исполнительное право Украины: учебник. Донецк: ДИВД МВД Украины, 1999. 640 с.
574. Уголовно-исполнительное право: учебник/ В. М. Анисимков, С. М. Зубарев и др.; под ред. В. И. Сильвестрова. Москва: Проспект, 2010. 412 с.
575. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь. Минск: Акад. МВД, 2011. 218 с.
576. Уолкер Р. Английская судебная система/пер. Т. В. Арапова; отв. ред. и предисл. Ф. М. Решетникова. Москва: Прогресс, 2015. 631 с.

577. Устинов В. С. Методы предупредительного воздействия на преступность: учеб. пособие. Горький: ГВШ, МВД СССР, 1989. 96 с.
578. Ушаков Е. В. Введение в философию и методологию науки: учебник. Москва: Экзамен, 2005. 422 с.
579. Федоров М. П. Проблеми формування та реалізації кримінально-правової політики в сучасній Україні. *Наук. вісн. Львів. комерц. академ.* 2015. № 1. С. 152–172.
580. Фесенко Є. В. Гуманізація та псевдогуманізація за кримінальним правом України. *Наук. вісн. Сіверщини. Серія: Право.* 2018. № 1. С. 181–191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/shssl_2018_1_18
581. Фесенко Є. В. Проблеми визначення функцій прокуратури. *Вісник прокуратури.* 2001. № 1. С. 12–16.
582. Философия уголовного права/сост. ред. и вступ. статья д-ра юрид. наук, проф. Ю. В. Голика. Санкт-Петербург: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 334 с.
583. Философский словарь/под ред. И. Т. Фролова. 6-е изд., перераб. и доп. Москва: Политиздат, 1991. 560 с.
584. Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 1997. 811 с.
585. Философский энциклопедический словарь: терминология слов/ред. кол.: С. С. Аверинцев и др., 2-е изд. Москва: Сов. энцикл., 1989. 564 с.
586. Форос Г. В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності. *Правова держава.* 2012. № 4. С. 179–184.
587. Фрідман-Козаченко М. М., Рафальський В. П. Роль прокуратури в координації взаємодії правоохоронних органів України щодо виявлення кримінальних правопорушень. *Міжнародний юридичний вісник.* 2016. Вип. 1. С. 79–84.
588. Фріс П. Л. До питання про Концепцію політики у сфері боротьби зі злочинністю. *Правова політика України: концептуальні засади та механізми фор-*

- мування: зб. матеріалів *Наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.)*. Київ: НІСД, 2013. С. 122–126.
589. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ: Атіка, 2005. 332 с.
590. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України: монографія/за заг. ред. М. В. Костицького. Київ: Атіка, 2005. 124 с.
591. Фріс П. Л., Бучко М. Б. Основні напрями кримінально-виконавчої політики України на сучасному етапі державотворення. *Часоп. Нац. ун-ту «Острозька академія»*. 2010. № 1. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2010/nl/10fplsed.pdf>
592. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів): навч. посіб. Київ: АртЕк, 1997. С. 59–176.
593. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: наук.-метод. посіб. для суддів. 2-ге вид. виправл., доповн. Київ: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. 208 с.
594. Хавронюк М. І. Історія кримінального права європейських країн: монографія. Київ: Істина, 2006. 192 с.
595. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2008. 38 с.
596. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.
597. Харитоновна О. В. Соціологічний підхід до вивчення кримінального прана: виникнення і розвиток. *Форум права*. 2010. № 3. С. 441–446.

598. Хилюк С. В. Розвиток науки кримінального права України після встановлення її державної незалежності (питання Особливої частини): дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2007. 304 с.
599. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 53 с.
600. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (Дата оновлення: 04.02.2019).
601. Шаблистий В. В. Безпековий вимір кримінального права України: людиноцентристське дослідження: монографія. Дніпропетровськ: ДДУВС, Ліра ЛТД, 2015. 420 с.
602. Шамрай В., Олійник І. Поняття і суть взаємодії, її значення. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 1 (3). С. 60–67.
603. Шевченко Є. О. Прокурорський нагляд за додержанням законодавства про звернення громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2008. 19 с.
604. Шемшученко Ю. С., Мурашин Г. О. Прокуратура України: шляхи реформування в аспекті входження у європейський правовий простір. *Вісник Академії прокуратури України*. 2006. № 4. С. 12–16.
605. Шинальський О. Стан додержання конституційних прав громадян у місцях застосування заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи, попереднього ув'язнення та позбавлення волі: доповідна записка на розширеному засіданні колегії Генеральної прокуратури України 25 червня 2006 р. Київ: ГПУ, 2006. 9 с.
606. Шишкін В. І. Аторней. Юридична енциклопедія: в 6 т./гол. ред. кол. Ю. С. Шемшученко. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 1: А–Г. 1998. 669 с.

607. Шубина О. Ю. Об объекте прокурорского надзора. *Правоведение*. 1976. № 4. С. 60–63.
608. Шумський П. В. Прокуратура України: навч. посіб. Київ: Вентурі, 2008. 336 с.
609. Щедрин Н. В. Основы общей теории предупреждения преступности: учеб. пособие. Красноярск: КГУ, 1999. 230 с.
610. Щедровицкий Г. П. Проблемы методологии системного исследования. Москва: Юрид. лит., 1964. 48 с.
611. Щербина І. В. Прокурорський нагляд у досудовому розслідуванні. *Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту*. 2015. Вип. 3-2. Т. 3. С. 281–285.
612. Щур В. Ф. Деякі проблеми реформування органів прокуратури. *Проблеми організації прокуратури й оптимізації її діяльності в сучасних умовах: зб. наук. пр.* Харків, 1998. С. 73–74.
613. Энциклопедический словарь/Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. Санкт-Петербург: Юрид. лит., 1990. Т. XXXI-A. 796 с.
614. Эффективность уголовно-правовых мер борьбы с преступностью: монография/под ред. Б. С. Никифорова. Москва: Юрид. лит., 1968. 255 с.
615. Юридична енциклопедія: в 6 т./редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 1. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. 740 с.
616. Юридична енциклопедія: в 6 т./редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2002. 720 с.
617. Юрчишин В. М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці: монографія. Чернівці: Вид. дім «Родовід», 2013. 308 с.
618. Юрчишин В. М. Процесуальні функції прокурора у досудовій стадії кримінального провадження: призначення, система: навч. посіб. Чернівці: Технодрук, 2014. 276 с.
619. Як змусити стандарти працювати: практич. посіб. по ефективному застосуванню Міжнар. тюремних пра-

- вил. 2-ге вид. Донецьк: Донец. Меморіал; Східний вид. дім, 2011. 124 с.
620. Якимов А. Ю. Статус суб'єкта адміністративної юрисдикції. *Государство и право*. 1996. № 8. С. 100–111.
621. Якимчук М. К. До питання про місце і роль прокуратури в системі державних органів України. *Правова держава*. 2000. Вип. 11. С. 232–237.
622. Якимчук М. К. Управління в органах прокуратури України: теоретичні та практичні аспекти. *Право України*. 2002. № 5. С. 89–96.
623. Яковець І. С. Наукові засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань. *Правова доктрина України. У 5 т.* Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку/В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. С. 799–820.
624. Яковець І. С. Оцінка ефективності діяльності кримінально-виконавчої служби її персоналом. *Тюремний портал*. URL: <http://ukrprison.org.ua/expert/1223796553>
625. Яковець І. С. Сучасний стан науки кримінально-виконавчого права та передумови формування концепції оптимізації процесу виконання кримінальних покарань. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 1. С. 1–8. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/Chaau/2013-1/13yisvkr.pdf
626. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2014. 416 с.
627. Яковець І. С. Теоретичні та прикладні засади оптимізації процесу виконання кримінальних покарань: монографія. Харків: Право, 2013. 392 с.
628. Яковець І. С. Теорія та практика оцінки ефективності діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 97. С. 144–152.

629. Ярема В. Г. Ми маємо повернути довіру наших громадян до діяльності прокуратури. *Вісник прокуратури*. 2014. № 7 (157). С. 5–7.
630. Ярема В. Г. Перед органами прокуратури стоїть завдання особливої ваги – відновити порядок і законність в Україні. *Вісник прокуратури*. 2014. № 8. С. 5–10.
631. Яркова Е. Н. История и методология юридической науки: учеб. пособие. Тюмень: Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 2012. 204 с.
632. Kramer R., Siegel N. The attorney general of England and the attorney general of the United States. *Duke law journal*. 2014. № 4. P. 524–534.
633. Novosad Y., Kolb O. Concerning the content of some determinants which encounter and promote the crimes/ *Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. zarządzanie*. 2017. № 4 (17).
634. Novosad Y., Kisiliuk E. Про деякі міжнародно-правові та вітчизняні підходи щодо реалізації у діяльності персоналу колоній принципу гуманізму. *Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. zarządzanie*. 2017. № 3 (19). P. 142–153.
635. Novosad Y., Kolb I. O niektórych problemach dotyczących treści działalności personelu organów oraz zakładów karnych na Ukrainie. *Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. zarządzanie*. 2017. № 1 (17). P. 193–200.
636. Novosad Y., Kolb S. O treści niektórych zasad działalności karno-wykonawczej personelu organów oraz instytucji odbywania kary na Ukrainie. *Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. zarządzanie*. 2017. № 2 (18). P. 134–138.

Авторський колектив

ГОЛОВАЧ Андрій Володимирович – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, заслужений юрист України, професор кафедри державно-правових, адміністративно-правових та кримінально-правових дисциплін Донецького університету економіки та права (підрозділ 4.1);

ДРОЗД Олексій Юрійович – доктор юридичних наук, доцент, начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ (розділ 4.3 спільно з Ю. О. Новосад);

КОЛЬ Олександр Григорович – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, професор кафедри кримінального права та процесу Національного університету «Львівська політехніка» (загальна редакція, підрозділи 1.2, 3.3, 5.3);

КОПОТУН Ігор Миколайович – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділ 5.3);

МАРИСЮК Костянтин Богданович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Національного університету «Львівська політехніка» (підрозділ 1.3);

НОВОСАД Юрій Олександрович – доктор юридичних наук, керівник Ковельської місцевої прокуратури Волинської області (підрозділи 1.1, 2.3, (підрозділ 4.3 спільно з О. Ю. Дрозд));

САВЧЕНКО Андрій Володимирович – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, начальник контрольного відділу аналітичного управління Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України (підрозділ 2.2);

БОРОВИК Андрій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, член-кореспондент Академії економічних наук України, професор кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділи 1.4, 4.2);

ЖУРАВСЬКА Зоряна Валентинівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (підрозділ 2.1);

КОЛЬ Іван Олександрович – кандидат юридичних наук; начальник відділу нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань та пробації прокуратури Київської області (підрозділ 3.2);

БЄЛКІНА Діна Сергіївна – суддя Баранівського районного суду Житомирської області (підрозділ 5.1);

ГОРКОВЕНКО Максим Васильович – керівник Рівненської місцевої прокуратури (підрозділ 3.1 спільно з О. В. Пришко);

ПРИШКО Олександр Володимирович – заступник начальника відділу нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях та інших заходів примусового характеру прокуратури Рівненської області (підрозділ 3.1 спільно з М. В. Горковенко).

Навчальне видання

**А. В. БОРОВИК, Ю. О. НОВОСАД, О. Г. КОЛЬ,
О. Ю. ДРОЗД, А. В. ГОЛОВАЧ, І. М. КОПОТУН,
К. Б. МАРИСЮК, А. В. САВЧЕНКО,
З. В. ЖУРАВСЬКА, І. О. КОЛЬ, Д. С. БЕЛКІНА,
М. В. ГОРКОВЕНКО, О. В. ПРИШКО**

**КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧА
ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРАТУРИ
У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ**
Підручник

Редактор *Л. А. Богуш*
Технічний редактор *М. Б. Філіпович*

Формат 60×84¹/₁₆. 37,2 ум. друк. арк., 37,1 обл.-вид. арк.
Наклад 300 пр. Зам. ____ . СПД Гадак Ж. В. друкарня
«Волиньполіграф»^{ТМ} (43021, м. Луцьк, вул. Привокзальна, 12).
Тел.: (0332) 77-07-14, 77-05-02.
Ел. адреса: vpdruk@gmail.com
Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення
України ДК № 3585 від 22.09.2009 р.